

Korunan Alanların Sürdürülebilir Finansmanı:

Güçlükler ve Seçenekler Üzerine Kapsamlı Bir Değerlendirme

Lucy Emerton, Joshua Bishop, Lee Thomas

Korunan Alanlar İyi Uygulama Kılavuzları Dizisi, Sayı 13

Bu kılavuz, Korunan Alanlar İyi Uygulama Kılavuzları Dizisi'nin bir bölümüdür.

1-12. sayıların Dizi Editörü Prof. Adrian Phillips'tir. Bu bölümün Dizi Editörü Prof. Peter Valentine'dir.

Dizinin diğer yayınları şunlardır:

National System Planning for Protected Areas (Korunan Alanlar için Ulusal Sistem Planlaması). Sayı 1. Adrian G. Davey, 1998, x + 71s. Çince olarak da basılmıştır.

Economic Values of Protected Areas: Guidelines for Protected Area Managers (Korunan Alanların Ekonomik Değeri: Korunan Alan Yöneticileri için Kılavuz). Sayı 2. IUCN'in Korunan Alanlar Dünya Komisyonu (WCPA)'nın Korunan Alanların Ekonomik Faydaları Çalışma Grubu ve IUCN'in Ekonomik Hizmet Birimi'nin işbirliğiyle, 1998, xii + 52 s. Rusça olarak da basılmıştır.

Guidelines for Marine Protected Areas (Deniz Koruma Alanları için Kılavuz). Sayı 3. Graeme Kelleher, 1999, xxiv + 107s.

Indigenous and Traditional Peoples and Protected Areas: Principles, Guidelines and Case Studies (Endojen ve Geleneksel Halklar ve Korunan Alanlar: İlkeler, Esaslar ve Örnek Olay Çalışmaları). Sayı 4. Javier Beltrán, (Yay. Haz.), IUCN, Gland, İsviçre ve Cambridge, BK ve Uluslar arası WWF, Gland, İsviçre, 2000, xi + 133s. İspanyolca olarak da basılmıştır.

Financing Protected Areas: Guidelines for Protected Area Managers (Korunan Alanların Finansmanı: Korunan Alan Yöneticileri için Kılavuz). Sayı 5. IUCN'in Korunan Alanlar Dünya Komisyonu (WCPA)'nın Korunan Alanların Finansmanı Çalışma Grubu ve IUCN'in Ekonomi Birimi'nin işbirliğiyle, 2000, viii + 58 s.

Evaluating Effectiveness: A Framework for Assessing the Management of Protected Areas (Verimliliği Değerlendirmek: Korunan Alanlarının Yönetimini Değerlendirmek için bir Çerçeve). Sayı 6. Marc Hockings, Sue Stolton ve Nigel Dudley, 2000, x + 121s. Çince ve Rusça olarak da basılmıştır.

Transboundary Protected Areas for Peace and Co-operation (Barış ve İşbirliği için Sınıraşan Korunan Alanlar). Sayı 7. Trevor Sandwith, Clare Shine, Lawrence Hamilton ve David Sheppard, 2001, xi + 111 s. Tekrar basımı 2003. Çince olarak da basılmıştır.

Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management (Korunan Alanlarda Sürdürülebilir Turizm: Planlama ve Yönetim için Kılavuz) . Sayı 8. Paul F. J. Eagles, Stephen F. McCool ve Christopher D. Haynes, 2002, xv + 183 s. Çince ve İspanyolca olarak da basılmıştır.

Management Guidelines for IUCN Category V Protected Areas: Protected Landscapes/Seascapes (IUCN Kategori V Korunan Alanları için Yönetim Kılavuzu: Korunan Kara ve Deniz Alanları). Sayı 9. Adrian Phillips, 2002, xv + 122 s. Çince, Fransızca ve İspanyolca olarak da basılmıştır.

Guidelines for Management Planning of Protected Areas (Korunan Alanların Yönetim Planı için Kılavuz). Sayı 10. Lee Thomas ve Julie Middleton, 2003, ix + 79 s. Çince olarak da basılmıştır.

Indigenous and Local Communities and Protected Areas: Towards Equity and Enhanced Conservation (Endojen ve Yerli Topluluklar ve Korunan Alanlar: Eşitlik ve Genişletilmiş Korumaya Doğru). Sayı 11. Grazia Borrini-Feyerabend, Ashish Kothari ve Gonzalo Oviedo, 2004, xvii + 112 s.

Forests and Protected Areas: Guidance on the use of the IUCN protected area management categories (Ormanlar ve Korunan Alanlar: IUCN Korunan Alanlar Yönetim Kategorilerinin Kullanımı için Kılavuz). Sayı 12. Nigel Dudley ve Adrian Phillips, 2006, x + 58 s.

Korunan Alanların Sürdürülebilir Finansmanı: Güçlükler ve Seçenekler Üzerine Kapsamlı Bir Değerlendirme

IUCN – Uluslararası Doğa Koruma Birliği

1948’de kurulan Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) devletleri, resmi kurumları ve çok çeşitli sivil toplum örgütlerini, eşsiz bir dünya ortaklığı için bir araya getirir: Yaklaşık 150 ülkeye dağılmış toplam 1.000’i aşkın üye.

Bir Birlik olarak IUCN’in amacı, çevrenin bütünlüğünün ve çeşitliliğinin korunması için dünyanın her yanındaki toplumlari etkilemek, teşvik etmek ve onlara yardımcı olmak, doğal kaynakların her türlü kullanımının adaletli ve ekolojik olarak sürdürülebilir olmasını sağlamaktır. Merkez Sekreterliği IUCN Programını koordine eder ve Birlik üyelerinin görüşlerini uluslararası platformda temsil ederek, amaçlarına ulaşmalarına yardımcı olacak stratejiler, hizmetler, bilimsel bilgi ve teknik desteği sağlayarak onlara hizmet eder. IUCN altı komisyonu aracılığıyla, proje ekipleri ve eylem gruplarında çalışan 10.000’i aşkın gönüllü uzmanı bir çatı altında toplayarak, özellikle türlerin ve biyolojik çeşitliliğın korunması, doğal ortam ve doğal kaynakların yönetimine odaklanır. Birlik birçok ülkenin Ulusal Koruma Stratejileri hazırlamasına yardımcı olmuştur ve denetiminde yürütölen saha projeleriyle sahip olduğu bilginin nasıl hayata geçirildiğini gösterir. Çalışmalar giderek merkezden uzaklaşmakta, çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde kurulu bölge ve ülke ofisleriyle genişleyen bir ađ tarafından daha da ileriye taşınmaktadır.

IUCN, kapasitesini artırırken ve yerel, bölgesel ve küresel düzeyde doğal kaynakların korunması için küresel ittifakları desteklerken gücünü üyelerinden, ağlarından ve paydaşlarından alır.

James Cook Üniversitesi - JCU

James Cook Üniversitesi, korunan alanların yönetiminde uluslararası önem taşıyan bu kılavuzlar dizisinin yayımlanmasına katkıda bulunmaktan memnuniyet duymaktadır. Üniversite, lisans ve lisansüstü düzeylerinde, korunan alan yönetimi konulu ders programlarıyla uzmanlık olanakları sunmaktadır. JCU deniz bilimleri, deniz biyolojisi, tropikal biyoloji ve çevre bilimleri üzerinde yürüttüğu araştırmalar ve ilgili doğa ve toplum bilimleri konulu programlarıyla dünya çapında saygın bir şöret edinmiştir. Çeşitli disiplinlerde doktora çalışmalarının yanı sıra profesyonel lisansüstü düzeyinde (Korunan Alan Yönetiminde Uygulamalı Bilimler Lisansüstü Derecesi gibi) programlar gibi birçok olanak sunmaktadır. Üniversitenin internet sayfasından (www.jcu.edu.au) veya Doç. Peter Valentine’dan (peter.valentine@jcu.edu.au) daha ayrıntılı bilgi edinilebilir.

JCU’nun Townsville ve Cairns’de, Büyük Mercan Kayalığıyla Tropik Yağmur Ormanı Dünya Mirası Alanlarının bitişğinde yerleşkeleri bulunmaktadır.

Rainforest CRC

Tropik Yağmur Ormanı Ekolojisi ve Yönetimi için Ortak Araştırma Merkezi, çevresel planlama ve yağmur ormanları bölgelerinin yönetimi, yağmur ormanlarına erişim ve ziyaretlerden doğan etkilerin yönetimi ve izlenmesi, koruma ilkeleri ve yönetim, dinamik bir arazide ekosistem mal ve hizmetlerinin değerlendirilmesi ve Aborijinlerde beceri geliştirme ve ortak yönetim gibi başlıkları da kapsayan heyecan verici bir portföy çerçevesinde çeşitli alanlardan uzmanları bir araya getiren bir araştırma ve eğitim ortaklığıdır.

Merkezin hedefi, yağmur ormanlarının eşsiz kültürel ve doğal özelliklerinin korunmasını teminat altına alırken, Avustralya’nın yağmur ormanlarının topluma ekonomik ve sosyal yararlar sağlayarak bilimsel anlamda etkili ve sürdürülebilir bir biçimde yönetildiğini ve kullanıldığını görmektir.

İnternet sitesi: www.rainforest-crc.jcu.edu.au

e-posta: rainforestcrc@jcu.edu.au

Korunan Alanların Sürdürülebilir Finansmanı: Güçlükler ve Seçenekler Üzerine Kapsamlı Bir Değerlendirme

Lucy Emerton, Joshua Bishop ve Lee Thomas

Peter Valentine, Dizi Editörü

Bu yayında kullanılan görsel, bilgi ve materyalin sunumu, hiçbir şekilde IUCN'nin herhangi bir ülke, bölge, şehir, alan veya bu alanların yönetimi ya da sınırlarının hukuki statüsüyle ilgili görüşlerini, IUCN'nin ve bu raporu gözden geçiren kişilerin fikirlerini yansıtmamaktadır.

Yayıncı : IUCN (Uluslararası Doğa Koruma Birliği)
İngilizce orijinali IUCN tarafından yayınlanmıştır.

Telif Hakkı : © 2006 IUCN (Uluslararası Doğa Koruma Birliği)
Bu yayın, kaynak göstermek şartıyla, telif hakkı sahibinin yazılı izni olmaksızın, eğitim ve ticari olmayan diğer amaçlarla çoğaltılabilir. Bu yayının, satış ve diğer ticari amaçlarla, telif hakkı sahibinin izni olmadan çoğaltılması yasaktır.

Alıntı : Emerton, L., Bishop, J. ve Thomas, L. (2006). Korunan Alanların Sürdürülebilir Finansmanı: Güçlükler ve Seçenekler Üzerine Kapsamlı Bir Değerlendirme. IUCN, Gland, İsviçre ve Cambridge, UK. x + 97 pp.

Bu yayın WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı) tarafından Türkçe'ye çevirilerek, MAVA Fonu tarafından desteklenen Yaşayan Bir Gezegen için Korunan Alanlar Programı'nın maddi desteği ve Küresel Çevre Fonu (GEF) tarafından desteklenen ve Çevre ve Orman Bakanlığı, UNDP Türkiye ve WWF-Türkiye işbirliğiyle gerçekleştirilen Orman Koruma Alanları Yönetiminin Güçlendirilmesi Projesi kapsamında basılmıştır.

WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı), Ekim 2010
Büyük Postane Cad. No:43-45 Kat: 5 34420 Bahçekapı, İstanbul
Tel: 0212 528 20 30 • Faks: 0212 528 20 40
www.wwf.org.tr • info@wwf.org.tr

ISBN : 978-605-61279-2-2

Çeviri : Özge Kayakutlu
Düzeltili : Deniz Şilliler Tapan
Tasarım : IUCN Yayın Hizmetleri Birimi
Türkçe Uygulama : Tasarımhane Tanıtım Ltd. Şti.
Fotoğraflar : © Aykut İnce, © İsmail Menteş, © Can Çokçalışkan, © WWF-Türkiye/Başak Avcıoğlu Çokçalışkan,
Deniz Şilliler Tapan
Baskı: : Desen Ofset A.Ş.

İçindekiler

Önsöz	vii
Türkçe Baskıya Önsöz	viii
Teşekkür	ix
Kısaltmalar	x
1. Giriş	1
Bölüm I: Arka plan ve kavramsal çerçeve	3
2. Korunan alan finansmanı: Mevcut durum ve eğilimler	4
2.1 Biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla korunan alanlara kaynak yaratma	4
2.2 KA'lar için kaynak yaratmayı gerektiren uluslararası ve ulusal kararlar	6
2.3 KA finansmanının kaynakları	9
2.4 KA finansmanında son eğilimler	11
2.5 KA finansmanında mevcut durum	13
2.6 Sonuç: Mevcut KA finansmanı yeterli midir?	14
3. Mali sürdürülebilirliği anlamak	16
3.1 KA finansmanını koruma yönetimini geliştirmede bir araç olarak kullanmak	16
3.2 Çeşitli, istikrarlı ve güvenli bir fon portföyü oluşturmak	18
3.3 Finansman yönetimini, etkinliği ve verimliliği geliştirmek	19
3.4 KA maliyet ve faydalarına kapsamlı bir bakış	21
3.5 Etkin bir mali ve ekonomik çerçeve oluşturmak	23
3.6 Finansal araç ve mekanizmaları kullanmak için kapasite oluşturmak	24
3.7 Sonuç: KA'lar için sürdürülebilir finansman mekanizmaları nelerdir?	26
Bölüm II: Gözden geçirme ve analiz	27
4. KA finansman mekanizmalarının sınıflaması	28
5. Dış fonları çekmek ve yönetmek	31
5.1 KA finansman mekanizmalarının bu kategorisine genel bakış	31
5.2 Yerli hükümet bütçeleri ve yabancı yardımlar	31
5.3 Özel gönüllü bağışlar	33
5.4 Çevre fonları ve borç-doğa değişimi	36
5.5 Sonuç: Dış fonları çekmek ve yönetmek	38
6. Korumayı teşvik için fon yaratmak	41
6.1 KA finansman mekanizmalarının bu kategorisine genel bakış	41
6.2 Mali araçlar	41
6.3 Fayda paylaşımı ve gelir paylaşımı	45
6.4 KA'larla tesislerini yönetmenin maliyetlerini paylaşmak	50
6.5 Yatırım, kredi ve girişim fonları	55
6.6 Sonuç: Koruma faaliyetlerini teşvik etmek için fon yaratmak	58
7. Korunan alan mal ve hizmetleri için piyasaya dayalı fiyatlar	60
7.1 KA finansman mekanizmalarının bu kategorisine genel bakış	60
7.2 Turistlerden alınan ücretler	61
7.3 Kaynak çıkarım ücretleri	64
7.4 Biyolojik malzeme toplama ücretleri	65
7.5 KA ekosistem hizmetleri için ödemeler	67
7.6 Sonuç: Korunan alan mal ve hizmetleri için piyasaya dayalı fiyatlar	76

Bölüm III: Sonuçlar ve Öneriler	78
8. Sonuçlar	79
8.1 KA finansmanı: Potansiyel ve gelecek yönelimleri	79
8.2 KA'ların sürdürülebilir finansmanında başlıca güçlükler	80
8.3 Kilit sonuçlar	81
9. Öneriler	83
9.1 Genel bakış	83
9.2 Öneriler	83
Ek-1. CBD Korunan Alanlar İş Programı'ndan alıntı (UNEP/CBD/COP/7/21)	86
Ek-2. Korunan Alanlar Açık Uçlu Geçici Çalışma Grubu Birinci Toplantısı Raporundan alıntı (UNEP/CBD/WG-PA/1/6)	87
Kaynakça	90
Kutular:	
1. IUCN korunan alan kategorileri	6
2. Güney Asya'daki biyolojik çeşitlilik ve KA'ların fonlanması için hükümlere ulusal ve bölgesel çağrılar	7
3. KA yönetiminde mali kısıtlar: Vietnam Örneği	17
4. KA'lar için azalan bağış fonları: Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti Örneği	18
5. KA gelir ve bütçeleri arasındaki bağlantılar: Kenya, Kisite Deniz Ulusal Parkı Örneği	19
6. Yerel KA maliyetleri karşılanmadığında: Uganda, Mburo Gölü Ulusal Parkı Örneği	22
7. Endonezya'daki KA'lar için etkin politika, fiyat ve pazar koşulları	25
8. Madagaskar, Masoala Ulusal Parkı İş Planı	26
9. Endonezya'da ulusal park yönetimine şirket bağışları	34
10. Avustralya Başkent Bölgesi, Canberra'da park bakımı	35
11. TFCA ve borç-doğa değişimleri: Karma Başarı	37
12. Bhutan Çevre Koruması için Emanet Fonu	39
13. ABD'de vergi gelirlerinin yaban hayatının korunmasına tahsisi	42
14. Brezilya'da ICMS Ecologico	43
15. Brezilya'da özel rezervler için mali teşvikler	44
16. Tanzania, Serengeti Ulusal Parkı çevresinde gelir paylaşımı	46
17. Yaban hayatı korumasının yerel faydaları: Pakistan Trofe Avcılığı Programı	48
18. Zangibar, Chumbe Adası Mercan Parkı'nın özel sektör yönetimi	51
19. Seyşel Adaları'nda Cousin Adası Özel Rezervi'nin STK eliyle yönetimi	54
20. Hollanda Yeşil Yatırım Yönergesi	56
21. Asya Çevre Koruma Şirketi	56
22. Latin Amerika için Terra Capital Biyolojik Çeşitlilik Girişim Fonu	57
23. Güney Afrika Ulusal Parkları ve turizmin gelişmesi	61
24. Yeni Zelanda korunan alan ücretleri	63
25. Türkiye, Sultan Sazlığı Doğa Rezervi'nde kaynak çıkarım ücretleri	64
26. Biyolojik malzeme toplama ve KA'lar	66
27. Latin Amerika'da su havzası koruması için PES	69
28. Bolivya'da Noel Kempff Mercado Ulusal Parkı'nı finanse etmek için karbon ofset satışı	71
29. AB'de hava ulaşımının sera gazı salımını azaltmak için ekonomik araçlar	73
30. ABD'de Sulak Alan ve Koruma Bankacılığı	73
Şekiller:	
1. Dünya üzerindeki korunan alanların zaman içindeki kümülatif büyümesi	5
2. KA Finansman açığı	14
3. KA finansman mekanizmalarının sınıflaması	29
Tablolar:	
1. 1998-2000 yılları için OECD'ye bildirilen ortalama yıllık iki taraflı Resmi Kalkınma Yardımı (ODA) (ABD Doları)	11
2. Dış fonları çekmek ve yönetmek: Mevcut durum, potansiyeli, gereksinimler	40
3. Korumayı teşvik için fon yaratmak: Mevcut durum, potansiyel ve gereksinimler	59
4. Korunan alan mal ve hizmetleri için piyasaya dayalı fiyatlar: Mevcut durum, potansiyel ve gereksinimler	76

Önsöz

Sevgili Dostlarım, Meslektaşlarım,

IUCN/WCPA İyi Uygulama Dizisi 1998'de başladı. Çoğu iyi fikir gibi, bunun da kökeni, IUCN'in Korunan Alanlar Programı personeliyle WCPA'nın o zamanki başkanı Adrian Phillips'in yaptığı tartışmalara kadar uzanır. İlk fikir, WCPA üyeleriyle dünyanın her yanındaki korunan alan yöneticilerinin bilgi ve deneyimini ortaya koymak, sonra da bu ortak bilgiyi imbibikten geçirecek ilgili bütün korunan alanlar için uygulanabilir ve yararlı önerilere dönüştüren bir kılavuzlar dizisiydi. İyi Uygulama kılavuzlarının her biri, korunan alan yönetiminde güncel bir sorunu ele aldı ve belli başlı korunan alanlar için dünyanın her yanında ele alınan konu için kafa yoran insanların görüşlerini birleştirdi. Kılavuzlar geniş çapta dağıtıldı ve giderek Çince ve Rusça da dahil birçok dile çevrildi.

İyi Uygulama Dizisi'nin üstün başarısı, ilk 12 Kılavuz metninin Dizi Editörü Adrian Phillips'in çalışkanlığı, fedakârlığı, yetkinliği ve olağanüstü yayımcılık becerilerine bir övgü niteliğindedir. IUCN, bütün başarıları için Adrian'a olan sonsuz teşekkür ve takdirlerini burada kayda geçirmeyi bir borç bilir. IUCN, ayrıca, mali destek ve Kılavuzlar Dizisi için kurumsal bir yuva sağlayan Galler'deki Cardiff Üniversitesi'ne teşekkür eder. Bu destek olmasa, ilk fikir hiçbir zaman hayata geçmeyebilirdi.

Bu belge, dizinin 13. kılavuzudur ve 2008'e kadar üzerinde çalışılacak konular şimdiden belirlenmiştir. Öte yandan, Avustralya (Queensland) James Cook Üniversitesi'nden Profesör Peter Valentine'ın, dizi editörlüğü rolünü Adrian Phillips'ten devraldığı, böylece Kılavuzlar Dizisinin, ev sahibi Cardiff Üniversitesi'nden, Tropik Yağmur Ormanı Ekolojisi ve Yönetimi için Ortak Araştırma Merkezi (CRC Rainforest Merkezi)'nin de desteğiyle James Cook Üniversitesi'ne taşındığı geçiş dönemini temsil eder. IUCN, cömertçe verdikleri destek için James Cook Üniversitesi'ne en içten teşekkür ve takdirlerini burada kayda geçirmeyi borç bilir.

David Sheppard

Başkan, Korunan Alanlar Programı

Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN)

IUCN'in Dünya Korunan Alanlar Komisyonu (WCPA), Korunan Alanların Finansmanı Kılavuzu'nu 2000 yılında hazırladı. O zamanlar, IUCN'in Dünya Parkları Kongresi yapılmaya kadar veya hemen ardından yeni bir baskının yayına hazırlanacağı yolunda bir beklenti vardı. Bu belge, korunan alanların günümüzde bir tutulduğu, kapsamı giderek genişleyen mali ve finansal sorunlarını yansıtan bir hayli genişletilmiş ve oldukça farklı bir çalışmadır. Korunan alan temsilcileri ve yöneticilerinin karşı karşıya bulunduğu değişen küresel ve mali ortam, devlet fonları için sürdürülen rekabetin, korunan alan yönetimine ayrılan fonlarda daha büyük bir düşüşe yol açması gibi tatsız bir gerçeği de içeriyor. Bu Kılavuz, korunan alanların finansmanının geçmişini açıklıyor ve korunan alanların sürdürülebilir finansmana yönelik bir dizi yaklaşım tanımlıyor. Kılavuz, korunan alan yöneticilerine tanıdık gelecek bazı finansal güçlükleri yansıtan birçok örnek olay çalışmasının yanı sıra ilerleme yönünde bazı mükemmel göstergeleri kapsıyor.

Toplumun korunan alanların ekonomik ve diğer yararlarını takdir etmesine yardımcı olmanın (ABD Ulusal Parklar yönetiminin uyguladığı para kazandıran model buna bir örnektir) yanı sıra hükümetlere korunan alanlarla ilgili sorumluluklarını hatırlatmak gibi can alıcı bir görevin hâlâ var olduğu açıktır. Ancak bu kılavuzun yazarları, korunan alanlar için mali destek sağlamaya yönelik pratik yaklaşımlarla ilgili en yeni görüşleri bir araya toplamıştır. Vardıkları sonuçlar, IUCN'in geçtiğimiz on yılda geliştirdiği ekosistem tabanlı yönetim anlayışına giderek artan vurgularla uyumludur. Yazarlar bir yandan ekosistem hizmetlerine yapılan ödemelerden kaynaklanan gelirlere gösterilen mevcut ilgiyi araştırırken, bir yandan da bu ve diğer yaklaşımların ardındaki güçlükleri ve sınırlamaları açıklıyor ve örnekliyor.

Dizinin bu sayısı, korunan alanların finansmanının içerdiği karmaşık sorunları anlamının yanı sıra dünyanın dört yanındaki birçok korunan alan yöneticisinin edindiği tecrübeler üzerinden çözüm bulmaya yönelik yaptığı vurgular bakımından daha önceki birçok Kılavuzdan biraz farklıdır. Yazarlar bunların yanında hükümetler, STK'lar ve korunan alan yöneticilerine bir dizi kaynak kitap önerisi de yapıyor. Kılavuzu hepimize öneriyor, sizleri korunan alanların sürdürülebilir finansmanının uygulanması yönünde çalışmaya davet ediyorum.

Peter Valentine

Dizi Editörü

Türkçe Baskıya Önsöz

Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilen 2010 Biyolojik Çeşitlilik Yılı'nda, yaşam ve biyolojik çeşitliliğin insan yaşamına olan katkısı tüm dünyada ve ülkemizde kutlanıyor. WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı), Çevre ve Orman Bakanlığı ve UNDP - Türkiye (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı); bu kutlamalara katkıda bulunmak amacıyla IUCN tarafından 2000 yılında basılan ve 2006'da güncellenen "Korunan Alanların Sürdürülebilir Finansmanı" kitabının Türkçe'sini sizlere sunuyor.

Korunan alanlarımız, küresel ölçekte insan yaşamına pek çok fayda sağlıyor; temiz su, besin, sağlık ve gelir imkanları. Yaşamsal pek çok desteği olan korunan alanlarımızın, ülkemizin taraf olduğu Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ne uygun olarak yönetilmesi için kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve akademisyenler bir arada çalışıyor. Ancak, ülkelerin maruz kaldığı küresel, bölgesel ve ülkesel mali dalgalanmalar, finansal krizler ve ekonomik yatırımlar; biyolojik çeşitliliğin korunması ve yaşamın sürdürülebilirliğinde geleceğin garantisi olan korunan alanların korunması ve yönetimine aktarılan mali kaynakların ideal ölçüde olmasını engelliyor.

Bugün, dünyanın %13'lük bölümünü kapsayan korunan alanlar ağı; doğa korumaya yönelik geliştirilen uluslararası fonlar, korunan alanların yönetiminde yer alan biyolojik çeşitliliğe zarar vermeyen faaliyetlerle yerinde geliştirilen gelir imkanları ve özel sektör ile sivil toplum kuruluşlarının biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik artan ilgileri, devlet fonları dışında birçok yeni finansman imkanları sunuyor.

Bu kitap, ülkemizde hükümet idaresinde olan farklı statülerdeki korunan alanlar için, biyolojik çeşitliliğe zarar verici yatırımların dışında hem ülke ekonomisine hem de doğal kaynak yönetimine sağlanan farklı finansman olanaklarını sunuyor. Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) Korunan Alanlar Dünya Komisyonu (WCPA) tarafından hazırlanıp WWF-Türkiye, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ve UNDP-Türkiye tarafından Orman Koruma Alanlarının Güçlendirilmesi Projesi kapsamında Türkçe'ye çevrilerek basılan bu yayın, korunan alanların finansmanı konusunda önemli bir ihtiyacı karşılayacaktır. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi 2010 ve 2012 yılı hedeflerine ulaşılmasında; başta karar vericilerimiz, korunan alan idarecilerimiz, sivil toplum örgütlerimiz ve uzman kişi ve kuruluşlarımız için yararlı olmasını dileriz.

Yaşar Dostbil
Genel Müdür
Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü

Tolga Baştaç
Genel Müdür
WWF-Türkiye

Teşekkür

Bu rapor Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Korunan Alanlar İş Programı'na katkı olarak hazırlanmıştır. Bu çalışma, Alman Çevre, Doğanın Korunması ve Nükleer Güvenlik Federal Bakanlığı (German Federal Ministry for the Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety-BMU)'nın sağladığı fonlarla, Doğanın Korunması için Alman Federal Ajansı (German Federal Agency for Nature Conservation-BfN)'nin cömert desteğiyle gerçekleşmiştir. Rapor IUCN'den Lucy Emerton ve Joshua Bishop, Korunan Alanlar Dünya Komisyonu'ndan Lee Thomas tarafından yazıldı. Raporun ilk taslakları BfN'den Horst Korn, IUCN'den David Sheppard, BMU'dan Axel Benemann ve diğer birçok kişinin yararlı yorumlarıyla karşılandı. Raporun düzeltmeleri, 17-22 Mayıs 2005'te Vilm Adası'nda yapılan ve bu raporun taslağının sunularak tartışıldığı Korunan Alanlar Açık Uçlu Geçici Çalışma Grubu Birinci Toplantısına Hazırlık İçin Uzmanlar Toplantısı (Expert Meeting in Preparation of the First Meeting of the Ad-Hoc Open Ended Working Group on Protected Areas)'nda yapılan müzakereler doğrultusunda gözden geçirildi. Rapor tam olarak, IUCN görevlilerinin, üyelerinin ve kaynak sağlayan kuruluşların görüşlerinin yansıması değildir. Herhangi bir yanlış veya eksikten doğrudan doğruya yazarlar sorumludur. Bu yayın, büyük ölçüde James Cook Üniversitesi ve IUCN fonlarıyla gerçekleşmiştir.

Kısaltmalar

BEF	Biyolojik Çeşitlilik Girişim Fonu (Biodiversity Enterprise Fund)
BFN	Doğanın Korunması için Alman Federal Ajansı (Bundesamt für Naturschutz – German Federal Agency for Nature Conservation)
BM	Birleşmiş Milletler (United Nations)
CBD	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (Convention on Biological Diversity)
CITES	Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora)
CO ₂	Karbondioksit
COP	Taraflar Konferansı (Conference of the Parties)
GDP	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Gross Domestic Product)
GEF	Küresel Çevre Fonu (Global Environment Facility)
IUCN	Dünya Doğayı Koruma Birliği
KA	Korunan Alan (Protected Area)
MDG	Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH- Millennium Development Goals)
NBSAP	Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejileri ve Eylem Planı (National Biodiversity Strategies and Action Plan)
ODA	Resmi Kalkınma Yardımı (Official Development Assistance)
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
PES	Ekosistem Hizmetleri için Ödemeler (Payments for ecosystem services)
PoW	Korunan Alanlar İş Programı (Programme of Work on Protected Areas)
Ramsar	Ramsar Uluslararası Önemli Sahip Sulak Alanlar Sözleşmesi (Ramsar Convention on Wetlands of International Importance)
SBSTIA	Bilimsel, Teknik ve Teknolojik Danışma Organı (Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice)
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Program)
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
WCMC	Dünya Koruma İzleme Merkezi (World Conservation Monitoring Center)
WCPA	Korunan Alanlar Dünya Komisyonu (World Commission on Protected Areas)
WHC	Dünya Mirası Sözleşmesi (World Heritage Convention)
WSSD	Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (World Summit on Sustainable Development)
WWF	Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wide Fund for Nature)

1. Giriş

Geçtiğimiz iki yılda Korunan Alanların (KA) finansmanı ile ilgili tartışmalar, dünya çapında biyolojik çeşitliliğin korunması hakkındaki müzakerelerde temel gündem maddesi haline geldi. Hem 5. IUCN Dünya Parkları Kongresi (Durban, Eylül 2003)'nde, hem de Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (Kuala Lumpur, Şubat 2004) kapsamındaki 7. Taraflar Konferansı Toplantısı (COP7)'nde, genel olarak biyolojik çeşitliliğin korunması, özellikle de korunan alanlar için yapılan yatırımların yetersizliğine dikkat çekildi. İki toplantıda da küresel, ulusal ve yerel önem taşıyan biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlamak için ilave fonlar yaratmaya yönelik yenilikçi yaklaşımlar üretmenin gerekliliği vurgulandı. Son zamanlarda, UNESCO ile Fransız Hükümeti'nin ev sahipliği yaptığı biyolojik çeşitlilik bilimi ve yönetim konulu uluslararası toplantıda (Paris, Ocak 2005) da, dünyanın Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi/Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (CBD/WSSD) 2010 Biyolojik Çeşitlilik Hedefi'ne ulaşması için göz önünde bulundurulması gereken birkaç ciddi sorundan birinin de finansman olduğu tespit edildi. Bu süreçlerin tümünde, özellikle ilgilenilen konu, biyolojik çeşitliliğin korunması için gösterilen küresel çabaların merkezinde bulunan KA'lar için elde edilebilir olan fonların düzeyi ve türleriydi.

Son on yılda KA'ların fonlarını artırmak için birçok girişimde bulunuldu. Bir dizi yenilikçi finansman mekanizması geliştirildi ve uygulandı. Ancak, bu mekanizmaların KA'ların sürdürülebilir finansmanını ne ölçüde iyileştirdiği veya biyolojik çeşitliliğin korunmasına hatırı sayılır bir katkı yapıp yapmadığı henüz pek açık değil.

Benzeri endişeleri yansıtan bu belgenin amacı, çeşitli KA finansmanı mekanizmalarının durumunu, uygulanmalarındaki belli başlı engellerle fırsatları ve geliştirme potansiyellerini gözden geçirip değerlendirmektir. Bu rapora kaynak olan çalışmanın başlıca amaçları şöyle sıralanabilir:

- Korunan alanların finansmanında kullanılan araçların etkinliğinin gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi, kullanılmalarındaki engeller;
- Finansal araçların uygulamasının nasıl geliştirileceği ve tanıtılacağı yolunda önerilerde bulunmak; ve
- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD) KA'lar İş Programı bağlamında hangi yönde ilerleneceğini belirlemek.

Bu rapor, mevcut kaynakların değerlendirilmesine ve dünyanın her yanındaki korunan alan uzmanlarıyla yapılan müzakerelere dayanmaktadır. Amacı, değişik finansman yöntemlerinin başarısını etkileyen ana etkenlerle ilgili en son tecrübelerden alınan dersleri saptamak ve gelecekte KA finansmanının sürdürülebilirliğini, etkinliğini ve verimliliğini geliştirmek için öneriler sunmaktır. Analiz, kutular içinde özetlenmiş, belirli finansman mekanizmalarının farklı durumlarda nasıl kullanıldığını somut olarak gösteren 29 örnek olay çalışmasıyla desteklenmiştir. Örnek olaylar, genellikle yakın tarihteki yayınlardan alınmıştır. KA finansmanının "en iyi uygulamaları" olarak değil, belirli finansman sorunlarının tipik örnekleri oldukları için seçilmişlerdir.

Bazı bulgular KA yönetimiyle uğraşan özel şirketlere de uygun olduğu halde, belge öncelikle, KA'lara mali kaynak sağlamak ve yönetmekle yükümlü resmi ve gayri resmi kuruluşlara yöneliktir. Raporun yapısı aşağıdaki gibidir:

Bölüm I KA finansmanını araştırdığımız arka planı ve kavramsal çerçeveyi ortaya koymaktadır:

- **2. Başlık**, KA finansmanındaki son durumu ve eğilimleri tespit etmektedir. KA'ları yönetmek için mali kaynaklara neden ihtiyaç duyulduğunu anlatmakta, KA'lara ulaşan fon miktarını etkileyen unsurları tanımlamakta ve KA'lara mevcut fon akışının yeterli olup olmadığını değerlendirmektedir.
- **3. Başlık**, KA'ların sürdürülebilir finansmanı kavramını daha ayrıntılı incelemektedir. Mali kısıtların KA'larda biyolojik çeşitliliğin etkin bir biçimde korunmasına nasıl engel teşkil ettiğini ayrıntılarıyla anlatmakta ve KA'ların finansmanı mekanizmalarının eleştirilebileceği kavramsal bir çerçeve çizmektedir.

Bölüm II KA'ların finansmanı için farklı mekanizmalar önermekte ve tanımlamakta, gerçek deneyimlerden yola çıkarak bunların zayıf ve güçlü yanlarını gözden geçirmektedir:

- **4. Başlık**, finansman mekanizmalarını sınıflandırmakta, çeşitli ülkelerde, ekosistemlerde ve KA'lardaki uygulamalarından örnekleri gözden geçirmekte ve başarılarını etkileyen unsurlardan alınan dersleri açıklamaktadır.
- **5. Başlık**, devlet bütçesi, iki yönlü ve çok yönlü fonlar, sivil toplum kuruluşu (STK) fonları, çevre fonları ve doğa için borç takası gibi dış fon akışını çekmeye ve yönetmeye yönelik mekanizmaları değerlendirmektedir.
- **6. Başlık**, vergi araçları, fayda ve kâr paylaşımı, maliyet paylaşımı, yatırım, kredi ve girişim fonu gibi koruma faaliyetlerini teşvik edici fon üreten mekanizmaları değerlendirmektedir.
- **7. Başlık**, turist ücretleri, türlerin genetik ve kimyasal özellikleri açısından araştırılması, doğal kaynak çıkarma ücretleri ve ekosistem hizmetleri ödemeleri gibi KA mal ve hizmetleri için piyasaya dayalı fiyatlar üretme mekanizmalarını değerlendirmektedir.

Bölüm III alınan dersleri ortaya koymakta ve KA finansmanının sürdürülebilirliğini, etkinliğini ve verimliliğini geliştirmek için ilerleme yolunu göstermektedir:

- **8. Başlık**, turist ücretleri, türlerin genetik ve kimyasal özellikleri açısından araştırılması, doğal kaynak çıkarma ücretleri ve ekosistem hizmetleri ödemeleri gibi KA mal ve hizmetleri için piyasaya dayalı ücretler üretme mekanizmalarını değerlendirmektedir.
- **9. Başlık**, KA finansmanının sürdürülebilirliğini, etkinliğini ve verimliliğini artırmak için öneriler sunmaktadır.

Bölüm 1:

Arka plan ve kavramsal çerçeve

2. Korunan Alan Finansmanı: Mevcut durum ve eğilimler

Bu bölümdeki ana mesajlar:

- Korunan alanlar (KA) farklı amaçlar doğrultusunda, farklı yönetim biçimleri ve yetkili kurumlar kapsamında işletilmektedir, ancak çoğunun ortak bir hedefi vardır: biyolojik çeşitliliğin etkin bir biçimde korunması.
- KA'la ilişkili doğrudan ve dolaylı maliyetlerin karşılanması için mali kaynaklar gereklidir, ancak KA'lar için fon bulma ve mali kaynak ayırma çabasının asıl amacı, biyolojik çeşitliliğin etkin bir biçimde korunmasına katkıda bulunmaktır.
- Hükümetler, tamamı biyolojik çeşitliliğin korunması için mali kaynak bulmayı zorunlu kılan veya bu kaynakları gerekli gören çevre ve kalkınmayla ilintili çeşitli sözleşme, politika ve stratejiyi onaylamak suretiyle KA'lara fon sağlamayı taahhüt etmektedir.
- Halen uluslararası bağışçılar ve ulusal hükümetlerden KA'lara önemli ölçüde fon sağlanmaktadır. Ancak bu kaynaklar son yıllarda, değişen ulusal ve uluslararası kalkınma öncelikleri ve büyüyen kamu sektörünün bütçe kısıtları yüzünden KA'ların genişlemesine ayak uyduramamıştır.
- KA'lara ayrılan fonlar, her zaman uzun vadeli, sürdürülebilir korumayla sonuçlanmamıştır. Öte yandan, KA finansmanı genellikle kısa vadeli ve sermaye yatırımı odaklı olmuştur ve zaman içinde KA yapıları ve kurumlarını sürdürülebilir kılmaya yönelik destek fazlasıyla azalmıştır.
- Mevcut para akışının, bırakın KA ağlarını (özellikle de gerektiği gibi temsil edilemeyen deniz ortamlarını) genişletmeyi, sürdürülebilir kılmak için bile yetersiz olması endişe yaratmaktadır. Bu yüzden, KA'lara kaynak sağlamak için kullanılan bilindik yöntemlerin başka araçlarla desteklenmesi gerekecektir.

2.1 Biyolojik çeşitliliğin korunması için korunan alanlara kaynak yaratma

Korunan alan tanımı

IUCN korunan alanı “biyolojik çeşitliliğin, doğal ve bunlarla ilintili kültürel kaynakların korunması ve bakımı için özel olarak ayrılmış, yasal veya geçerli diğer araçlarla yönetilen kara ve/veya su alanı”¹ şeklinde tanımlamaktadır. Korunan alanlar, dünyanın her yanındaki koruma çabalarının özünü oluşturmaktadır.² Geçtiğimiz kırk yılda, BM listesinde bulunan korunan alanların sayısı on kat artmış, son değerlendirmede 104.000'i aşkın alanın bulunduğu bildirilmiştir (Şekil 1). Koruma altındaki alanlar da benzer bir artış göstermiş, 1962'de 2,4 milyon km² iken 2004'te 20 milyon km²'ye çıkmıştır.³ Dünyanın kara alanlarının kabaca %12'si şu anda korunan alan olarak tanımlanmaktadır.

Buna kişisel ve yerel toplum mülkiyeti altında bulunan ve rekreasyonel faaliyetler, toprak spekülasyonu veya sadece koruma gibi çeşitli nedenlerle bir kenara ayrılmış, yüzölçümü bilinmeyen alanları da eklemek gerekir. Sınırları zorlamak gerekirse, korunan alanlar, biyolojik çeşitliliği veya arazinin kendine özgü özelliklerini korumaya yönelik yollarla, tarla sınırlarının bakımına, yerli bitki örtüsüne özen göstererek, sınırlı tarım ilacı kullanımı ve diğer önlemlerle yönetilen tarımsal üretim, kereste üretimi veya benzeri “üretken” işlevler gören alanları da kapsamaktadır. Bu nedenle, biyolojik çeşitliliğin korunması giderek, BM listesine kayıtlı korunan alanlar dahil, fakat bunlarla sınırlı olmayan bir kara veya deniz alanının tümünde yapılan bir dizi faaliyet olarak algılanmaktadır.⁴ Bu rapor, kamuya ait korunan alanların finansmanı ile ilgili özel güçlüklerle odaklanmakta, ancak son zamanlarda özel mülkiyet ve/veya özellikle üretim amacıyla kullanılan alanlarda korumanın finansmanı konusundaki yenilikçi yaklaşımlardan da dersler çıkarmaktadır.

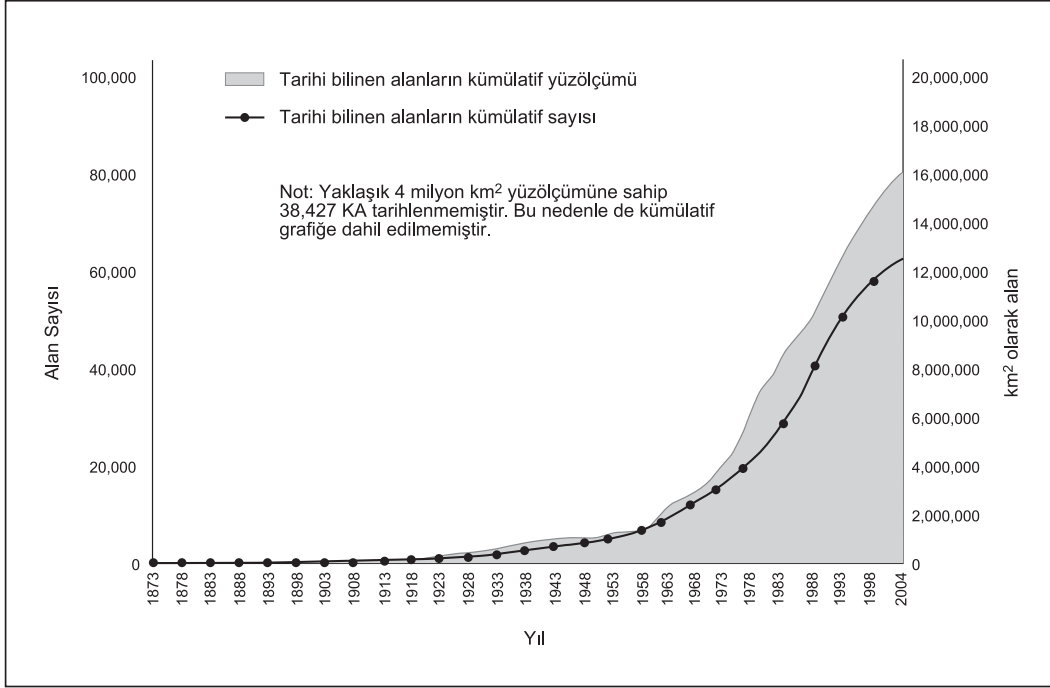
¹ Chape et al., 2003.

² *Biyolojik çeşitliliğin korunmasında bir araç olarak korunan alanları ortaya atanlara örnek: Bruner et al., 2001; Mace et al., 1998; WWF, 2004.*

³ Chape et al., 2005.

⁴ *McNeely ve Scherr, 2003; Hunter, 1999; Pagiola et al., 2002.*

Şekil 1: Dünya üzerindeki korunan alanların zaman içindeki kümülatif büyümesi

Kaynak: Chape et al., 2005.

Korunan alan yönetimi

Korunan alanlar (KA), yönetim hedeflerine göre kategoriler halinde kümelenebilir (1. Kutu). Bu kategoriler mutlak korumadan başlayıp tüketmeden yönetim üzerinden geçerek, çıkarılan kaynağın kullanımına kadar uzanan farklı rejimleri kapsamaktadır. Uygulamada, çoğu KA'lar birkaç farklı yönetim hedefine sahiptir. Dahası, arazilerin ve barındırdıkları türlerin mülkiyeti ve yönetimi konularıyla ilgili birçok farklı yasal ve geleneksel düzenleme bulunmaktadır. KA yönetimi yetkilileri arasında kamu kuruluşları, özel şirketler, sivil toplum kuruluşları, özel mülk sahibi bireyler ve yerel toplumlar vardır. Son yıllarda, hükümet dışı kuruluşlar tarafından yönetilen KA'ların sayısı önemli ölçüde artmıştır. Ancak, potansiyel olarak biyolojik çeşitliliğin korunmasına yaptıkları önemli katkıya rağmen, kişisel mülkiyet altında veya toplumca korunan alanların çoğu BM KA listesine dahil değildir.⁵

1. Kutu

IUCN Korunan alan kategorileri

Kategori I	Bilimsel veya yaban hayatını koruma amacıyla yönetilen KA (Mutlak Doğa Rezervi ve Yabanıl Alan).
Kategori II	Ekosistem koruması ve rekreasyon amacıyla yönetilen KA (Ulusal Park).
Kategori III	Belirli doğal özelliklerin korunması amacıyla yönetilen KA (Doğal Anıt).
Kategori IV	Yönetim müdahaleleri yoluyla koruma amacıyla yönetilen KA
Kategori V	Kara/deniz arazilerinin korunması ve rekreasyon amacıyla yönetilen KA (Korunan kara/deniz alanları).
Kategori VI	Doğal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımı amacıyla yönetilen KA (Yönetilen Kaynak Alanı).

Biyolojik çeşitliliğin korunmasını güçlendirmek için mali kaynakları kullanmak

Farklı amaçlarından bağımsız olarak, bütün KA kategorilerinin yönetim rejimi veya yetkilileri ortak bir mantığı ve bütünsel bir amacı paylaşır: doğal, kültürel, tarihi ve sosyoekonomik yönleri de dahil olmak üzere biyolojik çeşitliliğin etkin korunması. Farklı KA kategorileri, bu amaçlara ulaşmanın farklı araçlarının yanı sıra diğer amaçların ne derecede bağdaştırılacağını yansıtır. Bunun gibi, KA için kaynak sağlamada temel amaç ve ihtiyaç, biyolojik çeşitliliğin etkin bir biçimde korunmasına katkıda bulunur.

Zaman içinde biyolojik çeşitliliğin, dolayısıyla da KA'ların korunmasını desteklemek için birçok görüş ortaya atılmıştır. Bunlar arasında, KA'ların insanlığın refahına katkısı esas alan faydacı görüşlerin yanında bakım yükümlülüğü (veya "kahyalık"), manevi ve kültürel değerler veya insan dışındaki türlerin ve ekosistemlerin yaradılışlarından gelen "hakları" gibi ahlaki kavramlar da bulunur. Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin 2000 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmesinden bir süre önce yayımlanan Binyıl Ekosistem Değerlendirmesi Raporu'nda, korumanın "ekosistem hizmetleri" bakımından yeniden bir çerçeveye oturtulması, özellikle gelişmekte olan ülkelerde KA'lar için derin çıkarımlar içermektedir. KA'ların finansmanı üzerine yapılan uluslararası tartışmalar, giderek KA'ların yoksulluğun azaltılmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya mevcut veya potansiyel katkısının yanında korumanın ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının daha geleneksel amaçlarına indirgenmiştir.⁶

⁵ Chape et al., 2003.

⁶ Scherl et al., 2004.

2.2 KA'lar için kaynak yaratmayı gerektiren uluslararası ve ulusal kararlar

KA'ların öneminin ve onlara duyduğumuz ihtiyacın altını çizen küresel, bölgesel ve ulusal düzeyde çeşitli politikalar, stratejiler ve anlaşmalar yapılmıştır. Birçok ülke, korunan alanların ve biyolojik çeşitliliğin korunması için temel oluşturan uluslararası sözleşmeleri kabul etmiş, böylece getirilen şartlara uyma yükümlülüğünü üstlenmiştir. Bu sözleşmelerin hemen hepsi, imzalayan tarafların biyolojik çeşitlilik için kaynak ayırmasını bir biçimde şart koşturmuştur.

Korumaya ilgili küresel sözleşmeler

Dünya Mirası Sözleşmesi'nin 4. ve 5. maddeleri, tarafların, kültürel ve doğal miras alanlarının belirlenmesi, korunması, sunumu ve gelecek kuşaklara aktarılması için yeterli mali kaynak ayırmasını öngörmektedir. Ayrıca, Sözleşme'nin 15. maddesiyle, listedeki kültürel ve doğal alanların muhafazası için, taraf ülkelerin zorunlu ve gönüllü katkılarıyla takviye edilecek Dünya Mirası Fonu kurulmuştur.

Biyolojik çeşitliliğin korunmasıyla ilgili diğer uluslararası iki temel sözleşme, mali kaynaklarını açıkça belirtmemiş olmakla birlikte, Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES) ve Ramsar Uluslararası Önemli Sahip Sulak Alanlar Sözleşmesi (Ramsar) son zamanlarda KA finansmanını desteklemek için harekete geçmiştir. 1990 yılında, Ramsar Sözleşmesi'nin himayesinde, gelişmekte olan ülkelerle geçiş sürecindeki ekonomilerin sulak alanların korunmasına ve akılcı kullanımına olanak sağlamasına yardımcı olacak bir mekanizma görevi görecektir Küçük Bağışlar Fonu kurulmuştur. Son zamanlarda, CITES 12. COP, bir yandan KA'ların CITES taahhütlerini uygulama stratejileri içinde kilit rol oynadığını kabul ederken, bir yandan da "yabani bitki ve hayvan örtüsüne ait türlerin korunmasını finanse edecek mevcut ve yenilikçi mekanizmaların" gözden geçirilmesini talep etmiştir. COP12, ayrıca gelişmekte olan ülkelerin, ulusal düzeyde yapılan harcamalar için bütçelerinden ayırabilecekleri paylara uluslararası mali destek vermek gerekebileceğini de öngörmüştür.

Küresel düzeyde, 1993 yılında yapılan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD), biyolojik çeşitliliğin korunması ve KA'lar için kaynak yaratma ve aktarma konusunda ülkelere belki de en güçlü yükümlülüğü getirmiştir. CBD, bağışçıların tercihlerini biçimlendirmede, bölgesel eylem çağruları ve ulusal biyolojik çeşitlilik stratejileriyle planları (2. Kutu) üzerinde etkili olmuştur. CBD'nin 20. maddesi, bütün tarafların, gelişmiş ülkelere, Sözleşme'ye taraf gelişmekte olan ülkelere yeni ve ek mali kaynaklar sağlama da dahil olmak üzere amaçlarına ulaşması için yapılması planlanan etkinliklere mali destek sağlamaları çağrısında bulunmaktadır. 21. madde, Küresel Çevre Fonu (GEF)'nü, Sözleşme'nin geçici finansman mekanizması olarak tayin etmektedir.

2. Kutu Güney Asya'daki biyolojik çeşitlilik ve KA'ların fonlanması için hükümetlere ulusal ve bölgesel çağrılar⁸

Güney Asya'daki çoğu ülke Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin kararları uyarınca Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejileri ve Eylem Planlarını (NBSAP) hazırlamıştır veya hazırlama sürecindedir. Bu ülkeler, biyolojik çeşitliliğin korunması için mali ve ekonomik eylemler gerektiğinin farkındadır. Örneğin, Nepal'in 1999 yılı Ülke Biyolojik Çeşitlilik Çalışması, "Nepal'de biyolojik çeşitliliğin korunmasındaki temel güçlük, biyolojik çeşitliliğin kullanılması sonucu ekonomik yararlar elde etmenin yollarını ve araçlarını bulmaktır" diye belirtmektedir.

Aynı şekilde, Sri Lanka'nın 1998 Biyolojik Çeşitlilik Koruma Eylem Planı için Ulusal Çerçevesinde "biyolojik çeşitliliğin en iyi uzun vadeli ekonomik kullanımı, ekosistemlerin ekolojik ve kültürel değerini idame ettirmektir" diye belirtilmektedir. Nepal'in 2002 yılı Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi, ulusal kaynakların ulusal gelir muhasebesiyle bütünleştirilmesi ve koruma programlarına bütçeden ayrılan payların artırılmasını haklı çıkarmak için ekonomik değer biçme yöntemini önermektedir. Bunun yanında, sürdürülebilir finansmanı desteklemekte, biyolojik çeşitlilik için ekonomik teşviklerin kullanılmasından söz etmektedir. Pakistan'ın 2000 yılı Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için finansal ve parasal enstrümanların kullanılmasını içermekte ve ters etki yapan teşviklerin tanımlanması için ekonomik politikaların sık sık gözden geçilmesi, bunlarla başa çıkılabilmesi için önlemler önermektedir.

Güney Asya'da biyolojik çeşitliliğin ve KA'ların korunması için girişilen bölgesel çabalar arasında finansal ve ekonomik önlemler de vardır. Bölgesel İşbirliği için Güney Asya Birliği (Mali, 1997)'nin 3. Çevre Bakanları Toplantısı, üye devletlerin yerel ve uluslararası kaynaklardan gelen mali kaynakları çevre için seferber etmelerini öngören Çevre için Eylem Planını kabul etmiştir. Koruma faaliyetleri için geliştirilmiş fonlama çağruları, biyolojik çeşitliliğin korunması konulu diğer bölgesel forumlarda da sürekli dile getirilmiştir. 1999 Küresel Biyolojik Çeşitlilik Forumu Güney ve Güneydoğu Asya Oturumu, finansman mekanizmalarının Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejileri ve Eylem Planlarının geliştirilmesinde ve uygulanmasında öncelikli konu olduğunu vurgulamıştır. Oturumda, biyolojik çeşitlilik kaynaklarının, karar verenlerin kalkınma planlarında ağırlık kazanması için ekonomik terimlerle değerlendirilmesine daha fazla dikkat edilmesi de önerilmiştir. 2000 yılında Güney Asya bölgesi için gerçekleştirilen bir devam çalışmayı, on kilit tematik alandan biri olarak biyolojik çeşitliliğin korunması için ekonomik ve finansal araçların kullanılmasını öne sürmüştür.

O zamandan beri, mali kaynaklar ve finansman mekanizmaları konuları CBD Taraflar Konferansının verdiği kararlarda ve alt kuruluşu Bilimsel, Teknik ve Teknolojik Danışma Organı (SBSTTA)'nın önerilerinde tekrarlanan başlıklar olmuştur. CBD bünyesinde oluşturulan Biyolojik Çeşitliliğin Finansmanı Forumu, taraflar ve hükümetlere, finansal mekanizmalara, fon sağlayan kuruluşlar ve kalkınma ajanslarıyla birlikte ilgili paydaşlara, görüş alışverişinde bulunma, bilgi ve tecrübe paylaşma, sorunları tartışma ve biyolojik çeşitliliğin finansmanı konulu araştırma ve çalışmaların sonuçlarını sunma olanağı tanımaktadır.

⁷ CITES COP Karar 12.26.

⁸ Emerton, 2002.

Sürdürülebilir kalkınma konusunda uluslararası bildireler

Nadiren açıkça belirtilmesine rağmen, KA yönetimine ayrılması gereken fonlar aynı zamanda, son dönemde gerçekleşen kalkınmayla ilintili bildire ve sözleşmelerin şartlarında da odak noktası olmuştur. Dünya liderleri, 2000 yılındaki BM Binyıl Zirvesi'nde, "yoksulluğun her biçimini azaltma"yı amaçlayan sekiz maddelik bir bildiri olan Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmak için işbirliği yapma kararı almıştır. 7. Hedef açıkça çevresel sürdürülebilirliğe yöneliktir ve "sürdürülebilir kalkınmanın ilkelerini ülke politikalarıyla programlarına dahil etmeyi ve çevresel kaynakların yok oluşunu tersine çevirmeyi" hedef olarak belirlemiştir. 7. Hedef'e ulaşmada başarıya işaret eden belirli göstergelerin arasında biyolojik çeşitliliği muhafaza etmek için korunan alanların yüzölçümünün toplam arazi yüzölçümüne oranı ve ormanla kaplı arazinin payı da bulunmaktadır. 2000 yılı Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD), "Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin üç amacının daha etkin ve birbirine bağlı uygulaması ve 2010'a kadar mevcut biyolojik çeşitlilik kaybı oranında anlamlı bir düşüş elde edilmesi, gelişmekte olan ülkeler için yeni ve ilave mali ve teknik kaynaklar sağlanmasını gerektirecektir" beyanında bulunmuştur.

Biyolojik çeşitliliğin finansmanında yeni hedefler ve kararlar

CBD 6. Taraflar Konferansı'nda alınan, ardından da WSSD'de onaylanan kararlar, 2010'a kadar küresel, bölgesel ve ulusal düzeylerde biyolojik çeşitlilik kayıp oranında anlamlı bir düşüş kaydetmek için bir dizi hedefin benimsenmesiyle sonuçlanmıştır. Hedeflerden biri, "20. madde uyarınca, Sözleşme kapsamında verdikleri taahhütleri etkin olarak uygulamalarına yardımcı taraf olan gelişmiş ülkelere yeni ve ilave finansman kaynakları aktarıldı" beyanında bulunmaktadır. Küresel düzeyde 2010 hedeflerinde kaydedilen ilerlemeyi değerlendirmek amacıyla ve özellikle gelişmekte olan ülkeler için finansal ve teknik kaynakların seferber edilmesi de dahil, ölçümleri CBD desteğiyle verilen Resmi Kalkınma Yardımı (ODA) tarafından yapılacak yedi deneme göstergesi kabul edilmiştir.

V. IUCN Dünya Parkları Kongresi (Eylül 2003), CBD 7. Taraflar Konferansı için KA'ların finansmanı ile ilgili birtakım öneriler yapmıştır.⁹ Bu öneriler, CBD COP7 (Şubat 2004)'de kabul edilen Korunan Alanlar İş Programı (KAİP) tarafından da benimsenmiştir.¹⁰ Ana amacı, ulusal ve bölgesel, kapsamlı, etkin bir şekilde yönetilen ve ekolojik olarak temsil yeteneği bulunan KA sistemlerinin kurulmasını ve bakımını desteklemek olan Korunan Alanlar İş Programı'nın hedeflerinden biri de "korunan alanlarla ulusal ve bölgesel korunan alan sistemlerinin finansmanının sürdürülebilirliğini sağlamak"tır. Buna göre, "2008'e kadar ulusal ve bölgesel korunan alan sistemlerini etkin bir şekilde kurmak ve yönetmek için yeterli kaynakların garanti altına alınmıştır."⁸ Önerilen etkinliklerin arasında ulusal düzeyde KA'lar finansmanının ihtiyaçları ve seçenekleri, ülke temelinde sürdürülebilir finansman planlarının belirlenmesi, bölgesel ve uluslararası KA sistemleri için sürdürülebilir finansman programlarının geliştirilmesinde çok ülkeli işbirliği, KA finansmanı ile ilgili bildirimler ve KA'ları kalkınma planlarının ana başlıklarından biri haline getirilmesi bulunmaktadır.

Korunan Alanlar Açık Uçlu Geçici Çalışma Grubu ilk toplantısını Haziran 2005'te, İtalya'nın Montecatini kentinde yapmıştır. KAİP için mali kaynakları seferber etme seçenekleri, gündemin en önemli üç konusundan biri olmuştur (ayrıca bkz. Korn *et al.*, 2005). Gelişmekte olan, özellikle de az gelişmiş ve küçük ada devletleri olan ülkeler için finansman kaynaklarının tanımlanması tartışılmıştır. Topluluk, Binyıl Kalkınma Hedefleri bağlamında KA'lar için sürdürülebilir finansman stratejileri geliştirmenin ve bunlar için sürdürülebilir finansman planları tasarlanmasının aciliyetini vurgulayan ve bir dizi geleneksel ve yenilikçi finansman mekanizmasını göz önünde bulundurarak birtakım öneriler yapmıştır (Bkz. Ek 2).

2.3 KA finansmanının kaynakları

Küresel düzeyde, KA finansmanı hakkında güncel veya güvenilir bilgi çok azdır. KA bütçeleri ve bütçe açıkları üzerine yapılan ve 1993 ila 1995'te toplanan verilere dayalı en yeni küresel araştırma, 1999'da Birleşmiş Milletler Çevre Programı - Dünya Koruma İzleme Merkezi (UNEP-WCMC) tarafından yayımlanmıştır.¹² Korumanın finansmanı konulu, yakın tarihli ve etkili birkaç makale de giderek güncelliğini yitiren veri tabanına bel bağlamayı sürdürmektedir.¹³ Bazı ülkelerde, KA sistemleri ve araziler için daha ayrıntılı ve yakın tarihli bilgi bulunmasına rağmen, KA bütçeleri ve finansmanı üzerine etraflı veri toplama işi bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır.

Yakın tarihli bir çalışma, çoğu gelişmiş ülkelerdeki mevcut KA'lar için yapılan küresel harcamaların yılda yaklaşık 6,5 milyar ABD Doları olduğunu tahmin etmektedir.¹⁴ KA finansmanında hükümet dışı ve özel sektör fonları giderek daha büyük önem kazanıyor olsa da,¹⁵ KA için kaynak yaratmada en büyük parçayı devlet bütçeleri ve uluslararası bağışlar oluşturmaktadır.

⁹ CBD, 2004a.

¹⁰ CBD, 2004b. *Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi 7. Taraflar Konferansı'nda alınan VII/28 sayılı karar, Kuala Lumpur, 9-20 Şubat 2004.*

¹¹ CBD, 2003.

¹² James *et al.*, 1999a.

¹³ Özellikle bkz.: James *et al.*, 1999b; James *et al.*, 2001; Balmford *et al.*, 2002; Balmford *et al.*, 2003.

¹⁴ James *et al.*, 1999b; James *et al.*, 2001. Aksi belirtilmedikçe, bu raporda sözü geçen bütün KA maliyet, kâr veya harcamaları, "ABD Doları" kısaltmasıyla Amerikan Doları olarak ifade edilmiştir.

¹⁵ Krug, 2001; Lapham and Livermore, 2003.

Devlet bütçeleri

Çoğu ülkede KA finansmanın en büyük kaynağı devlet bütçeleridir. Yakın tarihli bir çalışma, gelişmekte olan ülkelere bir bütün olarak bakıldığında, devlete ait ulusal park bütçelerinin yılda yaklaşık 1,3 ila 2,6 milyar ABD Doları olduğu tahmin edilmektedir.¹⁶ Sözü geçen meblağlar, toplam devlet harcamalarındaki payı bakımından oldukça küçüktür. Örneğin, Latin Amerika ve Karayip ülkelerinde, 1990'larda çevreye yapılan yatırımın ortalaması, gayrisafi yurtiçi hasılanın %1'inden azdır.¹⁷ Vietnam'da, son on yılda, merkezden yönetilen KA'lara ayrılan devlet fonları, devlet bütçesinden aktarılan toplam fonların %0,5'i civarında sabitlenmiştir.¹⁸ 2004 mali yılı sonunda Ulusal Parklar Hizmetleri'ne federal hükümet tarafından 2,5 milyar ABD Doları ayrılan Amerika Birleşik Devletleri'nde bile bu meblağ, aynı yıl toplam federal bütçenin sadece %0,1'ine tekabül etmektedir.¹⁹

Uluslararası yardım

Gelişmekte olan ülkelerdeki birçok KA, devlet bütçelerinin yanı sıra uluslararası kuruluşlar ve diğer yabancı bağışçılardan gelen fonlara bel bağlamıştır. Örneğin 1990'la 1997 arasında çok taraflı ve iki taraflı bağışçı kuruluşlar, Latin Amerika ve Karayip ülkelerinde biyolojik çeşitliliği koruma projelerine 3 milyar ABD Doları'ndan fazla ya da yılda ortalama 400 milyon ABD Doları civarında katkıda bulunmuştur.²⁰ Bu fonların kabaca üçte biri doğrudan korunan alanlarla ilintilidir. 1995'te Uganda'nın KA bütçelerinin dörtte üçünden fazlası, yabancı bağışçılar tarafından sağlanmıştır.²¹ Aynı şekilde, 1990'larda Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde biyolojik çeşitliliğin korunması için öngörülen eylemlerin uygulanmasına verilen mali desteğin çoğu uluslararası kaynaklardan elde edilmiştir.²²

Çok taraflı fonlar

Çok taraflı fonlar, KA'ların finansmanında gelişmiş ülkeler için temel kaynaktır. Avrupa Birliği tarafından sağlanan kalkınma yardımının yaklaşık %3'ü doğrudan biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımıyla ilintilidir ve toplamı yaklaşık 200 milyon ABD Doları'dır.²³ 2002'de Dünya Bankası, biyolojik çeşitlilik projelerine kendi portföyünden 300 milyon ABD Doları, Uluslararası Kalkınma Birliği aracılığıyla da (en yoksul ülkeler için) ilave 250 milyon ABD Doları fon sağlamıştır. Bölgesel kalkınma bankalarından, hem Asya Kalkınma Bankası'nın, hem de Inter-Amerika Kalkınma Bankası'nın biyolojik çeşitlilikle ilgili proje portföyleri oldukça dikkat çekicidir ve 2002'de sırasıyla yaklaşık 250 milyon ABD Doları ve 500 milyon ABD Doları kaynak sağlamışlardır.²⁴ KA'lar için kilit finansman kaynağı olan GEF, 1991'le 2001 arasında biyolojik çeşitlilik projeleri için 1,1 milyar ABD Doları bağış ve eşfinansman yoluyla 2,5 milyar ABD Doları ilave kaldıraç sağlamıştır.²⁵ Bu fonlar, 86 ülkede, 226 milyon hektarı alanı kaplayan 1.000'i aşkın korunan alana dağılmıştır. Eylül 2005'te GEF Konseyi, biyolojik çeşitlilik ve iklim değişikliği odak alanlarına mali kaynak aktarmada yeni bir sistem benimsemiştir. Yeni Kaynak Kullanım Çerçevesi (RAF) gelecekte verilecek bağış miktarlarını açıkça bağış alacak ülkelerin şu özelliklerine bağlamıştır: (1) bağlantılı küresel çevre sözleşmelerine uygun olarak küresel çevre faydaları yaratmaya elverişli potansiyellerine; (2) ulusal kapasite, politikalar ve uygulamalarına dayalı geçmiş performanslarıyla şeffaflık ve yönetim de dahil olmak üzere GEF projelerinin başarıyla uygulanmasını kolaylaştıracak bir çevre. 2003-2006 dönemi için üçüncü GEF yenileme miktarları gibi, bu değişikliklerin, gelecekte KA'larda biyolojik çeşitliliğin korunması için ayrılacak fonları ne şekilde etkileyeceği belirsizdir.

İki taraflı bağışçılar

İki taraflı yardım akışının bir parçası olarak toplam çevre harcamaları tahminen %2 ila %14 arasındadır.²⁶ Bunun anlamı, önemli bir fon miktarının gelişmekte olan ülke KA'larına kanalize edileceğidir. Örneğin, 1998-2000 yılları arasında 19 bağışçı ülke tarafından biyolojik çeşitlilik, sürdürülebilir kullanım için iki taraflı yardım veya "CBD amaçlarını hedefleyen yardım" yılda ortalama 995 milyon ABD Doları'na ulaşmıştır (Bkz. Tablo 1).²⁷ Bazı kuruluşların biyolojik çeşitliliğe kaynak sağlanmasında daha büyük pay ayırmasına rağmen, bu meblağ, aynı dönemde 19 bağışçının tamamı tarafından gerçekleştirilen iki taraflı yardımın toplam akışının %2,7'sine eşittir. Kaynakların ne kadarının KA'ları hedeflediği eldeki verilerde pek açık değildir. Ancak, aynı dönemde biyolojik çeşitlilikle ilintili yardımlarda hafif bir düşüş olduğuna dair kanıtlar mevcuttur ki bu da KA'lar için kalkınma yardımının geri çevrilmiş olabileceğini akla getirmektedir.

Özel ve topluluk fonları

KA fonlarının önemli bir bölümü ticari ve yardımsever vakıfların yanı sıra sivil toplum kuruluşları ve yerel topluluklar gibi özel kaynaklardan gelmektedir. Göz önünde bulunan örneklerden bazıları 10 milyon ABD Doları aşkın katkısıyla "Dünya Mirası alanlarını biyolojik çeşitlilik için en önemli ortamları içeren alanlar olarak tanıyan"²⁸ Birleşmiş Milletler Vakfı ile on yılı aşkın süre içinde Gordon ve Betty Moore Vakfı tarafından Uluslararası Koruma'nın etkinliklerini desteklemek amacıyla yapılan 261 milyon ABD Dolarlık bağıştır.²⁹ Ancak, düzenli bildirimlerin eksikliği ve özel fonlarda aracı kurum bilgisinin yokuşu, bu türden desteğin toplam önemini değerlendirmede zorluk yaratmaktadır.

¹⁶ Molnar et al., 2004.

¹⁷ Barcena et al., 2002, Castro, 2003'te alıntılanmıştır.

¹⁸ Emerton et al., 2003.

¹⁹ Ulusal Parklar Hizmetleri (National Park Service): http://data2.itc.nps.gov/budget2/documents/ten_year_budget_history.pdf; Amerikan Federal Hükümeti: www.gpoaccess.gov/usbudget/fy04/pdf/budget/tables.pdf

²⁰ Castro ve Locker, 2000.

²¹ Howard, 1995.

²² İftikhar, 2002.

²³ Lapham ve Livermore, 2003.

²⁴ Ibid.

²⁵ Good, Kişisel iletişim, 2003.

²⁶ Swanson ve Lunde, 2003.

²⁷ OECD, 2002.

²⁸ www.unfoundation.org/programs/environment/priorities.asp

²⁹ www.moore.org/grantees/grant_summaries_content.asp?Grantee=ci

Tablo 1: 1998-2000 yılları için OECD'ye bildirilen ortalama yıllık iki taraflı ODA (ABD Doları)

Ülke	Milyon ABD Doları (yıllık ortalama 1998-2000)	Toplam iki taraflı ODA yüzdesi (yıllık ortalama 1998-2000)
Almanya	275.6	9.0
Amerika Birleşik Devletleri	84.2	1.0
Avustralya	21.3	2.7
Avusturya	2.0	0.5
Belçika	19.5	3.9
Danimarka	29.8	4.5
Finlandiya	24.9	12.1
Fransa	44.7	1.7
Hollanda	146.9	6.9
İngiltere	23.9	0.7
İrlanda	2.2	4.9
İspanya	14.5	1.4
İsveç	38.3	3.9
İsviçre	15.9	2.4
Japonya	144.1	1.4
Kanada	15.3	1.4
Norveç	91.2	10.3
Yeni Zelanda	0.8	0.8
Total	995.1	2.7

Kaynak: OECD, 2002.

Vakıflardan gelen bağışlara ek olarak, KA'lara fon sağlayan özel kaynaklar arasında en iyi belgelenmiş olan, kâr amacı gütmeyen "hayırsever" kuruluşlardır. Bunlar arasında irili ufaklı, kimi yerel düzeyde, kimi uluslararası düzeyde çalışan binlerce kuruluş vardır. Bu kuruluşların KA'lar ve korumayla ilintili etkinliklere ayırdığı fonların büyük bölümü hükümetlerden veya büyük vakıflardan gelirken, önemli bir bölümü de bireylerden gelen kişisel katkılardır.

Son olarak, sayısız küçük işletme, özel arazi sahipleri ve yerel toplulukların biyolojik çeşitliliğin korunmasını desteklemek için yaptığı ve KA'lara gerçek mali katkı sağlayan pek çok yatırımı da dahil etmek gerekir. Bu türden desteğin ölçüsünü değerlendirmek zordur. Son zamanlarda yapılan bir araştırma, örneğin ormanlarla ilgili olarak, "topluluk koruması" altındaki toplam alanın, kabaca devlete ait ormanlık korunan alanlara eşit olduğunu ve orman yönetimi ve korunması etkinlikleri için yapılan "topluluk" harcamalarının değerinin, gelişmekte olan ülkelerde devlete ait korunan alanlara yapılan toplam yıllık harcamalarla kıyaslanabilir düzeyde olduğunu tespit etmiştir.³⁰

2.4 KA finansmanında son eğilimler

Bütçe durgunluğu

Uluslararası ve yerli fon kaynakları, özellikle tropikal kuşaktaki KA'ların sayısı ve yüzölçümlerindeki büyümeye ayak uydurabilmek için mücadele etmiştir. Küresel düzeyde, hükümetler, uluslararası bağışçılar ve kalkınma bankalarının kırsal kalkınma ve biyolojik çeşitliliğin korunması için yaptığı yatırım, 1990'larda azalmış gibi görünmektedir. 1990'ların ortalarına gelindiğinde,³¹ dünya çapında, bir yılda KA'lara harcanan paranın 3 milyar ABD Doları'nın biraz üstünde olduğu, ortalama küresel harcamaların 893 ABD Doları/km²/yıl tuttuğu tahmin edilmiştir.³² On yıl sonra, korunan alanlara her yıl, büyük çoğunluğu gelişmiş ülkelerde (1 milyar ABD Doları dışında) olmak üzere yaklaşık 6,5 milyar ABD Doları harcadığı düşünülmüştür.³³ Ancak, aynı dönemde koruma altında diye tanımlanan toplam alanın %50 civarında arttığı da görülmüştür.³⁴ KA'lar için yapılan harcamalardaki artışın kalan bölümünün çoğunluğu enflasyonla açıklanmakta, yılda hektar başına KA finansmanının "gerçek" değerinin sabit kaldığını akla getirmektedir.

³⁰ Molnar et al., 2004.

³¹ Gutman, 2003.

³² James et al., 1999a.

³³ James et al., 1999b; James et al., 2001.

³⁴ Chape et al., 2003.

Bu küresel eğilim, ulusal ve yerel düzeylerde mevcut önemli bir varyasyonu maskeleymektedir. Örneğin, 1990'ların ortalarında gelişmekte olan birçok ülkenin (özellikle Afrika'da) hükümetlerinin korunan alanlara ayırdıkları bütçeyi küçülttüğü bildirilmiştir.³⁵ Doğu Afrika hükümetlerinin, KA'larını yönetmek için yılda hektar başına ortalama 3 ABD Doları'ndan daha az harcadıkları bildirilmiştir.³⁶ Uganda'da, 1990'ların ortalarında yaban hayatı ve korunan ormanlık alanlar için hükümetin yaptığı harcama sadece 2 ABD Doları/hektar/yıldır.³⁷

Seçilen iki taraflı bağışçı kuruluşların çok yıllık verileri, biyolojik çeşitliliğin korunması ve KA'lar için ayrılan fonların en iyi durumda sabit kaldığını, bazı durumlarda da son yıllarda azaldığını göstermektedir.³⁸ Örneğin, hem Almanya'nın, hem Japonya'nın biyolojik çeşitliliğin korunması için yıllık finansal ve teknik işbirliği grafiği geçtiğimiz on yılın büyük bölümünde düzenli olarak yükselmiş, ancak son zamanlarda düz çizgiye dönüşmüştür. Gelişmekte olan ülkelerde devlete ait korunan alanlar için verilen küresel kalkınma yardımı toplam değeriyle ilgili yakın tarihli bir çalışma, 1990'ların başında 700-770 milyon ABD Doları olan yıllık akışın düşerek 350 milyon ile 420 milyon ABD Doları arasında kaldığını tahmin etmektedir.³⁹ Bu veriler yüzölçümü bazında, ortalama Resmî Kalkınma Yardımı (ODA)'nın sadece 150 ABD Doları/km²/yıl (veya küresel koruma "sıcak noktaları"nda 600 ABD Doları/km²/yıl) düzeyinde kaldığını göstermektedir. Öte yandan, yukarıda belirtildiği gibi boyutu tam olarak bilinmese de, KA'lar için özel ve topluluk fonları son yıllarda artmış gibi görünmektedir.

KA'lara finansman akışını etkileyen genel şartlar

Son zamanlarda KA'ların sayısıyla yüzölçümündeki hızlı büyüme, KA yönetimi yetkililerine bütçelerini buna uygun olarak genişletme olanağı sağlamıştır. Dahası, kademeli ekonomik liberalleşme, serbestleştirme ve ademi merkezîyetçilik, birçok gelişmiş ülkenin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğunda genellikle kamu harcamalarının kısıtlanmasıyla sonuçlanmıştır. Uzun zamandır, kamu harcamalarında diğerlerine göre düşük öncelikli sayılan korunan alanlar bütçe kesintilerinden payını almıştır. Genel olarak kalkınma yardımı harcamaları da durağanlaşmıştır veya azalmaktadır. Aynı zamanda, birçok ülkede kurumsal bir değişim de meydana gelmiş, çoğu durumda KA yönetimi yetkilileri daha geniş kapsamlı çevre bakanlıklarına dahil edilmiş veya başka makamlara kaydırılmıştır. Bunun sonucunda, daha önce özellikle KA'lara yönlendirilen fonlar, bazı durumlarda daha geniş kapsamlı amaçlara hizmet eden bütçelerle birleştirilmiş, bazen de KA yönetimine ayrılan kaynakların azalmasına yol açmıştır.

Sosyal ve yoksulluğu azaltmaya yönelik amaçların büyüyen önemi

Değişen küresel ve ulusal önceliklerle kalkınma zorunlulukları da KA'lar ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına ayrılan fonların, hem miktarı, hem de amacını etkilemiştir. 1970'ler ve 1980'lerde bağışçı destekleri, genellikle Dünya Mirası Sözleşmesi, CITES ve Ramsar gibi biyolojik çeşitliliğin korunmasıyla ilgili uluslararası sözleşmelere bağlanıyordu.⁴⁰ 1992 Dünya Zirvesi ve Rio Sözleşmeleri'nin, özellikle de CBD'nin toplanması, biyolojik çeşitliliğin korunması için sağlanan fonların artırılmasını telkin ediyordu.

Oysa, daha genel anlamda, resmi bağışçılarla devletlerin önceliklerinde, biyolojik çeşitliliğin korunması ve korunan alanlardan başka alanlara kayma olmuştur. 2000 yılında düzenlenen Binyıl Zirvesi ve 2002 yılındaki Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nin ardından, yoksulluğun azaltılması, gelişmekte olan ülkelere yapılan uluslararası yardımı ve gelişmekte olan ülkelerde ulusal düzeyde ayrılan bütçeleri yönlendiren, ağırlıklı bir öncelik haline gelmiştir. Çoğu ODA'lar, ülke düzeyinde uygulanan yoksulluğu azaltma stratejilerine ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmada doğrudan katkı sağlayacağı düşünülen yatırımlara bağlanmıştır.

Bunun gibi, biyolojik çeşitliliğin korunması için uluslararası finansal yardım, özellikle de yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunma becerisinin algılanması yüzünden giderek sosyal ve ekonomik hedeflerin güdümüne girmiştir. Örneğin, Dünya Bankası'nın 2001 Çevre Stratejisi, "yoksulluk odaklı" bir çevre gündemi taahhüt etmektedir. Benzer şekilde Hollanda, kalkınma yardımını nasıl aktaracağı konusunda da önemli değişiklikler yapmış, biyolojik çeşitliliği kalkınma sektörleri ana başlığına dahil edeceğini ve proje finansmanından devletin kapasitesini ve doğrudan bütçe desteğini güçlendirmeye yöneleceğini vurgulamıştır. Yine Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma İdaresi tarafından sağlanan biyolojik çeşitliliğin korunması fonları da yoksulluğu azaltma hedefleriyle sektöre yayılan yaklaşımların güdümüne girmiştir. Avrupa Komisyonu artık çevreyi ayrı bir sektör olarak değil, bütün yönleriyle ortak ilgi alanı oluşturan bir konu olarak kalkınma yardımına dahil edilecek bir unsur olarak görmektedir.

Azalan KA desteği

Bağışçı önceliklerinde ve kalkınma yardımının dağıtılmasındaki değişikliklerin bir sonucu da, KA oluşturulmasının ve yönetiminin güçlendirilmesi gibi kısa vadeli koruma yatırımlarına verilen desteğin giderek azalması gibi görünmektedir. Bu, bağışçı devletlerin bildirdiği etkinliklerin KA odağından kaydığını ve bütün sektörlerde, özellikle de CBD'nin sürdürülebilir kullanım ve adil kâr paylaşımı hedeflerini vurgulayan yatırımlara yöneldiğini bildiren CBD Sekreterliği tarafından teyit edilmiştir.

³⁵ Dublin et al., 1995.

³⁶ Emerton, 2001a.

³⁷ Howard, 1995.

³⁸ Lapham and Livermore, 2003.

³⁹ Khare, 2003, Molnar et al., 2004'te alıntılanmıştır.

⁴⁰ Ibid.

2.5 KA finansmanında mevcut durum

KA finansmanındaki açıklar

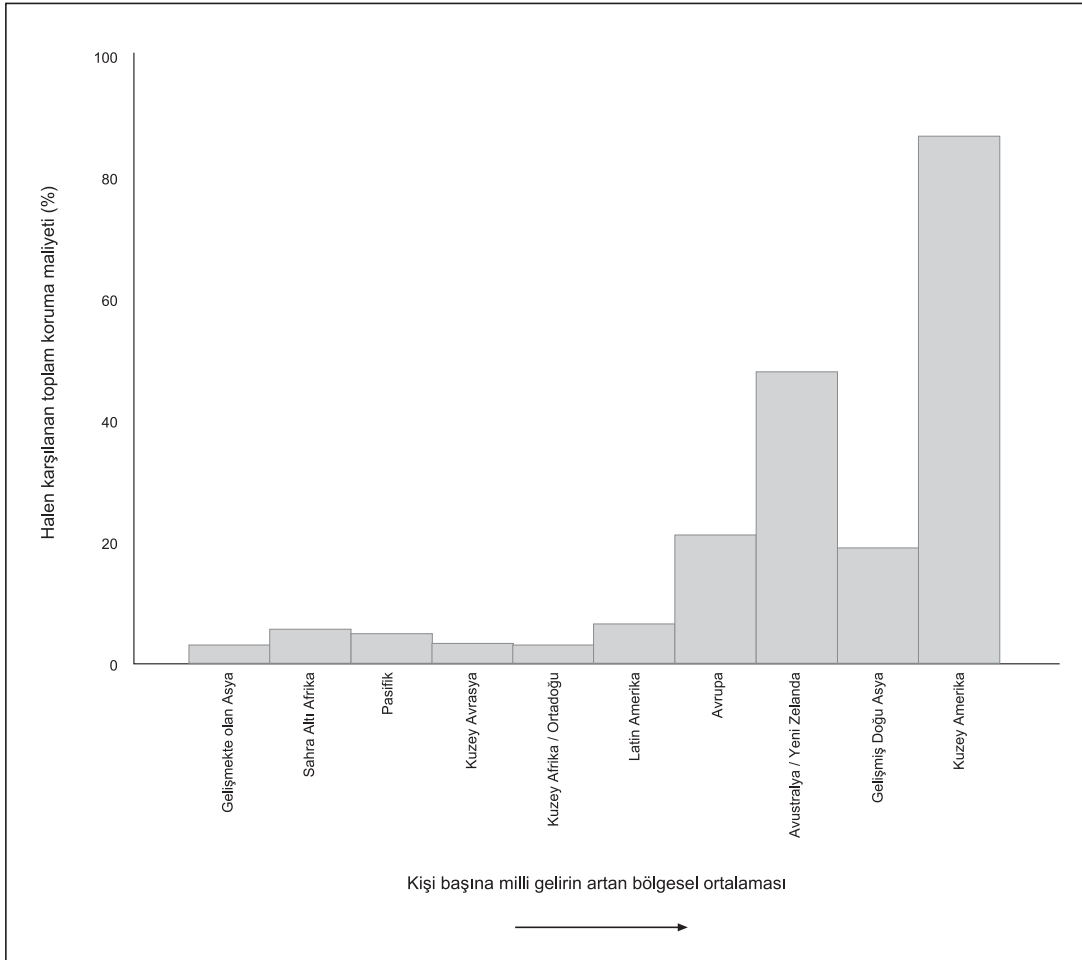
Sadece mevcut alanları korumak için değil, daha da önemlisi KA'lar için örnek bir küresel sistemin yaratılmasını ve etkin yönetimini sağlamak için halen KA'lara yapılan harcamaların son derece yetersiz olduğu yolunda fikir birliği oluşmuştur. Yakın zamanda yapılan ve büyük ölçüde alıntılanan bir tahmin, ağırlıklı olarak tropikal kuşakta bulunan kara ekosistemlerinin %15'ini, deniz ekosistemlerinin %30'unu kapsayan genişletilmiş bir korunan alanlar ağının garanti altına alınması için yılda 45 milyar ABD Doları (otuz yıl boyunca) gerekebileceğini göstermektedir.⁴¹ Daha mütevazı bir başka tahmin, gelişmekte olan ülkelerde KA sistemlerini genişletmek ve yönetmek için gerekli fonların, önümüzdeki on yılda yaklaşık 12-13 milyar ABD Doları'na ulaşacağını öne sürmektedir.⁴²

Bu bulgular, 2004'te CBD'nin 7. Taraflar Konferansı için hazırlanan KA'lar üzerine tematik bir raporda da desteklenmiş, gelişmiş ülkeler de dahil rapor veren ülkelerin çoğunluğunun insani, kurumsal ve mali kaynaklarının, KA ağlarının tam olarak hayata geçirilmesini ve bağımsız KA'ların yönetimini sınırlayıcı bir etki yarattığını ve mali kaynak sıkıntısı yaşadıklarını belirtmiştir.⁴³

KA finansmanındaki açıklar, farklı ülkeler ve ekosistemlerde herkes tarafından hissedilmiştir. Örneğin, 34 ülkede 79 Deniz Koruma Alanının yöneticileri arasında yakın zamanda yapılan bir anket, mevcut gelire koruma hedeflerine en düşük seviyede ulaşmak için gerekli meblağ arasında %15'lik medyan fon açığı bulunduğunu ortaya koymuştur.⁴⁴ İlginçtir ki çalışma, finansman açıkları konusunda belirgin bir coğrafi varyasyon bulamamıştır. Yani gelişmekte olan ülkelerdeki DKA'lar, gelişmiş ülkelerdeki benzerleri kadar (veya yetersiz) finanse edilmektedir.

Ancak, genel olarak, KA finansmanındaki açıklar gelişmekte olan ülkelerde daha yoğundur (Şekil 2). Gelişmekte olan ülkelerde KA'lar için güncel finansman ihtiyacının, esas operasyonlar için 1,1 milyar ABD Doları ve etkin yönetim için gerekli en temel eylemler için 2,5 milyar ABD Doları arasında seyrettiği düşünülmektedir.⁴⁵

Şekil 2: KA Finansman açığı

Kaynak: Balmford et al., 2003.

⁴¹ Balmford et al., 2002.

⁴² Bruner et al., 2003.

⁴³ CBD, 2003. Korunan Alanlar: Korunan Alanlar Hakkında Tematik Raporlardaki Bilgilerin Sentezi (Protected Areas: Synthesis of Information in Thematic Reports on Protected Areas). Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi 7. Taraflar Konferansı Yürütücü Sekreterinin notu, UNEP/CBD/COP/7/INF/8.

⁴⁴ Gravestock, 2002.

⁴⁵ Bruner et al., 2003.

2.6 Sonuç: Mevcut KA finansmanı yeterli midir?

Mevcut durum ve yeni eğilimler değerlendirildiğinde, dünyanın çoğu ülkesinde KA'lara kaynak ayırma konusunda yaygın kararlılık bulunmasına rağmen mevcut fonların, aciliyet taşıyan koruma önceliklerini karşılamak için sistemi genişletmek bir yana, var olan KA'ları yönetmek için gerekli meblağın fazlasıyla altında kaldığı görülmektedir. KA finansman açığı, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ve özellikle açık denizlerdeki deniz koruma alanlarında vahimdir. KA'lar için mevcut fonlara destek olacak yeni mali kaynaklar bulma ihtiyacının yanı sıra KA'ların kalkınma ve yoksulluğu azaltma gündemine dahil edilmesi için daha fazla çaba harcamak gerektiği açıktır. Bunun yanında, mevcut fonların ne kadar verimli kullanıldığı da ciddi bir sorudur. Bu soru, aşağıda daha ayrıntılı incelenmiştir.

3. Mali Sürdürülebilirliği Anlamak

Bu bölümdeki ana mesajlar:

- Korunan alan finansmanı sadece para demek değildir; biyolojik çeşitlilikle bağlantılı çeşitli güçlüklerin üstüne gitmek üzere fonların seferber edilmesi ve yönetilmesini kapsar.
- Gerekli fonları elde etmek, KA'ların etkin yönetimi ve sürdürülebilir finansmanı için zorunlu koşuldur, ancak yeterli değildir. Fonların niteliğini, türünü, zamanlamasını, hedeflerini, kullanımını ve kaynağını da göz önünde bulundurmak gerekir.
- KA için sürdürülebilir finansman değerlemesi ve elde edilmesi, aşağıda bazıları belirtilen çeşitli sorunların göz önünde bulundurulması ve çözülmesini içerir: Çeşitli unsurlar içeren bir fon portföyü oluşturmak, geleneksel mekanizmaların ötesine geçmek ve çok sayıda fon kaynakları dahil etmek, KA finansmanında istikrar ve sürdürülebilirlik için temel unsurdur.
- KA sürdürülebilir finansmanı, uygun maliyet ve etkin yönetimi geliştirecek, uzun vadeli planlama ve denetime imkân verecek, yöneticilerin KA düzeyinde fon yaratmaları ve bu fonları korumaları için olanaklar ve teşvikler sağlayacak şekilde yönetilmeli ve işletilmelidir.
- Yerel kalkınma avantajlarının yanı sıra dolaylı ve fırsat maliyetlerini KA finansman ihtiyacının temel unsuru olarak kabul etmek; nakdi ve aynı desteği KA harcamalarını yapan gruplara yönlendirirken KA'lardan yararlanan kişilerden ölçülü katkılar sağlamak KA'ların finansal ve ekonomik sürdürülebilirliği için hayati önem taşır.
- KA'ları mali olarak sürdürülebilir hale getirmek, aynı zamanda KA fonlaması ve finansal sürdürülebilirliği için engel oluşturan pazar, fiyat, politika ve kurumsal çarpıklıkları tanımlamak ve aşmak anlamına gelir.
- Finansmanı, KA planlama ve işletme süreçlerine dahil etmek ve mali araçları kullanacak yeterli insan kaynağının bulunmasını sağlamak, KA finansmanının sürdürülebilirliğini artırmak için temel stratejidir.
- KA'ların sürdürülebilir finansmanı, yeterli, istikrarlı ve uzun vadeli mali kaynaklar sağlama, bunları zamanında ve uygun şekilde dağıtma, KA'ların bütün masraflarını karşılama ve KA'ların koruma ve diğer hedefler bakımından etkin ve verimli yönetimini temin etme becerisi olarak tanımlanabilir. Kısacası, mali sürdürülebilirlik, KA yönetimi için güçlü ve etkili kurumlar olmadan mümkün değildir.

3.1 KA finansmanını koruma yönetimini geliştirmede bir araç olarak kullanmak

Sürdürülebilir finansman fonların miktarıyla sınırlı değildir

Önceki bölümde, genel kabul gören KA fonlarını artırma ihtiyacı vurgulanmıştır. Ancak, giderleri karşılamak için fon bulma kendi başına önemli bir amaç olmakla birlikte, göz önüne alınması gereken tek sorun değildir. KA yöneticileri, etkin yönetimin önüne set çeken çok çeşitli mali kısıtlarla karşı karşıya kalmaktadır. Fonların hacmi, KA'ların etkin yönetimi için önemli ve gerekli şarttır, ama tek başına nadiren yeterlidir (3. Kutu). Çoğu zaman, işe başka etmenler karışmakta ve KA'ların sürdürülebilir finansmanını fonların miktarından daha fazla etkilemektedir. Daha fazla fon sağlandığında bile, her zaman daha iyi koruma sonuçlarına ulaşamamaktadır. Bazı durumlarda, kurumsal zafiyetler, KA kuruluşlarının, dış kaynaklardan sağlanan ilave fonlar bir yana, devlet tarafından sağlanan fonları bile kullanmasına engel olabilmektedir. Örneğin, 1993'te Sri Lanka Yaban Hayatı Koruma İdaresi, öncelikle personel yetersizliği yüzünden (hâlâ değişmemiştir) onaylanmış bütçesinin sadece %50'sini kullanabilmiştir.⁴⁶

⁴⁶ McNeely, 1999.

3. Kutu KA yönetiminde mali kısıtlar: Vietnam Örneği⁴⁷

Vietnam'da KA'lara devlet tarafından aktarılan ve ortalama gayrisafi yurtiçi hasılanın %0,13'üne, toplam kamu bütçe tahsislerinin %0,5'ine veya yılda 3-3,5 milyon ABD Doları arasına karşılık gelen fonların hacmi son yıllarda nispeten sabit kalmıştır. Yüzölçümü bazında değerlendirildiğinde, Vietnam KA'larının finansal durumu, Asya'nın ve dünyanın diğer bölümlerine kıyasla daha iyidir. Yakın zamanda yapılan bir çalışmaya göre, KA'lara yapılan yıllık devlet harcamaları, gelişmiş ülkelerde ortalama 2.000 ABD Doları/km²'ye, gelişmekte olan ülkelerde 150 ABD Doları/km²'ye, Güney ve Güneydoğu Asya'da ise 500 ABD Doları/km²'ye denk gelmektedir (James et al., 1999a). Vietnam'ın KA'lara 1.200 ABD Doları/km²'yi aşan devlet bütçe tahsisleri, Asya'nın diğer bölümlerinden önemli ölçüde fazladır ve Avrupa ile Kuzey Amerika ülkelerinde KA yönetimlerine yapılan devlet bütçe tahsisleriyle kıyaslanabilir durumdadır (hatta bazı durumlarda fazladır).

Bu etkileyici ve istikrarlı devlet desteği dikkate alındığında, finansmanın Vietnam'ın ulusal KA ağı için sorun olup olmadığı ve bunun nedeni sorulabilir. Cevap, Vietnam'ın KA'larının önemli finansal sorunlarla yüz yüze olduğu, bunların da ciddi yönetim kısıtlarına yol açtığıdır. Sorunlardan bazıları şunlardır:

- Yıllık bütçelerin büyük bölümü sermaye harcamaları içindir. Devir bütçeler, maaş ödemelerinden biraz fazlasına izin verir ve çoğu sermaye harcaması altyapı odaklıdır. Olağan bakım ve koruma etkinlikleri için ayrılan fonlar çok küçüktür.
- Kamu sektörü bütçe işlemleri uzun gecikmelere ve sık sık yapılan düzeltmelere maruz kalmaktadır. Bu belirsizlikler göz önüne alındığında, KA yöneticilerinin plan yapması veya birbiriyle uyumlu bir dizi koruma etkinliğini uygulaması zordur.
- Yıllık bütçe tahsisleri, KA ilk kurulduğunda hazırlanan yatırım planıyla yakından bağlantılıdır. Bu durum, değişen yönetim ihtiyaçlarıyla koruma önceliklerine esneklik veya hızlı çözüm getirme kabiliyeti kazandırmayı zorlaştırmaktadır.
- Vietnam'ın KA'ları bütünüyle merkezi kamu bütçelerine (buna, bütçeler üzerinden dağıtılan bağışlar da dahildir) bağlıdır. Gelir fazlası yaratma veya elde tutma olanakları sınırlıdır. Bu da son derece dar bir finansman altyapısı ve münferit KA'lar düzeyinde gelir yaratılması için yetersiz teşvik anlamına gelmektedir.
- Vietnam örneği, KA'lar için ayrılan fonların toplam düzeyinin nispeten yüksek ve istikrarlı olduğu yerlerde bile, KA'ların, sonuçta yönetim kısıtlarına dönüşen bir dizi finansman sorunuyla karşı karşıya olduğu gerçeğini göstermektedir.

KA sürdürülebilir finansmanın unsurları

Finansman mekanizmaları, etkin KA yönetimi önündeki geniş kapsamlı engellerin üstesinden gelmek için önemli bir araç olabilir. Daha fazla fon sağlamanın yanı sıra, finansmanın niteliği, biçimi, zamanlaması ve süresi, hedefi ve kaynağı gibi konuları da ele almak gerekir. Bu yüzden, KA'ların sürdürülebilir finansmanını ve çeşitli finansman mekanizmalarını değerlendirirken, aralarında aşağıda sıralanan başlıkların da bulunduğu birçok unsur ve sorun göz önünde bulundurulmalıdır:

- Çeşitli, istikrarlı ve güvenli bir fon portföyü oluşturmak: Fon risklerini ve dalgalanmalarını en aza indirmek.
- Finansman yönetimini, etkinliği ve verimliliği geliştirmek: Fonların, KA'ların finansman ihtiyacını ve koruma hedeflerini destekleyecek şekilde dağıtılmasını ve harcanmasını sağlamak.
- Kapsamlı maliyet ve fayda analizi yapmak: KA giderlerinin tamamını karşılamak, KA giderlerini üstlenenlerin takdir edilmesini, KA'lardan fayda sağlayanların da bu alanların bakımı için adil katkıda bulunmalarını sağlamak.
- Uygulama olanaklarını genişleten bir finansal ve ekonomik çerçeve oluşturmak: Pazar, fiyat ve politikada KA'lara zarar veren veya KA finansmanına engel teşkil eden çarpıklıkların üstesinden gelmek.
- Finansal araç ve mekanizmaları kullanmak için kapasite oluşturmak ve genel kabul görmesini sağlamak: Finansal analiz ve mekanizmaları KA planlama süreçlerine dahil etmek.

3.2 Çeşitli, istikrarlı ve güvenli bir fon portföyü oluşturmak

Dünyanın her yanındaki kamuya ait KA'lar, işletme maliyetlerinin büyük bölümünü karşılamak için merkezi devlet bütçesi tahsislerine bel bağlamış durumdadır. Gelişmekte olan ülkelerde, yabancı bağışçılardan gelen paralar, çoğunlukla sermaye yatırımı için kullanılan önemli bir fon kaynağıdır. Tümü değilse bile, bazı KA'lar bütçelerini turizmden ve diğer kaynak kullanımını ücretlerinden doğan kazançlarıyla takviye edebilmektedir. Ancak genel olarak, pek az KA çeşitlilik arz eden bir fon altyapısına sahiptir.

Sadece bir veya birkaç fon kaynağına bel bağlamak risklidir. KA'lar devlet bütçesi ve bağış fonlarına gelen diğer birçok taleple rekabet etmekte ve bütçe ile ilgili kararlar vermek gerektiğinde nadiren yüksek öncelikli konulardan sayılmaktadır. Kamu sektörü kesintileri ve bütçe kısıtları karşısında ve kalkınma harcamalarında çevrenin payının giderek azalması yönündeki genel eğilim bağlamında KA finansmanı zaman zaman çarpıcı oranda azalmıştır (4. Kutu).

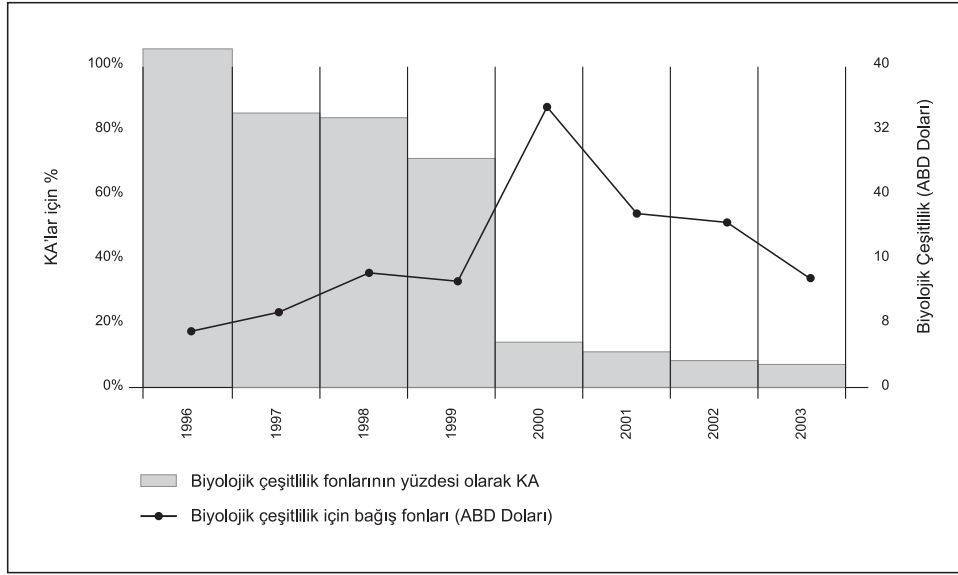
⁴⁷ Emerton et al., 2003

4. Kutu KA'lar için azalan bağış fonları: Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti Örneği⁴⁸

Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti (Laos)'ndeki ulusal korunan alanlar ağı 1993'te kurulmuştur ve şu anda ülke yüzölçümünün %12 ila 14'ünü kaplamaktadır. Ülkedeki bütün kamu sektörü bütçelerinde olduğu gibi, KA fonlarının önemli bir oranı dışarıdan katkıda bulunan bağışçılardan gelmektedir. Ancak son yıllarda, genellikle biyolojik çeşitlilik, özellikle de KA'lar için gelen bağış fonlarında keskin bir düşüş olmuştur.

Laos'ta biyolojik çeşitlilik için bağışçı taahhütleri 1990'ların büyük bölümünde yükselerek 2000 yılında zirveye ulaştıktan sonra büyük ölçüde azalmıştır. 2000 ile 2003 arasında, biyolojik çeşitlilik için ilintili etkinlikler için bağışçı taahhütleri 36 milyon ABD Doları'ndan 14 milyon ABD Doları'na inmiştir. 1996 ile 2003 arasında, biyolojik çeşitlilik için toplam bağış fonları içinde KA harcamalarının payı %89 veya 6 milyon ABD Doları'ndan sadece %7 veya 1 milyon ABD Doları'na inmiştir. Bugün Laos'ta biyolojik çeşitliliğin korunması için çok az yerli veya yabancı fon ayrılmaktadır. Sonuç olarak, KA finansmanı ve yönetim statüsü önemli ölçüde bozulmuştur.

Laos'ta biyolojik çeşitlilik için bağış fonları

Birçok ülkede KA fonlarında temel unsur olan turist ziyaretlerinden elde edilen kazançlar, aynı zamanda güvenilmez ve dalgalanmalara maruz olabilir. Örneğin, Kenya, Uganda ve Zimbabve ulusal parklarına yapılan ziyaretler, 1990'lardaki sivil itaatsizlik döneminde önemli ölçüde azalmıştır. Daha yakın zamanda, küresel güvenlik endişeleri seyahat ve turizm endüstrisini vurduktan sonra hem Asya, hem de Latin Amerika'daki ekoturizm gelirlerinde ciddi bir düşüş gözlenmiştir.⁴⁹

Bu gibi nedenlerle, farklı fon kaynaklarını birleştirmek, KA'larda uzun vadeli sürdürülebilir finansman için kilit unsurdur. Çeşitli öğelerden oluşan bir mali portföy, KA yöneticilerinin risk ve belirsizliklerle başa çıkmasına daha iyi olanaklar sağlar ve kaynaklardan herhangi birinin azalması veya kesilmesi ihtimaline karşı güvenlik önlemi görevi görür.

3.3 Finansman yönetimini, etkinliği ve verimliliği geliştirmek

KA finansman ihtiyaçları veya koruma öncelikleriyle ilgili fon akışları her zaman etkin bir biçimde yönetilmemektedir. Birçok durumda kritik yatırım ihtiyaçlarına yeterince fon sağlanmazken, KA fonları, özellikle personel alımı gibi tekrarlayan giderlere doğru eğim göstermiştir.⁵⁰ Örneğin Uganda'da, 1989'dan 1994'e kadar, tekrarlayan harcamalar (%40'ını maaşlar oluşturmaktadır), devletin KA'lar için yaptığı harcamaların üçte ikisine tekabül etmektedir.⁵¹ Birçok durumda, tekrarlayan giderlere verilen öncelik, bina ve altyapı, vasıta ve diğer ekipmanların alımı, yaban hayatı envanteri gibi ana koruma yatırımlarına ayrılan fonların daha az olacağı anlamına gelmektedir.

Kamu harcamalarının genel çizgisindeki değişiklikler, aynı şekilde KA'ların hem tekrarlayan harcamalarını, hem de sermaye harcamalarını etkileyebilir. Örneğin Sri Lanka'da, 1980'lerin başında beş yeni ulusal park kurulması için USAID'in verdiği finansal destek, o zamanın hükümetiyle Uluslararası Para Fonu arasında yapılan bir anlaşma uyarınca devlet memuru alımına getirilen sıkı kısıtlamalarla aynı döneme rastlamıştır. Sonuçta, yeni kurulan parklara, mevcut parklardan personel kaydırılmış, biyologlar, eğitim uzmanları ve diğer gerekli personel bordrolu olarak işe alınmamıştır.⁵²

⁴⁸ Bouttavong et al., 2002.

⁴⁹ "11 Eylül 2001 olaylarının ekoturizm üzerine etkisi." *Effects of Sept 11, 2001 events on ecotourism*, Sorumlu Turizm Ortakları Haber Bülteni (Partners in Responsible Tourism Newsletter) 5(1).

⁵⁰ Tekrarlayan (veya değişken) giderler arasında mal ve maaşlar ve diğer personel harcamaları, yakıt ve enerji, büro malzemesi gibi sürekli veya düzenli olarak alınan hizmetler vs. için yapılan aylık veya yıllık ödemeler bulunmaktadır. Sermaye yatırımları (veya sabit giderler) düzensizdir ve bina, araç ve büro demirbaşı, vs. gibi uzun ömürlü aktifler için yapılan genellikle büyük harcamalardır.

⁵¹ Howard, 1995.

⁵² McNeely, 1999.

Çoğu KA, yıllık bütçe döngüsü içinde işletilmektedir. Ancak koruma finansmanı için gerekli nakit akışı, nadiren yıllık bütçe veya proje takvimine sorunsuz uyum sağlamaktadır. Yine, başlı fonlarıyla finanse edilen projelerin fon transferleri düzensiz veya gecikmeli olabilmektedir. Gelecekte beklenen fonların düzeyi ile ilgili belirsizlik de eklenince, mevcut nakdin her zaman güncel ihtiyacı karşılamasının veya uzun vadeli planlama ve yatırım yapmanın zor olacağı anlamına gelmektedir. Birçok durumda, fonların serbest bırakılması, KA giderleri ve finansal ihtiyaçlarının zamanlamasıyla çakışmamaktadır.

Merkezi bütçe tahsislerine bağımlı olmanın yanı sıra, birçok KA hâlâ merkezi gelir sistemine tabidir. Böyle durumlarda, giriş ücretlerinden veya diğer yerel kaynaklardan elde edilen gelirler, KA'da alıkoymak yerine merkezi bir kuruluşa veya devlet hazinesine aktarılmaktadır. Bu düzenlemeye tabi olan KA'lar, genellikle ihtiyaç durumunda kullanılabilecek veya uzun vadeli yatırım planlarına destek olacak bir fon rezervine sahip olamamaktadır. Gelirin elde tutulmadığı ve bütçe tahsislerinin kazançlarla bağlantılı olmadığı yerde, KA yöneticileri daha fazla gelir elde etmek için çok az teşvik ve çok küçük bir sorumluluk veya hesap verme yükümlülüğü üstlenmektedir (5. Kutu).

5.Kutu KA gelir ve bütçeleri arasındaki bağlantılar: Kenya, Kisite Deniz Ulusal Parkı Örneği⁵³

Kisite Deniz Ulusal Parkı (KDUP) Kenya'nın güney sahilinde, Tanzanya sınırına yakın bir noktada bulunmaktadır ve yaklaşık 28 km² alanı kaplamaktadır. KDUP turizmden gelir elde etmesine rağmen bu gelir doğrudan Nairobi'deki Kenya Yaban Hayatı Hizmetleri (KYHH) genel merkezine havale edilmektedir. KWS aynı zamanda KDUP'nun yıllık bütçe tahsislerini de merkezden belirlemekte ve yönetmektedir.

Zaman içinde KDUP'nun bütçesi ve kazançları arasındaki ilişki üç büyük değişime uğramıştır.

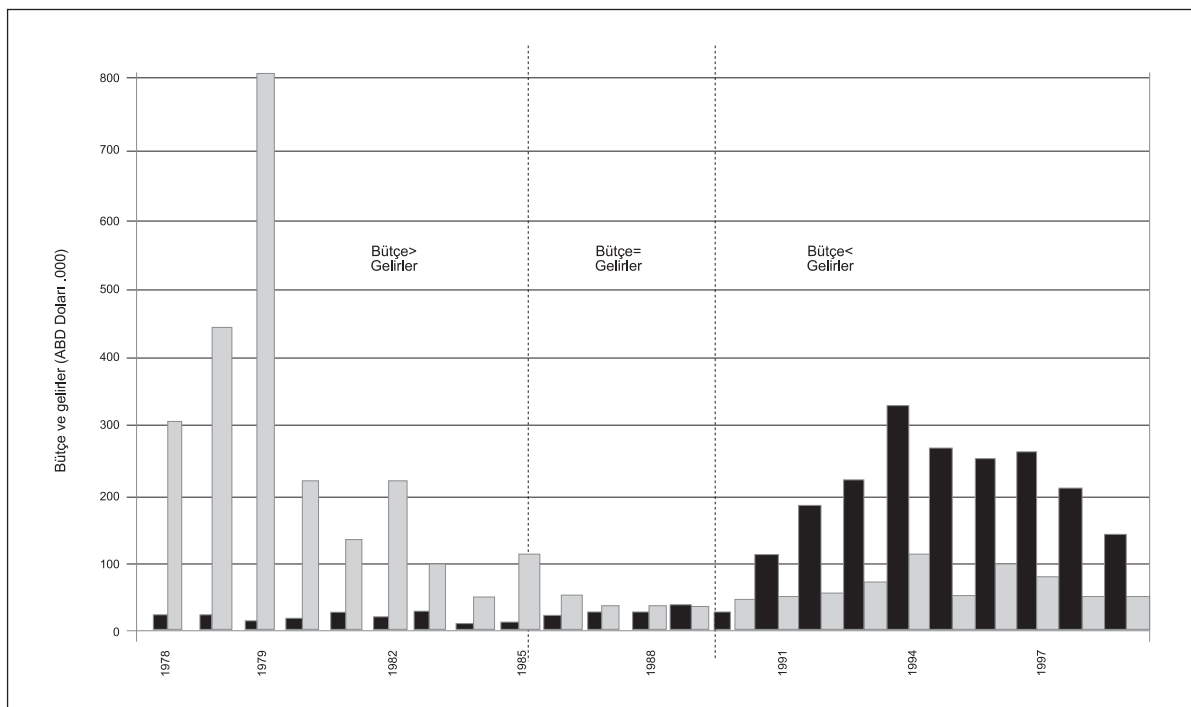
- DKA'nın kuruluşundan 1980'lerin ortalarına kadar, devlete bağlı Yaban Hayatı Koruma ve Yönetme Biriminden yapılan merkezi bütçe tahsisleri, DKA'nın kazançlarından ortalama 35 kat daha fazlaydı.
- 1980'lerin ikinci yarısında, kamu sektörünün yeniden yapılandırılması ve harcamalardaki kesintiler karşısında, merkez bütçeden KDUP'na yapılan tahsisler sert bir düşüş göstermiş ve kazanılan gelirlerle yaklaşık eşit düzeye gelmiştir.
- 1990'da, sermayesinin büyük bölümü devlete ait olan KYHH kurulmuş ve Kenya'nın KA sisteminin yönetimini üstlenmiştir.

Kuruluşun maliyet etkinliği ve finansal sürdürülebilirliğe yeni bir vurguyla yaklaşması, park giriş ücretlerinde büyük artışlara yol açmıştır. Aynı zamanda, KA yönetiminde aşamalı merkezileşme, genel merkezin daha fazla gelire el koyacağı anlamına gelmekteydi. Bugün KDUP'nun gelirleri, işletme bütçesinden yedi kat fazladır.

KDUP şu anda bir mali krizle yüz yüzedir. Tahmini bütçe gereksinimleri, yıllık tahsisin yaklaşık sekiz katıdır. KA kazançları bu ihtiyaçları karşılamaya yeterli olduğu halde, merkez büyük bölümünü alıkoymaktadır. KDUP ağır fon sıkıntısı çekmekte, bu da düşük düzeyli kadrolaşma, kötü durumda ekipman ve altyapı ile parkın düzenli bakım ve devriye görevlerinde yetersizlikle sonuçlanmaktadır.

Park bütçe ve gelirlerinin arasındaki bağın kesildiği ve merkezden yönetiliyor olduğu gerçeği KDUP yöneticilerinin, yıldan yıla ne kadar fon alacaklarını tahmin etme kabiliyetini kaybetmesi, böylece uzun vadeli finans veya yönetim planları yapmakta güçlük çekmeleri anlamına gelmektedir. Geliri elde tutmalarını sağlayacak bir mekanizmanın eksikliği ve yıllık bütçelerin kazanılan gelirlere bağlı olmadığı gerçeği, gelir üretimde caydırıcı bir etki yaratmakta ve KA düzeyinde pek az mali hesap verme yükümlülüğü veya sorumluluğu anlamına gelmektedir.

KDUP gelir ve bütçeleri

⁵³ Emerton and Tessema, 2001.

Bu yüzden, KA'ların sürdürülebilir finansmanı, fonların zamanında serbest bırakılmasını, uzun vadeli koruma hedeflerini destekleyecek şekilde yönetilmesini ve tahsisini gerektirmektedir. Finansal sürdürülebilirlik, KA'ların mali özerkliğini, yani KA düzeyinde fon yaratma ve elde tutma kabiliyetini artırarak da genişletilebilir. Birçok ülkede fon yönetimi merkezi uygulamalardan uzaklaşır, daha çok sayıda KA gelirlerini elde tutma yetkisi kazanırken, bu politikanın yaygınlaştırılması ve en iyi uygulama olarak teşvik edilmesi gerekmektedir.

KA finansmanı için bir başka güçlük de fonların verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Mali kaynaklar daima sınırlıdır; bu yüzden de fonların stratejik olarak tahsisi ve mümkün olduğunca verimli kullanılması zorunludur. Yakın tarihli bazı çalışmalar, bir dizi koruma sonucu bakımından koruma finansmanının hem küresel düzeyde, hem de ülkeler dahilinde çok daha verimli kullanılabileceğini akla getirmektedir.⁵⁴

3.4 KA maliyet ve faydalarına kapsamlı bir bakış

KA finansmanı, geleneksel olarak, doğrudan işletme ve yönetim maliyetlerini, diğer bir deyişle maaşları, altyapıyı, KA'ları kurmak ve yönetmek için gerekli donanım ve bakım giderlerini karşılamaya odaklanmıştır. Öte yandan, bir KA'nın toplam maliyeti, bundan çok daha büyüktür ve KA giderlerini üstlenenler de alanı yönetmekle görevlendirilen kuruluşla sınırlı değildir. KA maliyetleri, KA'nın kurulması yüzünden azalmış veya kaybedilmiş, yasaklanan kaynak kullanımlarından veya alanın alternatif kullanım için dönüştürülme ihtimalinden doğan olağan sonuçların değeri gibi çeşitli faydalar veya ekonomik fırsatların yanı sıra yaban hayatına verilebilecek muhtemel zararlar yoğunluğun, halen işlenmeye ve alternatif gelişmelere uygun bulunan diğer alanlara ve yaban hayatına etkisini de kapsar.

Bu dolaylı maliyetler ve fırsat maliyetleri genellikle azımsanmayacak orandadır ve yerel toprak sahipleri ile kaynak kullanıcılarının yanında çok çeşitli diğer sektörlerde faaliyet gösteren devlet ve özel girişimlerin de dahil olduğu çeşitli gruplar tarafından gerçekleştirilmektedir. Örneğin, Tayland'da Khao Yai Ulusal Parkı'nın kurulması dolayısıyla alternatif arazi ve kaynak kullanımıyla gerçekleşen kayıp ve fırsat maliyetlerinin, yılda 27 milyon Baht (yaklaşık 675,000 ABD Doları) civarında veya KA'nın doğrudan yönetim giderlerinin dokuz katına yakın olduğu tahmin edilmektedir.⁵⁵ Yine Kenya'da, alternatif arazi kullanımının net tarımsal fırsat maliyeti ve KA'ların kurulmasıyla kaybedilen kazançların, yılda 200 milyon ABD Doları'ndan fazla olduğu tahmin edilmektedir. Küresel düzeyde, bir araziye ekosistem çeşitliliğini korumak için bir kenara ayırmanın fırsat maliyetinin (kaybedilen pazarlanabilir mal ve hizmetlerin değeriyle ölçülmüştür) yılda 45,5 milyar ila 143,8 milyar ABD Doları arasında bulunduğu tahmin edilmektedir.⁵⁶

Bir KA'ı iktisadi anlamda sürdürülebilir kılmak, bütün bu dolaylı maliyetleri ve fırsat maliyetlerini karşılamak ve bunları üstlenenleri tazmin etmek anlamına gelmektedir. Bu maliyetleri göz önünde bulundurmamak, KA'nın finansman ihtiyaçlarını ciddi derecede azımsamak şeklinde yorumlanabilir. Bunun yanında, KA'nın sürdürülebilirliğini ve yönetiminin etkinliğini baltalamak gibi bir risk taşımaktadır. Daha geniş kapsamlı olan bu maliyetler karşılanmadığı (ve sıklıkla olduğu gibi kabul edilmediği) sürece, bunları üstlenen şahısların, KA'ların varlığını destekleme hevesini kaybetmesi (veya ekonomik olarak kabiliyetini yitirmesi) mümkündür (6. Kutu). Öte yandan, maliyetin geri kazanılması ve sürdürülebilir finansman, her zaman doğrudan fon transferini gerektirmez. Bütün KA giderlerinin nakit harcamalar veya parasal kayıplar şeklinde gerçekleşmemesi gibi, en azından bir bölümünün aynı katkılarla karşılanması genellikle olasıdır. Bu hem mali kaynak bulmayı, hem nakit akışı yönetimini kolaylaştıracığı gibi, KA finansmanı için uygun maliyetli araçlar da sağlayacaktır.

⁵⁴ Balmford et al., 2003. Yazarlar, Brezilya Amazonları'nda yılda hektar başına 0,20 ABD Dolarından başlayarak Avrupa'daki bazı projeler için yılda hektar başına 1 milyon ABD Dolarının üstüne çıkabildiğini bildirmektedir. Ülkeler dahilinde, koruma girişimi giderlerinde daha küçük, ancak eşit derecede çarpıcı farklılıklar görülebilmektedir.

⁵⁵ Norton-Griffiths ve Southey, 1995.

⁵⁶ Lewandrowski et al., 1999.

6. Kutu Yerel KA maliyetleri karşılanmadığında: Uganda, Mburo Gölü Ulusal Parkı Örneği⁵⁷

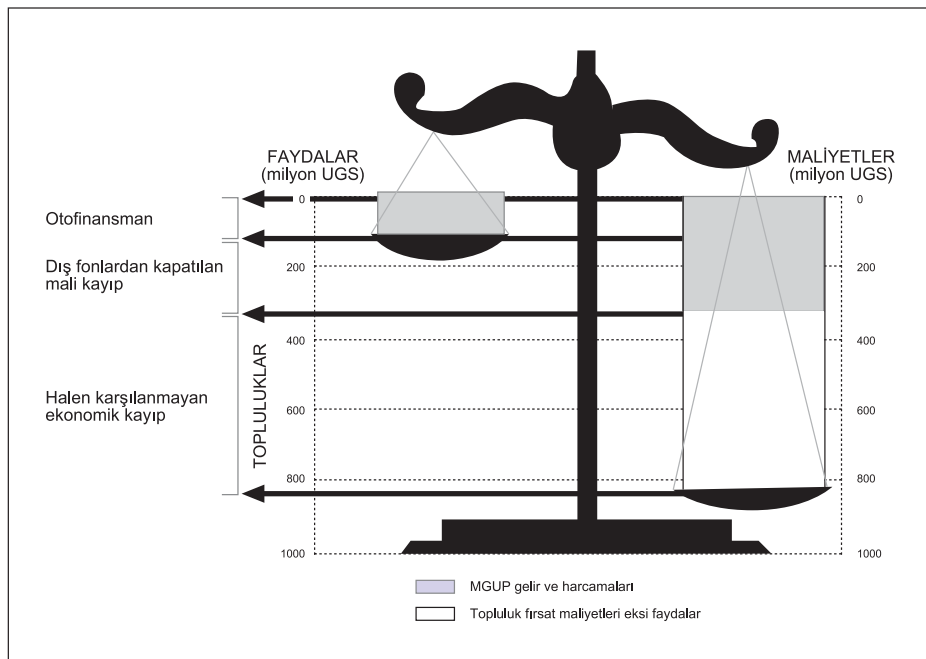
Mburo Gölü Ulusal Parkı (MGUP) orta-güney Uganda'dadır ve açık, ağaçlı çayırılık ve sulak alandan oluşan yaklaşık 260 km²'lik alanı kaplar. Bu bölgenin uzun bir koruma geçmişi olmasına rağmen, Mburo Gölü 1983 yılında resmen Ulusal Park ilan edilmiştir. MGUP'ni oluşturan alan, KA çevresinde yaşayan 50.000 Bairu çiftçisi ve göçebe Bahima çobanının geçim kaynaklarıyla üretim sistemlerinin önemli bir unsurudur. Parkın arazisi ve kaynakları yoğun bir baskı altındadır. MGUP'nın varlığının kabulü, arazi ve kaynakların kullanımından elde edilebilecek kazançların kaybı bakımından yerel düzeyde önemli bir fırsat maliyeti yaratmakta, bu da park yönetiminde anlaşmazlıklar ve sorunlara yol açmaktadır. MGUP 1991'de Uganda'nın, özellikle yerel koruma memuru olarak personel alımı yapan ve yerel kazanç paylaşım sistemini deneyen ilk KA'ı olmuştur. Ancak, bu önlemlerin, MGUP'yla ilintili yerel maliyetleri karşılamaya yeterli olup olmadığına veya yerel düzeyde koruma faaliyetlerini teşvik etmeye yarayacak yeterli mali kaynakların sağlanıp sağlanamayacağına dair soru işaretleri hâlâ mevcuttur.

1990'ların sonlarına doğru, MGUP sadece KA düzeyinde yaratılan fonlara bel bağlıyor, merkezi hükümetten hiçbir bütçe desteği almıyordu. 1997'de, üçte biri yabancı bağışçılardan, sadece üçte biri turizm gelirleriyle kaynak kullanıcılarının ödediği ücretlerden sağlanan 400.000 ABD Doları'na yakın bir miktarda yıllık işletme bütçesine erişim olanağı bulunmuştur. Bu toplam gelirin yaklaşık 370.000 ABD Doları personel maaşlarıyla KA işletme giderlerini karşılamak için kullanılırken, 30.000 ABD Doları ile eğitim, su ve sağlık projeleri gibi yerel kalkınma faaliyetlerine yatırım yapılmıştır. Bu kazanç paylaşım düzenlemelerinin yanı sıra çevre halkının bazı park kaynaklarından, yıllık değeri 200.000 ABD Doları olarak tahmin edilen aşgari geçim düzeyinde yararlanmasına izin verilmiştir.

Bu arada, MGUP'nın yerel halka maliyeti 1998'de toplam 700.000 ABD Doları'nı aşmıştır. Bu maliyetlerin içinde, yaban hayatının ürün ve çiftlik hayvanlarına verdiği zarar (%50), kaynak kullanımına getirilen yasaklar (%30), otlakların yitirilmesi (%20) ile toplumsal kalkınma etkinliklerine yapılan nakdi ve aynı katkılar (%1'den az) bulunmaktadır. Bu maliyetler, yerel düzeyde önemli ve hissedilir derecededir. Parkın bitişiğinde yaşayan ailelerin %90'ından fazlası, ürünlerine verilen zarar, çiftlik hayvanlarının öldürülmesi ve yabani hayvanlardan çiftlik hayvanlarına bulaşan hastalıklar yüzünden mağdur olmaktadır. MGUP'nun kurulması, kurak mevsim otlama alanını da dahil, 10.000 küçük ve büyükbaş hayvanı beslemeye yetecek büyüklükte bir otlağı üretim yapamaz hale getirmiştir. Park kural ve yönetmelikleri, MGUP'nda yerel kaynak kullanımı değerini kabaca yarı yarıya düşürmüştür.

MGUP'nun, çevre topluluklara mali ve ekonomik bir maliyet yüklediği durum da devam etmektedir. Parkın yarattığı yıllık 230.000 ABD Doları tutarındaki dolaylı ve dolaysız yerel faydalar, parkla ilintili kayıplar ve maliyetlerin değerinin üçte birinden azdır. Böylece geriye, yılda yaklaşık yarım milyon dolar civarında bir mali ve ekonomik açık bırakmaktadır. Bunun yanında, MGUP'yla ilintili yerel maliyetlerin çoğu, birey veya hane düzeyinde nakit giderler ve mali kayıplar olarak gerçekleşirken, parkın paylaştığı küçük kazançlar, kalkınma faydaları başlığı altında bütün topluma dağılmaktadır.

MGUP'nun yerel düzeydeki fayda ve maliyetlerinin hem nitelik, hem de biçimindeki bu uyumsuzluk göz önüne alındığında, halkla park arasındaki anlaşmazlıkların sürmesi şaşırıcı olmaktan uzaktır. Yerel topluluklar, tazmin edilmeyen bu maliyetleri üstlenmede çoğunlukla isteksiz, birçok durumda da ekonomik güçten yoksundur. Hem bütçe, hem insan kaynakları bakımından sınırlarını alabildiğine esneten park yetkilileri, MGUP'un toprak ve kaynaklarının sürdürülebilir olmayan ve yasadışı kullanımını denetlemekte güçlük çekmektedir. Toplumun koruma çabaları, park yetkilileriyle parka bitişik oturan halk arasındaki ilişkileri geliştirme açısından önemli bir adım olduğu halde, şu ana kadar MGUP'un zaten yüksek olan ve giderek artan fırsat maliyetini telafi etmeye yeterli olmamıştır.

Not: UGS=Uganda Şilini

Sürdürülebilir finansman, KA'ların doğrudan ve dolaylı maliyetlerini karşılamanın yanı sıra, KA'ların faydalarına ve farklı paydaş grupları arasındaki dağılımına da yakın ilgi gerektirmektedir. KA yetkililerinin bütçelerini, yerel topluluklara ve ulusal ekonomiye sağlayacağı faydalar açısından yeniden düzenlemeleri yolundaki beklentiler giderek artmaktadır. Bu, gelişmekte olan ülkelerin büyük bölümünde, KA'ların yoksulluğu azaltmadaki rolüne odaklanmak anlamına gelmektedir. Bazı KA faydaları (yerel istihdam, kırsal girişimleri teşvik veya turizmden sağlanan döviz gelirleri gibi) kolaylıkla ölçülebilirken, KA'ların sunduğu kültürel veya "varoluş" değerleri ile ekosistem hizmetleri de dahil soyut faydalara değer biçmek daha zordur. KA faydalarının toplumsal dağılımını ve alternatif finansman mekanizmalarının yoksullar üzerindeki etkisini değerlendirmek ise daha da güçtür. Yine de bunlar, KA'ların sürdürülebilir finansmanını toplumsal açıdan değerlendirmede gerekli bilgilerdir. KA yöneticileri, biyolojik çeşitliliğin sosyoekonomik faydalarını giderek daha fazla değerlendirmekte ve vurgulamakta, KA'ları bu faydaları genişletecek şekilde yönetmektedir. Bazı durumlarda, KA'ların sağladığı kalkınma faydaları, biyolojik çeşitliliğin korunmasında başlıca gerektirir. Örneğin, Güney Afrika'daki Madikwe Av Hayvanları Rezervi, öncelikle sosyoekonomik nedenlerle kurulmuş, bu arada birçok koruma amacını da gerçekleştirmiştir.⁵⁸

3.5 Etkin bir mali ve ekonomik çerçeve oluşturmak

Çok çeşitli dış etkenler KA fonlama olanaklarıyla mali durumunu etkilemektedir. Bunlar arasında pazar, fiyat, politika ve KA'lar üzerinde dolaylı ama genellikle önemli etkileri olan ekonomik sektörlerin kurumsal şartları bulunmaktadır. Örneğin, çoğu ülkede devlet sübvansiyonlarının varlığı biyolojik çeşitliliği azaltan veya çevreye zarar veren etkinliklerin, KA'ların korunması ile uyumlu etkinliklerden daha kârlı olmasına yol açabilmektedir. Bu tür politikalar, aynı zamanda KA'ların korunmasının fırsat maliyetini, kaybedilen alternatif kullanımlar bakımından artırabilmektedir.

"Uygunsuz" denilen teşviklerin en yaygın ve en iyi belgelenmiş şekli, ekonomi politikalarının ormansızlaşma ve arazi dönüşümündeki rolüdür.⁵⁹ Bu araştırmanın büyük bölümü, Amazon'daki orman kaybının nedenlerine odaklanmıştır, ancak durum sadece oraya özgü değildir. Örneğin Doğu Afrika'da, uzun yıllardır ekin üretimine verilen devlet sübvansiyonu, KA'ların içinde ve çevresinde arazi kullanımına ve biyolojik çeşitliliğin korunmasından elde edilen finansal gelirlere kıyasla tarımın kârlılığı üzerine önemli etkiler yapmıştır.⁶⁰ Serengeti-Maasai Mara ekosistemi içinde, Maasai toprak sahipleri potansiyel olarak çiftçilikten, yaban hayatı ve hayvancılığın birleşiminden elde ettikleri gelirden 3 (tarım potansiyeli düşük arazilerde) ile 23 (tarım potansiyeli yüksek arazilerde) kat daha fazla kazanç elde edebilmektedir.⁶¹

Yoğun kaynak çıkarımını, kirliliği ya da yabani arazilerin veya deniz kaynaklarının dönüştürülmesini teşvik eden devlet sübvansiyonlarının azaltılması veya kaldırılması yönünde bazı gelişmeler kaydedilmiş olmasına rağmen, hâlâ yapılması gereken çok şey vardır (Bkz. Bölüm 6.2). Yine, kaynak kullanım haklarının ve çevre hasarını yöneten yasal rejimlerin güçlendirilmesiyle veya özel şirketlere toplum ve çevreyle ilgili daha kapsamlı rapor verme zorunluluğu ile önemli bir gelişme sağlanabilir. Bu tür reformlar, mevcut rezervlerin eski statüsüne döndürülmesi taleplerinin yanı sıra mevcut KA'lar üzerindeki, KA kaynaklarına tecavüz veya yasa dışı kaynak çıkarımı gibi baskıları büyük ölçüde kaldıracaktır. Daha akılcı bir ekonomik oyun alanı, yeni KA'lar kurulması yönündeki savları da güçlendirecektir.

Daha önemli bir güçlük de, çoğu KA'nın ürettiği mal ve hizmetlerin pazar tarafından gerçek değerinden fazlasıyla düşük fiyatlandırılmış veya hiç fiyatlandırılmamış olmasıdır. Aynı zamanda, KA yatırımları için verilen teşvikler genellikle çok zayıftır. Bu durum, KA'ların fon yaratma kabiliyetini önemli ölçüde etkileyebilir. Örneğin, çoğu KA akıntı yönündeki kasaba ve kentlere havza yönetimi gibi değerli bir hizmet vermektedir.⁶² Ancak çoğu durumda, KA'lar su rezervlerinin sağlama alınması için yaptıkları katkının değeri üzerinde yarar sağlayamamaktadır. KA'ların verdikleri hizmet karşılığında, turist ziyaretlerinden alınan giriş ücretleri gibi para alabildikleri yerlerde bile, pazarın kaldırabileceği miktarların çok altında fiyatlar konulmuştur (7. Kutu). Örneğin birçok Afrika KA'nında park giriş ücretleri genellikle geliri maksimize etmeye veya turistlerin ödemeye razı olacakları seviyeye ulaşmaya yeterli değildir.⁶³ Yine Endonezya'daki Komodo Ulusal Parkı'nda, şimdilik park yönetim giderlerinin sadece %6,9'una tekabül eden, ancak ziyaretçilerin ödemeye razı olabilecekleri miktarın onda birinden daha az olan park giriş ücretlerinden elde edilen gelirleri artırma potansiyeli oldukça güçlüdür.⁶⁴ Bazı ülkelerde veya belirli KA yönetim kategorilerinde, KA'lar yasal olarak gelir üretme hakkına bile sahip değildir veya sadece çok kısıtlı birtakım gelir getirici etkinlik yapma izinleri vardır.

Mali kaynak sağlamaya engel teşkil eden pazar, fiyat ve politika çarpıklıklarının üstesinden gelmek, KA finansmanının sürdürülebilirliğinde kilit unsurdur. Bu düzeyde harekete geçilmediği takdirde, KA'lar için yeterli fonları bulmak, giderlerin yeterli derecede karşılanmasını sağlamak veya KA'lara yatırım yapılmasını teşvik edici ekonomik bir ortam oluşturmak daha da zordur.

⁵⁸ Prins, H., Grootenhuys, J. Dolan, T. (Yay. Haz.) *Wildlife Conservation by Sustainable Use*, Kluwer Publishers: Boston, içinde Davies, 2000.

⁵⁹ Andersen et al., 2002; Angelsen ve Kaimowitz, 2001; Barbier et al., 1994; Brown ve Pearce, 1994; Chomitz ve Gray, 1996; Ozório de Almeida ve Campari, 1995; Repetto ve Gillis, 1988; Vincent ve Gillis, 1998; Wunder, 2003.

⁶⁰ Emerton, 1997.

⁶¹ Sinclair ve Arcese, 1995, içinde Norton-Griffiths, 1995.

⁶² Pagiola et al., 2002, pp. 37–62, içinde Pagiola, 2002.

⁶³ Pearce, 1997.

⁶⁴ Walpole et al., 2001.

3.6 Finansal araç ve mekanizmaları kullanmak için kapasite oluşturmak

Finansman konularını ve araçlarını iyi bilmesi beklenen özel sektör yöneticileri gibi, KA yöneticilerinin de giderek aynı ehliyet düzeyine sahip olmaları talep edilmektedir. Hiçbir özel sektör yöneticisi, bir girişimin maliyetleri, nakit akışı, yatırım stratejileri ve potansiyel fon kaynakları hakkında bilgi sahibi olmadan gelişip büyümesini beklemez. KA yöneticileri ve park sistemi yöneticileri, kendi alanlarını ve sistemlerini yönetmenin mali yansımalarını aynı şekilde ayrıntılarıyla bilmek durumundadır.

7. Kutu Endonezya'daki KA'lar için etkin politika, fiyat ve pazar koşulları⁶⁵

Endonezya'nın Sulawesi Adası'nda bulunan Bunaken Ulusal Parkı (BUP) 89,000 ha'lık bir Deniz Koruma Alanıdır. BUP 1991'de kurulmuştur ve beş ada, anakarada bulunan iki aynı alan ve toplam nüfusu yaklaşık 30.000 kişi olan 22 köyü kapsamaktadır. BUP Endonezya'nın en önemli turizm destinasyonudur ve 20 kadar dalış ve tatil merkezine ev sahipliği yapmaktadır. Park yılda yaklaşık 10.000 yabancı, 15.000 Endonezyalı ziyaretçiyi ağırlamaktadır.

BUP son yıllarda, merkezi hükümetten ortalama 75.000 ABD Doları tutarında yıllık bütçe olarak temel maaş ve işletme giderlerini karşılamıştır. Yasalar giriş ücreti alınmasını zorunlu kıldığı halde BUP kuruluşundan itibaren ilk on yılda böyle bir sistem uygulamamaktaydı. Giriş ücretlerinden elde edilen bütün gelirlerin devlet hazinesine yönlendirilmesini öngören bir yasa maddesi, BUP yöneticilerinin giriş ücreti sistemi uygulamamasının nedenlerinden biriydi.

1999'un sonuna doğru, park yönetimiyle yerel paydaşlar, kısmen devriye kuvvetlerini geliştirmek, böylece yasadışı balık avını ve mercan kayalıkların zarar görmesini azaltmak için parkın fon kaynaklarını çeşitlendirmeye karar vermiştir. Aynı dönemde uygulanmaya başlayan ulusal yerinden yönetim politikası, giriş ücretlerinin yerel düzeyde kalmasına olanak tanımıştır. BUP, "pilot proje" statüsünü başarıyla elde ederek deneme mahiyetinde yerinden yönetilen kullanıcı ücreti sistemi geliştirmeyi üstlenmiştir. Turizmcilerle yapılan müzakerelerin ardından uluslararası kullanıcılar için kişi başına 7,50 ABD Doları, yerli ziyaretçiler için 2 ABD Doları tutarında bir giriş ücreti belirlenmiştir. Ziyaretçilerin ödemeye kabul edeceği ücretin daha yüksek olduğu düşünüldüğü halde, "kullanıcı ücreti" kavramının kabullenilmesini kolaylaştırmak için başlangıçta ücretler düşük düzeyde tutulmuştur.

Turizmcilerle çevre korumacılar, toplanan ücretlerin %100'ünün park yönetimine bırakılmasını savunmuştur. Öte yandan, yerel yönetim bütün ücretlerin kendi kasasına aktarılmasını talep etmiştir. Sonunda fonların %80'inin park yönetimine tahsis edilmesi, %20'sinin da park üzerinde yetkisi olan dört devlet kademesi arasında paylaştırılmasını öngören bir anlaşmaya varılmıştır.

BUP ilk yılında, 2001'in Mart ve Aralık ayları arasında 5.183'ü yabancı olan toplam 15.055 ziyaretçinin ödediği ücretlerden toplam 42.000 ABD Doları gelir elde etmiştir. Yabancı ziyaretçiler, toplam ziyaretçilerin sadece %34'ünü oluşturmakla birlikte elde edilen toplam gelirin %95'ini temsil etmekteydi. Elde edilen gelirin yarısı, parkın devriye kuvvetlerini genişletmek, %10'u da yerel halka uygulanacak bir iletişim programı için kullanıldı. BUP'un giriş ücretlerinden elde edilen gelirden payına düşen meblağın kalanı da sonraki yıl için ayrılmıştır. 2002'de giriş ücreti oranları iki katına çıkarılınca, parkı ziyaret eden toplam 25.697 ziyaretçiden 110.000 ABD Doları gelir elde edilmiştir.

Yeni düzenlemelerin başarısında kilit unsur, park yönetiminin uyguladığı iletişim stratejisiydi. Uygulama başlamadan önce, ziyaretçilere giriş ücreti konduğu geniş bir şekilde duyurulmuş ve iyice anlaşılması sağlanmıştır. Yine, turizm sektörünün işbirliğini ve geri bildirimini sağlamak amacıyla her kademe irtibat kurmak için önemli bir çaba harcanmıştır. Yeni ücretli sistemin turizm sektörü tarafından kabul edilmesi için önemli bir şart da gelirler ve giderler konusunda tam şeffaflıktır. Süregelen bir başka endişe, ücretli sistemin erken başarısı yüzünden gerçekçi olmayan harcamalar yaratılmasıdır. Başlangıçta, ziyaretçi giriş ücretinden elde edilen faydaları paylaşma çabaları, birçok yerel topluluğun, aslında yerel yönetimin sorumluluğu altında olması gereken çeşitli kamu hizmeti projeleri için BUP'tan destek istemesine yol açmıştır.

KA'ların yönetiminde önemli bir araç, iş ve finans planı geliştirmektir. Bu, farklı etkinliklere ne kadar para gerektiğini belirlemek bakımından değil, kısa, orta ve uzun vadeli ihtiyaçlara en uygun fon kaynaklarını konumlandırmak bakımından da basit bir bütçeleme ve maliyet muhasebesinden farklıdır.⁶⁶ İş planı, aynı zamanda gelirlerin toplanması ve harcanmasındaki önceliklerin tespiti için temel oluşturabilir (8. Kutu).

KA iş planı, iletişimde önemli bir role sahiptir. Devlet kuruluşlarına ve diğer bağışçılara KA'ların finansman ihtiyacını gösterir. KA personeli için uygulama takvimini düzenler ve bu takvim içindeki rollerini açıklar. Son olarak, tutarlı bir iş planı yönetimin yeterliliğini göstermeye yardımcı olur ve böylece fon sağlamayı kolaylaştırmak gibi bir fayda sağlar.

⁶⁵ Erdmann et al., 2003.

⁶⁶ IUCN'in Ekonomik Hizmet Birimi'nin işbirliğiyle IUCN'in Korunan Alanlar Dünya Komisyonu (WCPA) Korunan Alanların Finansmanı Çalışma Grubu, 2000.

8. Kutu Madagaskar, Masoala Ulusal Parkı İş Planı⁶⁷

1997'de kurulan Masoala Ulusal Parkı, biyolojik çeşitlilik alanında dünyanın ilk beş "sıcak noktası" sayılan bir ülke olan Madagaskar'ın en büyük korunan alanıdır. Masoala UP, üç deniz parkı da dahil olmak üzere yedi farklı birimden oluşmaktadır. Park, çeşitli palmiye türleri, eski çağlardan kalma bir çiçekli bitkinin yeni keşfedilen bir cinsi, on lemur türü ve deniz kaplumbağaları da dahil ender ve tehdit altındaki türler bakımından zengindir. Nisan 2000'den sonra, Ulusal Park Hizmetleri (ANGAP), Masoala'daki Yaban Hayatı Koruma Derneğiyle ortak yönetim anlaşması yaparak park personelinin bir iş planı geliştirmesi için hem mali, hem de teknik destek sağlamıştır.

Masoala Ulusal Parkı için bir iş planı geliştirmek kolay olmamıştır. Öncelikle, yüksek enflasyon oranı ve döviz kurlarının sık sık değişmesinin yanında, zaman içinde yönetimde yapılan değişiklikler yüzünden tutarlı bir bütçe tarihi saptamakta güçlük çekilmiştir. KA personelinin elde bulunan kaynaklara dayalı etkinlikler düzenlemeye daha alışık olduğu Madagaskar'da faaliyet tabanlı maliyet muhasebesi de yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. İş planı, parkı yönetimin belirlediği standarda göre işletmek için yılda 555.000 ABD Doları fon gerektiğini göstermiştir. Ancak 2002'de sadece 263.000 ABD Doları olan işletme giderleri göz önüne alındığında büyük bir fon açığı ortaya çıkmıştır. İş planı, Masoala'nın kabul edilen standartta işletilebilmesi için, tam gün çalışan 90 personel gerektiğini göstermiştir. Oysa 2002'de parkın 72 tam gün çalışan personeli vardı ve bu 18 personel açığı olduğuna işaret ediyordu. Ancak plan aynı zamanda, personel sayısını artırmak yerine biyolojik çeşitliliğin korunması için sistemler uygulamak üzere ilave fonlar gerektiği sonucunu da vurgulamaktaydı.

Masoala için iş planı yapma süreci, birçok açıdan başarılı görülebilir: Park düzeyinde, iş planı kaynak yaratmada genel bir iletişim aracı olarak yararlı ve planlamada yüksek işletme standartları tanımlamada yardımcı olmuştur. Daha genel anlamıyla, hem park, hem de ulus düzeyinde bütün planlama yaklaşımlarında gelişmeyi teşvik etmiştir. ANGAP, kısmen Masoala deneyiminin sonucu olarak, Madagaskar'daki belli başlı korunan alanlar için iş planlarının yanı sıra, çalışmalarına yön vermek için bütün sistemi kapsayan bir iş planı geliştirmeye karar vermiştir.

3.7 Sonuç: KA'lar için sürdürülebilir finansman mekanizmaları nelerdir?

KA finansmanı, sadece niceliği bakımından değil, niteliği bakımından da değerlendirilmelidir. Finansman planları ve kaynak bulma mekanizmaları KA yönetimlerinin çeşitli güçlüklerini çözmede yardımcı olabilir. Elde edilen fonların miktarı bu sorunlardan sadece bir tanesidir. Yönetim etkinliğini güçlendirme odağıyla aynı doğrultuda olan bu rapor, KA'ların sürdürülebilir finansmanının istikrarlı, yeterli, uzun vadeli mali kaynaklar temin etme, bunları KA'ların bütün giderlerini (dolaylı ve dolaysız) karşılama amacıyla zamanında ve uygun şekilde tahsis etme ve KA'ların korunmasıyla diğer hedefler bakımından etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesini sağlama kapasitesi olduğunu öne sürmektedir. Sağlam iş ilkeleri ve finansman planları, bu sürecin ayrılmaz parçasıdır.

⁶⁷ Quintela et al., 2004.

Bölüm 2:

Gözden geçirme ve analiz

4. KA finansman mekanizmalarının sınıflaması

Bu bölümdeki ana mesajlar:

- Son yıllarda, geleneksel fon kaynaklarını aşan çeşitli yenilikçi KA finansman mekanizmaları geliştirilmiştir.
- KA finansman mekanizmaları, kamudan özel kaynaklara uzanan bir yelpazede, ardından da dış kaynaklı fon akışı ve içeride üretilen gelirler şeklinde sınıflandırılabilir.
- Bu sınıflar, fonların nasıl elde edildiği ve kullanıldığına göre gruplanabilecek bir dizi finansman mekanizmasını kapsar:
- Devlet ve bağışçı bütçeleri, STK hibeleriyle özel ve gönüllü bağışlar da dahil olmak üzere uluslararası veya yerli kaynaklardan gelen dış fon akışını çekmek ve yönetmekle ilintili mekanizmalar ve yaklaşımlar;
- Maliyet ve fayda paylaşımı, yatırım ve girişim fonları, KA kaynaklarının ve tesislerin özel veya topluluk yönetimi için mali araçlar ve düzenlemeler de dahil olmak üzere koruma etkinliklerini teşvik eden fonları üretecek mekanizmalar;
- Kaynak kullanım ücretleri, turizm ücretleri ve ekosistem hizmetleri için ödemeler gibi KA mal ve hizmetleri için piyasaya dayalı fiyatlar uygulayan mekanizmalar.

Yeni KA finansman mekanizmalarının gelişmesi

Bu raporun birinci bölümünde, mevcut finansal hareketlerin, KA'larda biyolojik çeşitliliğin korunmasına yeterli olup olmadığı sorgulanmıştır. Geleneksel fonlamanın hem nitelik, hem nicelik bakımından kısıtlarına karşı, son yıllarda KA finansmanı için bir dizi yeni mekanizma geliştirilmiştir.

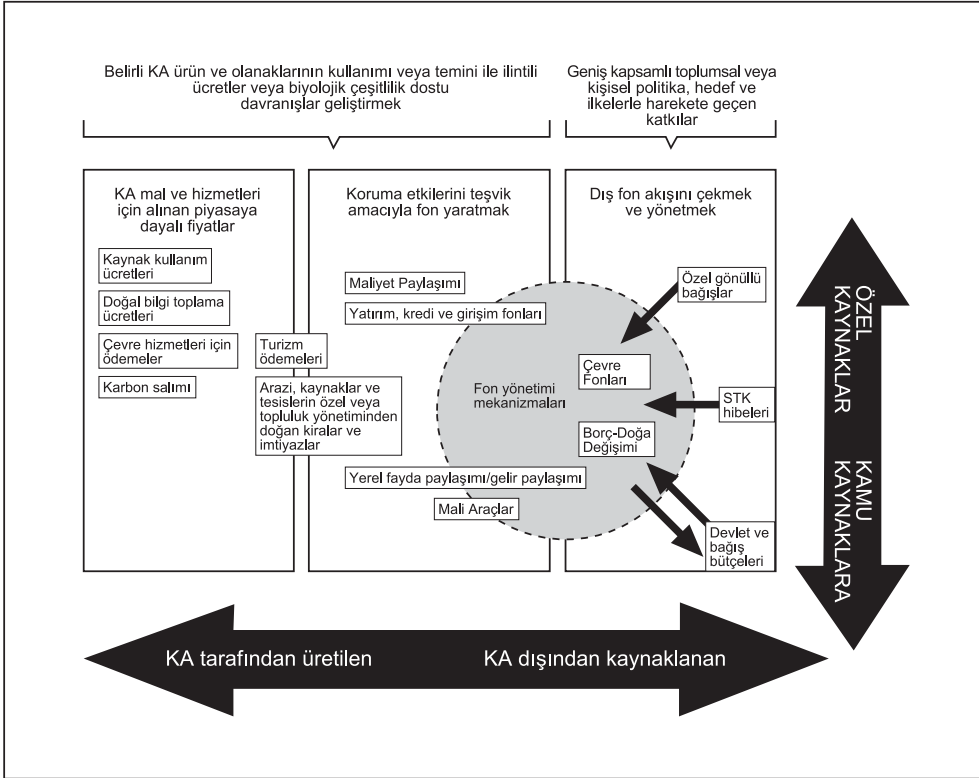
Aşağıda KA finansman mekanizmaları ana hatlarıyla belirtilmiştir. Bunu izleyen üç başlık (5., 6. ve 7. Başlıklar), mevcut durumu, kullanımlarındaki engelleri ve fırsatları, KA'ların finansal sürdürülebilirliğini artırmak için gelecekte ele alınması gereken potansiyeller ve güçlükleri sırasıyla incelemektedir. Farklı finansal mekanizmalarla ilgili daha ayrıntılı açıklamalar, diğer referanslarda verilmiştir.⁶⁸

KA finansman mekanizmalarının fon kaynaklarına göre sınıflandırılması

Genellikle, KA finansman mekanizmaları, KA'lara yapılan dış kaynaklı bağışlara (şartlı veya şartsız olarak gelebilir) bel bağlayanlardan, KA tarafından sağlanan yiyecek ve hizmetlerden alınan ücretlere dayalı olanlara uzanan bir yelpaze içinde değerlendirilebilir. Genel olarak, bağış fonları temini, KA'ların korunmasına, örneğin kamu yararı nitelikleri, içsel değerleri, kalkınma ve korumadaki önemi veya kültürel veya doğal miras alanları olarak değer biçen daha geniş toplumsal ve kişisel politikalar, hedefler veya ilkelerle harekete geçer. Buna karşılık, alınan ücretlerden elde edilen KA gelirleri, belirli KA ürün ve hizmetlerinin (örneğin turist giriş ücretleri, kaynak çıkarım lisansları veya ekosistem hizmetleri için yapılan ödemeler) kullanılması veya temini ile bağlantılıdır. Bir başka finansman kategorisi, yerel halkın kaynak kullanımını, belirli "yeşil" girişim türleri gibi bir KA'nın varlığını dolaylı olarak destekleyen etkinliklere verilen teşviklerle ilintilidir. Bu iki uç arasında, özel, kamu, bağış ve ticari fonların özelliklerinin bileşenlerinden oluşan çok çeşitli KA finansman mekanizması bulunmaktadır.

⁶⁸ Başlıca belgeler ve bilgi kaynakları şunlardır: Quintela et al., 2004; Conservation Finance Alliance, 2004, Conservation Finance Guide (<http://guide.conservationfinance.org/>); Kloss, 2001; Korunan Alanların Finansmanı: Korunan Alan Yöneticileri için Kılavuz). Sayı 5. IUCN'in Korunan Alanlar Dünya Komisyonu (WCPA)'nın Korunan Alanların Finansmanı Çalışma Grubu ve IUCN'in Ekonomi Birimi'nin işbirliğiyle, 2000 (Financing Protected Areas Task Force of the World Commission on Protected Areas (WCPA) of IUCN, in collaborations with the Economics Unit of IUCN, 2000); Spergel, 2001.

Şekil 3: KA finansman mekanizmalarının sınıflaması

KA finansman mekanizmalarının fonların elde edilme ve kullanma şekline göre sınıflandırması

Bu yelpazede, KA finansman mekanizmalarını, fonların elde edilme ve kullanma biçimine göre üç kategoride gruplandırılmak mümkündür:

- Devlet ve bağış bütçeleri, STK hibeleri, uluslararası ve yerli kaynaklardan gelen özel ve gönüllü bağışlar da dahil olmak üzere dış fon hareketlerini çekmek ve yönetmekle ilintili finansman mekanizmalarıdır.
- Maliyet paylaşımı ve fayda paylaşımı, yatırım ve girişim fonları, KA arazisi, kaynakları ve tesislerinin özel veya topluluk yönetimi için mali araçlar ve düzenlemeler, öncelikle KA'ı kullanan veya üzerinde etkisi olan gruplar arasında koruma etkinliklerini teşvik edecek fonları üreten mekanizmalardır.
- Kaynak kullanım ücretleri, turizm ücretleri ve ekosistem hizmetleri için yapılan ödemelerin tümü, KA'dan faydalanan, ödeme yapmaya razı kişilerin bir kısmının dikkatini çekme çabası içinde KA mal ve hizmetlerinin piyasaya dayalı fiyatlarını oluşturur.

Bu üç finansman mekanizmaları kategorisi aşağıdaki başlıklarda, mevcut duruma, kullanımlarının önündeki engellere ve fırsatlara, gelecekteki potansiyel ve ele alınması gereken güçlüklerle odaklanarak daha ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Bu mekanizmaların belirli KA'larda nasıl uygulandığını göstermek ve başarı veya başarısızlıklarında hayati rol oynayan etkenleri tanımlamak için örnek olay çalışmaları kullanılmıştır.

5. Dış fonları çekmek ve yönetmek

Bu bölümdeki ana mesajlar:

- Yerli hükümet bütçeleri ve yabancı yardımlar birçok ülkede KA finansmanının temel taşı oluşturduğu halde, erişilmesi giderek zorlaşmaktadır.
- Yerli ve yabancı kamu sektörü fonları arasındaki uçurum, KA'ların mali girdileri arasında giderek daha büyük bir paya karşılık gelen, kapsamlı uluslararası STK'ların sağladığı yeni fonlarla özel gönüllü bağışlar aracılığıyla kapatılmaktadır.
- Aynı zamanda, son yıllarda KA finansmanının geleneksel kaynaklarından fon elde etme ve yönlendirme açısından bir dizi yeni yöntem ortaya çıkmıştır.
- KA yöneticileri, KA'larda biyolojik çeşitlilik için ayrılan fonları nasıl kavramsallaştıracakları, düzenleyecekleri ve kullanacakları konularında daha yaratıcı olmaya zorlanmaktadır.
- KA yöneticilerinin, özel dış kaynaklardan gelen fonların miktarının artırılması yanında, geleneksel KA finansmanının nasıl düzenleneceği ve yönlendirileceği konularını yeniden düşünmeleri gerekmektedir.
- KA'ların yeni bağışçılara pazarlanması ve daha kapsamlı sosyoekonomik refaha katkıları dolayısıyla KA'ların kamusal profilinin devamlılığının sağlanması için yeni çabalar gereklidir.

5.1 KA finansman mekanizmalarının bu kategorisine genel bakış

Finansman mekanizmalarının bu kategorisi, dış kaynaklardan, başka bir deyişle KA'nın dışından gelen fonların harekete geçirilmesi ve kullanılmasıyla ilintilidir. Hükümetlerin, STK'ların, bireyler ve şirketlerin fonlarını çekmek ve bu mali kaynakları biyolojik çeşitliliğin korunması için yönetmek ve işletmek için çeşitli mekanizmalar vardır.

Bu bölümde, dış fon hareketlerini çekmenin ve yönetmenin üç yolu gözden geçirilmektedir:

- Yerli hükümet bütçeleri ve yabancı yardımlar
- Özel gönüllü bağışlar
- Çevre fonları ve borç-doğa değişimi

5.2 Yerli hükümet bütçeleri ve yabancı yardımlar

Mevcut Durum

Bu finansman mekanizması kategorisine, yerli hükümet bütçeleri, iki taraflı, çok taraflı ve STK fonları dahildir. KA'lara hükümet ve yabancı finansmanındaki en yeni eğilimler, yukarıda 2.3 ve 2.4 sayılı başlıklarda açıklanmıştır. Bu türden kaynaklar, birçok ülkede KA finansmanının temel taşlarıdır ve büyük ihtimalle yakın gelecekte bu özelliklerini koruyacaklardır.

Ancak, bu türden geleneksel fonların elde edilebilirliğinde bazı değişiklik emareleri bulunmaktadır. Kamu fonları ve kalkınma yardımları için rekabet artmaktadır. Kamu harcamalarında yeni yönelimler ve özellikle dikkatlerin yeniden yoksulluğun azaltılmasına odaklanması, KA yönetimi gibi biyolojik çeşitliliğin korunması için erişilebilir olan geleneksel kaynakların miktarını kaçınılmaz olarak etkilemiş, kullanımıyla ilgili şartlar giderek artmıştır.

Aynı zamanda, KA'lara ulaşan dış fonların bileşiminde de bazı değişiklikler olmuştur. Büyük uluslararası STK'larca kurulan fonlar aracılığıyla hükümet dışı kaynaklardan gelen uluslararası fonların, özellikle kilit biyolojik çeşitlilik "sıcak noktaları" ve tropikal yağmur ormanlarında bulunan KA'ların yabancı yardımlardan aldığı payın giderek daha önemli bir bölümünü oluşturmaya başladığı yolunda bazı işaretler bulunmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasına tahsis edilen fonlar, Küresel Çevre Fonu (GEF) gibi çeşitli kaynaklardan gelen katkıları bir araya toplayan çok taraflı fonlar da son on yılda biyolojik çeşitliliğin korunmasını finanse etmek için gösterilen uluslararası çabalarda ön plana çıkmıştır. Koruma etkinliklerini finanse etme yolunda bu yeni fırsatlar, aynı zamanda kaynak yaratma amaçlarını genişleterek "saf" biyolojik çeşitlilik hedefleri ve devlet KA kuruluşlarının ötesine taşıma eğilimi de göstermektedir. KA'lara yapılan uluslararası yardımın, hem amaçlar, hem de yararlanacak hedef gruplar bakımından odağı farklılaşmaktadır.

KA'ların sürdürülebilir finansmanında engeller ve fırsatlar

Koruma amaçlı yabancı yardımlarındaki kaymalar, KA'ların sürdürülebilir finansmanı için hem potansiyel engeller, hem de fırsatlar olarak görülebilir. Hükümetler ve bağışçılar fon tahsis etmekte giderek daha isteksiz davranmakta, KA yönetim amaçları ve kuruluşlarını hedefleyen fonlara erişim giderek daha zorlaşmaktadır. Bu durum koruma alanları ve kuruluşlarına sorun yaratırken, aradaki boşluk, büyük uluslararası STK'lardan gelen yeni fonlarla bir ölçüde doldurulmaktadır.

Bu arada, KA yöneticileri, KA'da biyolojik çeşitliliğin korunması fonlarını nasıl kavramsallaştıracakları, düzenleyecekleri ve kullanacakları konularında daha yaratıcı olmaya zorlanmaktadır. Özellikle, dikkatlerin giderek sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasına odaklanması, KA etkinliklerine daha kapsamlı yerel destek sağlama olanağı sunmaktadır. Yukarıda 3.4 sayılı başlıkta tanımlandığı gibi, korumanın dolaylı ve fırsat maliyetlerini hedeflemek, KA'ların sürdürülebilir finansmanı için kilit unsurdur ve fonların KA içinde ve çevresinde yaşayan topluluklara yönlendirilmesi olanağı bu amacın güçlendirilmesine yardımcı olabilir. KA'ları daha geniş bir sürdürülebilir kalkınma perspektifi içine yerleştirmek ve biyolojik çeşitliliğin korunmasıyla ekonominin diğer sektörleri arasındaki bağları göz önünde bulundurmak, KA finansmanının sürdürülebilirliğini geliştirmeye yönelik daha geniş ekonomi ve politika çerçeveleri yaratmaya da yardımcı olabilir (Bkz. 3.5 sayılı başlık). Son olarak, KA yöneticilerinin rekabete açık bir finansman ortamında, kendi finansman ihtiyaçlarını planlama ve sunma gereği, KA'nın sürdürülebilirliğini güçlendirmesi olası işletme tipi finansal araçların kullanımını da zorunlu hale getirmiştir (Bkz. 3.6 sayılı başlık).

İlerleme potansiyeli ve diğer güçlükler

Hükümetlerin ve bağışçı kuruluşların sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasına yönelimi devam edecek gibi görünmektedir. Bu eğilim, çevre korumacılar açısından bir güçlük oluştursa da sürdürülebilir kalkınma bağlamında kullanılacağı açıkça belirtildiği takdirde KA'ların finansmanında yeni fırsatlar da yaratmaktadır.

Önemli bir öncelik, hükümetlerin KA'ların ve biyolojik çeşitliliğin finansmanı için verdikleri temel taahhüde bağlı kalmalarını sağlamaktır (Bkz. 2.2 sayılı başlık). Kamu fonlarının değişen odağı, KA'lar için daha önce verdikleri taahhütleri sınırlamamalıdır. Burada, bu taahhütlerin finansal karar mekanizmalarının gündeminde üst sıralarda kalmasını teminde öncelikli sorumluluk hükümetlere ve KA'ların yönetiminden sorumlu kuruluşlara düşmektedir.

KA'ların fon taleplerini ve sonuçlarını sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılması bağlamında sunma yolları gelişmeye açıktır. Çevre korumacılar, örneğin temiz su arzı gibi ekosistem hizmetlerinin arzı aracılığıyla KA'ların sosyoekonomik kalkınma ve imalat sanayine yaptığı katkı konusunda daha açıklayıcı olmalıdır. Bunun yanında, biyolojik çeşitliliğin korunmasının, uzun vadede yoksulluğun azaltılması ve sosyoekonomik kalkınmanın sürdürülebilmesi çabalarının ayrılmaz bir parçası olduğu konusunda finans ve kalkınma kuruluşları arasında daha fazla farkındalık yaratma gereği vardır.

Koruma ve kalkınma konusunda karar verenlerin, KA'ların sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmedeki rolüyle ilgili farkındalığının yeterli olmayışı da başlıca engellerden biridir. Sürdürülebilir kalkınma gündemi içinde biyolojik çeşitliliğin korunması önceliğini üst sıralara taşımak için, KA'ların yerel, ulusal ve küresel kalkınma hedeflerine ulaşmada nasıl katkıda bulunabileceğini açıkça vurgulamak ve somut çaba harcamak gerekmektedir. Farkındalık yaratmada kilit araçlardan biri de KA maliyet ve faydalarının ekonomik değerlendirmesidir. KA'ların sağladığı faydaların ekonomik değerini tespit ederek fonları korumak, hatta artırmak için bir savunma zemini oluşturulabilir. Değerleme çalışmaları genellikle, alternatif koruma yatırımlarının net faydalarının karşılaştırılması veya KA kullanıcı ücretlerinin tespiti gibi belirli ve politikayla ilgili konulara odaklandığında etkilidir.⁶⁹

Devlet ve yardım fonlarının hâlâ önemli olmasına rağmen, KA fonlarını çeşitlendirmek gereklidir (Bkz. 3.2 sayılı başlık). İlave, alışılmışın dışında fonları belirlemek ve elde etmek, KA'ların sürdürülebilir finansmanını geliştirmek için önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu ilave mekanizmalar, mevcut durumları, avantajları ve sağladıkları fırsatlar aşağıda belirtilmiştir.

5.3 Özel gönüllü bağışlar

Mevcut durum

Kişisel bağışlar ve hayırsever vakıflar, genellikle KA'ların korunmasına mali kaynak sağlayan ve taahhüt eden yardım kuruluşları ve STK'lara yaptıkları katkılarla KA'ların finansmanında bir mekanizma olarak uzun zamandır varlığını korumaktadır. Son yıllarda, KA'lara şirketlerce sağlanan fonlarda ve sponsor desteklerinde artış olduğu yolunda belirtiler bulunmaktadır. Bu muhtemelen tüketicide daha fazla farkındalık ve şirketlerin çevreye yatırım yapması için baskı, iş dünyasında etik ve "yeşil" yaklaşımların artması ve korumayla ilintili ürün ve hizmetleri piyasada başarıyla pazarlama olanaklarının büyümesi anlamına gelmektedir.

Özel gönüllü bağışların KA'lara yönlendirilmesi için, aşağıda sıralananlar da dahil olmak üzere birtakım mekanizmalar vardır:

- Hayırsever vakıflar: Anaparasını koruyarak faiziyle bağış fonları kuran zengin birey veya şirketlerden oluşan, kâr amacı gütmeyen STK'lardır. Örneğin Ford Vakfı, Rockefeller Vakfı, Birleşmiş Milletler Vakfı ve Gordon-Betty Moore Vakfı, KA'lara hatırı sayılır bağışlar yapmaktadır.
- Anonim şirket fonları: Bu mekanizma uluslararası, ulusal ve yerel düzeylerde işlemektedir. Shell ve British Petroleum gibi birkaç şirket biyolojik çeşitliliğin korunması için özel fonlar veya programlar oluşturmuştur. Bu fonların bazıları dünyanın her yanında rekabetçi proje uygulamalarına açıktır, bazıları da ana şirketin faaliyet gösterdiği alan, sektör veya ülkelere odaklanmıştır (9. Kutu). Benzer şekilde, şirket reklamları veya sponsorluk KA'lar için ulusal ve yerel düzeyde önemli bir fon sağlama mekanizması olabilir. Seychelles adalarında ulusal bir banka KA'lara çöp kutuları satın alınmasında sponsorluk yapmıştır. İngiliz Ulusal Vakfı ve WWF ticari bankaların dağıttığı kredi kartları üzerinden kaynak yaratmaktadır. Otomobil üreticisi Jaguar, geçtiğimiz yirmi yıldır jaguarların doğal ortamlarının korunması, dışarıdan (ex situ) ve yerinde (in situ) koruma önlemleri geliştirilmesine fon katkısında bulunmuştur.

⁶⁹ Pagiola et al., 2004.

- Kişisel bağışlar: Birçok kişinin, yabani türlerle doğal alanların korunmasına yönelik ilgisi giderek artmaktadır. Bu tür fonlar, bireyler, gayriresmi grup ve örgütler gibi birçok kaynak tarafından oluşturulmakta, fonlar birçok farklı yöntemle sağlanmakta ve yönetilmektedir. Örneğin, amaca yönelik pazarlama, ekolojik ürünler veya koruma çabalarını desteklemek için yapılan özel etkinliklerle açık artırmalar gibi korumaya açıkça ilintili ürün ve hizmetlerin satışını kapsamaktadır. Evlat edinme ve “dostluk” programları da belirli KA'lara, türlere veya projelere kaynak sağlamak veya aynı destek almak için yaygın olarak kullanılmaktadır (10. Kutu). İlgili yurttaşların bir fil veya balinaya “sponsor” olması veya koruma çabalarına bağış yapması veya zaman ayırması için birçok olanak mevcuttur.⁷⁰ İşyerinde çalışanların bağış yapmak amacıyla maaşlarından düzenli olarak küçük bir kesinti yapılmasını kabul etmesi ve toplanan paranın işveren tarafından bir veya birkaç yardım kuruluşuna aktarılması uygulaması da bireylerin KA'lara katkıda bulunmasını sağlayan etkili bir yoldur.

9. Kutu Endonezya'da ulusal park yönetimine şirket bağışları⁷¹

Kuati Ulusal Parkı, Endonezya'da Doğu Kalimantan bölgesinin Bontang kentindedir. 1982'de resmen ulusal park olarak onaylanan on KA'dan biridir. 200.000 hektara yakın bir alanı kaplayan park, düzlük tropikal yağmur ormanının korunması bakımından uluslararası alanda büyük önem taşır ve Borneo'nun endemik türleri olan beş primat türünün tümü de dahil olmak üzere çok çeşitli yaban hayatı barındırır. Bunun yanında, Kutai Ulusal Parkı birçok baskıyla karşı karşıyadır. Zaman içinde, yakın çevredeki sanayi ve kentsel alanların genişlemesine yer açmak için arazinin tamamında korunan alan statüsü kaldırılmıştır ve sonuçta ulusal park bugün, ilk yüzölçümü olan 2 milyon hektarın %10'undan daha dar bir alana sahiptir. Park dışından gelen baskıların yanı sıra, KA sınırları içinde en az beş yerleşim yeri bulunmaktadır. Orman yangınları, yasadışı kerestecilik, arazi işgali ve avlanma da KA'lar içinde yaşayan türleri tehdit etmektedir.

Endonezya ulusal parkları, Orman ve Plantasyon Tarımı Bakanlığı'na bağlı Doğa Koruma ve Muhafaza Genel Müdürlüğü (PKA) eliyle yönetilmektedir. PKA, kronik fon açığı sorununu çözmek amacıyla, ülkedeki KA paydaşlarıyla bir dizi ortaklık kurmuştur. Bu ortaklıklardan biri Kutai Ulusal Parkı'nda çalışmaktadır. KA'nın içinde veya yakınında, petrol, gaz, kömür madenciliği, gübre üretimi ve kerestecilik de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda faaliyet gösteren en az sekiz büyük şirket bulunmaktadır. Bu şirketler, 1996'dan beri KA'nın etkinliklerini desteklemek için mali katkı yapmaktadır. Özellikle bu amaçla kurulmuş bir dernek olan “Kutai Mitra Dostları” katkıları, park yönetimi ve toplumsal kalkınma etkinliklerine yönlendirmiştir. Nakit katkılar doğrudan KA bütçesine giderken, nakdi olmayan katkılar arasında yangınla mücadele ekipmanları, kamyonlar, personel, yakıt ve yiyecek yanında şirketler tarafından kurulmuş fidanlık vardı.

Kutai Dostları Derneği'nin başarısındaki kilit unsurlardan biri, yerel şirketlerin verdiği güçlü destektir. Dışarıdan destek verenlerin (bu örnekte UNESCO ve UNDP) teşvikiyle, yerel sanayiler, doğrudan bir fayda elde etmedikleri halde Kutai Ulusal Parkı'na zaman, fon ve başka kaynaklarla katkıda bulunmaya ikna edilmiştir. Katılımcı şirketler, 1996'yla 2000 yılları arasında Kutai Ulusal Parkı'na 300.000 ABD Doları'nı aşan miktarda yatırım yaptı. Şirket bağışları, KA'nın içinde bulunan dört köyün toplumsal kalkınması için düzenlenen etkinliklerin yanı sıra parkın haritasının çıkarılmasında, ekoturizmin geliştirilmesinde, orman yangınlarının önlenmesinde ve eğitimde kullanılmıştır. Bunun yanında, aşağıda sıralananlar da dahil olmak üzere birçok güçlük varlığını korumaktadır:

- Kısıtlı devlet desteği: Kutai Dostları bir UNESCO-UNDP projesi kapsamında kurulmuştu. Bontang'ın yerel yönetimi bugüne kadar çok az doğrudan katılımda bulunmuştur. Yerel yönetimin etkin katılımı olmaksızın, arazi ihlalleri ve kentsel genişleme gibi KA'nın önündeki birçok sorunu çözmek zordur.
- KA yetkililerinin özerkliği: Kutai Dostlarının KA'a yaptığı katkıların çoğu, doğrudan doğruya şirketlerce yürütülen bir kereye mahsus projeleri kapsamaktaydı. Kimileri, şirket eylemlerinin, Kutai Ulusal Parkı'nın yönetiminden sorumlu devlet kuruluşunun yerini aldığını veya yetkisini sarstığını düşünmekteydi. Bu konu tartışmaya açık, ancak Kutai Dostlarının desteklediği projelerin, bunları fonlayan ve uygulayan şirketlerin kararlılığına bel bağladığı da bir gerçektir.
- Koordinasyon eksikliği: Kutai Dostları kurulduğunda, UNESCO-UNDP, etkinlikleri örgütlemek ve denetlemek üzere bir yardımcı atamıştır. Proje sona erdiğinde yardımcı işten çıkarılmış, ardından da grup üyeleri arasında iletişim ve koordinasyon eksikliği baş göstermiştir.

KA'ların sürdürülebilir finansmanında engeller ve fırsatlar

Gönüllü özel ve şirket bağışları, KA'ların finansal temelini genişletmek ve çeşitlendirmek bakımından önemli bir fırsattır. Bazı durumlarda, kullanımları belirli görev, yer, hatta türlere bağlanmış olduğu halde, bu bağışlar diğer birçok KA finansman kaynağından daha esnek olma potansiyeline sahiptir. Öte yandan, bağışçıların desteği, dikkat çeken çevre etkinlikleri, medya öyküleri ve insanlık krizlerinden etkilenerek çeşitli “değerli amaçlar” arasında kaymalar gösterdiğinden, özel bağışlar nispeten değişken olabilir.

⁷⁰ Örneğin, Doğa Koruma (The Nature Conservancy-TNC) ile Guatemala, Panama, Kosta Rika ve diğer ülkelerdeki ortakları, KA'ların bazı bölümlerine ait “tapu senetleri” satarak biyolojik çeşitliliğin korunmasına kaynak sağlamışlardır. Bağışçı, 35 ile 120 ABD Doları arasında bir meblağ ödeyerek o alanı ve üstünde yaşayan yaban hayatını “evlat ediniğine” dair bir sertifika almaktadır. Bu sertifikalar, rağbet gören bir hediye türü olmuş, öğrenciler satın alınması için bağış kampanyaları düzenlemiştir. Ayrıntılar için, bkz. UNEP, 2000.

⁷¹ Suharso, 2000 ve Suratni, 2000, her ikisi de Galt et al., 2000 içinde.

Özel bağışların, gelişmekte olan ülkelerdeki KA finansman açığını ne ölçüde giderebileceği pek açık değildir. Özel bağışların tamamı, gelişmiş ülkelerde oturan bireylerden gelmekte ve çoğu kez o ülkelerdeki yerel veya ulusal koruma alanlarına yönlendirilmektedir. Dahası, devletlerden ve yardım kuruluşlarından kaynak sağlamaya kıyasla, özel bağışları elde etmek genellikle bağışı yapacak kişiyi belirlemek, ikna ve tatmin etmek için, bağış miktarına oranla büyük zaman ve çaba harcamayı gerektirir. Çoğu durumda, KA yetkilileri veya yöneticileri bu türden kaynak sağlayacak beceri veya bağlantılara sahip değildir ve bu yüzden de bağışları ele geçirmek için başkalarına (örneğin STK'lar veya toplumsal pazarlama uzmanları) bel bağlamakta, böylece genel giderleri daha da artırmaktadır.

10. Kutu Avustralya Başkent Bölgesi, Canberra'da park bakımı⁷²

Park Bakımı Programı 1989'da, Avustralya'nın Canberra şehrinde, Avustralya Başkent Bölgesi (ACT) hükümeti tarafından, kentsel doğa parklarını desteklemek amacıyla kurulmuştur. Geniş bir ormanlık araziye sahip olan Canberra, şehir planlama kurallarıyla kentsel gelişimden korunmaktadır. Parkların kullanımı yürüyüş, atlı sporlar, kuş gözlemi ve piknikle sınırlıdır. Bu alanlar doğal özelliklerini korumaktadır ve oyun bahçesi donanımları, macera sporları gibi rekreasyon amaçlı kullanımlar için geliştirilmemiş olmalarıyla benzersizdir.

Park Bakımının amacı, yerel gönüllüleri harekete geçirerek doğa parklarının bakımında park personeline yardımcı olmalarını sağlamaktır. Her park, gönüllü çalışmaları koordine eden ve devlet tarafından görevlendirilmiş Park Bakım Koordinatörü'ne bağlı çalışan bir gruba sahiptir. Park bakıcılarına (gönüllüler), tohum toplama, bitki çoğaltma, ağaç dikme, zararlı ot ayıklama, patika açma ve bakımını yapma, erozyon kontrolü, vejetasyon haritası çıkarma ve kayda geçirme, su kalitesi izleme, toplumsal farkındalık yaratma, miras alanların bakımı ve restorasyonu gibi konularda eğitim ve ekipman sağlanmaktadır.

ACT hükümeti, araç gereç ve mali sorumluluk sigortasını karşılayan temel mali kaynağı verirken, gönüllü gruplar kendi fonlarını temin etmeye veya İzçiler, Greening Australia (Avustralya'yı Yeşillendirmek), Rotary ve diğer ilgili hizmet derneklerinden yardım almaya teşvik edilmektedir. Öte yandan, Park Bakımı gruplarının asıl katkısı, gönüllülerin harcadığı zaman ve emektir. Park Bakımı aracılığıyla, yerel toplumdaki ve okullardan on binlerce kişi ağaç dikme, zararlı ot kontrolü, harita çıkarma, hayvan araştırmaları, yön levhaları dikme, patika bakımı ve tanıtım kampanyalarına katılmıştır. Park bakıcıları, aynı zamanda Canberra Doğa Parkları için bir yönetim planı hazırlanmasında ve uygulamanın yönlendirilmesinde etkili olmuştur.

Gönüllülerin fiziki ve teknik katkılarının yanı sıra, Park Bakımı hareketi doğa koruma çalışmalarına halkı dahil etmek ve kamuoyu desteğini artırmak bakımından da güçlü bir araç haline gelmiştir. Program özellikle, ağaç dikme ve bitki çoğaltma etkinliklerine katılan yerel okul gruplarına odaklanmaktadır. Bu durum, doğal çevrenin gelişmesine katkıda bulunmakla kalmamış, eğitim programıyla vandalizmi ve zarar verici diğer kullanımları da azaltmıştır.

Park Bakımının başarısındaki temel unsurlar şunlardır:

- Devletin, personel ve finansman da dahil temel desteği ile sağladığı etkin bir kurumsal çerçeve,
- Park Bakımı vizyonunu paylaşan ve zaman ayırarak bir fark yaratmak üzere harekete geçmiş, destekleyici yöre halkı,
- Toplumun, belirli projelere fon sağlamaya ve desteklemeye istekli diğer sektörleriyle ortaklıklar,
- Önerilen etkinlikler ve elde edilen ilerlemeler hakkında yerel topluluklarla etkin iletişim.

İlerleme potansiyeli ve diğer güçlükler

Özel gönüllü bağışlar hiçbir zaman, KA'larda toplam fon akışının önemli bir bölümünü oluşturamayabilir. Yine de bağımsız KA'ların veya türlerin korunmasına veya biyolojik çeşitlilikle ilgili belirli hedef ve amaçlara önemli katkılar yapma potansiyeline sahiptir.

KA'lara gelen bireysel bağışların miktarını artırmak, bu fonları ısrarla istemek ve yönlendirmek için daha çekici ve uygun mekanizmaların geliştirilmesini gerektirecektir. Bir başka güçlük de, uzun vadede kişilerin çevreye duyduğu ilgiyi canlı tutmak ve bu ilgiden KA'lara fon, mal ve hizmet bağışı olarak yararlanmaktır.

Şirket sektöründe, KA'ları fonlama ve sponsorluk desteği vermeye ilginin artması ile çevreyle ilgili konuların önemi hakkında tüketici farkındalığının gelişmesi, KA finansman kaynaklarını, çeşitliliğini ve sürdürülebilirliğini artırmak için önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu potansiyeli gerçekleştirmek, KA yöneticileri ve kuruluşlarının, KA'ların finansman ihtiyaçlarını belirlemek, KA'lara yatırım yapmanın ticari bakımdan faydalarını savunmak ve şirket fonlarının biyolojik çeşitliliğin korunmasına tahsisi ve kullanılması için mekanizmalar geliştirmek üzere özel sektörle daha yakın ilişkiler içinde çalışmalarını gerektirmektedir.

⁷² www.environment.act.gov.au/yourenvironmenthwp/parkcare.html

5.4 Çevre fonları ve borç-doğa değişimi

Mevcut durum

KA için mali kaynak sağlamak güçtür, elde edildikten sonra finansal kaynakları yönetmek de güçtür. Bu bölüm, KA'ların finansman kaynaklarının yönetimini ve işletmesini kolaylaştırmak için kullanılan mekanizmaları tanımlamaktadır. Bu mekanizmalar, çeşitli özel ve kamu, uluslararası ve yerli kaynaklardan sağlanan fonlara dayanmakta ve fonların belirli koruma etkinliklerine tahsisini veya belirli alan ve grupları hedeflemesini sağlayacak araçlar sunmaktadır.

- Borç-doğa değişimi, genellikle uluslararası bir STK olan bir dış kuruluşun kamu borcunu indirimli bir fiyattan satın alması ve devletin, çoğu kez bir emanet fonu (aşağıya bakınız) kurarak koruma etkinliklerini finanse etme taahhüdünde bulunması karşılığında geri çekilmesini içeren bir mekanizmadır. Bu değişim mekanizması son yirmi yılda, devletin yabancı kredi kuruluşlarına olan borcuna büyük ölçüde indirim yapıldığı birçok gelişmekte olan ülkede KA'lara finansman sağlamak için kullanılmıştır (11. Kutu). 1987'den bu yana, yaklaşık otuz ülkede borç-doğa değişimi sayesinde 1 milyar ABD Doları'nı aşan miktarda çevre fonu elde edilmiştir.⁷³
- KA'ların finansmanını yönetmenin bir yolu olarak birçok ülkede çevre fonları kurulmuştur. Bu tür fonlar çoğunlukla, bağışçı kuruluşlardan veya STK'lardan gelen bir kerelik büyük bağışların ardından kurulmaktadır. Bu fonlar özel sektör gelirleri ve KA mal ve hizmetlerinden alınan piyasaya dayalı fiyatlardan elde edilen kazançlarla takviye edilebilir. Yaygın olarak kullanılan üç tür emanet fonu vardır: Toplu bağış fonları sadece gelirleri harcayarak anaparayı korumayı veya çoğaltmayı amaçlar; batık fonlar belirli bir sürede bütün mal varlığını paraya çevirir; döner sermaye genellikle çeşitli kaynaklardan düzenli aralıklarla gelen fonlar üzerine kuruludur. Bunlar arasında sadece birinci tür uzun vadeli veya gelir üreten finansal mekanizmadır (12. Kutu).

11. Kutu Tropikal Orman Koruma Yasası (TFCA) ve borç-doğa değişimleri: Karma Başarı⁷⁴

Uygun gelişmekte olan ülkelere, resmi borçlarını ABD hükümetine devretme, böylece tropikal ormanları koruma etkinliklerine fon yaratma olanağı sağlayan Tropikal Orman Koruma Yasası (TFCA) ABD'de 1998 yılında çıkmıştır (ve 2004'te yeniden onaylanmıştır). TFCA'ya seçilmeye uygun olmak için ülkelerin küresel veya bölgesel önem taşıyan bir yağmur ormanına sahip olmasının yanı sıra yasanın belirlediği bazı siyasi ve ekonomik şartları da karşılaması gerekmektedir.

TFCA anlaşmaları, borç indirimi, borç geri alımı veya borç-doğa değişimi şeklinde yapılandırılabilir. Yerel para biriminden fonlar, parklarla KA'ların kurulması, iyileştirilmesi, korunması ve bakımı da dahil olmak üzere çok çeşitli orman koruma etkinliklerinde kullanılmaktadır. Devlete fon yaratmanın yanında, TFCA sözleşmeleri aracılığıyla elde edilen mali kaynak STK'lara ve yerel topluluklara küçük bağışları destekleyen yerel vakıflar kurulmasında da kullanılmıştır.

TFCA'nın kurulmasından bu yana, ABD Dışişleri Bakanlığı 70 milyon ABD Doları'nı aşkın bir meblağdan feragat etmiştir. Bangladeş, El Salvador, Belize, Peru, Filipinler, Panama ve Kolombiya'yla TFCA sözleşmeleri yapılmıştır. Korumayla ilgili bazı uluslararası STK'lar (Doğayı Koruma Derneği-The Nature Conservancy(TNC), Dünya Doğayı Koruma Vakfı-WWF, Yaban Hayatı Koruma Derneği-Wildlife Conservation Society (WCS) ve Uluslararası Koruma-Conservation International(CI)) ABD katkısına oranlı ilave fonlar tahsis etmiştir. TFCA'nın yeniden onaylanması, ilave 75 milyon ABD Doları tutarında tahsisata olanak sağlamıştır. Jamaika, Guatemala, Ekvator, Paraguay, St. Vincent, Botswana, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Hindistan, Endonezya, Brezilya, Kenya ve Sri Lanka'yla borç değişimi müzakereleri devam etmektedir.

TFCA bir yandan ülkelerin dış borç yükünü hafifletirken, bir yandan da biyolojik çeşitliliğin korunması için fon sağlamıştır. Örneğin, Belize Sözleşmesi 10.000 hektara yakın alanın orman rezervi olarak ayrılmasını sağlamış, 112.000 hektar tutarındaki mevcut ulusal rezervlerin yönetimi için yerel STK'lara destek temin etmiştir. Peru'da fonlar, iki KA'nın yönetiminde eğitim ve kapasite geliştirme çalışmaları için bağış sağlamakta kullanılmıştır. Panama'da, TFCA sözleşmesi, biyolojik çeşitliliği yüksek bir tropikal yağmur ormanı olan, aynı zamanda önemli bir akaçlama havzası işlevi gören Chagres Nehri Havzası'nın korunmasına yardımcı olmuştur. 2003'te Kolombiya'yla borç-doğa değişimi sözleşmesi imzalanmıştır ve 12 yılda, Tuparro Ulusal Parkı da dahil olmak üzere yaklaşık 5 milyon hektarlık tropikal ormanın korunmasını sağlayacak en az 10 milyon ABD Doları tutarında bir yatırımla sonuçlanacaktır.

Bu görünür başarılar bir yana, TFCA bazı ülkelerde de anlaşmazlıkları tetiklemiştir. Örneğin, 2001'de ABD hükümeti Sri Lanka'ya 5 milyon ABD Doları değerindeki borcunu dönüştürmeyi, elde edilecek yerel para birimi cinsinden fonun, ülkenin dört alanındaki koruma etkinliklerini finanse etmek için bir Tropikal Orman Koruma Fonu kurmak için kullanılabileceğini önermiştir. Öneri ülkede ateşli bir tartışmaya yol açmış, Sri Lankalı birçok çevre korumacı, ABD hükümetini tropikal ülkelerdeki orman kaynaklarının denetimini ele geçirmek için TFCA'yı kullanmakla suçlamıştır. Dahası, bazıları TFCA sözleşmesinin ve kurulmasını önerdiği fonun yönetim yapısının Sri Lanka'nın ulusal orman varlığı üzerindeki egemenlik hakkını sarsmanın yanı sıra ABD'li araştırma kuruluşlarına, özellikle biyolojik bilgi toplama çalışmaları için Sri Lanka ormanlarına denetimsiz erişim olanağı sağlayacağını söylemişlerdir.

Kutu 11 devamı

⁷³ IUCN'in Korunan Alanlar Dünya Komisyonu (WCPA)'nın Korunan Alanların Finansmanı Çalışma Grubu ve IUCN'in Ekonomi Birimi'nin işbirliğiyle, 2000 (Financing Protected Areas Task Force of the World Commission on Protected Areas (WCPA) of IUCN, in collaboration with the Economics Unit of IUCN, 2000.).

⁷⁴ Tropikal Orman Koruma Yasası Temel Verileri, 2003; "Koruma örgütleri Tropik Orman Koruma Yasası'nın yeniden onaylanmasını destekliyor" Conservation Organizations Support Reauthorization of the Tropical Forest Conservation Act), 29 Haziran 2004 tarihli Basın Bülteni, CI, TNC, WCS and WWF, Washington DC; "Temel Gerçekler: ABD Usulü Orman Koruması için Borç Değişimi" (Ground realities: debt for forests conservation à la USA), Sri Lanka Daily News 6 Temmuz 2003; EFL, 2003, "ABD Tropikal Orman Koruma Yasası ve Sri Lanka (US Tropical Forest Conservation Act and Sri Lanka), Environmental Foundation Ltd, Colombo.

11. Kutu Tropikal Orman Koruma Yasası (TFCA) ve borç-doğa değişimleri: Karma Başarı (Devamı)

TFCA'nın farklı ülkelerdeki başarısı veya başarısızlığında rol oynayan çeşitli etkenler vardır:

- Şartlara bağlı finansman: Başarılı TFCA sözleşmeleri, hükümetlerin ve sivil toplumun, ormanların korunmasına fon sağlamak için dış borçlarını dönüştürmenin yanı sıra fonların elde edilmesiyle ilgili özel şartları benimsemeye ne kadar istekli olduklarını yansıtır. TFCA şartları arasında demokratik yollarla seçilmiş bir hükümetin varlığı, uluslararası narkotik maddelerin kontrolü önlemlerinde işbirliği ve bir ekonomik reform programının yürürlükte olması bulunmaktadır.
- Uluslararası STK'ların desteği: WWF, WCS ve CI'ın da aralarında bulunduğu bazı uluslararası çevre koruma STK'ları, TFCA'yı desteklediklerini açıkça belirtmiş, bazı ülkelerde güvenilirliğini artırmaya yardımcı olmuşlardır. Bu STK'lar TFCA sözleşmesiyle elde edilen fonlara ilave fonlar da sağlamıştır.
- Siyasi ve ekonomik motivasyonunun algılanışı: Sri Lanka'da TFCA'nın altında yatan nedenlerle ilgili kuşkular, uygulanmasında engel teşkil etmiştir. TFCA'nın ve ilgili anlaşmaların nasıl işlediğini açıklamak için fazla çaba harcanmamış, sonuçta bu finansman biçimi genel olarak ülke yararına bir yöntem olarak algılanmamıştır. Uyuşmazlık konuları arasında doğal genetik malzemenin mülkiyeti, fikri mülkiyet hakları, ormanlara yerel erişim, ulusal egemenlik ve Sri Lanka halkının kendi doğal kaynaklarını yönetme hakkı bulunmaktadır.
- Fon yönetimi: Sri Lanka'da, TFCA ile sağlanan mali kaynakların yönetimi için önerilen mekanizma (Tropikal Orman Fonu kurulması) uyuşmazlıklara yol açmıştır. Fonun yönetim kurulunun kimlerden oluşacağı konusunda çekinceler dile getirilmiş, fonun yabancıların çıkarlarından fazlasıyla etkileneyeceği belirtilmiştir.
- Bağışçı müdahalelerinin tarihçesi: Sri Lanka'da, küresel çevre yönetişimi konusunda pek iyi bir geçmişi olmayan bir ülkeden mali kaynak almak konusunda da çekinceler dile getirilmiştir. Bu çekinceler, uluslararası finansmanın ülkede çevre korumasında nasıl kullanılacağı yönünde daha genel bir kuşkuyla birleşince, sağlanan fonların uzun vadeli etkileri konusunda soru işaretlerine yol açmıştır.

KA'ların sürdürülebilir finansmanında engeller ve fırsatlar

Borç-doğa değişimi ve çevre fonları, büyük meblağların harekete geçirilmesi için şeffaf, hesap sorulabilir ve çok paydaşlı mekanizmalardır. İkisi de, fonların tahsisinde KA yöneticileri ve diğer yerel paydaşlara belirli ölçüde denetim olanağı sağlamanın yanı sıra, KA'lar için uzun vadeli, sürdürülebilir finansman sağlar. Öte yandan, borç-doğa değişimi ve çevre fonları, pazarlığı, kurulması ve yönetmesi karmaşık araçlardır ve ayrıntılı yasal ve kurumsal yapılarla güçlü teknik kapasiteler gerektirir. Dahası, çoğu kez üçüncü taraflardan (genellikle uluslararası STK'lardan) hatırı sayılır girdilere ihtiyaç duyarlar.

İlerleme potansiyeli ve diğer güçlükler

Borç-doğa değişimi de, çevre fonları da belirli ülkelerdeki KA ağırları için başlıca finansman kaynağı olma potansiyeline sahiptir. Bir finansal temel kurma ve bağımsız KA'ların uzun vadeli sürdürülebilir finansmanını temin etmek için ana mekanizma olarak kullanılabilirler.

Bu araçları kullanmada karşılaşılan belki de en büyük güçlük, bir yandan bağışçıların büyük meblağları tek hibe olarak vermelerini, öte yandan da fonların kullanımı üzerindeki asıl karar verme gücünün KA yöneticilerinde kalmasını sağlamaktır. Çok taraflı ve iki taraflı bağışçıların korumaya mali destek sağlamada genellikle kendi öncelikleri vardır ve fonların kullanımı üzerinde eşdeğer bir nüfuz sahibi olmadan büyük meblağlar bağışlamakta isteksiz davranmaktadır. Bağışları alan hükümetler ve KA kuruluşları da finansmanda uzun vadeli bir bakış açısı getirmede veya fonları yönetirken bağımsız, çok paydaşlı mekanizmalar geliştirmede ürkek davranmakta, genellikle mevcut bütçe kanallarından kısa vadeli yardımlar yapmayı tercih etmektedir. Bağışçılarla bağışları alanları, KA'lar için ayrı gelir kaynakları yaratmanın değerine ve fonların yönetimiyle tahsisine çeşitli paydaşları da katma gereğine ikna etmek hâlâ önemli bir güçlük olarak varlığını korumaktadır.

5.5 Sonuç: Dış fonları çekmek ve yönetmek

Çoğu ülkede, yerli devlet bütçeleri ve yabancı yardımlar KA finansmanının çekirdek unsuru olmuşlardır ve öyle devam edecek gibi görünmektedir. Hem sivil toplumdaki, hem de özel sektörden gelen gönüllü katkılar, bu kaynaklar için önemli bir tamamlayıcı görevi görmektedir. Anonim şirketler ve ticari kaynaklardan sağlanan mali kaynaksız, özellikle bağımsız KA'lar düzeyinde ve çevre teminat fonları ve borç-doğa değişimi gibi mekanizmalar üzerinden KA'lara akan fonların daha da büyük bir bölümünü oluşturma potansiyeline sahiptir.

12. Kutu Bhutan Çevre Koruması için Emanet Fonu⁷⁵

1991'deki başlangıcından bu yana, Bhutan Çevre Koruması için Emanet Fonu (BTF) 21 milyon ABD Doları'ndan başlayarak 36 milyon ABD Doları'nı aşan toplam gelirlerinde kümülatif bir artış gerçekleştirmiştir. BTF bugüne kadar, çeşitli kişi ve kuruluşlara yaptığı 46 hibeyle toplam 5 milyon ABD Doları tahsis etmiştir. Hibeler, biyolojik çeşitliliğin korunması ve yerel kapasite artırımına odaklanmış stratejik hedeflere göre belirlenmiştir.

BTF'nin, Bhutan'ın çevre konularındaki bilimsel ve yönetsel becerilerine olağanüstü etkileri olmuştur. 2004'e kadar, toplam 142 kişi işe alınmış ve eğitilmiştir. Temmuz 2003'ten itibaren cari harcamaları çekirdek bütçelere dahil edilmiştir. Hükümet dışı kuruluşlar da BTF desteğinden yarar görmüştür. Örneğin fon, Sherutse College'da doğa bilimleri okuyan altı Bhutanlı'nın eğitimini desteklemektedir. Kraliyet Doğa Koruma Derneği (The Royal Society for the Protection of Nature-RSPN) de BTF'den destek görmüş, bu destekle proje finansmanı için dışarıdan ilave katkılar elde etmiştir. Böylece RSPN'in, dış yatırımcıların genellikle karşılamakta isteksiz davrandığı çekirdek harcamaları karşılamak için 1 milyon ABD Doları tutarında bağış sağlanmıştır. BTF, dış katkıları eşleyerek 450.000 ABD Doları tutarında şartlı bağış da vermiştir.

BTF, bağışın bir önceki mali yılın sonundaki değerine göre belirlenen yıllık harcama sınırıyla iş görmektedir. Bu personelin, açık bir finansal hedef doğrultusunda iş görmesine olanak tanıdığı gibi enflasyondan korunmak ve ana paranın sürekli artmasını sağlamak için harcanmamış yatırım gelirinin serbest fonlara yatırılmasına da fırsat yaratır. Enflasyona endekli ana parayı korumak amacıyla, daha önce %5 olan harcama sınırı da yeniden gözden geçirilmiş ve mevcut durumda ana paranın %2,5'ine düşürülmüştür.

BTF'nin başarısının altında yatan temel etkenler şunlardır:

- Güçlü yerel yönetim: BTF, tümü Bhutanlılar'dan oluşan yedi üyeli, nihai programı belli ve vekalet sorumluluğu olan bir idare kurulu tarafından yönetilmektedir. Kurul, fonun amaçlarına verilen önemi ve fonun ticari yönünün prestijini ve güvenilirliğini yansıtmak şekilde üst düzey üyelerden oluşmaktadır.
- Bağımsız yatırım görüşü: Günümüzde kullanılan yatırım araçlarının uzmanlık gerektiren yapısı nedeniyle BTF, yatırım politikaları ve stratejileri için bağımsız uzman görüşlerine güvenmektedir.
- Bütünsel yaklaşım: Bhutan hükümeti, bütün sektörlerdeki çevre yönetimi unsurlarını bütünleştirmektedir. BTF de bölünmüş bir "yeşil" gündemle çalışmanın ötesine geçerek hükümetin izinden gitmektedir.

Bu kaynaklardan KA'lara ulaşan fonun miktarı korunabilir, hatta artırılabilirse, özellikle yoksulluğun azaltılması ve kalkınma için ayrılan bütçelerden yararlanmak için bu fonların düzenlenmesi ve yönlendirilmesinde kullanılan yöntemlerin yeniden gözden geçirilmesi gerekecektir. Bunun yanında, bağışçıların ve hükümetlerin üstlendiği KA'larla biyolojik çeşitliliğin korunmasını doğrudan finanse etme yükümlülüğünü yerine getirmelerini sağlamak da eşit derecede önemlidir. Özellikle anonim şirket sektöründen özel bağışçıların KA'lara yaptığı bağışları artırma potansiyeli de vardır. Bu yüzden KA'ların, bağış yapmaya değer bir amaç olarak profilini korumak için ortak çabalar ve KA'ları özel sektöre ve kamu sektörüne pazarlamak için daha yaratıcı çabalar gerekmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: Dış fonları çekmek ve yönetmek: Mevcut durum, potansiyel, gereksinimler

	Mevcut durum	Potansiyel	Gerekli eylemler
Yerli devlet bütçeleri ve yabancı yardımlar	<ul style="list-style-type: none">• KA finansmanının çekirdek unsuru• Fonların toplam miktarında durgunluk veya azalma• Yardım fonlarının büyük ölçüde yön değiştirilerek yoksulluğun azaltılmasına yönlendirilmesi• Mevcut düzeylerin yetersizliği	<ul style="list-style-type: none">• Mevcut fon akışının korunması veya artırılması• Kalkınma ve yoksulluğun azaltma fonları üzerinden sağlanacak yeni fırsatlar	<ul style="list-style-type: none">• KA'lara verilen kaynak taahhütlerinin yerine getirilmesini sağlamak• KA fonlarını kalkınma ve yoksulluğun azaltılması doğrultusunda yeniden yönlendirmek• Karar vericilerde KA'lar ve kalkınma arasındaki bağla ilgili farkındalık yaratmak
Özel gönüllü bağışlar	<ul style="list-style-type: none">• KA finansmanında nadiren ana kaynak olsa da önemli bir unsur• Belirli KA'lar, türler veya koruma hedefleri için hayati önem taşıyabilir• Anonim şirket sektöründen KA'lara artan ilgi	<ul style="list-style-type: none">• Özellikle yerel düzeyde sürekli destek• Anonim şirket sponsorluğunu artırma potansiyeli	<ul style="list-style-type: none">• Halkın KA'lara ilgisini sürdürmek ve artırmak• Özel sektörle ilişkileri artırmak• KA'ları özel bağışçılara "pazarlamak" için yeni veya daha iyi yaklaşımlar geliştirmek
Borç-doğa değişimleri ve çevre fonları	<ul style="list-style-type: none">• 1980 ve 1990'larda ana finansman kaynağı• Günümüzde kullanımı daha az yaygın	<ul style="list-style-type: none">• Bağımsız KA'lar ve KA sistemleri için tatmin edici ve güvenli finansman sağlayabilir• Kalkınma ve yoksulluğun azaltılması fonları üzerinden KA'ları fonlamak için yeni fırsatlar	<ul style="list-style-type: none">• KA finansmanını kalkınma ve yoksulluğun azaltma doğrultusunda yeniden yönlendirmek• Bağışçıları fon kurmaları ve karar verme işini yerel yöneticilere devretmeleri için ikna etmek• KA kuruluşlarını yatırım yaparak ana parayı korumaya ikna etmek

⁷⁵ Tobgay Namgyal, 2003.

6. Korumayı teşvik için fon yaratmak

Bu bölümdeki ana mesajlar:

- Çeşitli hükümet dışı katılımcılar KA'ları yönetme potansiyeline sahiptir, ancak biyolojik çeşitliliğe yatırım yapmaya ikna edilebilmeleri için elde edecekleri faydaların açık olması gerekir.
- Mali mekanizmalar, hem koruma faaliyetlerini özendirmek, hem de KA'lara fon sağlamak için etkin mekanizmalar olarak giderek daha fazla kullanılmaktadır.
- KA'ların yerel toplumların katılımını ve fayda görmesini sağlaması konusunda bilinç giderek artmış, KA'ların faydalarını yerel düzeyde paylaşmak için çeşitli mekanizmalar geliştirilmiştir.
- Kullanıcılar ve diğer imtiyaz sahipleri giderek KA'ların yönetim maliyetlerine daha fazla ortak olmakta, KA'ları yönetme sorumluluğu da topluma ve özel sektöre devredilmekte, böylece hem kamu sektörü maliyetleri düşürülmekte, hem de KA'lara fon sağlanmasına yardım edilmektedir.
- KA'larla biyolojik çeşitliliğin korunmasına özel yatırımı özendirmek için kredi sağlanması ve girişim desteği aracılığıyla kullanılan çeşitli mekanizmalar mevcuttur.
- KA'ların finansman ihtiyacıyla ilgili farkındalığı artırmanın ve ilgi duyan paydaşları çeşitlendirmenin yanı sıra fonları koruma etkinliklerini finanse etmeye istekli gruplardan bu etkinliklerin giderlerini üstlenenlere aktarmak için mekanizmalar geliştirme gereği sürmektedir.
- Koruma ve kalkınma konularında karar verenlerin, diğer sektörlerde kullanılan ve KA'lara uygulanması mümkün olan finansman yaklaşımları ve mali mekanizmalar hakkında daha fazla bilgiye ihtiyacı vardır.

6.1 KA finansman mekanizmalarının bu kategorisine genel bakış

Çoğu KA, kamu sektörü yetkililerince yönetildiği halde, KA'ların statüsünü ve bütünlüğünü etkileyen veya etkileme potansiyeli olan birçok başka unsur vardır. Bireyleri, toplumları ve şirketleri, KA'ların korunmasına uygun şekilde üretmeye ve tüketmeye teşvik eden bir dizi finansal mekanizma bulunmaktadır. Ayrıca, KA'larla ilintili maliyetleri veya finansman yükünü farklı paydaş grupları arasında dağıtmak için de çeşitli yollar mevcuttur.

Bu yüzden, korumayı teşvik etmek için fon yaratmanın amacı, hem biyolojik çeşitliliği korumak, hem de genel anlamıyla sürdürülebilir kullanım için daha özendirici olmak, aynı zamanda da KA'lar için finansman bulmaktır. Bu bölümde, koruma etkinliklerini teşvik etmek için dört finansman türü gözden geçirilmektedir:

- Mali araçlar,
- Fayda paylaşımı ve gelir paylaşımı,
- KA'lar ve tesislerinin yönetim giderlerinin paylaşımı,
- Yatırım, kredi ve girişim fonları.

6.2 Mali araçlar

Mevcut durum

Vergi ve sübvansiyonlar gibi mali araçlar, sektörler arasında kaynak yaratmak ve aktarmak için kullanılan mekanizmalardır. Genellikle ekonominin "üretim" sektörlerine odaklanmış olmasına rağmen son yıllarda, mali enstrümanların gelir yaratmak ve çevresel hedeflere ulaşmada davranış biçimlerini etkilemek için kullanımı giderek daha fazla vurgulanır hale gelmiştir. Özellikle geçtiğimiz yirmi yılda, birçok hükümet KA'larla biyolojik çeşitliliğin korunmasını desteklemek için çevre doğal kaynak vergisi ile sübvansiyon sistemlerini değiştirmiştir. Bazı ülkeler daha da ileri giderek, çevrenin korunmasına rakip olan ekonomik etkinliklerden devlet desteğini çekmiş veya azaltmıştır.

Uluslararası tecrübeler, ekolojik vergi reformlarının (EVR) doğal kaynakların bozulması ve kirliliğin azaltılması konularındaki potansiyelini teyit etmiştir. Bu tür reformlar arasında, doğal kaynak çıkarımına yeni vergiler ihdası, çevreye zarar veren ürünlere sübvansiyonun kesilmesi, yeni ürün vergileri, kullanıcı ücretleri getirilmesi ve diğer vergilerle ücretlerin değiştirilmesi de bulunabilir.⁷⁶ İyi tasarlanmış EVR, çevreye zarar veren etkinliklerin maliyetini yükselterek veya sürdürülebilir yaklaşımların (örneğin ekolojik vergiler ve ücretler) getirisini artırarak daha etkin kaynak kullanımı ve kirliliğin azaltılması için ekonomik teşvikler yaratabilir; çevrenin korunması ve doğal kaynak yönetimi için fonları harekete geçirebilir (örneğin ekolojik ücretler ve mali transferler yoluyla) ve çevresel kaynakların yönetiminin (örneğin kamu yatırımları ve ücretlendirme reformları aracılığıyla ekolojik kamu mallarına erişimi geliştirerek) doğrudan fayda ve maliyetlerin daha adil dağılımını sağlayabilir.

Mali araçlar, doğrudan veya dolaylı olarak KA'ları ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını finanse etmek için kullanılabilir. Vergiler ve diğer ücretler, KA'lar için hatırı sayılır gelirler yaratabilir. Çoğu kez, yaban hayatıyla ilintili mal veya hizmetlerin satışıyla yaratılan gelirlerle, yeniden

⁷⁶ OECD, 2005.

koruma etkinliklerine yatırım yapılmaktadır. Bazı durumlardaysa, genel satış vergilerinin veya biyolojik çeşitlilik veya KA'larla ilgili olmayan ürünlerden alınan vergilerin bir bölümü koruma için ayrılmıştır (13. ve 14. Kutular).

13. Kutu ABD'de vergi gelirlerinin yaban hayatının korunmasına tahsisi⁷⁷

Avcılık ve balıkçılık araç-gerecinden alınan federal gider vergisi: Balıkçılık Spor ve Yaban Hayatını Restorasyon Programına Federal Yardım, avcılık ve olta balıkçılığı araç-gerecinden %10-11 oranında alınan gider vergisi ve balıkçılık sporu tekne donanımından %3 oranında alınan vergi ile finanse edilmektedir. Program, başlangıcından bu yana geçen 67 yılda, yaban hayatının korunmasına 9 milyar ABD Doları'ndan fazla katkıda bulunmuştur. Buna, sadece 2004 yılında yaptığı 4,646 milyon ABD Doları tutarındaki katkı da dahildir. Programdan elde edilen gelirler, yüzölçümüne ve kayıtlı avcı sayısına göre eyaletlerle paylaşılmaktadır.

Kaliforniya tütün vergisi inisiyatifi: Kaliforniya eyaletinde sigaradan alınan vergi 1988 yılında 25 sent artırıldığında, vergi gelirlerinin %5'i eyalet ve yerel park programlarıyla yaban hayatının doğal ortamını koruma projelerine ayrılmıştır. 1990 tarihli Kaliforniya Yaban Hayatını Koruma Yasası (117. Fıkra) bu oranı %10'a çıkarmış, öte yandan da elde edilecek gelirleri yönetmek için bir Doğal Ortam Koruma Fonu kurulmuştur. Fon, sigara vergisi ve genel bütçe tahsislerinden yılda 30 milyon ABD Doları almakta ve bu fonları rekabetçi bir hibe programı aracılığıyla yerel yönetim ajanslarına dağıtmaktadır. Fonların, sulak alanların, akarsu ve akarsu kıyısındaki doğal ortamların, yaban hayatı ve tehdit altındaki türlerin doğal ortamları ile eşsiz habitatların kazanılması ve yenilenmesi için kullanılması zorunludur.

Missouri koruma satış vergisi: 1976'dan itibaren Missouri, gelirleri yaban hayatının korunmasına ayrılmak üzere eyalet çapında her türlü mülk satışı veya vergiye tabi perakende hizmetler üzerinden %0,05 oranında vergi koymuştur. Fonlar, eyalet sınırları içinde yaşayan kuşlar, balıklar, av hayvanları, ormanlar ve yaban hayatı kaynaklarının denetlenmesi, yönetimi, yenilenmesi, korunması ve düzenlenmesi amacıyla Koruma Departmanı eliyle yönetilmektedir.

Bir başka seçenek de mali araçların, üreticilerin biyolojik çeşitlilik dostu teknolojileri veya etkinlikleri benimsemesini teşvik etmek (örnekler arasında "temiz" teknolojiler veya "yeşil" ürünler için vergi indirimi veya doğrudan sübvansiyonlar sayılabilir) için kullanılabilmesidir. Bu tür araçlar üretici ve tüketicilerin KA'ları korumaları veya tarımda aşırıya kaçılması veya çevre bakımından hassas bölgelerde yol yapımı gibi KA'lara zarar verecek etkinliklerden kaçınmaları için özendirici olabilir. Bazı durumlarda, hükümetler mevcut vergilerle sübvansiyonları yeniden düzenleme veya yönlendirme yoluna giderken, bazı durumlarda da KA'ları hedef alan yeni mali araçlar geliştirmişlerdir.

14. Kutu Brezilya'da ICMS Ecologico⁷⁸

Brezilya'da bazı eyaletler, KA'ların finansmanı için bir araç olarak vergi geliri paylaşımını denemiştir. En bilinen düzenlemelerden biri "Imposto sobre Circulação de Mercadorias e Serviços" (ICMS-mal ve hizmetlerden alınan katma değer vergisi benzeri bir vergi)'a dayalı ICMS Ecologico'dur. ICMS, Brezilya'da eyalet yönetimlerinin gelirlerinin %90'ından fazlasını oluşturmaktadır. Federal Anayasa uyarınca, ICMS tahsilatının %75'i eyalet yönetimlerine, %25'i belediyelere tahsis edilmektedir. Belediye payının %75'i, her belediyenin kayda geçmiş ekonomik katma değeriyle orantılı olarak dağıtılmaktadır. Kalan %25 ise her belediyenin, belirlediği kriterlere göre (örneğin tarımsal üretim, nüfus, çiftliklerin sayısı, yüzölçümü, vb.) dağıtılmaktadır. "Ekolojik ICMS" de bu tamamlayıcı eyalet yasaları marifetiyle konulmuştur.

ICMS Ecologico'nun temel amaçları, bir yandan sınırları dahilinde KA'lar bulunan belediyelerin bu alanlar yüzünden uğradıkları vergi geliri kaybını telafi etmek, bir yandan da yeni KA'lar yaratılmasını özendirme. Bu düzenlemelerin diğer çevresel hedefleri arasında su kaynaklarını korumak ve halk sağlığıyla atık yönetiminin geliştirilmesini teşvik etmek bulunmaktadır. ICMS Ecologico, ilk kez 1992'de Paraná eyaleti tarafından kabul edilmiştir. O tarihten bu yana, Brezilya'nın 27 eyaletinden onunda, ülke belediyelerinin %10'undan fazlasını kapsayan benzer düzenlemeler getirilmiştir.

ICMS Ecologico, 1992-2000 yılları arasındaki dönemde sadece Paraná eyaletinde biyolojik çeşitliliğin korunması için yaklaşık 97 milyon ABD Doları, doğal su kaynaklarının korunması için da eşit miktarda katkı sağlamıştır. Yine aynı dönemde, kısmen bu düzenleme kapsamında sağlanan finansal teşvikin bir sonucu olarak, eyalette bulunan KA'ların toplam sayısı beş kat artmış, koruma altındaki alan da iki katına çıkmıştır. En büyük katkı, yerel yönetimlerin kurduğu, kurulması diğerlerine göre daha kolay olan ve katı koruma kuralları gerektirmeyen "çevresel koruma alanları" kuruluşundan gelmiştir. 2000 yılı itibarıyla, eyaletteki belediyelerin kabaca yarısı, biyolojik çeşitliliğin veya doğal su kaynaklarının korunması için yapılan ödemelerden yararlanmıştır. Her belediyenin özellikle biyolojik çeşitlilik için aldığı meblağ, koruma altındaki toplam alanların oranına göre, koruma düzeyi ve yönetim etkinliği için bazı ayarlamalar yapılarak belirlenmektedir. ICMS Ecologico benzeri programlar geliştiren diğer eyaletlerde de benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

ICMS Ecologico ulusal düzeyde, yılda 100 milyon ABD Doları'nın, korumaları altındaki alanın yüzölçümü ve diğer çevresel kriterlere göre belediyelere dağıtılmasıyla sonuçlanmıştır. Yandaşları, programın yeni KA'lar kurulmasını teşvik ettiğini, mevcut KA'ların yönetimini geliştirdiğini, eyalet düzeyindeki çevre kuruluşlarını güçlendirdiğini ve kırsal topluluklarla KA personeli arasındaki ilişkileri geliştirdiğini öne sürmektedir. Bunun yanında, KA yönetiminin niteliğine yapılan vurgulardaki istikrarsızlık, fon akışlarında şeffaflığın eksikliği ve belki de en önemlisi, siyasi önceliklerdeki kaymaların gelir paylaşımı kriterlerinde KA'lar aleyhine değişikliklere yol açma ihtimali gibi bazı güçlükler de varlığını sürdürmektedir.

⁷⁷ Koteen, 2004.

⁷⁸ May et al., 2003.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri, KA'ları desteklemek için mali araçlar getirmiştir veya getirmeyi düşünmektedir. Örneğin Almanya'da, yerel arazi vergisi rejiminin ekolojik unsurları da kapsayacak şekilde yenilenmesi ilk kez 1998'de önerilmiştir ve halen görüşülmektedir. Pakistan çevresel mali reformlarla ilgili kapsamlı bir program tasarlanmaktadır. Çin Çevre ve Kalkınma Konseyi'nin çalışma gruplarından biri, özellikle doğal kaynakların ve ekosistemlerin fiyatlandırılması, yeşil vergilendirme, çevresel yatırımlar ve yoksullukla çevresel durumu geliştirecek araçlar konusunda öneriler geliştirmek üzere toplanmıştır. Diğer birçok ülkede de benzer örnekler bulunabilir.

Kişisel gelir vergisi veya arazi vergisi, biyolojik çeşitliliğin korunmasına para veya arazi bağışlarını teşvik etmek için dünyanın birçok yerinde kullanılan etkili bir başka mekanizmadır (15. Kutu). Örneğin ABD'de, vergi mükellefleri, vergiye tabi yıllık gelirlerinden uygun nitelikte yardım amaçlı bağışlarının değeri kadar bir kesinti yapma hakkına sahiptir. Bu kesinti, koruma amaçlı arazi tahsisleri için özendirici olduğu gibi, arazi bağışlarını veya ülkenin her yanında arazi vakıflarına kullanım hakkı verilmesini teşvik etmiştir. Arazi Vakıfları Birliği (Land Trust Alliance)'ne göre, koruma amaçlı irtifak hakkı ile iki milyon dönümü aşkın arazi koruma altına alınmıştır.⁷⁹

15. Kutu Brezilya'da özel rezervler için mali teşvikler⁸⁰

Brezilya'nın Özel Doğal Miras Rezervleri Programı (RPPN), özel KA'ların yaratılmasını ve bakımını desteklemektedir. Program uyarınca, arazi sahipleri gönüllü olarak mülklerinin tamamını veya herhangi bir bölümünü daimi koruma altına alabilmektedir. Federal Kararname (1996) ve Devlet Kararnamesi (1998) ile başlayan RPPN Programı gözden geçirilmiş ve bir kanuna dönüştürülerek 2000 yılında Kongrede kabul edilmiştir. Bugüne kadar Brezilya'nın 26 eyaletinden altısı, federal yasayı esas alan yasalar çıkarmıştır. Arazi sahipleri, RPPN statüsü elde etmek için Brezilya Çevre Enstitüsü'ne veya yasalar elverdiği yerde yerel yetkililere başvurmak zorundadır. Onay verilirse, arazi sahipleri, arazi vergilerinde bazı indirimlerden yararlanmakta ve Ulusal Çevre Fonu gibi bazı kamu finansman programlarına öncelikli erişim hakkı kazanmaktadır. RPPN Programı uyarınca arazi kullanımı; araştırma, çevresel eğitim, ekoturizm ve sınırlı kaynak çıkarımıyla kısıtlanmaktadır. Ulusal kuruluşlar ile WWF ve TNC gibi uluslararası çevre STK'ları RPPN'lerin yaratılmasında, özellikle mevcut KA'ların yakınında bulunan arazilerin sahiplerine yardımcı olmuştur. Örneğin, Orta Brezilya eyaleti Goiás'ta bulunan Chapada dos Veadeiros Ulusal Parkı, özel rezervlerden oluşan bir mozaikle çerçevelenmiştir. Yine Bahia eyaletinde bulunan Una Biyolojik Rezervi yakınında bulunan Güney Bahia Sosyolojik Çevre Enstitüsü (IESB), bir "ödeme" şekli olarak RPPN'ler kuran çiftçilere tarımsal destek hizmetleri vermektedir. IESB, ekoturizme uygun yerlerde arazi sahiplerinin RPPN'ler kurmaları için teknik yardım sağlamaktadır.

RPPN, Brezilya'da ulusal korunan alan mülklerinde ciddi bir artışla sonuçlanmıştır. Parçalar halindeki doğal yaşam ortamlarını bütünleştirme ve ekolojik koridorlar yaratma aracı olarak özellikle kullanışlı olmuştur. Ülkedeki toplam koruma birimlerinin yarısından biraz azını temsil eden, özel mülk durumundaki yaklaşık yarım milyon hektar alan şimdi Brezilya'nın devlet ve federal yasaları tarafından korunmaktadır. 1990'dan bu yana 600'e yakın kişi, şirket ve eylemci grup, özel mülklerini gönüllü olarak RPPN Programına kaydettirmiştir. RPPN'nin başarısındaki temel unsurlar şunlardır:

- Özel katılıma teşvikler: Kırsal arazi vergisi muafiyeti, özel rezervlerin yaratılmasını desteklemek için mali bir teşvik olarak getirildiği halde, bu unsurun toprak sahiplerinin RPPN programına katılma kararı vermesinde ne kadar önem taşıdığı belli değildir. Kârlı toprak kullanımında alternatiflerin yokluğu ve toprak sahiplerinin biyolojik çeşitliliğin korunmasına duydukları kişisel istek, RPPN programına katılımda daha yaygın bir gerekçe olarak görünmektedir.
- Yasal çerçevenin devreye sokulması: RPPN programını destekleyen kapsamlı bir yasal çerçevenin varlığı, programın uzun vadeli başarısında başlıca unsur olmuştur. İlgili kararnameler, bir arazi parçasını RPPN düzenlemelerine dahil etmenin sağlayacağı hakları ve yükümlülükleri açıkça belirlemekte, aynı zamanda sonraki aşamalarda kullanımı ve devri ile ilgili kesin parametreler ortaya koymaktadır.
- Dış destek: Bazı uluslararası STK'lar ve ulusal hükümet kuruluşları, RPPN programının ve katılan arazi sahiplerinin tanıtımına, olanak tanınmasına ve teknik destek sağlanmasına katılmıştır. Özellikle ekoturizm gibi biyolojik çeşitlilik tabanlı ticari faaliyetlerin gelişmesine verilen bu ilave destek ve teşvik, programın benimsenmesini ve farkındalığı artırmıştır.

Uluslararası düzeyde, biyolojik çeşitliliğin korunması da dahil olmak üzere çeşitli makbul amaçlara fon sağlamak uğruna yeni mali mekanizmalar getirilmesi için bazı öneriler yapılmıştır. Örneğin 1970'lerde James Tobin adında Amerikalı bir iktisatçı, hem döviz kurlarının değişkenliğini kırmak için, hem de kamu gelirlerine yeni bir kaynak olarak uluslararası mali işlemlere bir vergi konulmasını önermiştir. Daha yakın tarihlerde, "küresel kamu malları"ni finanse etmek için potansiyel uluslararası vergi mekanizmaları üzerine yapılan tartışmalar, çok çeşitli akademik, resmi ve yandaş raporlarını içermektedir.⁸¹ Ancak bugüne kadar, çevre ve diğer kamu mallarını finanse etmek için uluslararası vergiler koyma konusunda çok az ilerleme kaydedilmiştir. Ülkelerin, uluslararası bir merci uğruna kendi egemenliğinde olan vergilendirme yetkisini devretmeye direnç göstermesi, başlıca engel olarak görünmektedir.

KA'ların sürdürülebilir finansmanında engeller ve fırsatlar

Mali araçlar biyolojik çeşitlilik için, hem vergiler yoluyla fon sağlama, hem de sübvansiyonlar aracılığıyla bu fonları tahsis etme konusunda olağanüstü potansiyele sahiptir. Mali araçların en güçlü yönlerinden biri de belirli grup ve ürünleri hedef alabilmesidir. Hem devlete, hem KA kullanıcı/ yöneticilerine fon sağlama mekanizmaları olmalarının yanı sıra insan davranışını KA'ların korunması lehine değiştirebilme ve böylece KA'ların sürdürülebilir finansmanı için gerekli daha kapsamlı ekonomik koşullar yaratmaya katkıda bulunma konusunda ayrıca bir avantaja sahiptirler. (Bkz. Başlık 3.5). Mali araçların bir başka avantajı da nispeten düşük oranlı vergilerin, vergi matrahının çapına göre büyük

⁷⁹ Clark and Downes, 1996.

⁸⁰ Hinchberger, 2004, (www.brazilmax.com); Bernades, Tarihsiz.

⁸¹ Giordano, 2004; Graßl et al., 2002; Landau et al., 2004; Morling, 2004; Sandler, 2001; Sandmo, 2003.

fon akışları yaratabilmesidir. Ancak mali araçlar, üretici ve tüketici davranışlarını yönlendiren ve ekonominin diğer sektörlerinde gelir yaratan ana mekanizmalardan biri olduğu halde, hâlâ çevre finansmanı ve yönetiminde yeterince kullanılmamaktadır. Özellikle KA'ların korunmasında kullanılmalarını yaygınlaştırmak için büyük potansiyel vardır.

Mali araçların KA'ların korunmasında kullanılmasının yaygınlaştırılmasındaki engellerden biri de, KA yöneticilerinin, potansiyel faydaları konusunda yeterince bilgi sahibi olmamalarının yanı sıra finansal ve ekonomik planları yapanların, mali sistemi tasarlayıp uygularken çevresel hedefleri dahil etme alışkanlığından yoksun olmalarıdır. Ayrıca, vergi ve sübvansiyon sistemleri, uygulamada karmaşık ve yüksek maliyetli olabilir. Özellikle sübvansiyonlar, gideri karşılayacak gelir getirici araçlardan oluşan bir paketin parçası olarak tasarlanmadığı sürece, kamu fonlarıyla bütçelerini boşaltan başlıca etken olarak ortaya çıkabilir. Bunun yanında, yasalar ve yönetmelikler de dahil olmak üzere mali araçların kullanımını zorunluluk haline getirecek bir sistemi yürürlüğe koymak da gereklidir.

İlerleme potansiyeli ve diğer güçlükler

KA'ları finanse etmede mali araçları kullanma olanakları arasında; vergiler aracılığıyla devlet için gelir üretmek, fonları bütçe transferleri ve sübvansiyonlar aracılığıyla KA kullanıcıları ve yöneticilerine yönlendirmek, üretici ve tüketici davranışlarını biyolojik çeşitliliğin korunması lehinde değiştirmek sayılabilir. Son yıllarda kullanımı yaygınlaşmış olsa da bu tür araçlar birçok ülkede hâlâ KA'ları finanse etme stratejilerinin olağan bir parçası veya ülkenin daha geniş anlamdaki mali sistemlerinin ayrılmaz bir unsuru olarak görülmemektedir. KA'larda biyolojik çeşitliliğin korunmasını finanse etme amaçlı kullanımlarını geliştirme ve yaygınlaştırma potansiyeli çok yüksektir.

KA'ları mali sistemlerin tasarımına dahil etmek (pozitif ve etkin teşviklerle fonlar sağlamak veya mevcut caydırıcı unsurları kaldırmak) hâlâ önemli ölçüde güçtür. Temel öncelik, hem çevre, hem de kalkınma konularında karar verenler arasında, mali araçların KA'ları finanse edecek ve biyolojik çeşitlilik üzerindeki dış baskıları azaltacak bir mekanizma olarak potansiyeli hakkında farkındalığı artırmaktır.

6.3 Fayda paylaşımı ve gelir paylaşımı

Mevcut durum

1980'lerin başından bu yana, yerel toplumları biyolojik çeşitliliğin korunmasına dahil etmek ve bundan faydalanmalarını sağlamak üzerine giderek daha fazla vurgu yapılmaktadır. KA'ları ve onları çevreleyen alanları yönetmede topluma ve işbirliğine dayalı yaklaşımlar dünyanın büyük bölümünde yaygınlaşmıştır.⁸² Artık çoğu KA finansman stratejisi, fon sağlama ve tahsis etme veya KA'lara bitişik yaşayan toplumlar için başka faydalar üretme mekanizmalarını da içermektedir.

KA'lar içinde ve çevresinde yaşayan topluluklara fon yaratmak için çeşitli finansman mekanizmaları kullanılmaktadır (16. ve 17. Kutular). Topluluk finansman mekanizmalarının çeşitli hedefleri vardır ve çeşitli biçimlerde olabilir. Bazı durumlarda, toplulukları biyolojik çeşitliliğe zarar veren etkinlikler yerine alternatif geçim yollarına yatırım yapacak duruma getirmeyi amaçlamaktadır. Bazı durumlarda ise topluluk finansmanı, KA yönetimini veya kullanım haklarını yerel topluluklara devretmeyi kapsayabilir.

16. Kutu Tanzanya, Serengeti Ulusal Parkı çevresinde gelir paylaşımı⁸³

Serengeti Ulusal Parkı, yaban hayatıyla uluslararası üne sahiptir. Az bilinen bir gerçekse, parkın batısında uzanan ve bazı insan kullanımlarıyla meslekleri de içeren bir dizi rejimle yönetilen alanın, hem biyolojik çeşitliliğin korunması, hem de insanların geçimine katkısıdır. İnsan yerleşiminin yasaklanmış olmasına rağmen, Bölge Yaban Hayatı Müdürlüğü'nün yetki alanına giren komşu Grumeti ve Ikorongo Av Rezervleri'nde çeşitli toprak ve yaban hayatı kullanımlarına izin verilmektedir. İki av rezervinin arasında kalan Ikoma Açık Alanının statüsü ise belirli bir koruma rejiminden ziyade kalabalık yabani hayvan nüfusuna işaret etmekte ve ulusal yasalar çerçevesinde toprak ve kaynak kullanımı etkinliklerine izin vermektedir. Bu yaban hayatı alanlarının dahil olduğu Bunda ve Serengeti bölgesinde bulunan 23 köyün nüfusu 75.000'in üzerindedir. Bu tarım toplumlarının desteğini almak, Serengeti ekosisteminin ve yabani hayvan nüfusunun korunması bakımından hayati önem taşımaktadır.

Serengeti Ulusal Parkı, Grumeti ve Ikorongo Av Rezervleri, Tanzanya Ulusal Parklar Yönetimi (TANAPA), Yaban Hayatı Müdürlüğü, Serengeti ve Bunda Bölge Konseyleri'nin yanı sıra bölgede faaliyet gösteren özel sektör tur operatörleri için de hatırı sayılır gelirler yaratmaktadır. Tarihsel olarak, bu fonların çok azı yerel topluluklara gitmiştir. Ancak arazi darlığının büyümesi ile güvenilir gelir ve istihdam kaynaklarının giderek daha zor erişilir hale gelmesiyle yerel topluluklar, kendi arazilerindeki yaban hayatını ve diğer doğal kaynakları koruma konusunda daha az istekli davranmaya başlamış, bazı durumlarda da ekonomik gücü yetersiz kalmıştır. Kamu kuruluşları ve özel girişimciler, yaban hayatını korumada güçlü ekonomik ve çevresel gerekliliği göz önünde bulundurarak, yaban hayatından elde edilen faydaların yerel toplumlara yönelmesini sağlamak amacıyla çeşitli gelir paylaşımı düzenlemeleri geliştirmiştir.

Kutu16 devamı

⁸² Örnek için bkz.: Roe et al., 2000; Kothari et al., 1998; Hulme ve Murphree, 2001; Hill Rojas et al., 2001.

⁸³ Emerton ve Mfunda, 1999. *Yaban Hayatını Tanzanya, Batı Serengeti Çevresinde Yaşayan Topluluklar için Ticari Bakımdan Rantabl Hale Getirmek*. IUCN-Dünya Doğayı Koruma Birliği, Doğu Afrika Bölge Ofisi: Nairobi. (Making Wildlife Economically Viable for Communities Living Around the Western Serengeti, Tanzania. IUCN-The World Conservation Union, Eastern Africa Regional Office: Nairobi.)

16. Kutu Tanzanya, Serengeti Ulusal Parkı çevresinde gelir paylaşımı⁸³ (Devamı)

- TANAPA yerel toplumlarla gelir paylaşımı: TANAPA 1995'e kadar, Toplum Koruma Hizmetlerini kurumsallaştırmış ve toplum kalkınma projelerini desteklemek amacıyla bir fon kurmuştur. Bu girişimlerin temel amacı, yaban hayatı için yapılan yerel harcamaları telafi etmekten ziyade halkın parkla ilişkisini geliştirmektir. Teoride, Ulusal Park gelirlerinin %7,5'i, Toplum Çıkışlı Projelere Destek (SCIP) başlıklı bir programı fonlamak için kullanılmaktadır. Uygulamada, tahsis edilen meblağ oldukça azdır. SCIP, faaliyete geçtiği ilk on yıl boyunca, Serengeti Ulusal Parkı çevresindeki dört bölgeye 0,25 milyon ABD Doları yatırım yapmıştır. 1999'da, Bunda ve Serengeti Bölgelerinde yaklaşık 15.000 ABD Doları harcanmıştır. Bu fonlar, okul, köprü, yol, dispanser ve su kaynakları benzeri altyapı unsurlarının inşaatı, rehabilitasyonu veya bakımının yanı sıra küçük girişimlerin gelişmesine destek gibi kalkınma projelerinin giderlerinin dörtte üçüne yakın katkı sağlamıştır.
- Yaban Hayatı Müdürlüğü'nün Bölge Konseyleri ile gelir paylaşımı: 1990'ların ortalarında Yaban Hayatı Müdürlüğü, av rezervlerinden elde ettiği geliri Bunda ve Serengeti Bölge Konseyleriyle paylaşmaya başlamış, yaban hayatı alanlarında kalkınma etkinliklerine sağlanan fonları artırmak amacıyla imtiyaz ücretlerini bu alanlara bırakmıştır. Otel imtiyazları ve av ücretlerinden elde edilen yaban hayatıyla ilgili gelirler halen Bunda ve Serengeti Bölgelerinin yıllık kalkınma bütçelerinin %80'ine tekabül etmektedir. Yıllık kalkınma bütçeleri, bölgenin her yanında, altyapı, eğitim, sağlık, su ve tarımsal gelişme de dahil olmak üzere çeşitli etkinliklere harcanmaktadır.
- Yaban Hayatı Müdürlüğü'nün yerel köylülerle gelir paylaşımı: Yaban Hayatı Müdürlüğü, Serengeti Bölgesel Koruma Stratejisi projesi aracılığıyla 1993'ten beri halka yönelik bir av düzenlemesi uygulamaktadır. Bu düzenleme uyarınca, katılan köylülere sabit bir yaban hayatı kotası ayrılmakta ve hasadı Yaban Hayatı Müdürlüğüne yapılmaktadır. Et ve deriler yerel pazarlarda Köy Konseylerinin, özellikle yerli etlerden daha düşük olarak belirlendiği fiyatlardan satılmaktadır. Gelirler, Köy Doğal Kaynak Fonuna aktarılmaktadır. Bu düzenlemenin amacı sadece gelir üretmek değildir. Yabani hayvanların etinin piyasa fiyatının altında satılması, yerel ailelere düşük maliyetli protein kaynağı sağlamanın yanı sıra yasadışı avlanmanın kârlılığını da azaltmaktır. Düzenlemenin ilk dört yılında, yabani hayvanların etinin satışından elde edilen gelir, Bunda ve Serengeti Bölgelerindeki on köyde 11.000 ABD Doları'na ulaşmıştır ve bunun 3.500 ABD Doları 1999 yılına aittir. Bu para Köy Konseyleri tarafından yerel kalkınma etkinlikleri için kullanılmıştır.
- Özel sektörle yerel köylüler arasında arazi kiralama düzenlemeleri: 1994'te, özel bir turist kampıyla, Serengeti Ulusal Parkının ana kapısının hemen dışında, Ikoma Açık Alanında bulunan bir köy arasında arazi kiralama görüşmeleri yapılmıştır. Otel operatörleri, yaban hayatının korunması ve turizm için yerel destek olarak yatırımlarını korumaya çalışmışlardır. Bu anlaşma, köye bir su pompasının kurulması ve bakımının sağlanmasının yanı sıra, Köy Konseyine sabit bir arazi kira bedeli ve her yatak bedeli üzerinden bir ücret ödenmesini içermektedir. Düzenleme, su pompasına ek olarak Robanda Köyü'ne beş yılda 30.000 ABD Doları gelir sağlamıştır.
- Turistlere yönelik avlanma etkinliklerinden beklenen faydalar: Köylüler, özel bir operatörün, Ikorongo Av Rezervi'ne bitişik köy toprakları üzerinde bulunan bir av bloğunda ücretsiz olarak avlanmasına izin vermiştir. Av etkinliklerinin, geleneksel üretim etkinliklerine engel olmayacağı, turizmin de köylüler için hem gelir, hem de istihdam olanağı yaratacağı varsayılmıştır. Ne yazık ki safaride av etkinliklerinden beklenen faydaların pek azı gerçekleşmiştir. Arazi kullanım hakkını elde eden özel imtiyaz sahibi, köylülerin giriş iznini geri çekmiştir. Bunu izleyen dönemde şirketle köylüler arasındaki ilişkiler asgari düzeyde seyretmiş, çok az yerel kazanım elde edilmiştir. Av operatörünün personelinin çoğu bölge dışındadır ve köylülerin yararlandığı az sayıda geçici iş olanağı da ulusal asgari ücretinin çok altında ücretlendirilmiştir.

Bu mekanizmaların 1990'ların ortalarında gündeme gelmesinden sonra yaban hayatıyla ilgili yerel algılarda ilerleme kaydedilmiştir. Ruhsatsız avcılık ve diğer yasadışı kaynak kullanımları azalmıştır. Bölge köylülerıyla yaban hayatı yetkilileri, eskisi kadar sık ve sert anlaşmazlıklara düşmemektedir. Özel şirketlerle arazi kiralama görüşmeleri yapan köylüler, yaban hayatının korunmasına daha etkin olarak katılmaya başlamış, yabani hayvanların köy arazilerine girmesi daha fazla kabul ve hoşgörülle karşılanır hale gelmiştir.

Yine de, bu finansman düzenlemeleri, yerel yaban hayatı maliyetleriyle faydaları arasındaki dengesizliğe çözüm bulunmasına çok az etki yapmıştır. Batı Serengeti'de yaban hayatıyla ilgili toplam giderlerin yılda 1 milyon ABD Doları veya hane başına 110 ABD Doları'nın üstünde olduğu tahmin edilmektedir. Öte yandan, yukarıda söz edilen düzenlemelerden elde edilen yerel gelirlerin veya diğer toplumsal faydaların yılda 75.000 ABD Doları veya hane başına 8 ABD Doları'nın altında kaldığı tahmin edilmektedir. Finansman düzenlemeleri, yerel algıların değişmesine ve yaban hayatı adına daha iyi sonuçlar elde edilmesine yardımcı olmuştur, ancak yaban hayatı korumasının alternatif arazi kullanımı (tarım) ile rekabet edebilmesi için daha kapsamlı bir fayda paylaşım biçiminin gerektiği açıktır. Bu deneyimden alınan diğer dersler şöyledir:

- Çoklu fon kaynaklarının değeri: Batı Serengeti örneği, geniş anlamda fayda paylaşımından, doğrudan gelir üretme ile girişim geliştirmeye ve yasalarla düzenlenen resmi programlardan gönüllü özel sektör anlaşmalarına kadar bir dizi topluluk finansman mekanizmasını içermektedir. Bu mekanizmaların her biri farklı faydalar üretmekte ve yaban hayatını korumanın farklı bir yönünü desteklemektedir. Bir arada ele alındığında bir dizi sorunun çözümünde başarılı olmuş, ancak tek başına pek fazla etki yaratamamıştır. Örnek, insanla yaban hayatı arasındaki uyumsuzluğun farklı yönlerini ele almak için farklı finansman mekanizmalarına ihtiyaç olduğunu göstermektedir.
- Kamu ve özel finansman arasındaki farklar: Kamu sektörü finansman düzenlemeleri geniş bir coğrafi alanı kapsama ve dolaylı faydalar üretme eğilimindeyken, özel sektör düzenlemeleri, yer ve faydalar bakımından belirli hedeflere odaklıdır. Bu durum, özel finansmanın yerel topluluklar için daha büyük ve somut faydalar üretmesini mümkün kılmıştır. Ayrıca, katılım unsurlarını bütünleştirmiş ve yaban hayatının korunmasında çoğunlukla köylülere doğrudan pay vermiştir. Otellerin arazi kiralaması gibi bazı özel sektör düzenlemeleri de köylülerin, topraklarındaki yabani hayvanların ekonomik kazanç uğruna hangi şartlar altında kullanıldıklarını ve yönetildiklerini belirlemesine olanak sağlamıştır.

Örneğin St. Lucia'da devletle bir topluluk kurumu arasında, deniz koruma alanının yönetimi ve bir ücret sisteminin uygulanması için işbirliği anlaşmasına varılmıştır. Turizm ve diğer kullanımlardan alınan ücretler, KA'nın yönetimi için topluluk kurumuna üç ayda bir ödeme yapan özel bir devlet fonuna yatırılmaktadır.

İşbirliği anlaşmaları genellikle, kamu KA kuruluşları tarafından elde edilen gelirlerin veya yaratılan faydaların belli bir bölümünün, yerel halkla ilişkilerin geliştirilmesi ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını desteklemek için somut teşviklerin sağlanması amacıyla aktarılmasını içerir. Örneğin, Kenya Yaban Hayatı Hizmetleri'nin, ülkenin 33 bölgesinde uygulanan ve KA giriş ücretlerinin %25'ini KA tampon bölgelerindeki su, eğitim, sağlık, hayvancılık, girişimcilik desteğinin yanı sıra açlıkla mücadele hazırlıkları gibi toplulukla ilintili etkinliklere tahsis eden Yaban Hayatı Geliştirme Fonu'na dayalı bir fayda paylaşım politikası vardır.⁸⁴

17. Kutu Yaban hayatı korumasının yerel faydaları: Pakistan Trofe Avcılığı Programı⁸⁵

Pakistan 20'si tehdit altında, 4'ü endemik olan yaklaşık 200 memeli türüyle zengin bir biyolojik çeşitliliğe sahiptir. Yabani hayvan toplulukları üzerindeki en yaygın tehditlerden biri insan istilası yüzünden doğal yaşam alanı kaybı ve doğal kaynakların aşırı çıkarımıdır. Bu tehditlerin çoğu yerel geçim faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır ve KA'ların bitişiğinde yaşayan toplulukların gelir ve istihdama erişimindeki kısıtlı olanaklar durumu ağırlaştırmaktadır.

Pakistan Trofe Avcılığı Programı avcılıktan, yerel topluluklarla paylaşılacak gelirler üreterek büyük memelilerin korunması için özendirici yerel unsurları güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bazı yabancı avcılar, Pakistan'da trofe hayvanları avlama ayrıcalığına sahip olmak için oldukça büyük meblağlar ödemeye hazırdır. Halen, avlanma ruhsatı ücretleri, tehdit altındaki türlerin kullanımını düzenlemeden sorumlu olan Yaban Hayatı Bakanlığı'na bağlı bir federal kuruluş olan Yaban Hayatının Korunması için Ulusal Konsey (NCCW) tarafından sabitlenmiştir. Trofe izinlerini Eyalet Hükümetleri verirken, NCCW trofe kotalarını tahsis etmektedir. 2004-2005 döneminde yabancı avcılardan, Himalaya dağ keçisi için 2.000 ABD Doları, Burma boynuzlu keçisi (markhor) için 25.000 ABD Doları, Urial koyunu için 8.000-10.000 ABD Doları, Sind yaban keçisi için 2.000 ABD Doları ve mavi koyun için 5.000 ABD Doları tahsil edilmiştir. İlgili türlerin sayısının azlığı yüzünden yıllık kabul edilebilir kota çok düşüktür ve 2003-2004 döneminde verilen ruhsatların sayısı Himalaya dağ keçisi için 30, Burma boynuzlu keçisi için 12, Urial koyunu için 19 ve mavi koyun için 4'tür. Ancak kotaların çok düşük olmasına rağmen, ruhsatlardan alınan yüksek ücretler hatırı sayılır gelirler yaratabilir.

Avlanma ruhsatları, ulusal basın ve internet üzerinden açık artırmaya sunulmaktadır. Toplam avlanma ücreti iki bölüme ayrılmıştır: %20'lik ruhsat ücreti Eyalet Hükümeti'ne, %80'lik trofe ücreti avın yapıldığı yerdeki halka ödenmektedir. Böylece önemli gelirler elde edilebilmektedir. Pakistan'da en uzun süre uygulanan Trofe Avcılığı Programı, 1986'da Belucistan'daki kabile arazilerinde başlatılan ve esas olarak Burma boynuzlu keçisi ve Urial koyununu hedef alan Torhgar Koruma Programı'dır. Uygulamanın ilk on yılında, program 460.000 ABD Doları gelir üretmiştir. Pakistan'ın kuzeyindeki Skoyo-Karbathang-Basingo Koruma Bölgesi 1999-2003 yılları arasında 60.000 ABD Doları'ndan fazla kazanmıştır.

Avlanma, yabani hayvanlara en az etki yapacak şekilde planlanmakta ve izlenmektedir. Halen, Pakistan'ın diğer bölgelerinde büyük hayvanların avlanması yasaklandığı halde, topluluk tabanlı trofe avcılığı programlarının uygulandığı yerler bu yasağın dışında tutulmaktadır. Bu tür alanlarda, trofe avcılığından elde edilen gelirlerin, kırsal aileleri kendi av etkinliklerini ve doğal yaşam alanlarında bozulmaya neden olan diğer etkinlikleri azaltmaya teşvik ettiğine dair kanıtlar vardır. 2001 yılında yapılan bir araştırma çoğu gösterge olumlu olduğu halde, kuzeybatı sınır eyaleti ve kuzeyde, topluluk tabanlı trofe avcılığı programlarının keçi türleri üzerinde başarılı olduğu yolunda bir hükme varabilmek için yeterli sayısal veri bulunmadığı sonucuna varmıştır. Ancak Belucistan'da, 1986'da başlatılan ve ülkenin en uzun süredir uygulanan programı yaban hayatı nüfus araştırmalarına konu olmuş ve hem Burma boynuzlu keçisi, hem de Urial koyunu nüfuslarında hatırı sayılır artışlar göstermiştir. Kuzeybatı sınır eyaletindeki Bar Vadisi'nde denetimsiz avcılık hemen hemen tamamen bertaraf edilmiştir. Sistematik veri toplama çabalarının yetersiz olmasına rağmen, topluluk tabanlı trofe avcılığı programları sayesinde yasadışı avlanma azalmış görünmektedir ama evcil hayvan sayıları da düşmüştür. Bunun yanında, halkın yaban hayatına karşı tutumunun eskiye oranla daha olumlu ve korumayı kabullenme yolunda olduğuna dair deliller vardır.

Gelir paylaşımının yerel geçim kaynakları üzerindeki etkisi hakkında ise daha az belge vardır. Önemli bir güçlük, gelirin yerel topluluklara ulaşmasının sağlanması ve ailelerin gelirine önemli bir katkı yapmaya yeterli olmasıdır. Skoyo-Karbathang-Basingo Koruma Bölgesi'nde alınan avlanma ücretlerinin, ortak altyapı projelerini finanse etmek için kullanıldığı bildirilmiştir ve gelirin çok küçük bir bölümü yerel ailelere ulaşmıştır. Belucistan'da elde edilen gelirler, fonların yerel topluma aktarılması gereken süreden bir yıl sonra, hâlâ Eyalet Hükümeti tarafından tutulmaktadır. Benzer şekilde, Tooshi Topluluğu Avlanma Alanı da, gelirlerin topluluk içinde dağıtılması konusunda sorunlar yaşamıştır. Bu deneyimden alınan dersler şunlardır:

- Yabancı avcıları hedef almanın artıları ve eksileri: Trofe ruhsatları ağırlıklı olarak yabancı avcılara pazarlanmaktadır, bu da yerli avcılardan (yerli avcılardan daha düşük ücretler alınmaktadır) gelecek potansiyel gelirlere oranla hatırı sayılır gelirler yaratmıştır. Ancak, değişen güvenlik durumunda yabancı avcılara fazlasıyla bel bağlanması, ani gelir azalması riskini artırmakta, trofe avcılığı programlarının uzun vadedeki sürdürülebilirliğiyle ilgili endişeler yaratmaktadır.
- Halkın katılımı: Koruma alanında en büyük başarı, STK'larla devletin destekçi rolünü oynadığı (örneğin kapasite geliştirmede), ancak halkın önyak olduğu ve programın uygulanmasında sorumluluk aldığı durumlarda ortaya çıkmıştır.

⁸⁴ Emerton, 2001b, Hulme ve Murphree, 2001 içinde.

⁸⁵ Iftikhar, Kişisel iletişim, 2004; Khan ve Parvaiz, 2001.

KA'ların sürdürülebilir finansmanında engeller ve fırsatlar

Fayda paylaşımı ve gelir paylaşımı mekanizmaları, yerel fırsat maliyeti ile KA'da biyolojik çeşitliliğin korunmasıyla ilintili diğer maliyetleri karşılama konusunda olağanüstü bir potansiyele sahiptir (Bkz. Başlık 3.4). Her tür KA finansman stratejisinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.

Fayda paylaşımı ve KA'ların yerel düzeydeki maliyetleri bakımından birçok sorun varlığını sürdürmektedir. KA yöneticileri ve bağışçılar, finansman kararlarını verirken yerel toplulukları her zaman göz önünde bulundurmamakta, finansman stratejileriyle genellikle korumanın doğrudan giderlerine odaklanırken fırsat maliyetlerini dışarıda bırakmaktadır.

Topluluk düzeyinde finansman mekanizmalarını biyolojik çeşitliliğin korunmasıyla ilişkilendirmede ortaya çıkan bir başka güçlük de, fonların nasıl tahsis edileceği ve alınacağıyla ilgilidir. KA'lar çevresinde uygulanan çoğu fayda paylaşımı ve gelir paylaşımı mekanizması, topluluk düzeyinde dolaylı kalkınma faydalarına odaklanmıştır, ancak korumayı destekleyen etkinliklere doğrudan parasal karşılıklar veya ödüller sağlamamaktadır.

İlerleme potansiyeli ve diğer güçlükler

Yerel düzeydeki finansman mekanizmalarının, KA finansman stratejilerinin başlıca parçası olarak varlığını sürdüreceğinden hiç kuşku yoktur. Asıl gelişme potansiyeli, yerel topluluklara akan fonların boyutunun büyütülmesinde; kalkınma mekanizmalarının, fonların ilgili yerel paydaşlara ulaştığını garanti etmesinde, fayda ve gelir paylaşımlarının KA'ların sadece toplumsal maliyetlerini karşılamakla kalmayıp korumaya olumlu katkısı olanların ödüllendirilmesinin sağlanmasında yatmaktadır.

Bu potansiyeli gerçekleştirmek, koruma planlayıcıları ve karar vericileri arasında, topluluk finansmanının KA finansman stratejilerinin bir parçası olduğu konusunda daha fazla farkındalık yaratma gereği doğuracaktır. Buna, yerel düzeyde harcanan fon miktarının artırılmasının yanı sıra gelir ve fayda paylaşım mekanizmalarının KA'lara bütçe tahsisinin bir parçası haline getirilmesi de dahildir. Bazı durumlarda, KA'larda biyolojik çeşitliliğin korunmasının doğrudan ve dolaylı giderlerini üstlenen yerel paydaşlara yeterince fon tahsis edilmesini sağlamak için uygun biçimde ve uygun zamanda yeni mekanizmalar gerekebilir.

Bunun yanında, KA'ların kalkınma finansmanı ile bütünleştirilme derecesini artırarak da yerel düzeyde finansmanı genişletme potansiyeli vardır. Topluluk KA'larına, kırsal kalkınma ve yoksulluğu azaltma stratejilerinin bir parçası olarak finansman sağlama da güçlü bir olasılıktır. Bunun için KA'ların ekonomik faydalarının daha iyi savunulmasının yanında, hem ev sahibi ülke hükümetlerinin, hem de bağışçı kuruluşların kalkınma planlayıcılarıyla karar vericilerinin KA'lara atfettiği önceliğin artırılması gerekmektedir.

6.4 KA'larla tesislerini yönetmenin maliyetlerini paylaşmak

Mevcut durum

KA'ların, tesislerinin ve hizmetlerinin finansmanında ve yönetiminde, kamu sektörünün tek başına veya doğrudan sorumlu olması gibi bir zorunluluk yoktur. KA yönetim maliyetlerinin paylaşılması veya bir KA'nın yönetiminin başka gruplara, şirketlere veya bireylere devredilmesi hatırı sayılır yeni fon kaynakları ve/veya maliyet tasarrufu olanakları yaratabilir.

Maliyet paylaşımı örnekleri arasında, özel kuruluşların (STK'lar dahil) gönüllü olarak bazı yönetim sorumlulukları üstlendiği veya KA'larda koruma etkinliklerini finanse ettiği birçok durum da vardır. Örneğin Bonair, Saba ve İngiliz Virgin Adaları'nda ticari dalış operatörleri, deniz koruma alanı yetkilileri adına temel açıklama yapma, bilgi verme ve denetleme işlevlerini yerine getirmektedir.⁸⁶ Benzer şekilde, Endonezya'da Bunaken Ulusal Parkı turizm endüstrisinden izleme ve eğitim de dahil olmak üzere, park muhafızları için dalış malzemeleri ve saatli tekne temini gibi aynı desteklerin yanı sıra devriye, arama ve kurtarma görevlerini yerine getirmede destek almaktadır.⁸⁷ Bu tür görevlendirmeler, daha kapsamlı KA hedefleri ve politikalarına bağlı ve bunlarla uyumlu olduğunda en iyi sonuçları vermektedir.

Ticari kira, acentelik veya bayilik anlaşmaları, KA tesislerinin yönetimi için dışarıdan destek alma aracı olarak geniş çapta kullanılmaktadır. Bu uygulama geniş anlamıyla KA yönetim sorumluluğunu özel bir şirkete (18. Kutu) veya bir STK'ya (19. Kutu) aktarmayı da kapsayabilir. Başka durumlarda, belirli KA tesislerinin yönetimi ya da ticari veya maliyet karşılama temelinde bazı hizmetlerin sunulması için şirketler veya STK'ların desteği sağlanabilir. Örneğin, Endonezya'da Komodo Ulusal Parkı'nın yönetim planı, bir özel sektör-STK ortak girişimi tarafından yürütülecek ekoturizm acenteliği kurmaktadır.⁸⁸ Benzer şekilde, Güney Afrika Ulusal Parklar Kurulu, ulusal parklarda turizm tesisleri inşa edip işletecek özel şirketlere karşılıksız acentelikler vermektedir.

⁸⁶ Geoghegan, 1998.

⁸⁷ Erdmann et al., 2003.

⁸⁸ Doğa Koruma, Komodo Ulusal Parkı: Ortak Yönetim İnisyatifi (The Nature Conservancy, Komodo National Park: Collaborative Management Initiative (www.tnc.org)).

18. Kutu Zangibar, Chumbe Adası Mercan Parkı'nın özel sektör yönetimi⁸⁹

Sınırlı kamu finansmanı ve personel kapasitesi, Zangibar'ın deniz koruma alanları ağının bakımını önemli bir güçlük haline getirmiştir. 1990'ların başından beri yapılan maliyet paylaşımı ve ortak yönetim uygulamaları bu kısıtların üstesinden gelinmesine yardımcı olmuştur. Halen, Zangibar'daki dört DKA'ndan ikisinin yönetimi sözleşmelerle özel şirketlerle bırakılmış, diğerleri ise topluluk yönetimindedir.

1992'de, Zangibar kenti yakınlarında 22 hektarlık küçük bir mercan adası olan Chumbe'nin korunmasını sağlamak için bir özel şirket kurulmuştur. Özel yatırımcıların, devletin ve yerel köylerin katıldığı uzun bir müzakere sürecinin ardından 1994'te Chumbe KA ilan edilmiş ve adıyla resif koruma alanı yönetimi, ücretsiz bir kira kontratıyla Chumbe Adası Mercan Parkı Ltd (CHICOP)'e bırakılmıştır. Böylece CHICOP, Chumbe Adası'nda açılan 2,5 hektarlık bir alanı 33 yıllığına kiralamış ve Chumbe Resif Koruma Alanı ile Chumbe Orman Koruma Alanı için on yıllık yönetim sözleşmesi imzalamıştır. CHICOP adanın ve resif koruma alanının yönetimi ve finansmanı sorumluluğunu üstlenmiş, doğa yürüyüşü yolları açmış, bir ziyaretçi eğitim merkeziyle yedi turist bungalovu inşa etmiştir.

Chumbe Adası ve çevresinde koruma etkinlikleriyle turizm operasyonlarının başlaması için gerekli bütün fonlar şirket tarafından sağlanmıştır. KA ilanıyla turizm operasyonu için yapılan müzakerelerle düzenlemelerin toplam yatırım maliyeti yaklaşık 1,2 milyon ABD Doları civarındadır ve bunun %60'ı koruma, eğitim ve araştırma için, %40'ı da turizm tesislerinin inşaatı için kullanılmıştır. Proje yatırım maliyetlerinin üçte ikisi özel kaynaklar tarafından sağlanmıştır. Ekolojik araştırmalar ve eğitim tesisleri gibi esas olarak ticari olmayan unsurları kapsayan diğer üçte biriyse, özel inisiyatifler için ayrılan küçük bağışçı hibelerinden karşılanmıştır.

KA'nın ve ilgili ekoturizm işletmesinin işletme maliyetlerini karşılamak için kullanılan fonların ana kaynağı turizm gelirleridir. Kamu bağışçı fonları, rezervin değişken giderlerine katkıda bulunmamıştır. KA'nın işletme harcamaları ise sıkı bir şekilde denetlenmiştir ve mümkün olduğunda maliyet paylaşımı veya aynı düzenlemelerle finanse edilmektedir. Araştırma ve gözlem çalışmalarında, personel eğitiminde, bilgi ve eğitim materyalleri konusunda, ekipmanların montajı ve bakımında, pazarlama, yönetim desteği ve finansal analiz konularında teknik yardım için gönüllülerden yararlanılmaktadır. Uluslararası ve yerel STK'larla işbirliği içinde çeşitli koruma etkinlikleri yürütülürken, araştırma ve türlerin gözlemlenmesi gibi etkinliklerde büyük ölçüde üniversitelerce desteklenen yüksek lisans ve doktora öğrencilerine bel bağlanmıştır. Halen yılda 150.000 ABD Doları civarında bulunan KA'nın tekrarlayan giderlerinin tamamı, turizmden elde edilen gelirlerle karşılanmaktadır. CHICOP'un, Chumbe Resif Koruma Alanı ve Chumbe Orman Koruma Alanı için yaptığı faaliyetlerle finansman düzenlemelerinin amacı hem korumanın dolaylı maliyetlerinin, hem de KA'ı bekleyen tehditlerin üstesinden gelmeye çalışmaktır. Kaynak yaratma çabaları, KA'ı ticari olarak geliştirilebilir bir işletmeye dönüştürmeye ve sürdürmeye odaklanmış, CHICOP aynı zamanda yerel topluluk üyelerinin katılımını sağlamayı ve yerel çevre bilincini artırmayı amaçlamıştır. Eski balıkçılar park muhafaza görevlisi ve rehber olarak istihdam edilmiştir. Mümkün olduğunda yiyecek maddeleri ve diğer malzeme yerel kaynaklardan satın alınmıştır. CHICOP Liman Yönetimi ile işbirliği yaparak Chumbe Adası fenerinin bakımını yürütmekte ve adayı çevreleyen sularda deniz arama kurtarma hizmetleri vermektedir.

KA'nın özel bir şirket tarafından finanse edilmesi ve yönetilmesiyle Chumbe Adası'ndaki ekoturizm faaliyetleri, korumaya hatırı sayılır katkılar yapmıştır. 1994'ten önce bölgede etkin koruma yoktu. Günümüzde, KA'da doğal kaynak çıkarımı yönünde kullanımlar yasaklanmıştır ve sadece acil durumlarda balıkçı teknelerinin mercansız alanlara demirlemesine izin verilmektedir. Koruma altındaki resifte balıkçılığı ve teknelerin demirlemesini yasaklayan yönetmeliklerin uygulanmasını sağlamak için park muhafaza görevlileri adada sürekli devriye gezmektedir. İhlalleri bildirmekte, ilgili teknelerin türü, numarası ve adını, ihlalin niteliğini ve balıkçıların görevlilerin müdahalesine tepkisini içeren günlük raporlar vermektedirler. Bunun yanında muhafaza görevlileri, resifte meydana gelen ağarma gibi belirgin değişiklikleri kayda geçirmektedir. Chumbe Resif Koruma Alanı, bölgenin en iyi yönetilen mercan resiflerinden biri haline gelmiştir.

Proje ile KA, yerel topluluklardan da kabul görmüştür. Yıkıcı ve yasadışı kaynak kullanımı azalmıştır. Turizmin, deniz kaynaklarına talebi artırmasına, aşırı çıkarıma neden olmasına ve yükselen fiyatların balıkçılığı cazip bir meslek haline getirmesine rağmen, 1994'ün beşinci ayında (parkın kurulduğu tarih) %45 civarında olan kural ihlalleri, günümüzde %5'in altına düşmüştür. Bunun nedeni, kısmen devriye görevlileriyle deniz kaynaklarının kullanımında yönetmeliklerin uygulanması olmuştur. Yerel balıkçıların eğitimine yapılan önemli yatırımlarla çevre eğitimi de rol oynamış, balıkçılar koruma alanının faydaları konusunda bilgilendirilmiş, komşu resiflerin doğal stoklarla yenilenmesi sonucunda park sınırları dışında yakalanan balık miktarının arttığı konusunda bilinçlenmeleri sağlanmıştır. Yerel ve uluslararası ziyaretçilerin olumlu geribildirimleri ve Chumbe'nin kazandığı bazı uluslararası ödüller sayesinde kamu desteği artırılmıştır.

Chumbe Adası örneğinin başarısını belirleyen (bazı durumlarda da sınırlayan) ana etkenler şunlardır:

- Bir bireyin kararlılığı: CHICOP'un başarısında belki de en önemli neden bölgeyi ve yerel aktörleri iyi tanıyan, CHICOP'un kurulması için finansman sağlanmasına yardım eden, bölgenin korunan alan ilan edilmesi için kamu kurumlarında lobi faaliyetleri yürüten ve yönetimin sözleşmeyle özel sektöre bırakılması gereğini savunan vizyon sahibi bir bireyin kararlılığı olmuştur. Projenin, hatta DKA'nın amaçlarını gerçekleştirmeye ve gelir elde etmeye başlaması ise çok uzun bir müzakere ve ön yatırım süreci gerektirmiştir. Çok az özel yatırımcı, bu kadar belirsizlik içinde, bu kadar uzun süre getiri elde etmeden beklemeyi göze alamaz.
- Ticari ve ticari olmayan ilkelere kaynaştırılması: Hedefleri ticari olmadığı halde, CHICOP ticari esaslara göre yönetilmektedir. Amaç, ada ve çevresinde biyolojik çeşitliliğin korunmasıdır, dolayısıyla temel finansal ölçüt kâr etmekten ziyade maliyeti kurtarmaktır. Kuruluş maliyetleri için gelen bağışçı desteği de eklenince, CHICOP'un üzerindeki gelir üretme baskısı azalmıştır. Projenin toplam sermaye maliyetlerinin bir faktoring kuruluşuna temlik edilmesi, artı bir kâr marjı, projenin geri ödeme süresini uzatabilir finansal ömrünü kısaltabilir ve çok daha yüksek bir turizm geliri ve doluluk oranı gerektirebilirdi.

Kutu18 devamı

⁸⁹ Riedmiller, 2003; Riedmiller, 1998, Salm ve Tessema, 1998 içinde.

18. Kutu Zangibar, Chumbe Adası Mercan Parkı'nın özel sektör yönetimi⁸⁹ (Devamı)

• Politika, yasal ve kurumsal şartlar: Zangibar'ın Çevre Yasası şimdi KA yönetimi yetkisinin özel kuruluşlara devredilmesine olanak tanısa da, 1990'ların başında CHICOP ilk kurulduğunda bu mümkün değildi. 1997'ye kadar Zangibar'ın koruma alanları için bir politikası veya yasal çerçevesi olmadığı gibi, KA yönetimiyle görevlendirilmiş bir kurumu da yoktu. 1995'e kadar bir STK kurmak yasal olarak mümkün değildi. Bu nedenlerden, 1986 tarihli Zangibar Yatırım Koruma Yasası'nın şartları uyarınca CHICOP'un özel turizm yatırım projesi olarak tasarlanması gerekmiştir. Turizm ve koruma sektörlerinde uygulanan politikalar hâlâ, KA yönetimi ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına engel teşkil etmektedir. Zangibar'ın turizm politikası ekoturizme vurgu yaptığı halde, bu politika hâlâ tam anlamıyla yasa ve mevzuat çerçevesine oturtulmamıştır. Yatırım ve inşaat mevzuatı hâlâ milyonlarca dolarlık projelerin tercih edildiğini göstermekte, küçük ölçekli, girdisi az projelerle bina tasarımları üzerinde caydırıcı bir etki yapmaktadır. 1996 tarihli Zangibar Çevre Koruma Yasası, koruma ve çevre dostu teknolojilere yapılan özel yatırımlara, vergi indirimi ve KA'ların yönetimini özel kuruluşlara emanet etme seçeneği gibi bazı teşvikler vermektedir. Ancak, yasanın diğer maddeleri sözleşme güvenliğini zayıflatmakta, özel sektörün önündeki uzun vadeli riskleri artırmaktadır. Tanzania ve Zangibar'da, arazi kullanım hakkı sadece kira kontratıyla alındığından yatırım güvenliği de sınırlıdır. 1986 tarihli Yatırım Koruma Yasası'na göre kiraya verilen araziler devlet eliyle geri alınabilmekte, böylece uzun vadeli arazi kullanım haklarını zaafa uğratabilmektedir. Bunun yanında, çevreye ve korumaya yapılan yatırımlara, vergi veya ithalat harcı indirimi gibi özel teşvikler verilmemektedir.

• Bürokratik engeller: Chumbe Adası ve çevresinde KA'lar oluşturma süreci ile özel yönetim düzenlemeleri için yapılan müzakereler uygulaması ve sürdürülmesi zor aşamalar olmuştur. Chumbe Adası Proje Yöneticisi, zamanının yaklaşık %80'ini devletin çeşitli kademeleriyle görüşmeye ayırmıştır. Chumbe deneyimi, hantal bürokratik yapının talepleri genel olarak özel yatırımların, özel olarak da yenilikçi projelerin maliyetini artırdığından, özel koruma projelerinin, gerçekleşme olanağına ciddi riskler getirebildiğini ortaya koymuştur.

• Maliyet etkinliği: Chumbe'nin yatırım sermayesi başlangıçta öngörülenden daha yüksek olmasına rağmen, KA'ı kurma ve yönetme maliyetleri, bağışçılarca finanse edilen ve devlet tarafından uygulanan koruma projelerine genel olarak ayrılan bütçenin çok küçük bir bölümü kadardır. Zorunluluklar ve tasarımı gereği, Chumbe Adası'nda uygulanan maliyet kontrolü ve gelir üretme yöntemleri, kamu sektörü veya bağışçı fonlarıyla finanse edilen projelerde olduğundan daha gelişkindir. Bu, finansal sürdürülebilirlik sağlamaya yardımcı olduğu halde, CHICOP, Zangibar'da diğer koruma etkinliklerinin çoğunun bağışçılarca finanse edilmesi ve yönetim giderlerinin çok azının ziyaretçi turistlere yansıtılması veya hiç yansıtılmaması yüzünden yetersiz kalmaktadır. Sonuç olarak, diğer birçok yerel doğa destinasyonu çok düşük maliyetlerle ziyaret edilebilmekte, CHICOP gibi özel girişimlerin rekabet etmesini zorlaştırmaktadır.

• Alışılmadık pazarlama yöntemleri: Yenilikçi tanıtım ve pazarlama yöntemleri, Chumbe Adası projesinin başarısına önemli bir katkı yapmıştır. Projenin çeşitli unsurlarının başlangıç finansmanını sağlayan küçük bağışlar, yönetim bakımından zahmetli ve masraflı olmasına rağmen, CHICOP'un bir çevre koruma programı olarak güvenilirliğini artırmaya yardımcı olmuştur. Diğer agresif pazarlama yöntemleri de projenin başarısına katkıda bulunmuştur. Medya reklamları veya seyahat fuarları gibi alışılmış pazarlama yöntemleri hem daha maliyetli, hem de ekoturizm niş pazarına ulaşma aracı olarak etkisizdir. CHICOP, uluslararası çevreci gruplar arasında tanınmayı, çevre ödülleri kazanmayı ve internet tabanlı bir pazarlama yöntemi kullanmayı kapsayan bir stratejiyi tercih etmiştir. Uluslararası çevre ödülleri için başvurmak ve kazanmak, güçlü bir tanıtım aracı haline gelmiş, medya araçlarının, gezi yazarlarının ve televizyon belgesellerinin ilgisini çekmiştir. Ancak belli başlı seyahat şirketlerinin Chumbe'ye ilgi göstermesi biraz zaman almıştır. Başlangıçta çoğu müşteri doğrudan internet üzerinden rezervasyon yaptırırken, bugün rezervasyonların %50'si seyahat acenteleri ve tur operatörleri tarafından yapılmaktadır.

• Paydaşlarla diyalog ve yerel destek: Yerel diyalog ve kabullenişin öneminin kavranması ve bu konulara çözüm getirmek için fon tahsisi Chumbe Adası'nın başarısında hayati önem taşımıştır. Proje, yerel düzeyde eğitim ve kapasite oluşturmaya yatırım yaptığı gibi, her aşamada paydaşlarla kapsamlı görüş alışverişinde bulunmuştur. KA ve ilgili turizm operasyonları aracılığıyla somut yerel faydalar yaratmak için büyük çabalar harcanmıştır. Sadece balıkçılarla topluluk üyeleri değil, yerel politikacılarla devletin karar mekanizmaları da buna dahil edilmiştir. Yerel balıkçıların, park muhafaza görevlisi olarak eğitilmesi ve istihdam edilmesi, hem KA yönetimi, hem de toplulukla ilişkileri geliştirme bakımından özellikle de maliyet yönünden etkili olmuştur. KA'a bitişik resif bölgelerinde doğal stokun yenilenmesi, balıkçıların şimdi park dışında daha fazla balık avladıkları anlamına gelmektedir. Bu da, genellikle KA kurallarına ve sınırlarına saygı gösteren yerel balıkçıların gözünde, korumanın gerekliliği konusunda sağlam bir gerekçe oluşturmaktadır.

19. Kutu Seyşel Adaları'nda Cousin Adası Özel Rezervi'nin STK eliyle yönetimi⁹⁰

Cousin Adası, Seyşel Cumhuriyeti'ni oluşturan 115 adadan biridir. Ada 1968'de, uluslararası bir kampanyada elde edilen fonlarla şimdiki adı Uluslararası Kuşları Koruma Örgütü (Birdlife International) olan Uluslararası Kuş Koruma Konseyi tarafından satın alınmıştır. 1979'da, 1975 tarihli Ulusal Parklar ve Doğa Koruma Yasası kapsamında Cousin Adası Özel Rezervi yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik, adayı yönetme ve koruma yetkisini Birdlife International'a vermiştir. Bu görev 1998'e kadar Birleşik Krallık'tan yürütülmüş, 1998'de yönetim sorumluluğu ulusal bir STK olan Doğa Seyşellere devredilmiştir.

Adada yapılan etkinlikler bilimsel araştırma, koruma, eğitim ve turizmden oluşmaktadır. Ada, haftanın dört günü ziyaretçilere açıktır ve 1998'den bu yana Doğa Seyşeller eliyle yürütülen turizm operasyonları, konaklama olanakları yetersiz olduğu halde her yıl adaya 8.000 ila 10.000 turist getirmiştir. Yabancı turistler, 2003'ten beri 25 ABD Doları tutarında bir ayakbaşı parası ödemekte (yerli turistlerden ücret alınmamaktadır), bunun yanında ada yönetimi alkolsüz içecekler ve tişörtler satmaktadır. Bütün gelirler personel maaşları, ulaşım giderleri, barınma ve bakımın yanı sıra koruma, eğitim ve öğretim programlarına aktarılmaktadır.

İzleme ve araştırma programları, esas olarak Birdlife International'ın Birleşik Krallık'taki ortağı olan Kraliyet Kuşları Koruma Derneği (RSPB) tarafından veya üniversite hibeleriyle finanse edilmiştir. Ancak Doğa Seyşeller ofisinin artan kapasitesi, Cousin Adası'nın yakında daha fazla ulusal ve uluslararası kaynaktan finansman desteği alabileceğine işaret etmektedir.

Cousin Adası ve çevresinde elde edilen koruma başarısının göstergeleri arasında, eski bir hindistancevizi plantasyonunda yerel bitki örtüsünün yeniden canlandırılması, Seyşeller kamışını nüfusunda %300'lük artış, adada yuvalayan şahin gagalı kaplumbağaların sayısında artış, çevredeki diğer deniz koruma alanlarına kıyasla Cousin resifinde hatırı sayılır balık biokütlesi artışı sayılabilir. Cousin Adası'nın değişimin altında yatan ana etkenler şunlardır:

- İyi kişisel ilişkiler: Önceleri anlaşmalar Seyşeller hükümetiyle Birdlife International temsilcileri arasındaki yakın kişisel ilişkiler sayesinde gerçekleşmekteydi. Zaman içinde daha resmi düzenlemeler geliştirilmiştir.
- Başka bir ülkede yerleşik yönetimden yerel yönetime geçiş: Personeli Seyşelliler'den oluşan ulusal bir STK'nın kurulması yerel desteği artırmıştır. STK etkin bir yönetim sistemi ve altyapı kurmuş, adanın dünya standartlarında bir rezerv haline gelmesini sağlamış, 2004'te Conde Nast Ekoturizm Ödülü, British Airways'ın "Yarının Turizmi" programının Tavsiye Edilenler Ödülü gibi ödüller almış, ICNAN Örnek Alanı olmaya aday gösterilmiştir.
- Kazanca dönüştürülen erken kayıplar: Ada 1998'e kadar sürekli zarar etmekteydi. Altyapı ve ekipmana iyi bakılmamaktaydı ve personeli geliştirme çabası hiç yoktu. 1998'den itibaren yeni yönetim, ziyaretçi sayısı üzerinde kabul edilebilir bir denetimin yanı sıra kârlılık ve sürdürülebilirliği sağlamak için sıkı maliyet denetimi uygulayarak turizmin dikkatini çekmiştir.
- Adadan elde edilen gelirlerin, Doğa Seyşellerin yerel halk yararına başlattığı kendine özgü programların yürütülmesine yardımı: Bunlar arasında, tabanda örgütlenen çevrecileri destekleyen LEAP (Yerel Çevre Hareketi Programı)'ın yanı sıra genç Seyşellileri Cousin Adası'nda stajyer olarak angaje eden Environ-Mentor vardır.
- Yerel kalkınma etkileri: Cousin Adası, çevresinde yaşayan halk ve işletmeler için önemli bir gelir kaynağıdır. Üç büyük seyahat acentesinin yanında bazı küçük ve orta ölçekli operatörlerle komşu Praslin Adası'nda bulunan charter tekne işletmeleri eğitici turizme hizmet vermektedir. Bu işletmelerin sahipleriyle çalışanlarının tümü Seyşelli'dir. Cousin Adası, uluslararası yolcu gemileri için de sevilen bir ziyaret noktasıdır. Bu tür etkinliklerden, doğrudan ve dolaylı gelirler üzerinden yaklaşık 600.000 ABD Doları yaratıldığı tahmin edilmekte, bu gelirlerin hemen tümü yerel işletmelere aktarılmaktadır.

Kamu KA ağları, özel ve topluluk topraklarında doğa rezervleri veya koruma alanlarının kurulmasıyla giderek daha fazla desteklenmekte ve zenginleşmektedir (Bkz. 15. Kutu). Örneğin Şili'de, orman alanlarını korunan alana dönüştürmek için yapılan özel alımlar veya bağışlar, ulusal düzeyde 450.000 hektarı aşan bir toplama ulaşmıştır.⁹¹ Namibya'da, yerel halk tarafından yönetilen koruma alanları 74.000 km²'dir veya ülkenin kara kütlelerinin %9'unu aşmıştır.⁹² Güney Afrika'nın Natal Vilayeti'nde kara alanlarının %8'i resmen koruma altındadır, ayrıca %14'ü özel toprak sahipleri eliyle koruma altına alınmıştır.⁹³

KA'ların sürdürülebilir finansmanında engeller ve fırsatlar

Maliyet paylaşımı mekanizmaları, KA'ların sürdürülebilir finansmanı bakımından olağanüstü bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyel, şimdiye kadar KA yönetiminin maliyetlerini karşılamada yeterince kullanılmamıştır. Çoğu KA finansman stratejisi, maliyet yükünü diğer kuruluşlara dağıtmaktan ziyade ilave fon bulmaya odaklanma eğilimindedir. Birçok durumda maliyet paylaşımı, bütün KA'lar için büyük bir mali yük olan doğrudan işletme maliyetlerini karşılamada uygulanabilir bir araçtır.

KA maliyetlerinin özel sektör ve diğer gruplarla paylaşma kapsamını genişletmeye engel olan bir unsur da birçok ülkede var olan ve biyolojik çeşitliliği koruma ve KA'ları finanse etme sorumluluğunun sadece devlete ait olduğu yolundaki geleneksel varsayımlardır. KA planlayıcılarıyla yöneticilerinin yanı sıra KA yönetiminin maliyetlerini paylaşabilecek (veya paylaşması gereken) gruplarda da mevcut olan bu algının değişmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, bu tür mekanizmaların daha yaygın kullanımı, farklı maliyet paylaşımı yöntemlerini mümkün ve zorunlu kılacak yeni yasalara ihtiyaç duyulacaktır.

⁹⁰ Shah, *Kişisel İletişim, Tarihsiz*; Shah, 1998, Salm ve Tessema, 1998 içinde.

⁹¹ Corcuera et al., 2002, Pagiola et al., 2002 içinde.

⁹² www.dea.met.gov.na/met/ArchivedNews/030824news.htm

⁹³ McNeely, 1999.

İlerleme potansiyeli ve diğer güçlükler

Maliyet paylaşımının KA'ların sürdürülebilir finansmanını güçlendirme doğrultusunda kullanılma biçimini geliştirme olanağı vardır. Bu tür düzenlemeler, bağımsız KA'lar düzeyinde işletme giderlerinin önemli bir bölümünü karşılama ve kamu KA'ları yetkililerini maliyet yükünden kurtarma potansiyeline sahiptir. Toplam KA'lar ağı düzeyinde bile, maliyetleri diğer kuruluşlarla paylaşma fırsatları bulunmaktadır.

Bir başka güçlük de devlet KA'lar yetkilileriyle diğer paydaşları, KA yönetiminde belirli bir düzeyde denetim yetkisi ve sorumluluğu diğer gruplara devretmeye ikna etmektir. Bunun için, bu tür yetki ve sorumluluk devrinin KA yönetim etkinliğini artırdığını gösteren örnekleri belirlemek ve tanıtmak gerekmektedir. Başta özel sektör ve STK'lar olmak üzere diğer grupları KA'ların yönetiminde ve KA hizmetlerinin sunumunda maliyet ve sorumlulukları paylaşma yönünde seferber etmek için ciddi çaba harcamak gerekir. Birçok durumda, bu türden düzenlemeleri sadece gönüllülük düzeyinde bırakmak yerine zorunlu hale getirerek kurumsallaştırmak mümkün olabilir. Uygun düzeyde maliyet paylaşımı ile karşılıklı hak ve sorumluluklar açıkça tanımlanmalı ve gerektiğinde yasalarla uygulanmalıdır.

6.5 Yatırım, kredi ve girişim fonları

Mevcut durum

Biyolojik Çeşitlilik Girişim Fonları (BEF) biyolojik çeşitliliğin korunması veya sürdürülebilir kullanımına dayalı ticari girişimlere teknik destekle beraber uzun vadeli sermaye sağlayan finansman mekanizmalarıdır. Bu ticari girişimler ekoturizm gibi biyolojik çeşitliliğin korunmasına, sürdürülebilir ormancılığa, yabani yiyecek ürünlerinin toplanıp işlenmesine, vb katkıda bulunan etkinliklerle uğraşan genellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerdir.⁹⁴ BEF'lerin ortak bir özelliği, biyolojik çeşitliliğin korunmasını (mutlaka KA'larda değil) ekonomik ve toplumsal kalkınmayla eşit düzeye getirmeyi hedeflemeleridir. BEF'ler, çeşitli coğrafi ölçeklerde bir veya birkaç sektörün sermaye ihtiyaçlarını (alacak veya net varlık) karşılayacak şekilde yapılandırılabilir. Çoğu BEF, yatırımcılarına mali getiriler sağlamayı amaçlamaktadır.

Geçtiğimiz yıllarda çeşitli BEF'ler kurulmuş (20. ve 21. Kutular), bazıları kapanmış, bazıları ise faaliyetlerini sürdürmüştür. Yakın zamanda yapılan bir envanter, toplam sermayesi birkaç milyon ABD Dolarına ulaşan, dünya çapında ondan fazla BEF bulunduğunu saptamıştır.⁹⁵ Ancak, hızla gelişen bu alanda, biyolojik çeşitliliğin korunmasına (veya KA'lara) yönelik özel yatırımların değeri hakkında güncel bilgi edinmek zordur. Örneğin, tek örnek olan ABD tabanlı bir çevre yatırım fonu, miktarı belirsiz bir bölümünü "çevresel olarak sürdürülebilir ormancılığa" ayırdığı 300 milyon ABD Doları'ndan fazla "kullanılabilir sermayesi" bulunduğunu iddia etmektedir.⁹⁶ Ayrılan bölüm muhtemelen kereste üretim ormanlarının içinde (veya yakınında) KA'lar kuran ve bakımını üstlenenler için belirli bir katkıyı da içermektedir, ancak tam miktarı belli değildir. Aynı şey, diğer çevre yatırım fonlarının (kamu veya özel) çoğu için geçerlidir ve bu durum bu fonların genel olarak KA'lara verdiği desteğin ölçeğini değerlendirmede güçlük yaratmaktadır.

20. Kutu Hollanda Yeşil Yatırım Yönergesi⁹⁷

1995'te kurulan Yeşil Yatırım Yönergesi (aynı zamanda Yeşil Proje Hizmetleri veya Yeşil Proje Yönergesi olarak da anılmaktadır), çevresel sorumluluk projelerine finansman sağlamayı teşvik etmektedir. Yönerge, akredite finansal araçlardan (banka, emeklilik fonları, kredi veren veya yatırım yapan diğer kuruluşlar) elde edilen bütün kâr paylarını gelir vergisinden muaf tutmaktadır. Bu imtiyazlı vergi uygulaması yeşil yatırım fonlarının, geleneksel yatırım araçlarından biraz daha fazla vergi sonrası gelir elde etmesini sağlayarak diğer fonlara oranla çekiciliğini artırır.

Finansal araçlar, aktiflerinin en az %70'iyle doğa, ağaçlık alanlar ve arazi şekilleri, organik tarım, yeşil etiketli seralar, yenilenebilir enerji, sürdürülebilir konut inşaatı ve yenilemesi, toprak ıslahı gibi kategorilerde onaylanmış projelere yatırım yaparlarsa uygulamaya aday olma olanağına kavuşmaktadır. Hollanda'da bazı kuruluşlar yeşil fonları veya bankaları onaylamış bulunmaktadır.

⁹⁴ Bovarnick and Gupta, 2003.

⁹⁵ Conservation Finance Alliance, 2004. Conservation Finance Guide (<http://guide.conservationfinance.org/>)

⁹⁶ www.globalenvironmentfund.com/

⁹⁷ Koteen, 2004

21. Kutu Asya Çevre Koruma Şirketi

2001 yılında 12,5 milyon ABD Doları başlangıç sermayesiyle şirketleşen Asya Çevre Koruma Şirketi (ACC), bir yandan biyolojik çeşitliliği korurken bir yandan da kârlı ve pazarda rekabet gücü olan özel özsermaye yatırımlarından oluşan bir portföy yaratmayı hedeflemektedir. ACC sadece yüksek öncelikli biyolojik çeşitlilik alanlarında faaliyet gösteren ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmada kararlılığını kanıtlayan şirketlere yatırım yapmaktadır.

ACC modelinin özgünlüğünün bir bölümü de, yatırım yapılan şirketler üzerinden biyolojik çeşitliliğin korunmasına uzun vadeli finansal destek sağlamak amacıyla özel sermaye şirketlerini bir holding bünyesinde seferber etmesinden kaynaklanmaktadır. ACC, Güneydoğu Asya'da, paydaşlara kabul edilebilir mali getiriler, sürdürülebilir bir finansman modeliyle çevreyi koruma, istihdam yaratma ve eğitim sağlama gibi olanaklarla genişletilmiş kurumsal sosyal sorumluluktan oluşan Üçlü Sorumluluk Yaklaşımını benimseyen ilk yatırım holdingi olduğunu iddia etmektedir.

ACC'nin kuruluşundaki temel fikir WWF Çevre Finansı Merkezi tarafından ve WWF-Filipinler ile Filipinler'de bir yatırım yönetimi şirketi olan Next Century Partners'ın işbirliğiyle geliştirilmiştir. Şirket bugüne kadar sorumlu bir doğa turizmi operasyonuna ve sürdürülebilir mavi yengeç üretim tesisine yatırım yapmıştır.

KA'ların sürdürülebilir finansmanında engeller ve fırsatlar

Özel sermaye ve ticari girişim desteği, geleneksel olarak çevreye hizmet etmeyen sektörleri hedef almıştır. Dahası, genellikle biyolojik çeşitlilik tabanlı işletmelerin yüksek risk taşıdığı, düşük getiri getirdiği düşünüldüğünden, genel olarak KA'ları veya biyolojik çeşitliliğin korunmasını destekleyen etkinlikler için özel sermayeden kaynak sağlamak zor olabilir (22. Kutu).

22. Kutu Latin Amerika için Terra Capital Biyolojik Çeşitlilik Girişim Fonu⁹⁸

Tüketicilerin çevre konularına giderek artan ilgisi, piyasada biyolojik çeşitliliği koruyan ürünleri ve üretim uygulamalarını harekete geçirmiştir. Örneğin organik yiyecekler, sürdürülebilir kereste üretimi ve ekoturizm talebinin çift haneli oranlarda büyümesi beklenmektedir. Ancak bugüne kadar, bu tür etkinliklerde bulunmak isteyen küçük ve orta ölçekli girişimlere ancak sınırlı finansal ve teknik destek verilmiştir. Destek bütçe pöçüktür ve esas olarak hükümet dışı kuruluşlardan, vakıf ve yardım kuruluşlarından gelmiştir. Çoğu ticari banka konuya aşına olmadığı, çoğu proje doğrudan finansman için fazla küçük olduğu, çoğu girişim sermayesi fonu da getirisi daha yüksek sektörlere odaklandığı için biyolojik çeşitliliğe ayrılan özel özsermaye kıttır.

Latin Amerika için Terra Capital Biyolojik Çeşitlilik Girişim Fonu ("Terra Capital") 1996'da, Dünya Bankası'nın bir kolu olan Uluslararası Finans Kurumu (IFC) ile Küresel Çevre Fonu (GEF)'nin desteğiyle kurulmuştur. Terra Capital, CBD'yi onaylayan Latin Amerika ülkelerinde biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir kullanımı üzerinden koruma faydaları yaratan özel girişimlere yatırım yapacak ve bunları katalize edecek bir özel sermaye fonu olarak tasarlanmıştır. Ardında yatan önerme, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımından elde edilecek ekonomik değerlerin daha fazla geliştirilmesiyle, biyolojik çeşitliliğin sahiplerinin ve kullanıcılarının uzun vadede bu varlıkları korumak için daha fazla teşvik edilecekleri düşüncesiydi. Terra Capital'in ticari hedefi ise biyolojik çeşitlilikten faydalanan girişimlere özsermaye ve yarı özsermaye yatırımlarıyla uzun vadede sermaye değer artışı gerçekleştirmek, böylece hem girişimcilere, hem de yatırımcılara bu tür girişimlerin uygulanabilir iş olanakları yarattığını göstermekti.

Başlangıçta GEF'ten alınan 5 milyon ABD Doları tutarındaki hibenin amacı, ortalamanın üstünde, biyolojik çeşitliliğe özel eleme ve fonun yatırımlarının değerlendirilmesiyle ilintili değişken giderleri ödemek olmuştur. İlave katkılar için özel yatırımcılar aranmıştır. Fon 1999'un sonlarına doğru 15 milyon ABD Doları ana sermayeyle operasyonlarına başlamış ve Latin Amerika'nın her yanında organik tarım, su ürünleri yetiştiriciliği, kereste ve kereste dışı orman ürünleri ve ekoturizm işletmeleri gibi biyolojik çeşitlilikle ilgili ticari projelere yatırım yapmayı üstlenmiştir. Fon, özellikle 500.000 ila 2,2 milyon ABD Doları tutarındaki yatırımları hedef almıştır, çünkü bu aralık çevreci STK'lar için fazla yüksek, IFC ve diğer finansman kurumları için fazla düşüktür. Öz sermaye hareketleri, yerel girişimcilerin hisselerin çoğunluğunu ve şirketin yönetimini elde tutmasına olanak tanıyacak şekilde yapılandırılmıştır. Terra Capital sadece sermaye değil, biyolojik çeşitlilik yönetimi konusunda ticari ve teknik danışmanlık hizmeti de vermiştir.

Altı yıl süren operasyonlar boyunca, Terra Capital, hem finansal getiri ölçütlerini karşılayan, hem de biyolojik çeşitlilik faydaları sağlayan yatırımları ayırt etmekte bazı güçlükler yaşamıştır. Fon sadece, taahhüt halinde 6 milyon ABD Doları tutarında dört yatırıma onay vermiştir. 2003'ün başında, ara değerlendirmede, mevcut yatırımların çoğunun iyi bir performans sergilemediğini gören yatırımcılar fon yönetimiyle yaptıkları yönetim sözleşmesini yenilememeye ve yeni yatırımlar yapmamaya karar vermiştir. Kötü performansın sebepleri şunlardır: Latin Amerika'da bozulan makroekonomik durumun, alternatif finansman yollarının tıkanmasına yol açan yüksek faiz oranlarıyla sonuçlanması ve (GEF'e göre) fon yöneticisinin tatmin etmeyen finansman yönetimi. Dahası, ara değerlendirme, yatırım yapılan şirketlerin daha başlangıçta mali sorunlar yaşadığını, bu yüzden de biyolojik çeşitlilik konularının büyük ölçüde dikkate alınmadığını ortaya koymuştur. Sonuç olarak, IFC projeyi iptal etmeye karar vermiştir.

⁹⁸ Ganzi et al., 1998; www.gefweb.org/Outreach/outreach-Publications/06%20Status%20of%20GEF%20Projects.pdf; ve www.ifc.org/ifcext/enviro.nsf/Content/TerraCapital'den uyarlanmıştır.

BEF'ler bazen imtiyazlara dayalı (örneğin daha uzun geri ödeme süresi, fazla sert olmayan vergi matrahı ölçütleri veya borca karşılık daha düşük faiz oranları) veya teknik destek paketinin parçası olarak sermaye vermektedir. Bu fonların ortak ve belirleyici özelliği, ticari ilkelere işletilen kâr amaçlı girişimleri tanıtmayı hedeflemeleridir. Bu tür fonların yaygın kullanımları arasında, alternatif geçim kaynakları geliştirilmesi, biyolojik çeşitlilik tabanlı işletmelerin yanı sıra KA arzilerinin, kaynaklarının ve tesislerinin yönetimi bulunmaktadır.

Gelişme potansiyeli ve diğer güçlükler

BEF'ler şimdiye kadar, KA'ların finansmanında ve ilgili ticari girişimlerde küçük ama katalitik etkisi olan bir rol oynamıştır. Ancak, giderek daha fazla sayıda ve daha büyük fon biyolojik çeşitlilikle ilintili işletmeleri desteklemek istemektedir, bu yüzden KA'ların yatırım portföylerinde hem hedef, hem ortak olarak daha belirgin bir şekilde boy göstermesi beklenebilir. BEF'lerden KA'lara gelen fonları artırmada karşılaşılan önemli bir güçlük de ticari biyolojik çeşitlilik projelerinin maliyetini düşürmek ve/veya KA mal ve hizmetlerini daha iyi pazarlayarak gelirleri artırmaktır. Bazı ülkelerde, yasalarla yönetmeliklerde KA yöneticilerinin, yatırımcı işletmelerle ticari sözleşmeler yapmasına olanak tanıyacak şekilde reform yapma ihtiyacı da vardır.

6.6 Sonuç: Koruma faaliyetlerini teşvik etmek için fon yaratmak

Mali araçlar, fayda ve gelir paylaşımı, maliyet paylaşımı ve yatırım, kredi ve girişim fonlarının tümü, KA'ların finansmanı için önemli araçlardır. Daha genel bir bakışla, biyolojik çeşitliliğin korunmasında özel teşvikleri güçlendirmek için de temel mekanizmalardır. KA finansmanında başlıca rolleri, finansal kaynakların tüketicilere, üreticilere, eylemleri biyolojik çeşitliliği etkileyen grup ve bireylere akmasını sağlamaktır. Bu mekanizmalar, son yirmi yılda KA finansman stratejilerinde daha önemli bir rol oynamaya başlamış ve finansal akışın giderek artan bir bölümünü oluşturmuştur. Ancak hâlâ hiç denenmemiş olanaklar ve bu olanakların biyolojik çeşitliliğin korunmasındaki kullanımlarıyla etkisini geliştirme ihtiyacı bulunmaktadır.

Gelecekte karşımıza çıkacak öncelikler arasında KA'ların korunmasının yerel fırsat ve toplumsal maliyetlerini karşılamak için finansman ihtiyacı ile ilgili farkındalık yaratmak ve fonların bu yönde kanalize edilmesini sağlayacak mekanizmalar geliştirmek de vardır. Bu öncelikler birçok durumda kapasite artırımının yanı sıra diğer sektörlerde kullanılan mekanizmaları KA'lar içinde ve çevresinde biyolojik çeşitliliğin korunması için verilen mali ve ekonomik teşviklerin güçlendirilmesi için uyarlamayı da kapsayacaktır (Tablo 3).

Tablo 3: Korumayı teşvik için fon yaratmak: Mevcut durum, potansiyel ve gereksinimler

	Mevcut durum	Potansiyel	Gerekli eylemler
Mali araçlar	<ul style="list-style-type: none"> Hâlâ koruma hedefleri ve çevre ile ilgili sektörlerde nadiren uygulanmakta Hem fon yaratmak, hem de tüketici ve üretici davranışlarını değiştirmek için KA'lar tarafından kullanımı artmakta 	<ul style="list-style-type: none"> Üretici ve tüketicilere gelir kaynağı ve transfer mekanizması KA'lara uygulanabilecek güçlü bir potansiyel Finansman ve motivasyon aracı olarak artan kullanım 	<ul style="list-style-type: none"> KA'ları daha kapsamlı mali sistemlere dahil etmek Ekonomi planlayıcılarının KA'lara atfettiği önceliği güçlendirmek Karar vericilerin kaynak yaratma ve davranış değiştirme potansiyeli ile ilgili farkındalığını artırmak
Fayda paylaşımı ve gelir paylaşımı	<ul style="list-style-type: none"> KA yönetimi ve finansmanının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmekte KA bütçelerinde genellikle öncelik verilmemekte 	<ul style="list-style-type: none"> KA'ların yerel fırsat ve toplumsal maliyetlerini dengelemek için temel potansiyel KA kaynakları üzerindeki artan yerel baskıları dengeleme ihtiyacı 	<ul style="list-style-type: none"> Yerel fon kaynaklarının KA'lara entegrasyonunun önemini vurgulamak Yerel fonların kullanılabilirliğini artırmak Kalkınma finansmanı kaynaklarından yararlanmak Fayda ve gelirlerin paylaşım biçimlerini geliştirmek
Maliyet paylaşımı	<ul style="list-style-type: none"> Son yıllarda kullanımı artmakta Devleti KA'ların tek yöneticisi/ finansman kaynağı olarak gören geleneksel bakış 	<ul style="list-style-type: none"> KA finansman açıklarını kapamak ve yükü devlet bütçesine aktarmak için büyük potansiyel Özel sektör ve STK'lardan gönüllü ve zorunlu maliyet paylaşımını ısrarla istemeyi kapsayan yararlanılmayan potansiyel 	<ul style="list-style-type: none"> KA yöneticilerini sorumluluk ve finansman tekeline devretmeye teşvik etmek Uygun yerlerde maliyet paylaşımını zorunlu hale getirmek Diğer grupların maliyetleri paylaşma heves ve becerilerine olumlu tepki vermek Karşılıklı hak ve sorumlulukları tanımlamak Etkin kurallar ve mevzuat geliştirmek
Yatırım, kredi ve girişim fonları	<ul style="list-style-type: none"> Hâlâ az sayıda ve küçük ama sayısı ve büyüklüğü artmakta Bazı yüksek profilli fonlardan elde edilen ilk sonuçların zayıf olması nedeniyle iyi ve kötü deneyimler 	<ul style="list-style-type: none"> Ekoturizm girişimleri, yenilenebilir kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve KA'larla ilintili diğer ticari etkinliklere sermaye kaynağı ve teknik yardım Ticari ilkelere KA yönetimine daha yaygın uygulanması 	<ul style="list-style-type: none"> KA yöneticileri ve yatırımcılar arasında farkındalık yaratmak KA'larla ilintili ticari girişimleri teşvik etmek için etkin mevzuat KA mal ve hizmetlerinin tüketicilere sunulmasında pazarlamayı geliştirmek

7. Korunan alan mal ve hizmetleri için piyasaya dayalı fiyatlar

Bu bölümdeki ana mesajlar:

- Birçok KA mal ve hizmeti ekonomik değere sahip olduğu halde, piyasa işlemleri çoğu zaman değerlerini yansıtmakta başarısız olmaktadır. Çoğu KA mal ve hizmetleri, hak sahipleri tarafından ücretsiz veya düşük ücretlerle kullanılırken diğer gruplar bunları sağlamanın tazmin edilmeyen maliyetlerini üstlenmektedir.
- KA mal ve hizmetlerinin piyasaya dayalı fiyatları, üretici ve tüketicilere biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını destekleyen güçlü teşvikler yaratmanın yanı sıra KA'lar için kaynak da sağlayabilir.
- Turizm ücretleri önemli bir mali araçtır ve turist taleplerini karşılayıp yığılmayı önlemeye yardımcı olurken KA'lar için hatırı sayılır fonlar yaratabilir.
- KA ürünlerinin hasadı, işlenmesi ve satışı, kaynak çıkarımının uygun olduğu yerlerde hatırı sayılır gelirler ve geçim faydaları yaratabilir.
- Ekosistem hizmetleri için ödeme sistemleri, koruma ve KA'ların finansmanı ile maliyet ve faydaların daha adaletli paylaşımı için giderek daha yaygın bir araç haline gelmektedir.
- KA yönetimlerinde üretilen ve pazarlanan mal ve hizmetlerin sınırlarını genişletmek ve fiyatlarla tüketicilerin ödemeye razı olacağı meblağlar arasındaki bağı güçlendirmek gereklidir.
- Özellikle ticari alanda, diğer sektörler ve uzmanlarla ortaklıklar, KA mal ve hizmetleri için pazarları belirleme, geliştirme ve tanıtmaya yardımcı olabilir.

7.1 KA finansman mekanizmalarının bu kategorisine genel bakış

KA'lar, ekonomik değeri yüksek birçok mal ve hizmet üretmektedir. Bu faydaları üretmenin maliyeti oldukça yüksektir. Buna rağmen, piyasa işlemleri ve ekonomik istatistikler genellikle KA mal ve hizmetlerinin toplam değerini yansıtmaz veya kayda geçirmez. Birçok KA mal ve hizmetlerinin değerinden düşük fiyatlı veya bedava olması, piyasa üreticileri ve tüketicileri biyolojik çeşitliliğin korunması için ödüllendirici olmaktan uzaktır. KA mal ve hizmetleri çok ucuza veya bedavaya tüketilebildiğinden genellikle aşırı tüketilmektedir. Üretimleri genellikle karşılık görmediğinden veya tazmin edilmediğinden, KA mal ve hizmetlerinin sunumu da yetersizdir.

Piyasaların, KA'ların değerini takdir edememesi, aynı zamanda potansiyel fon kaynaklarının genellikle göz ardı edildiği anlamına gelmektedir. Bunun örnekleri arasında, KA biyolojik kütlelerinden ayrıştırılan karbonun iklim değişikliğinin azaltılmasına yardımcı olması, yüksek arazilerde bulunan KA'lardan akan temiz suyun alçak arazilerdeki çiftlik ve konutlardaki kullanıcılara ulaşması ve deniz koruma alanlarında yetiştirilen, ticari değere sahip balık stoklarının çevredeki dalyanların yararına sunulması bulunmaktadır.

KA mal ve hizmetlerinin ücretlendirilmesi, üretici ve tüketicilerin biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını desteklemesi için mali teşvikler yaratmanın veya olanları güçlendirmenin yanı sıra KA'lar için yeni fonlar sağlayabilir. İyi tasarlanmış ücretlendirme programları, KA yöneticilerini de, ürettikleri mal ve hizmetlerin kalitesini geliştirmek için yatırım yapmaya teşvik edebilir ve daha girişimci olmaları için cesaretlenmelerini sağlar. Bu bölümde KA mal ve hizmetlerini ücretlendirmede piyasaya dayalı üç yöntem gözden geçirilmektedir:

- Turistlerden alınan ücretler,
- Kaynak çıkarım ücretleri,
- Ekosistem hizmetlerine yapılan ödemeler.

7.2 Turistlerden alınan ücretler

Mevcut durum

Turizm ve rekreasyonel etkinlikler, yüksek değer biçilen KA faydalarıdır. Örneğin doğa turizmi, Avustralya, Botswana, Kosta Rika, Kenya, Nepal, Yeni Zelanda ve Tanzanya'nın döviz gelirlerinin en önemli unsurlarından biridir.⁹⁹ KA'lara milyonlarca ziyaretçi gelmekte ve bazı KA'larda giriş veya rekreasyonel etkinlikler için alınan ücretler hatırı sayılır gelirler üretmektedir. Örneğin Güney Afrika'da, toplam yabancı turistlerin yaklaşık %60'ı bir ulusal parkı veya av rezervini ziyaret etmekte, Güney Afrika Ulusal Parklar Kurulu, yıllık bütçesinin yaklaşık %80'ini turizm gelirlerinden karşılamaktadır (23. Kutu).¹⁰⁰

⁹⁹ Eagles, 2001.

¹⁰⁰ Eagles, 1999.

23. Kutu Güney Afrika Ulusal Parkları ve turizmin gelişmesi¹⁰¹

Güney Afrika Ulusal Parkları (SANParks) Güney Afrika KA'larında turizmin ve ilgili ticari girişimlerin piyasa fiyatları uygulanarak, biyolojik çeşitlilik üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirmek ve desteklenen çevresel değerlere risksiz getiri sağlamak üzere tasarlanmış mevzuat çerçevesinde özel sektör tarafından üstlenilmesine karar vermiştir. Ticarete açma stratejisinin bir ayağı da Kruger Ulusal Parkı ve diğer parklarda bir dizi yeni imtiyazlı alanın yanı sıra Kruger'da bulunan birkaç küçük kampı (8 ila 32 yatak) kiralamak olmuştur. Bu tür imtiyazların SANParks için önemli gelirler yaratacağı ve daha kapsamlı ekonomik kalkınma hedeflerine katkıda bulunacağı tahmin edilmiştir.

Yedisi Kruger Ulusal Parkı'nda, ikisi Addo Fil Ulusal Parkı'nda, ikisi de Cape Yarımadası Ulusal Parkı'nda olmak üzere on bir özel operatöre ruhsat verilmiştir. Ayrıca, SANParks portföyündeki tek otel olan, Golden Gate Highlands Ulusal Parkı'nda bulunan Brandwag Oteli'ni işletmesi için bir özel şirketle anlaşmaya varılmıştır. Sözleşme, kendiliğinden yenilenme hakkı olmaksızın 20 yıllıktır.

Sonuçlar beklentilerin üstüne çıkmıştır. Parklardaki yeni tesislerle yatak sayısı 380'e çıkmış, toplam tahmini özel yatırım miktarı 35 milyon ABD Doları'nı aşmıştır. 20 yılda SANParks'ın turizm imtiyazlarından elde edeceği gelirlerin 90 milyon ABD Doları'nı (indirimsiz) açacağı, organizasyonun finansmanına büyük katkıda bulunacağı tahmin edilmektedir. Dahası, vadesinde ödenen devlet vergi gelirlerinin, SANParks'ın halen devletten aldığı sübvansiyonu aşarak yılda 60 milyon Güney Afrika Rand'ını geçmesi beklenmektedir. Aynı şekilde, turizmin Güney Afrika'nın Ulusal Parklarıyla bir arada gelişmesi döviz gelirleri, istihdam ve daha kapsamlı toplumsal kalkınma hedeflerine önemli bir katkı yapmaktadır.

Bu deneyimin başarısında rol oynayan bazı etkenler şunlardır:

- Nitelikli alanların, uygulanabilir operasyonlar için başlangıç noktası olarak kullanılması.
- Deneyimli operatörlerin, gerçekleşmesi beklenen finansman ve yetkilendirme hedeflerini hızla ve sorumlulukla yerine getirme becerisi.
- Rekabetçi ihale sisteminin, alanlar için talebin artmasına ihtiyaç duyması.
- Motivasyonu yüksek operatörlerin, yaratıcı ve kapsamlı yetkilendirme planları geliştirme becerisi.
- Sürecin uzun vadeli başarısı için dengeli sözleşme yönetiminin temini.
- Taşıma kapasitesi gibi konularda çevreyle ilgili kuralları, deneyimlerin ışığında güncelleme için yönetsel esneklik.

Turistlerin seyahat etme motivasyonlarının önemli bir bölümü KA'ları ziyaret etmek olduğu halde, KA'lar genellikle bu ziyaretlerden elde edilen ekonomik faydaların küçük bir kısmını alabilmektedir. Çoğu KA girişlerden veya rekreasyonel etkinliklerden çok düşük ücret almakta veya hiç almamakta, bu da kaynakların korunması veya ziyaretçiler için tesis kurma maliyetlerinin çok küçük bir bölümünü karşılamaktadır.¹⁰² Örneğin, dünya çapında Biyosfer Rezervleri ile ilgili bir çalışma, bu alanların sadece %40'ının ziyaretçilerden giriş ücreti aldığını ortaya koymuştur.¹⁰³ Durum böyleyken, sayısız araştırma, KA'lara gelen turistlerin ve diğer ziyaretçilerin, kendilerinden talep edilenden çok daha fazlasını ödemeye razı olduklarını göstermiştir.¹⁰⁴ Örneğin, Namibya'da, Etosha Ulusal Parkı ve Sossusvlei'de yapılan bir anket, çoğunlukla Avrupa ve ABD'den gelen uluslararası turistlerin, ilave gelirlerin biyolojik çeşitliliğin korunması için kullanılması durumunda mevcut ücretlerin ortalama iki veya üç katı giriş ücreti ödemeye razı olabilecekleri izlenimini uyandırmıştır.¹⁰⁵ Ankete katılanlar, mevcut giriş ücretlerini çok düşük bulduklarını da belirtmişlerdir.

Bazı ülkeler, doğrudan giriş ücretleriyle KA'ların kullanım ücretlerine ek olarak, turistlere ve turizm tesislerine dolaylı vergiler uygulamakta ve elde edilen gelirlerin bir bölümünü koruma faaliyetleri için ayırmaktadır. Bu tür mekanizmalar özellikle, döviz gelirlerinin önemli bir bölümünü doğa turizminden kazanan ülkelerde yaygındır. Örneğin, Belize'deki Korunan Alanları Koruma Vakfı gelirlerinin çoğunu, her ziyaretçinin ülkeden ayrılırken ödediği 7,50 Belize Doları (yaklaşık 3,75 ABD Doları) tutarındaki havaalanı vergisiyle yolcu gemilerinin bilet ücretlerinden aldığı %20'lik komisyondan elde etmektedir. Turks ve Caicos Adaları, %9'luk otel vergisinin %1'ini, ülkenin korunan alanlarının bakımı ve korunmasına tahsis etmektedir.

KA'ların sürdürülebilir finansmanında engeller ve fırsatlar

Turizm tabanlı etkinliklerden, KA yönetimi ve diğer koruma çabalarına tahsis edilebilecek gelir yaratmak için çeşitli ücretler kullanılmaktadır. İdeal olan, bu tür ücretlerin hem rekreasyonel hizmet ve tesisleri sunmanın maliyetini, hem de ziyaretçilerin rekreasyon deneyimlerine atfettiği değeri yansıtmasıdır. Örnekler arasında, giriş ücretleri, rekreasyonel etkinlikler (örneğin trekking, doğa yürüyüşü, avlanma, balık avı veya kamping) için ruhsat veya izin ücretleri gibi doğrudan ödemelerin yanı sıra KA'lardan hediyelik eşya satışı, otel konaklamaları, havaalanı çıkışları veya ekonominin diğer sektörlerindeki turizm tabanlı mal ve hizmetlerden alınan dolaylı vergiler ve ücretler de bulunmaktadır.

Turizm, bazı KA'lar için son derece önemli bir gelir kaynağı olmanın yanında, restoranlar, oteller, ulaşım şirketleri ve hediyelik eşya üreticileri gibi çeşitli yerel ve ulusal işletmeleri destekleyerek daha genel anlamıyla ekonomik kalkınma için itici güç görevi de görmektedir. Turizm ücretlerinin bir başka faydası da belirli bir KA'da olduğu gibi, KA'lar arasında da gerçekleşen ziyaret sayısı ve türünü yönetme olanağı tanınmasıdır. Örneğin Kenya'da, ziyaretçilerin farklı KA'lara dağılmasını sağlamak için farklı giriş ücretleri uygulanmakta, böylece en popüler alanlarda yığılma azaltılırken gelirler maksimize edilmektedir.

¹⁰¹ Fearnhead, 2003.

¹⁰² Wells, 1997.

¹⁰³ Tye ve Gordon, 1995.

¹⁰⁴ Loomis ve Walsh, 1997.; Mantua et al., 2001.

¹⁰⁵ Krug et al., 2002.

Turist ücretleri, en basit şekliyle giriş ücretleri, diğerlerine oranla uygulaması en kolay olanıdır. Çoğu KA'lar, ziyaretçilerden ücret toplayacak altyapı ve personele sahiptir. Ancak, turizm pazarları ve hizmetleri karmaşılaştıkça, özellikle bazı gelişmekte olan ülkelerde KA personeliyle bütçelerini aşabilecek, yerinde daha üst düzeyde yatırım ve yönetim gerektirebilir.

Bir başka ortak güçlük de KA turizm gelirlerini belirlemek, toplamak, korumak ve tahsis etmekten hangi kuruluşun sorumlu olduğu yolundaki karışıklık, hatta çatışmadır. Örneğin Vietnam'da, bazı durumlarda aynı tesislerde aynı hizmeti sunan birkaç farklı kuruluş KA ziyaretçilerinden gelir tahsil etmektedir. Örneğin, Yok Don Ulusal Parkı'nda, Ulusal Park Yönetim Kurulu, Turizm Müdürlüğü ve yerel belediyenin her biri çeşitli turistik hizmetler (bazı durumlarda çakışan hizmetler) için belirlediği ücreti tahsil etmektedir ve her birinin kendine ait ayrı bir turizm geliştirme planı bulunmaktadır.¹⁰⁶

İlerleme potansiyeli ve diğer güçlükler

Doğa turizmine talep, belirli alanlar ve ülkelerde olduğu gibi küresel düzeyde de artmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, çoğu durumda KA'lara giriş ve rekreasyonel amaçlı kullanım için hiçbir ücret alınmamakta, bazen de potansiyelinin çok altında ücret tahsil edilmektedir. Halen ücret alınmayan yerlere ücret koymak veya mevcut KA turizm ücretlerini pazardaki talebe ve ödemeye istekliliğe uygun makul bir seviyeye çekmek, birçok KA için hatırı sayılır derecede fazla gelir yaratabilir. Giriş ücretlerinin yasayla yasaklandığı yerlerde bile diğer KA hizmetleri karşılığında ücret almak, daha fazla kaynak yaratmak için önemli bir potansiyeldir (24. Kutu). Bunun yanında, rekreasyonel amaçlı gelen ziyaretçilerin sürekli yeni deneyimler aradığı,¹⁰⁷ böylece yeni ve gelişmiş KA hizmet ve tesisleri oluşturulması için sürekli fırsatlar yarattığı yolunda kanıtlar da vardır.

24. Kutu Yeni Zelanda korunan alan ücretleri¹⁰⁸

Koruma Müdürlüğü (DOC) ülkedeki bütün ulusal parkları, rezervleri ve koruma alanlarını yönetmenin yanı sıra deniz koruma alanı lisansları ve özel mülk dışı koruma konularıyla ilgilenmektedir. Yasa uyarınca DOC, Yeni Zelanda'daki kamu mülkiyetindeki hiçbir koruma alanına giriş ücreti koyma yetkisine sahip değildir. Ancak, KA hizmet ve tesislerinin kullanımıyla lisanslar, permiler ve diğer izinler için ücret alınabilmektedir. DOC merkezi hükümet dışındaki kaynaklardan gelen gelirleri alıkoymakta, böylece gelir yaratan etkinliklerle maliyetlerin geri kazanılmasını en üst düzeye çıkarmak için güçlü bir teşvik oluşturmaktadır.

DOC, kamuya ait koruma alanlarında turizm, tarım, çiçekçilik, telekomünikasyon ve reklam filmi çekimi gibi ticari faaliyetler yürütecek olan kişi ve işletmelere imtiyazlar vermektedir. 2000 yılında, Yeni Zelanda'nın her yanında yaklaşık 4.000 imtiyaz yürürlükteydi. İmtiyaz sahipleri, Yeni Zelanda vergi mükellefleri adına hareket eden DOC'un verdiği imtiyazla sahip olduğu haklara karşılık bir ücret ödemektedir. Yasa uyarınca, imtiyaz ücretleri piyasa değerine uygun bir düzeyde belirlenebilmektedir.

İmtiyazlardan elde edilen gelire ek olarak, DOC KA tesislerini kullanan bireylerden de ücret almaktadır. Müdürlük, Yeni Zelanda'nın çeşitli yerlerinde 1.000 köy kulübesi ve 250 kampingden oluşan bir ağı da yönetmektedir. 1990'ların başına kadar, bu kulübe ve kampingler ücretsizdir. O zamandan beri DOC, kullanıma sunulan tesisin türü ve kalitesine göre bir ücret tarifesi belirlemiştir. Başlangıçta dirençle karşılaşmış olsa da, günümüzde çoğu kullanıcı ücretleri kabul etmektedir. Ücret skalasının üst sıralarında, 35 ABD Doları kişi başı geceleme ücretiyle Routeburn ve Milford parkurları gelmektedir. Diğer "Büyük Yürüyüş" parkurlarının çoğunun ücreti 15 ABD Doları civarındadır. Başka yerlerde çok sayıda kulübelere oluşan bir ağ, verilen hizmete göre 5 ila 10 ABD Doları arası kişi başı geceleme ücreti almaktadır. Uzak yerlerde bulunan 300 kadar basit kulübe ücretsizdir. Kampinglerde kişi başına geceleme ücretleri de benzer şekilde, basit kamplarda 3 ABD Doları'ndan dışları, yemek pişirme tesisleri, vb. olan tam teşekküllü kamplarda 7 ABD Doları'na kadar çıkmaktadır. Özellikle "Büyük Yürüyüş" parkurlarında ücretler, kulübe olanakları sunum maliyetinin bütünüyle kullanıcıdan tahsil edilmesini sağlayacak düzeydedir. Başka bir deyişle, Büyük Yürüyüş kulübeleri için vergi mükelleflerinin sübvansiyonuna gerek duyulmamaktadır. Diğer kulübe ve kamping kategorileri için çeşitli düzeylerde sübvansiyona ihtiyaç vardır (yani bir tesis için tahsil edilen ücretle o tesisi sunmanın maliyeti arasındaki fark).

DOC toplamda, piyasaya dayalı imtiyaz ücretleri, kulübe ve kamping ücretleri ile diğer dış kaynaklardan yılda 24 milyon ABD Doları civarında gelir elde etmektedir. Bu meblağ toplam müdürlük bütçesinin %15'ini temsil etmektedir. Bu gelirin çoğu, nitelikli tesislerin bakımı ve kamuya ait koruma alanlarında ziyaretçilere sunulan diğer hizmetler için kullanılmaktadır.

Bu fırsatları değerlendirmek amacıyla kapasite artırımı, birçok ülke ve alanda önemli bir güçlük olarak sürmektedir. Ziyaretçilerin ödeme istekliliğini tahmin etmek ve optimum düzeylerde ücret tespit etmek, özellikle modellemenin farklı alanlar için ziyaretçi talebi üzerindeki etkisi gibi ilave kaygılar önem kazandığında sağlıklı veriler ve karmaşık analizler gerektirdiğinden zor olabilir. Ayrıca KA turizmi için yeni pazarlar yaratmak, geliştirmek ve tanıtmak da her zaman ve her yerde erişilebilir olmayan bir yatırım düzeyi ve uzmanlık gerektirmektedir.

KA yetkililerinin, turizm olanaklarının geliştirilmesi yönünde diğer sektörler ve kuruluşlarla ortaklıklar kurması için büyük bir potansiyel vardır. Deneyimler, KA'larda turistlere yönelik tesislerin kurulması ve işletilmesi sorumluluğunun yerel topluluklara ve özel sektöre devrinin, önemli bir gelir artışı sağlamanın yanı sıra KA'ların daha geniş kapsamlı toplumsal maliyetlerini karşılamaya yardımcı olacak bir finansman mekanizması oluşturacağını göstermiştir (Bkz. 3.4 ve 6.4. Başlıklar).

¹⁰⁶ Emerton et al., 2002.

¹⁰⁷ Eagles, 2001.

¹⁰⁸ IUCN'in Korunan Alanlar Dünya Komisyonu (WCPA)'nın Korunan Alanların Finansmanı Çalışma Grubu ve IUCN'in Ekonomi Birimi'nin işbirliğiyle, 2000 (Financing Protected Areas Task Force of the World Commission on Protected Areas (WCPA) of IUCN, in collaboration with the Economics Unit of IUCN, 2000.).

7.3 Kaynak çıkarım ücretleri

Mevcut durum

KA'lardan elde edilen ürünlerin hasadı, işlenmesi ve satışı, kullanıcılara hatırı sayılır gelirler ve başka faydalar sağlayabilir. Bu tür çıkarımların koruma hedeflerine uygun olarak yapıldığı yerlerde, KA yetkilileri kullanıcılardan ücret talep edebilir (25. Kutu). Ücretler işletme paylarından, rekreasyonel amaçlı avlanma, balık avı veya yabancı bitkilerin hasadı için alınan permi ve lisans ücretlerine, oradan da endüstriyel tomrukçuluk ve madencilik gibi büyük ölçekli çıkarım işletmelerinden alınan imtiyaz ücretlerine kadar uzanmaktadır.

25. Kutu Türkiye, Sultan Sazlığı Doğa Rezervi'nde kaynak çıkarım ücretleri

Türkiye'de, Sultan Sazlığı Doğa Rezervi sulak alanları, 17.200 hektarlık bir alanı kaplayarak Develi Ovası'ndaki geniş sulak alan kompleksinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Alan, tuz gölü, tuz stepi, besin değeri yüksek tatlı su bataklıkları, sulak çayırlar, küçük adalar ve gölleri kapsamaktadır. Tatlı su alanları sazları beslemekte, tuzlu su ekosisteminde halofitik bitkiler bulunmaktadır. Kapalı bir havzada yer alan ve tepelerle dağların çevrelediği sazlık, nesli tükenmekte olan veya küresel olarak tehdit altında bulunan birçok su kuşu için önemli bir üreme ve kışlama alanıdır. Bir kuş habitatu olmanın yanı sıra, sulak alanlar yerel topluluklar ve işletmeler için değerli bir hammadde kaynağıdır. Özellikle, sazlığı yöneten devlet kuruluşu, yerel halkın sazları kendi kullanımları veya işleyen işletmelere satmaları için kesmesine izin vermektedir. Sazlar, duvar kaplaması ve dam örtüsü olarak, ev yalıtımı ve el sanatları da dahil olmak üzere çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. Atık malzeme, bazen hayvan yemi veya dolgu maddesi olarak değerlendirilmektedir.

Saz kesimi, yerel topluluklar tarafından uzun zamandır uygulandığı halde, kaynaklar üzerinde artan bir baskı oluşturması Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nü, hem kesilen saz miktarı, hem de kesim dönemi konusunda sınır koymaya zorlamıştır. Bunun yanında, devlet Rezervde saz kesimi hakkı için yıllık ücret almaktadır. Bir perminin fiyatı yaklaşık 5 ABD Doları'dır ve normal şartlarda sadece yörede yaşayan bireylere verilmektedir. Yılda 2.000 ABD Doları civarındaki permi gelirleri merkezi hükümete aktarılmaktadır.

Saz toplama ve işleme, yerel topluluklar için önemli bir gelir kaynağıdır. Sazları işleyenler deste başına yaklaşık 1 ABD Doları ödemekte, bir işçi bir günde en fazla 70 destelik saz kesimi yapabilmektedir. Mevsimsel olarak, sazların toplanmasında ve satışında 250 ile 400 kişi çalışmakta, kişi başına 470 ABD Doları civarında gelir elde etmektedir. Yerel halk, ilave gelir kaynağı olarak sazların işlenmesine de katılmaktadır. İşlenmiş saz ürünleri hem yerel pazarlarda satılmakta, hem de Hollanda, Danimarka ve diğer pazarlara ihraç edilmektedir.

Kaynak kullanım ücretlerinin, gelir yaratmak için kullanılması yeni bir uygulama olmadığı halde, son yıllarda çıkarım ücretlerinin yeni biçimleri ortaya çıkmıştır. KA yönetiminin özel sektöre ve yerel topluluklara devri de gelir yaratmada yeni olanaklar sunmuştur (Bkz. 3.4, 6.4, 7.2. Başlıklar). Yerel fayda paylaşımı ve sürdürülebilir kullanıma yapılan vurgu (Bkz. 6.3, 6.5. Başlıklar), KA'larda izin verilen veya ücretlendirilen çıkarımların kapsamının genişletilmesini de sağlamıştır.

KA'ların sürdürülebilir finansmanında engeller ve fırsatlar

Turizm ücretlerinde olduğu gibi (Bkz. 7.2. Başlık), kaynak çıkarım ücretleri de uzun zamandır KA'lara gelir üretmek ve çeşitli ikincil veya katma değeri olan faaliyetleri desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca, turizm ücretleri gibi, kaynak çıkarım ücretleri de KA kaynaklarına talebi düzenlemek ve daha genel anlamıyla, piyasada KA'ların gerçek değerini bulamamasına yol açan çarpıklıkların giderilmesine yardımcı olmak için de kullanılabilir. Bunun yanında, kaynak çıkarım ücretlerinin KA yöneticileri tarafından kullanılması turizm ücretlerinde, yetersiz kurumsal kapasite, ücretlerin belirlenmesi ve toplanmasında çelişkili sorumluluklar ve gelirlerin ne kadarının koruma etkinliklerine yeniden yatırım yapmak için kullanılacağı konusundaki değişkenlik de dahil olmak üzere benzer güçlükler yaratmaktadır.

Kaynak çıkarım ücretlerini, KA finansmanını geliştirici bir mekanizma olarak kullanmanın önündeki bir başka güçlük de kaynak kullanımının sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Çıkarım etkinlikleri sürdürülebilir olmadığı takdirde, kaynak çıkarımından gelir elde etmenin sürdürülebilir finansmana veya biyolojik çeşitliliğin korunması hedeflerine uzun vadede çok az katkısı olacaktır. Talep yönetimi, ücret skalaları ve mülkiyet hakları veya kota sistemleri içinde geliştirilmelidir. Farklı KA mal ve hizmetlerinin bağdaşlılığını da göz önünde bulundurmak önemlidir. Örneğin büyük ölçekli çıkarım etkinlikleri veya yaban hayatı hasadı, doğa turizminin yanında uygulanabilir olmayabilir. Bu türden sorunları incelemek ve ele almak, bazı KA yöneticilerinin veya kuruluşlarının kapasitesini aşabilir.

KA'larda kaynak çıkarım ücretlerinin belirlenmesinde eşitlik, fayda paylaşımı ve yerel gereksinimlerle ilgili konular da göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerde, çıkarım ücretleri farklı kullanıcılar için farklı düzeydedir. Ücretler, yerel kullanıcılar için daha düşük olabilir veya kaldırılabilir ya da çıkarım haklarının tahsisinde yerel kullanıcılara özel bir kota veya ayrıcalık tanınabilir.

İlerleme potansiyeli ve diğer güçlükler

Çıkarım ücretleri, turizm ücretleri gibi genellikle, daha geniş ekonomik değerler bir yana, KA kaynaklarına olan talebi bile yansıtmaktan uzak düzeylerde belirlenmektedir (Bkz. 3.5. Başlık). Çoğu zaman, ücret skalasını akılcı bir düzeyde tutmak, yeni kaynak kullanımları ve pazarları geliştirmek, çeşitli kaynaklardan finansman sağlayabilen çok kullanımlı yönetim rejimleri kurmak ve kullanıcılarla diğer paydaşların KA kaynaklarının yönetimine ve kullanımına katılma oranını artırmak yoluyla kaynak çıkarımının KA finansmanına katkısını geliştirme potansiyeli vardır.

Uzun vadeli KA finansman gereksinimlerini destekleyen kaynak çıkarım rejimlerinin ve ücret sistemlerinin tasarımı ve düzenlenmesinin yanı sıra, çevresel sürdürülebilirlik konularının bütünleştirilmesi güçtür. Kaynak çıkarım rejimlerinin ekolojik ve finansal sürdürülebilirlik içinde geliştirilebilmesi için doğal bilim uzmanlarının, finans uzmanlarının ve KA planlayıcılarının daha fazla işbirliği içinde olmasına ihtiyaç vardır. Aynı zamanda, KA'ların kaynak çıkarımını destekleyici biçimde yönetilmeleriyle ilgili yaygın çekincelerle yüzleşmek gerekmektedir. Bu da biyolojik çeşitliliğin korunması ve KA yönetimi hedeflerinde değişikliğe yol açabilir. Kaynak çıkarımını KA yönetimiyle bütünleştirme niyeti olsa bile, ücret tahsil etmek ve çıkarım rejimlerini uygulamak için yönetim kapasitesini güçlendirme ve fiziksel altyapıyı geliştirme gereği vardır.

7.4 Biyolojik malzeme toplama ücretleri

Mevcut durum

Biyolojik kaynakların ticari potansiyeli, kısmen kozmetikler, besin takviyesi ürünler ve farmakolojik ürünler gibi bu kaynakların temel girdi olarak kullanıldığı ürünlere talebin artmasıyla genişlemektedir. Yönetim hedefleriyle uyumlu olduğu yerlerde, KA'lar ticari amaçlarla kullanılan yabani biyolojik malzeme için önemli bir kaynak olabilir. Bazı durumlarda, bağımsız KA'lar veya KA sistemleri, kullanım ve kullanıcı aralığını genişletmiş ve KA'larda bulunan organizmalardan genetik ve biyokimyasal malzeme toplama hakkını ücretlendirerek yeni bir gelir kaynağına sahip olmuştur. Bu türden "biyolojik malzeme toplama" etkinlikleri, çeşitli peşin ödeme, işletme payları ve fayda paylaşım sözleşmeleriyle bazı ülkelerde uygulamaya konmuştur (26. Kutu).

26. Kutu Biyolojik malzeme toplama ve KA'lar

Biyolojik malzeme toplama, doğada bulunan ve potansiyel olarak bilimsel veya ticari değere sahip biyokimyasal bileşimlerin aranmasıdır. Bazı yeni örnekler, biyolojik malzeme toplamanın nasıl evrildiğini ve KA'ların bu etkinliklerden nasıl daha fazla fayda sağlayabileceğini göstermektedir.

İyi bilinen bir örnek, uluslararası bir ilaç şirketi olan Merck ile Kosta Rika'nın Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Enstitüsü (INBio)'nün işbirliğidir. Başlangıcı 1990'lara dayanan sözleşmeleri, doğal malzemelerden bileşikler ayrıştıran ve bunları çeşitli biyo-denemeler yoluyla eleyerek tıbben yararlı özellikleri olup olmadığını araştıran Merck'e bu malzemelere erişim hakkı tanımaktadır. Gelecek vaat eden bileşikler elbette hemen pazara sürülmekte, üretilip satışa sunulmadan önce hayvan ve insan deneyleriyle sertifikasyondan oluşan uzun bir süreçten geçmektedir. INBio malzemenin toplanmasını ve ilk aşamada bileşiklerin ayrıştırılmasını koordine etmektedir. Sözleşmenin şartları uyarınca Merck, INBio'nun görevini yerine getirmesi için kapasitesini güçlendirmesini desteklemekte, ayrıca üretilen ve başarılı olan bir ilaçtan elde edilecek gelirlerin bir bölümünü ödemeyi taahhüt etmektedir. Buna karşılık INBio, bu fonların bir bölümünü Kosta Rika'nın korunan alanlarına aktarmaktadır (çoğu Cocos Adası Ulusal Parkı'na giden yaklaşık 300.000 ABD Doları ödenmiştir). Bugün INBio, Givaudan-Roure (kozmetik sanayinde kullanılan kokular), Recombinant Bio-Catalysis (sert şartlarda yaşayan mikroorganizmalar), Bristol-Myers Squib (ilaç geliştirmede girdi olarak kullanılan böcekler), AnaLyticum ve INDENA (dermatolojik ürünler) gibi farklı bazı şirketlerle benzer sözleşmeler imzalamaktadır. Bu sözleşmelere yönelik eleştirilere (çoğu şeffaflık, kamusal hesap verebilirlik ve kaynaklara erişim karşılığında şirketlerin ödediği meblağlarla ilgilidir) rağmen, INBio'nun yenilikçi yaklaşımının, ticari biyolojik malzeme toplama etkinliklerinden KA'lara fon sağlama potansiyelini ortaya koyduğundan hiç kuşku yoktur.

Bir başka yaklaşım da biyolojik malzeme toplamak üzere kurulan Shaman Pharmaceuticals tarafından ortaya konmuştur. Shaman'ın yaklaşımının kilit özelliklerinden biri, yerli halkların etkili olduğuna inandığı türlerden ilaç yapmaya odaklanmasıdır. İkinci özelliği de riskleriyle kârlarını bir havuzda toplayıp yerli ortakları arasında dağıtmasıdır. Bunun yanında Shaman, kâr amacı gütmeyen ve kârının bir bölümünü Asya, Afrika ve Latin Amerika'da işbirliği yaptığı halklara kanalizasyonla hedefleyen bir kuruluş olan Healing Forest Conservancy'i kurmuştur. Diğer fonlar doğrudan KA yönetim kurumlarına sunulmaktadır. Yerli grupların, örneğin KA'lar aracılığıyla, tıbbi bitkilerin kaynağı olan biyolojik çeşitliliğe yatırım yapıp yapmayacaklarıysa halen belirsizliğini korumaktadır.

Üçüncü bir biyolojik malzeme toplama modeli, Andes Pharmaceuticals adında bir başka şirket tarafından ortaya konulmuştur. Shaman gibi, Andes de yerli halklarla işbirliği içinde biyolojik malzeme toplama faaliyetleri yürütmektedir. Ancak bunun yanında, Andes yaklaşımı, biyolojik malzemenin kaynaklandığı ülkede elenerek yararlı ürünlere dönüştürülmesi için kapasite artırmaya yöneliktir. Andes bazı Güney Amerika üniversiteleri ve STK'larıyla, malzemelerin toplandığı ülkelerdeki laboratuvarlara en yeni eleme teknolojisini transfer etmek üzere sözleşmeler yapmıştır. Bu durumda, kaynak ülke sadece kapasite artırımından yararlanmamakta, daha önce eleme için harcanan meblağlar, potansiyel gelirlerden çıkarıldığında, yerel kurumlara yeni bir gelir kaynağı oluşturabilmektedir. Dahası, hem gelişmekte olan ülke kurumu, hem de şirket sonuçta alınacak patent üzerinde ortak mülkiyet hakkına sahip olacağından, ilaçların nihai değeri üzerinden daha büyük bir pay (%1 veya 2'lik imtiyaz hakkı yerine) kaynak ülkeye gidecektir. Öte yandan, Andes'in yaklaşımı, örneklerin alındığı korunan alanlara herhangi bir doğrudan veya belirlenmiş faydayı kapsamamaktadır.

Sahraaltı Afrika'da bazı devletler, medikal ve farmakoloji kuruluşlarıyla biyolojik çeşitlilik veya genetik malzeme toplama sözleşmeleri imzalamıştır. Bu sözleşmeler, araştırmacıların, şirketlerin ve özel toplayıcıların, doğada bulunan ve potansiyel olarak ticari değere sahip olan biyokimyasal bileşimleri hangi şartlar altında arayabileceklerini belirlemiştir. Örnekler arasında İngiliz Biotics Ltd. ile Gana hükümeti arasında ve ABD Ulusal Kanser Enstitüsü ile Madagaskar, Tanzanya ve Zimbabve hükümetleri arasında imzalanan anlaşmalar bulunmaktadır.¹¹⁰ Ticari değeri olan herhangi bir malzeme keşfi için imtiyaz hakkı ücretleri ve beklenen işletme paylarının bir bölümü genellikle peşin olarak tahsil edilmiş, çoğu zaman ödemenin belirli bir bölümü keşfin yapıldığı yerdeki KA'nın yerinde (in situ) koruma çalışmalarına tahsis edilmiştir.

KA'ların sürdürülebilir finansmanında engeller ve fırsatlar

Biyolojik malzeme toplama çabalarından gelen finansal getiriler genellikle abartılmaktadır ve iddia edilen yüksek gelir beklentileri gerçekleşmemiştir. Yabani türlerin toplanması (ve bu etkinliğe ödeme yapılması) bir kereye mahsus bir durum olabilir. Başarılı bir ürün bulduktan sonra, aynı ürünün elde edildiği yeni keşifler anlamını kaybedebilir ve sonuçta değersizdir.¹¹¹ Biyolojik ve teknik kaynakların kendine özgü bileşimlerinden oluşan kaynakların satışa sunulduğu biyokimyasal malzeme toplama pazarına daha fazla ülke girdikçe, piyasa nişleri küçülebilir ve bu da kârların ve koruma teşviklerinin azalması yol açar.¹¹² Biyolojik malzeme toplama için elde edilebilir fonlar, genellikle korumaya doğrudan ödeme yapmak için kullanılmamaktadır. Dahası, özel sanayi ve araştırma kurumlarının, karşılığında somut faydalar elde etmeden koruma çabalarına fon sağlamaları olası görünmemektedir.

Biyolojik malzeme toplama etkinliklerini düzenleyen kurallar ve mevzuat, zorunlu olarak bir hayli karmaşıktır. Çoğu durumda biyolojik malzeme toplananlar, önceden bilgilendirerek onay almak, karşılıklı uzlaşmış şartlara uygun erişim ile faydaların adil ve eşit paylaşımı bakımından Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin gereklerini yerine getirmek zorundadır. Bunun yanında fikri mülkiyet haklarıyla (patent başvuruları dahil) ilgili sorunları çözmeleri; ülkeye girmek, malzeme toplamak, bunları ithal ve ihrac etmek için gerekli vize ve izinleri almaları; bitki sağlığı ve CITES gereklerini yerine getirmeleri; aynı zamanda da ürünün sağlık ve güvenliği için mevzuat hükümlerini yerine getirmeleri gerekmektedir.

İlerleme potansiyeli ve diğer güçlükler

Biyolojik malzeme toplama, hiç kuşkusuz, yabani bitki ve hayvan türlerinin sürdürülebilir kullanımı esas alındığında KA'lar için ilave gelirler üretme potansiyeline sahiptir. Biyolojik malzeme toplamanın, arazi kullanım kararlarını etkilemeye yeterli olacak getiriler üretip üretemeyeceği, dolayısıyla korumaya finansal teşvik sağlayıp sağlayamayacağı ise belirsizliğini korumaktadır. Biyolojik malzeme toplama atfedilen ekonomik değerin çoğu hâlâ tahmin niteliğindedir ve bugüne kadar yaratılan getirilerin aslan payı, gelişmiş ülkelerdeki araştırmacılara, ihracatçılara ve kullanıcı şirketlere gitme eğilimi göstermiştir. Fiilen veya potansiyel olarak tıbbi öneme sahip yabani türlerin yakınında yaşayan veya bu türleri barındıran halklar ve ülkeler, genellikle bu değerin çok daha küçük bir bölümünü elde etmiştir.

Biyolojik çeşitlilik bakımından zengin ülkelerde, KA'lar çevresinde yaşayan topluluklar gibi, KA yöneticileri de çoğunlukla, ilaç sanayinin kullandığı tıbbi bitkilerin değerinden daha büyük bir pay elde etmelerini sağlayacak biyolojik malzeme toplama ücretleri, imtiyaz hakları ve diğer finansal düzenlemeler için pazarlık yapacak kapasiteden yoksundur.¹¹³ Gelecekte daha adil fayda paylaşımı için, yerel kurumsal kapasitenin geliştirilmesinin yanında uygun yasa ve düzenlemelerin yapılması ve uygulanması gerekecektir.

7.5 KA ekosistem hizmetleri için ödemeler

Mevcut durum

Biyolojik çeşitliliğin korunması, halka sunulan "ekosistem hizmetleri" bakımından giderek daha fazla kabul görmektedir. Örnekler arasında, sulak alanların genellikle akıntı yönünde yaşayanlara faydalar sağlayan doğal su filtreleme işlevi, kıyı özellikleriyle altyapıyı koruyan kıyılal mangrov ormanlarının kasırgalara karşı koruma özelliği ve iklim değişikliğini yavaşlatarak bütün küresel topluma yarar sağlayan biyokütlenin karbonu tecrit etme özelliği sayılabilir. Diğer birçok ekosistem hizmetleri farklı bağlamlarda tanımlanmıştır.¹¹⁴

Birçok KA ve KA yönetim planları, ekosistem hizmetleri kavramı yaygınlaşmadan çok önce oluşturulduğu için bütün KA'lar çeşitli derecelerde bu tür hizmetler vermektedir. KA'ların sağladığı ekosistem hizmetlerinin, çoğunlukla arazi dışındaki üretici ve tüketicilerin çok düşük maliyetlerle veya bedava yararlandığı ve böylece KA finansmanına çok az katkıda bulunduğu veya hiç katkıda bulunmadığı, süregelen tartışmaya daha uygun bir geçektir.

Ekosistem hizmetlerinin ödenmesi (PES) kaynak kullanıcıları ve yöneticileri için gönüllü olarak benimseyebilecekleri ve çevresel faydalar üreten etkinlikler ve teknolojiler yaratmayı amaçlamaktadır. PES'in KA'lar için kaynak yaratma amacıyla kullanımı yeni sayılabilecek bir olgudur; çoğu düzenleme son on yılda geliştirilmiştir. Ancak PES, özellikle özel arazilerde biyolojik çeşitliliğin korunması için giderek daha popüler bir fon kaynağı haline gelmektedir. Devletin çiftçilere, doğal bitki örtüsünü korumaları veya eski haline getirmeleri veya düşük dış girdili çiftçilik yöntemlerini benimsemeleri karşılığında ödeme yapması yaygın PES örnekleridir.

¹¹⁰ Emerton, 1999.

¹¹¹ Simpson et al., 1996

¹¹² McNeely, 1999.

¹¹³ Pearce, D.W., ve Puroshothaman, S. 1992. "The Economic value of plants based pharmaceuticals" in Swanson, T. (Yay. Haz.) *Intellectual Property Rights and Biodiversity Conservation*, Cambridge University Press: Cambridge, UK içinde.

¹¹⁴ Ekosistem hizmetleri kavramı çevresel değerin, özellikle "dolaylı kullanım değeri" veya ekonomik faaliyetleri ve mülkiyeti destekleme ve korumada doğal ekosistemlerin rolünden elde edilen faydalar kavramının ekonomik yorumuna dayanmaktadır. Milenyum Ekosistem Değerlendirmesi (www.MAweb.org), bütün çevresel faydaların, halka verilen hizmetler cinsinden tanımlandığı, daha kapsamlı bir tanımla benimsenmiştir. Aynı zamanda bkz.: Daily, 1997; Pagiola et al., 2004.

Birçok PES sistemi, kamu fonlarına bel bağlarken, diğerleri de ekosistem hizmetlerinin özel kullanıcılarının (faydalananların) ödeme istekliliğine hitap etme çabasıdır. Faydalananların talebi gönüllü olabilir; örneğin tüketiciler “ekolojik” ürün ve hizmetleri tercih edebilir veya büyük miktarda su kullananlar, kaynak çevresinde su havzasını koruma çabalarına destek olabilir. Öte yandan, tüketicinin ekosistem hizmetlerine talebi, Kyoto Sözleşmesi uyarınca emisyon sınırlarına tabi olan sanayi kuruluşlarının CO₂ salımını azaltması için yapılan ödemeler veya ABD’de arazi geliştirme işiyle uğraşanlar tarafından sulak alanlardaki olumsuz etkileri gidermek için çalışan bankalara yapılan ödemeler gibi çevresel hasarı önlemeyi, en aza indirmeyi veya dengelemeyi zorunlu kılan yasal yükümlülüklerden de kaynaklanabilir.

Teoride, KA’ların sağladığı ekolojik hizmetlerin herhangi biri için ödeme düzenlemeleri geliştirilebilir. Uygulamada ise, PES düzenlemeleri çoğunlukla açıkça tanımlanmış, faydalananlar tarafından çok değerli kabul edilen ve/veya piyasaları ve ticareti teşvik eden kurallar çerçevesinde yasalarla korunan ekosistem hizmetleri için geliştirilmektedir. Bu şartlar ülkelere göre değişmekte, farklı yerlerde farklı ekosistem hizmetleri için çeşitli PES uygulamalarına yol açmaktadır. PES’in ölçeği ve özellikle bu tür düzenlemelerin KA’ların finansmanına etkileriyle ilgili bilgiler kolay ulaşılabılır değildir. Ancak PES’in belgelenmesi için yakın tarihlerde girilen çabalar, bu yaklaşımın dünyanın birçok yerinde mesafe kaydettiğini göstermektedir.¹¹⁵

KA’lara fon üretmek için kullanılan PES örnekleri arasında, su havzasının korunması, karbonun tutulması ve depolanması ve biyolojik çeşitliliğin korunması için ödemeler de bulunmaktadır. Hidrolojik hizmetler için ödemeler, birçok ülkede çok çeşitli örneklerle uygulanmaktadır (27. Kutu) ve kamuya ait hidroelektrik ve su tesislerinden KA kuruluşlarına ve çevreci STK’lara yapılan transferlerden, devlet eliyle küçük ölçekli çiftçilere yapılan doğrudan ödemelere kadar uzanmaktadır. Karbonun tutulması ve depolanması bakımından, Kyoto Protokolü hükümlerinin başlıca potansiyeli, mevcut ormanları korumaktansa ormanları eski haline getirmek veya yeni ormanlar kurmaya yönelik çabalaradır. Bununla beraber, karbon finansmanı, hem gelişmekte olan, hem de gelişmiş ülkelerdeki bazı KA’lara fon sağlamıştır (28. Kutu). İklim değişikliğini ele almak için önerilen bazı finansal mekanizmalar daha fazla fon yaratabilir, ancak KA’ların bu fonlardan yararlanıp yararlanmayacağı belirsizdir (29. Kutu). Biyolojik çeşitlilik dostu arazi kullanım uygulamalarını desteklemek için başka ödeme düzenlemeleri de kullanılmaktadır (30. Kutu).

27. Kutu Latin Amerika’da su havzasının korunması için PES¹¹⁶

Korunan alanlar, düzenli ve güvenilir su kaynağı sağlayan sağlıklı su havzalarının bakımı için uygun maliyetli bir araç olabilir. Korunan ormanlar, özellikle dağlık alanlardaki hidrolojik çevrim üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Tarımsal ürünler veya otlaklarla kıyaslandığında, doğal orman örtüsü suyu tutar, buharlaşır ve büyük oranda nem üreterek daha az su kaçığına yol açar. Bulut ormanları bir istisnadır; su tutma oranlarının yüksek olması yüzünden daha fazla su kaçığına neden olurlar. Bitki örtüsüyle su arzı arasındaki ilişkiyle ilgili deneysel veriler sınırlı olduğu halde, bazı çalışmalar ormanların korunması ve uygun tarım yöntemlerinin şu sonuçları doğurabileceğini göstermektedir:

- Su yollarında çökelti yükünün azalmasıyla havzalarda tortulaşmanın, böylece sulama sistemlerinde, hidroelektrik santrallerde, su sağlama sistemleri ve balık çiftliklerinde ilgili inşaat ve bakım maliyetlerinin azalması
- Yağmur mevsiminde sel riskinin, kurak mevsimde su kıtlığı ihtimalinin azalması için su akışının düzenlenmesi
- Yıl boyunca veya özellikle kurak mevsimde erişilebilir su hacminin artması
- Evlerde kullanılan suyun kalitesinin iyileşmesi

KA’ların verdiği havza hizmetlerinin ekonomik değeri tatmin edici olabilir. Örneğin, Honduras’ta, La Tigra Ulusal Parkı içinde bulunan 7.600 hektarlık bulut ormanı, başkent Tegucigalpa’nın su arzının yaklaşık %40’ını, kentnin ikinci ana su kaynağının maliyetinin sadece %5’i kadar bir maliyetle karşılamaktadır. Venezuela’nın Guatopo Ulusal Parkı, Caracas kentine saniyede 20.000 litre yüksek kaliteli su sağlayarak, bölgede kereste ve çiftçilikten pay almak için yapılan 15 milyon ABD Doları’nı aşkın harcamayı haklı çıkarmaktadır. Venezuela’nın Canaima Ulusal Parkı’ndaki (yüzölçümü 3 milyon hektar) hidroelektrik santralinde üretilen enerjinin değeri yılda 144 milyon varil petrole veya güncel fiyatlarla yaklaşık 2,5 milyar ABD Doları’na eşittir.

Yayla ormanlarının sağladığı değerli ekosistem hizmetlerine rağmen, hidrolojik etkilerine aldırılmadan tarım alanlarını genişletme çabaları yüzünden dağlık alanlarda orman tahribatı hızla devam etmektedir. Tropikal dağ ormanlarında yıllık ormansızlaşma oranları, bütün tropikal ormanların ortalama oranının 2,5 katı kadardır. Buna karşılık, bazı Latin Amerika ülkeleri, yayla ve özellikle dağ ormanlarının hidrolojik işlevlerini korumak ve “su havzası dostu” çiftçilik ve hayvancılığın benimsenmesini teşvik etmek amacıyla yeni PES düzenlemeleri geliştirmiştir.

Kosta Rika

Kosta Rika’da su havzasının korunması için ödemeler, birkaç farklı girişim yönetiminde yapılmaktadır. Ulusal düzeyde, Orman Finansmanı için Ulusal Fon (FONAFIFO) 1997’den beri orman sahiplerine ve korunan alanlara yeniden ağaçlandırma, orman yönetimi ve ormanların korunması için ödeme yapmaktadır. FONAFIFO, toprak sahipleriyle, karbonun tutulması ve depolanması, su havzasının korunması, doğal güzellik ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi çeşitli ekosistem hizmetlerini satın alanlar arasında aracılık görevini üstlenmiştir. Düzenlemeye katılan toprak sahipleri, belirlenen arazi kullanımı değişiklikleri (ayrıntılı planlarla desteklenmiştir) karşılığında beş yıl boyunca ödemeler almaktadır. Ödemeler, otlak gibi değeri düşük arazi kullanımının fırsat maliyetinin biraz üstünde, ormanların korunması için yılda hektar başına yaklaşık 35-40 ABD Doları, öte

Kutu27 devamı

¹¹⁵ PES’le ilgili yeni tarihli araştırmalar: Daily ve Ellison, 2002; Ferraro ve Kiss, 2002; Fox ve Nino-Murcia, 2005; Gutman, 2003; Johnson et al., 2001; Landell-Mills ve Porras, 2002; Lecocq, 2004; Mantua et al., 2001; Pagiola et al., 2002; Scherr et al., 2004; Swingland, 2002; Wilkinson ve Kennedy, 2002.

¹¹⁶ Pagiola, 2002, Pagiola et al., 2002, pp. 37-62 içinde; Snider et al., 2003; Verweij, 2003; McNeely, 1999.

27. Kutu Latin Amerika'da su havzasının korunması için PES¹¹⁶ (Devamı)

yandan yeniden ağaçlandırma için beş yılda hektar başına 538 ABD Doları olarak belirlenmiştir. Çoğu toprak sahibi, daha pahalı olan yeniden ağaçlandırma yükünü üstlenmektense, bu fiyatlarla var olan ormanı korumayı tercih etmektedir. Toprak sahiplerinin, yasa gereği ödemeler bittikten sonra 10-15 yıl boyunca taahhütlerini yerine getirmekle yükümlü olduğunu da dikkate almak gerekir. 2001'in sonunda 250.000 hektarı kapsayan 4.500 sözleşme yazılmıştır, 800.000 hektarlık alan da uygulama için beklenmektedir.

Düzenlemenin finansmanı fosil yakıt vergisi, karbon kredisi satışları, Dünya Bankası kredisi ve GEF desteği de dahil olmak üzere çeşitli kaynaklardan gelmektedir. Ayrıca, kamu hizmeti veren bazı hidroelektrik santrali (HES) kuruluşlarıyla, FONAFIFO'ya gönüllü katkı yapmaları için anlaşmalara varılmıştır. Bu ödemeler, HES rezervuar ve türbinlerini besleyen su havzalarındaki çiftçilerle yapılan koruma anlaşmalarını finanse etmek için kullanılmaktadır. 2001 itibarıyla, HES şirketleriyle müzakere edilen sözleşmelerin, yaklaşık 18.000 hektarlık bir alandaki toprak sahiplerine yılda 500.000 ABD Doları civarında gelir üretmesi beklenmekteydi. Bu katkılar, FONAFIFO'nun toplam gelirinin küçük bir bölümünü oluşturduğu halde, belli başlı su kullanıcılarının, su havzası koruma hizmetleri karşılığında ödeme istekliliğini göstermekte ve ekosistem hizmetlerinin artık doğanın ücretsiz kullanılacak bir armağanı sayılmayacağını önemli bir gösterge olduğunun kanıtlanmasına yardımcı olmaktadır.

Kamu hizmeti veren HES üreticileriyle FONAFIFO arasındaki anlaşmalara ek olarak, özel bir HES üreticisi olan La Manguera S.A. ve La Esperanza, HES tesislerinin suyunu kullandığı Peñas Blancas su havzasının sahibi STK arasında ikili bir sözleşme imzalanmıştır. La Manguera 1998'de, orman örtüsü altındaki su havzasının bakımı için Monteverde Koruma Birliği'ne yılda hektar başına 10 ABD Doları ödemeyi kabul etmiştir. Benzer şekilde 2000 yılında, Kosta Rika "çevreye uyarlanmış su fiyatı" denemesi yapmak ve buradan elde edilecek gelirleri Heredia kenti yakınındaki su havzalarının bakımını yapmak ve yeniden ağaçlandırmakta kullanmak üzere bir kanun çıkarmıştır.

Ekvator

Ekvator'da Quito ve Pimampiro belediyelerinin su şirketleri, içme suyuna vergi koyarak su fonları oluşturmuştur. Quito örneğinde amaç, su vergisinden elde edilen gelirlerin belli başlı tarımsal ve endüstriyel su kullanıcılarının yapacağı gönüllü ödemelerle tamamlanması ve yüksek arazilerdeki doğa koruma etkinliklerine yatırım yapılmasıdır. Pimampiro'da çevreci bir STK, orman sahiplerine doğrudan ödeme yapan bir belediye su fonu oluşturulmasını önermiştir. Her iki su fonunun başlangıç parasını uluslararası bağışçılar vermiştir. Yine Ekvator'da, Cuenca kenti belediyesinin su şirketi, daha doğrudan bir yaklaşımı benimsemiş ve su faturalarından elde edilen geliri suyun kaynağı yönündeki doğa alanlarını, katı koruma alanı olarak satın almak için kullanmıştır.

Kolombiya

Kolombiya'da Cauca Vadisi'nde tarımsal ve endüstriyel su kullanıcıları, uzun yıllar kronik su sıkıntısı çekmiştir. Bu yüzden, bir bölümü birleşerek su havzası yönetim etkinliklerini destekleyecek gönüllü katkıları toplamak üzere özel birlikler kurmuşlardır. 2000 yılında, 1 milyon hektardan fazla alanı kapsayan ve suyun kaynağı yönünde yaklaşık 97.000 aileye fayda sağlayan bu türden 12 Su Kullanıcıları Birliği vardı.

Benzer PES'ler, El Salvador, Honduras, Guatemala, Meksika ve Nikaragua gibi birçok Latin Amerika ülkesinde geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bu örneklerden ve ilgili deneyimlerden çıkarılan ilk dersler şunları göstermiştir:

- Ormanların korunmasını, su hizmetlerine yapılan ödemelerle finanse etme potansiyeli çok az değerlendirilmiştir;
- Orman örtüsünün hidrolojik hizmetlere etkisiyle ilgili bilgi yetersizliği, birçok düzenlemenin zayıf noktası olarak varlığını sürdürmektedir;
- PES düzenlemelerinin yönetsel maliyeti ve kurumsal yükü, coğrafi ölçeği ve katılan alıcılarla satıcıların sayısına bağlı olarak büyük ölçüde farklılık göstermektedir;
- Genellikle tatmin edici ikili anlaşmalar yapılabildiğinden, bağlayıcı yasal çerçeveler zorunlu değildir;
- Ödeme oranlarının hem alternatif arazi kullanımlarının fırsat maliyetini, hem de faydalananların ödeme istekliliğini yansıtması gerekir. Açık artırma ve teklif verme sistemleri arazi sahiplerine yapılan fazla ödemelerin azaltılmasına yardımcı olabilir;
- PES düzenlemelerinin uygulanması, suyun kaynağı yönünde yaşayan, merkezden uzak kalmış topluluklara önemli toplumsal faydalar ve yeni bir gelir kaynağı sağlayarak arazi kullanım haklarını güvenceye almaya yardımcı olabilir.

28. Kutu Bolivya'da Noel Kempff Mercado Ulusal Parkı'nı finanse etmek için karbon ofset satışı¹¹⁷

Noel Kempff Mercado Ulusal Parkı (NKMNP) dünyada biyolojik çeşitliliğin en zengin olduğu alanlardan ve Amazon Havzası'ndaki en bakir parklardan biridir. Kuzeydoğu Bolivya'da 1,5 milyon hektarı aşan bir alan üzerinde kurulu olan NKMNP, beş farklı ekosistemi kapsamakta ve tahminen 4.000 bitki türü, 600'den fazla kuş türüyle tehdit altındaki birçok türün önemli sayıda popülasyonuna ev sahipliği yapmaktadır. Park, 1990'ların ortalarında kerestecilik ve arazilerin tarım alanlarına dönüştürülmesi yüzünden tehlike altındaydı.

1997'de, Bolivya hükümetiyle Bolivya STK'sı Doğa Dostları Vakfı (Fundación Amigos de la Naturaleza-FAN), Doğa Koruma (TNC), ABD tabanlı iki enerji şirketi (American Electric Power ve PacifiCorp) ve uluslararası bir petrol şirketi (BP Amoco) arasında, NKMNP'nin korunmasını desteklemek amacıyla bir ortaklık kurulmuştur. Noel Kempff Mercado İklim Eylem Projesi, orman kaybını azaltacak, doğal bitki örtüsünün yeniden büyümesini artıracak, böylece otuz yılda 25-36 milyon tonluk CO₂ salımını dengeleyecek koruma ve sürdürülebilir kalkınma etkinliklerinden oluşan bir hizmet paketiyle park için 10 milyon ABD Doları'ndan fazla fon getirmiştir. TNC ve diğer sponsorlardan gelen ilave katkıların yanı sıra, projenin iş ortakları, başlangıçta yaklaşık 7 milyon ABD Doları sağlamıştır. Bolivya hükümeti, proje süresince tekrarlanan giderleri karşılamak üzere yılda 250.000 ABD Doları vermeyi taahhüt etmiştir. Projenin ürettiği karbon ofset kredileri, baş yatırımcı olan American Electric Power'e verilen %5'lik kâr payı da dahil olmak üzere hükümetle (%46,5) sanayici sponsorlar (%53,5) arasında paylaşılmıştır. Bolivya hükümeti ayrıca, projenin ürettiği karbon ofset satışı gelirlerini, Bolivya'nın diğer bölgelerindeki koruma etkinlikleri için kullanmayı kabul etmiştir.

Proje kapsamındaki karbon ofsetlerinin ana kaynağı daha önce, 500.000 hektarlık devlet arazisi üzerinde var olan kerestecilik imtiyazlarının (maliyeti 1,6 milyon ABD Doları) iptali olmuştur. Bu arazi Ulusal Parka dahil edilmiş ve doğal olarak kendini yenilemeye bırakılmış, orman yeniledikçe karbon depolamaya başlamıştır. Aynı zamanda, eskiden kerestecilik imtiyazına sahip olanlarla bir "sızıntı" önleme anlaşması imzalanmış, faaliyetlerini durdurmak için aldıkları tazminat fonlarını nasıl kullandıkları yolunda rapor vermeyi ve diğer kerestecilik faaliyetlerinde sürdürülebilir ormancılık uygulamalarına odaklanmayı kabul etmeleri sağlanmıştır.

İlave proje fonları, 1,5 milyon ABD Doları tutarında, ana parası korunarak sadece faizi kullanılacak bir başlıca fonu kurmak için kullanılmıştır. Fondan elde edilecek gelirin, parkın yıllık işletme bütçesinin %20'sini karşılaması beklenmektedir. Proje fonları aynı zamanda muhafaza memuru istihdam etmek, ekipman ile altyapıya yatırım yapmak ve parkın koruma ve yönetim etkinliklerini güçlendirmek için de kullanılmıştır. Yerel topluluğun kalkınmasına verilen destek, park tarafından işe alınmayı, yerel girişimlerin geliştirilmesi için döner sermaye kurulmasını, kaynakların sürdürülebilir hasadının teşvikini, yerel eğitim ve sağlık tesislerinde arazi ve yatırımlar için kanuni mülkiyet hakkı alınmasını da içermektedir. Ekoturizm tesisleri kurulmuş, park için ilave gelirler üretmek için kâr amaçlı bir girişim (Canopy Botanicals) hayata geçirilmiştir. Kullanım dışı kalmış kerestecilik arazisinin parka dahil edilmesiyle NKMNP'nin yüzölçümü 0,89 milyon hektardan 1,5 milyon hektara, başka bir deyişle neredeyse iki katına çıkmıştır. Aynı zamanda, karbon kredileri satışından sağlanan fonlar, NKMNP bünyesinde daha üst düzeyde yönetimle koruma etkinliklerini mümkün kılmuştur. Öte yandan, halkın proje tasarımına sınırlı katılımı, projenin yerel geçim kaynakları (park kaynaklarına erişim ve kereste sanayinde istihdam olanakları da dahildir) üzerindeki etkisiyle ilgili endişeler yaratmıştır. Yerel toplumdan parkın genişletilmesine gelen ilk itirazlar, topluluk kalkınma etkinlikleri ve park muhafaza memurları istihdamı önerileriyle ancak kısmen giderilebilmiştir. Park güvenliği ile karbon tutma ve depolama projeksiyonlarının güvenilirliğinin sorgulanmasına yol açan yasadışı kerestecilik de bir başka endişe kaynağıdır. Böylece, 1998'de en az 18 milyon ton CO₂ tutulması ve depolanması beklenirken, bu miktar 2001 yılında projenin internet sitesinde 10 milyon tona düşürülmüştür.

Noel Kempff Mercado İklim Eylem Projesi'ni, karbon kredilerinin KA korunmasını finanse etmek için kullanıldığı yerlerde birçok başka örnek izlemiştir. Kyoto Protokolü'nün Temiz Kalkınma Mekanizması uyarınca ormansızlaşmanın önlenmesine karbon kredileri verilmediği halde, "Kyoto ile uyumlu olmayan" karbon için paralel bir pazar, daha az kısıtlayıcı olmakta ve ormanların korunmasına kaynak sağlamaya devam etmektedir. Yakın tarihli bilinen bir örnek de Madagaskar'da, Uluslararası Koruma Örgütü, Natsource Japan Ltd. ve Mitsubishi Group'un, tehdit altındaki ormanları korumak ve yerel sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için güç birliği yapmasıdır.¹¹⁸ Bunlar ve diğer örnekler, karbon piyasalarının, özellikle aşağıda sıralanan durumlarda KA'lar için hatırı sayılır yeni fonlar sağlayacağını göstermektedir:

- Karbon kredileri, özel sektör alıcılarına profesyonel olarak pazarlanmaktadır. Noel Kempff Mercado Projesi'ne katılan şirketler için, STK'lar ve hükümetlerle ortaklık içinde ormanların korunmasına ve ormanların eski haline getirilmesine yatırım yapmak, sera gazı salımını azaltmaya kararlılıklarını kanıtlama bakımından yüksek görünürlük ve düşük riskli bir fırsat sağlamıştır. Kerestecilik imtiyazlarının satın alınması da hayli uygun maliyetli bir yöntem olmuş, ton başına 1 ABD Doları'ndan daha az fiyatla karbon kredileri üretmiştir. Gelecekte, KA'lar için karbon finansmanını artırmak, bu ticari etkinliklerin ihtiyaçlarına daha fazla önem veren benzer profesyonel pazarlama çabaları gerektirecektir.
- Temiz süreçler ve kurallar uygulamaya konulmuştur. Noel Kempff Mercado Projesi, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi'nin önerdiği kriterlerin yanı sıra, ABD Ortak Uygulama Girişimi, Kanada Ortak Uygulama Programı ve BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin ilk Taraflar Konferansı'nda varılan Ortak Uygulama Kararı kurallarına uygun olarak tasarlanmıştır. Diğer yakın tarihli projeler, Kyoto Protokolü'nün Temiz Kalkınma Mekanizması veya karbon salımının "gönüllü" olarak azaltılması için paralel çerçevelere dayanmaktadır.
- Çeşitli kuruluşlar itibarı garanti etmektedir. TNC ve FAN, anlaşmanın tanıtılmasında, aracılık hizmetlerinde ve desteklenmesinde hayati roller oynamıştır. Karbon tutma ve depolama sonuçlarını izlemek ve doğrulamak için FAN'ın yanı sıra bağımsız bir STK olan Winrock International ile de sözleşme yapılmıştır. ABD tabanlı bir hukuk firması olan ve o dönemde ABD Ortak Uygulama Girişimi kapsamındaki karbon tutma ve depolama ve ofset projeleriyle ilgili en ciddi hukuki deneyime sahip birkaç firmadan biri olan Hopp & Associates PLLC ilave destek vermiştir. Karbon finansmanı konusunda uzmanlaşma giderek daha erişilebilir hale gelmekte, ancak hâlâ büyük ölçüde gelişmiş ülkelere ve enerji sektörüne odaklanmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, KA'lar için daha fazla karbon fonu elde etmek için KA yetkililerinin ilave kapasite geliştirmesinin yanı sıra karbon finansmanı uzmanlarıyla ortaklıklar kurmak gereklidir.

¹¹⁷ Totten, 1999; Bruneau, 2000; Noel Kempff Mercado İklim Eylem Projesi internet sitesi (www.noelkempff.com); Cottle ve Crosthwaite-Eyre, 2002; Pagiola et al., 2002, pp. 247-59 içinde.

¹¹⁸ www.celb.org/xp/CELB/news-events/press_releases/03222005.xml.

29. Kutu AB'de hava ulaşımının sera gazı salımını azaltmak için ekonomik araçlar

Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), 2050 yılına gelindiğinde toplam sera gazı salımının kabaca %15'inden havacılığın sorumlu olacağını tahmin etmektedir. Hava ulaşımı, kısmen yakıttan alınan vergilerin düşük olması yüzünden hızla büyümüşür, çünkü sektör 1944 Şikago Sözleşmesi uyarınca büyük ölçüde muaf tutulmuştur. Havacılıkta kullanılan yakıtta "yeşil" vergiler getirilmesi yolundaki yakın tarihli önerilere, vergi gelirlerinin çevre koruması dahil olmak üzere potansiyel kullanımlarıyla ilgili çeşitli tavsiyeler eşlik etmiştir.

1997'de Avrupa Birliği'nde Hollanda'nın başkanlığı sırasında, Hollanda'nın Ulaştırma Bakanı Annemarie Jorritsma, AB'nin tek taraflı olarak havacılık yakıtı vergisi koymasını önermiştir. Aralık 2000'de Avrupa Parlamentosu Ekonomik ve Parasal İlişkiler Komisyonu, Üye Ülkelerin yurtiçi ve AB içi uçuşları vergilendirmesine olanak sağlayan bir öneriyi onayladığını belirtmiştir. Komite ayrıca Avrupa Komisyonu'nu, Şikago Sözleşmesi uyarınca uzun yıllardır havacılık yakıtına tanınan vergi muafiyetinde değişikliğe gitmek için Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü aracılığıyla müzakereler yürütmeye davet etmiştir.

Sektörden gelen itirazlara rağmen, Avrupa Komisyonu 2005'in sonlarına doğru havacılığın AB Emisyon Ticaret Sistemi'ne dahil etme planlarını açıklamıştır. Bu öneriler AB hükümetlerince kabul edilirse, havayolları yolcuları büyük olasılıkla, uçuşları sırasında üretilen kirletici maddeler yüzünden çevreye verilen zararın dengelenmesi için ek bir ücret ödemek zorunda kalacaklardır. Avrupa'da faaliyet gösteren bütün havayolu şirketleri, emisyon sınırlamalarına tabi olacaktır. Henüz havacılık sektörü için sağlam iklim hedefleri belirlenmemiş olmasına rağmen, Avrupa Komisyonu havacılık yakıtı üzerinde yeni vergiler veya havacılığın Emisyon Ticaret Sistemi'ne dahil edildiğini görme isteğini açıkça ifade etmiştir.

30. Kutu ABD'de Sulak Alan ve Koruma Bankacılığı¹¹⁹

Çoğu gelişmiş ülke gibi, Amerika Birleşik Devletleri de tarım, altyapı, sanayi ve konut imarı için arazi "ıslahı" çalışmaları sonucunda doğal sulak alanlarının ve diğer doğal ortamlarının büyük bölümünü kaybetmiştir. Süreç içinde, kuşlar, balıklar ve diğer hayvan ve bitki örtüsünün doğal ortamı büyük ölçüde kaybedilmiştir. Örneğin, ABD Balık ve Yaban Hayatı Hizmetleri (FWS) 1976 ile 1986 arasındaki on yılda, yılda ortalama 117.000 hektar oranında sulak alanın kaybedildiğini tahmin etmektedir.

Durum son zamanlarda iyileşme göstermiş, FWS 1986-97 döneminde yılda yaklaşık 24.000 hektar sulak alan kaybı yaşandığını belirtmiştir. Sulak alan kaybındaki düşüş, kısmen 1972 tarihli Temiz Su Yasası uyarınca 1990'ların başında yapılan mevzuat reformlarından kaynaklanmaktadır. Bu reformlar, arazi geliştirme işiyle uğraşanların, olumsuz etkiler kaçınılmaz olduğunda, yol açtıkları çevre tahribatını, diğer yerlerde sulak alanların ve diğer doğal ortamların oluşturulmasını, eski haline getirilmesini ve/veya korunmasını finansman sağlayarak telafi etmesine olanak tanımaktadır. Örneğin 2003'te Amerikan Ordusu Mühendisler Birliği (ülkenin sulak alanları konusunda yetkilidir), 8.632 hektarlık sulak alanın kurutulması ve doldurulması için izin çıkarmıştır. Ancak Birlik, bu izinlere karşılık arazi geliştiricilerin kabaca iki katı alanda sulak alan oluşturmasını, eski haline getirmesini veya zararın giderilmesini şart olarak öne sürmüştür. Bu politikanın nihai hedefi, sulak alan kaybını "sıfıra" indirmektir. Karasal doğal ortamlar için ilgili devlet ve eyalet yasalarının yanı sıra 1973 tarihli Tehdit Altındaki Türler Yasası ile de benzer şartlar getirilmiştir.

Sulak alanların ve diğer doğal ortamların kaçınılmaz kaybı, doğrudan arazi geliştirici tarafından telafi edilmek zorunda değildir. Arazi dışı zararın, kamu yetkililerinin uygulanabilir ve uygun olduğunu tespit ettiği yerlerde üçüncü taraflarca azaltılması olasılığı, zararı azaltma hizmetlerini yükselen bir pazara dönüştürmüştür. Çoğu arazi geliştirici, doğal ortam oluşturma, eski haline getirme ve yönetme işinde uzmanlığa sahip olmadığı için, genellikle sulak alan uzmanları ve koruma "bankerleri"nden "zararı azaltma kredisi" satın almayı tercih etmektedir. Bankerler arasında çevre koruma STK'larıyla, arazi satın alarak doğal ortamlar (bankaları) yaratan veya eski haline getiren ticari şirketlerin yanı sıra kamuya ait bazı KA'lar vardır. Zararı azaltma kredilerinin fiyatı, arazi satın alma ve eski haline getirme maliyetlerinin yanında arazi geliştiricilerin talebinin düzeyine bağlı olarak bir hayli değişkendir. Bildirilen fiyatlar, bazı bölgelerde sulak alan kredileri için hektar başına 1.200 ABD Doları kadarken, yakın tarihli raporlara göre bazı istisnai koruma bankaları için hektar başına 300.000 ABD Doları'na kadar çıkmaktadır.

Özel şirketlerin bu fiyatlar sayesinde zararı azaltma kredisi vermeye ilgi göstermeye başlamaları şaşırtıcı değildir. Büyümekte olan zararı azaltma pazarında, sulak alan bankalarının sayısı 1992/93 döneminde, 18 eyalette faaliyet gösteren 46 onaylanmış bankadan (bunların sadece biri özel mülkiyetteydi), 2001/02 döneminde, 40 eyalette üçte ikisi özel, ticari kuruluşlar olan toplam 219 bankaya çıkmıştır. Tehdit altındaki türler veya "koruma" bankacılığı başlangıç aşamasında olup hızla büyümektedir ve 2003 itibarıyla beş eyalette faaliyet gösteren 35 onaylanmış bankanın %63'ü özel mülkiyettedir. Bunların 29'unun Kaliforniya eyaletinde bulunduğunu, yarısının da mevcut KA'lara bitişik olduğunu belirtmek gerekir.

Kutu30 devamı

¹¹⁹ Fox ve Nino-Murcia, 2005; ten Kate et al., 2004; Wilkinson ve Kennedy, 2002; www.usace.army.mil/inet/functions/cw/hot_topics/didyouknow.pdf; www.nwi.fws.gov/statusandtrends.htm

30. Kutu ABD’de Sulak Alan ve Koruma Bankacılığı¹¹⁹ (Devamı)

Doğal alan tazminatı ve ofset düzenlemelerinin diğer örneklerine Brezilya (2002 tarihli Korunan Alanlar Yasası ve 2001 tarihli Ormancılık Yasası), Kanada (1985 tarihli Balıkçılık Yasası), İsviçre (1983 tarihli Doğanın ve Peyzajın Korunması Federal Yasası)’nin yanı sıra Avustralya’nın bazı eyaletlerinde (örneğin Victoria’nın 2002 tarihli Doğal Bitki Örtüsü Çerçevesi, Yeni Güney Galler’in Yeşil Ofset Pilot Programı) rastlamak mümkündür. Avrupa Komisyonu’nun Nisan 2004’te kabul ettiği yeni Çevresel Yükümlülük Yönergesi, Avrupa Birliği’nde benzer düzenlemeler getirilmesini sağlayabilir, çünkü özel firmalar, arazide veya arazi dışında meydana gelen çevresel hasarları tazmin ederek yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Çeşitli sanayi birlikleri de biyolojik çeşitlilik ofsetlerini, doğal alan tazminatının yasayla zorunlu kılınmadığı yerlerde bile üyelerinin “faaliyet ruhsatı”nı korumalarında potansiyel değere sahip bir mekanizma olarak tanımlamaktadır (Bkz. Uluslararası Petrol Sanayi Çevre Koruma Birliği, Enerji ve Biyolojik Çeşitlilik Girişimi, Uluslararası Madencilik ve Metaller Konseyi).

Biyolojik çeşitlilik tazminatı ve ofsetleri, ekosistemin eski haline getirilmesine ve genel olarak KA’lara fon sağlama bakımından olağanüstü bir potansiyele sahiptir. Bugüne kadar edinilen deneyimler, ofset programlarının uzun vadede iş dünyası, çevreci STK’lar ve yasal yetkililer arasında iyi ilişkiler, koruma öncelikleri ve göstergeleri konusunda uzlaşma, karar verme sürecinde güçlü yerel katılım ve güvenilir izleme, yürütme ve bakım mekanizmaları gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

KA’ların sürdürülebilir finansmanında engeller ve fırsatlar

Hâlâ nispeten yeni olmasına rağmen, ekosistem hizmetlerine yapılan ödemeler, KA finansmanında giderek daha önemli bir kaynak haline gelmektedir. Birçok ülkede, farklı ekosistemlerde çeşitli yeni düzenlemeler denenmiştir. Bunun yanında, ekosistem hizmetlerine yapılan ödemelerin, KA’lar yakınında bulunan arazi sahiplerinin verdiği biyolojik çeşitlilik hizmetlerini tazmin etmek için etkili bir mekanizma olabileceği yolunda artan bir farkındalık ve kanıtlar vardır. Bu esneklik, KA’lara gelir üretmek için yapılan bazı ödeme düzenlemelerinin becerisiyle birleştiğinde, bu türden finansman mekanizmalarını daha da geliştirmek, daha geniş ekosistem hizmetleri, hak sahipleri ve KA’lar yelpazesine yaymak için gerekli potansiyeli ve gereksinimi vurgulamaktadır. Deneyimler, çevresel hizmetlere yapılan ödemeler dikkatle tasarlanıp uygulandığında, çevresel hedeflere bilindik “komuta kontrol” yaklaşımlarına kıyasla daha az maliyetle ulaşılabileceğini, bu arada biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin kesintisiz gelişimi için olumlu teşvikler yaratabileceğini göstermiştir.¹²⁰

Ekosistem hizmetlerine yapılan ödemelerin KA’lara fayda sağlayacak şekilde geliştirilmesinin önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. KA yönetimiyle verilen ekosistem hizmetinin niteliği ve niceliği arasındaki ilişkiyi kanıtlamak, ekosistem hizmetlerine uygun fiyatlar belirlemek, korumanın etkinliğini, ekonomik verimliliğini ve ekosistem hizmetlerine yapılan ödemelerin toplumsal eşitlik üzerine etkilerini izlemek için genellikle elle tutulur veriler ve analizler gerekmektedir. Bazı durumlarda, ödeme düzenlemelerinin benimsenmesini ve uygulanmasını sağlamak için yasa veya yönetmeliklerde reform yapmak gerekebilir. Ekosistem hizmetlerine yapılan ödemeleri, KA’ları finanse eden bir sistem olarak geliştirmek için süregelen çabalar, düzenlemelerin bilinçli tasarımı veya izlenmesini sağlayacak biyofiziksel veya sosyoekonomik veriler üretmede veya politikaları belirleyenlerle karar vericileri, bunları destekleyecek daha kapsamlı siyasi ve yasal değişiklikler yapmaya ikna etmekte güçlüklerle karşılaşmıştır.

İlerleme potansiyeli ve diğer güçlükler

Ekosistem hizmetleri için yapılan ödemeleri, KA’ları finanse edecek bir sistem olarak geliştirmeye yönelik büyük bir potansiyel vardır. Bugüne kadar edinilen deneyimler, bu tür düzenlemelerin hem KA’lara gelir akışını artırmada, hem de fonların doğru paydaşlara ulaşmasını sağlamada etkili olabileceğini göstermektedir. Ancak bugüne kadar, geliştirilen ödeme sistemlerin çoğu nispeten küçük ölçeklidir veya pilot proje olarak yürütülmüştür. Temel soru, PES düzenlemelerinin, küresel ölçekte ekosistemlerin korunmasına katkı sağlayacak hale getirilmesi için hangi şartların veya eylemlerin gerekli olduğudur.¹²¹

Ekosistem hizmetlerine yapılan ödemelerin avantajları arasında, KA’ların çıkarıma ve tüketime yönelik olmayan kullanımlarından gelir elde edebilme ve çok uzaklarda yaşayan çok çeşitli KA hak sahiplerinin ödeme istekliliğini değerlendirme becerisi de vardır. Bu tür mekanizmalar, ek bir gelir akışı başlatarak çok kullanımlı KA’lar kavramını genişletme olanağı tanımaktadır. Öte yandan, ekosistem hizmetlerine yapılan ödemeler bazen, KA yönetiminde, diğer KA kullanımlarıyla çelişecek değişikliklere yol açabilir (örneğin karbon depolama veya akış yönündeki su arzını optimize etmek, her zaman biyolojik çeşitliliğin korunmasıyla uyumlu olmayabilir).

Çoğu PES düzenlemesi, ekosistem hizmetlerinin sunumu bakımından, kamuya ait koruma kuruluşları veya KA yöneticilerinden ziyade, özel kaynak kullanıcılarını hedef almaktadır. Bu durum, PES’in piyasa teşviklerini değiştirerek kaynak kullanımı veya üretim uygulamalarında isteğe bağlı değişiklikler yaratmaya verdiği önemi yansıtmaktadır. Yasalar uyarınca, çoğu KA (çoğu özel kaynak sahibi gibi), kendi etki alanında veya kaynak kullanımıyla ilgili diğer düzenlemelere göre ekosistem hizmetleri vermekle yükümlüdür. Buna rağmen, KA’ların veya diğer kaynak kullanıcılarının yasa uyarınca ekosistem hizmeti vermek zorunda olduğu yerlerde bile ödemeler bu zorunluluğu teşvik edici bir unsur olabilir.

Bazı KA’ların ziyaretçilerine ücretsiz giriş olanağı sağlamak zorunda oldukları gibi, bazılarının da verdikleri kimi ekosistem hizmetlerini “ücretlendirmeleri” kesinlikle yasaklanmış olabilir. Bu tür kısıtların önemli bir örneği, birçok KA’nın (ve potansiyel KA’ların) hızla yükselen küresel karbon piyasasına katılmasını engelleyen ve Kyoto Protokolü’nün Temiz Kalkınma Mekanizması uyarınca önlenmiş ormansızlaşma aracılığıyla üretilen karbon kredilerinin yetersizliğidir. Bu engellere rağmen, bazı KA’lar gönüllü alıcılardan karbon finansı sağlamayı başarmıştır.

¹²⁰ Jenkins et al., 2004.

¹²¹ Jenkins et al., 2004.

Ekosistem hizmetlerine yapılan ödemelerin yaygınlaştırılmasının önündeki belki de en büyük güçlük, sistemin zorluğu; tasarımı, uygulanması ve yürütülmesi için gerekli maliyet ve zamandır. Hizmeti verenler ve bu hizmetlerden yararlananlarla derinlemesine müzakereler yapmak doğal olarak gereklidir; izleme genellikle karmaşık bir iştir ve başarıyı garantilemek için kapsamlı politika değişiklikleri gerektirebilir. Yine de ekosistem hizmetleri için yapılan ödemelerin kullanımı giderek yaygınlaştıkça ve mevcut düzenlemeler üzerinden yöntemler, veriler ve deneyimler geliştirildikçe, bu tür düzenlemeleri biyolojik çeşitlilik ve yerel geçim kaynakları yararına tasarlamak, uygulamak ve izlemek giderek kolaylaşmaktadır.

7.6 Sonuç: Korunan alan mal ve hizmetleri için piyasaya dayalı fiyatlar

Turizm ücretleri ve kaynak kullanım ücretleri, çoğu KA için önem taşıyan mevcut fon kaynaklarıdır. Ekosistem hizmetleri için ödemeler de yeni bir fon kaynağı olarak hızla ağırlık kazanmaktadır. Bütün bu mekanizmaların ortak yanı, KA kullanıcıları ve hak sahiplerinden sunulan mal ve hizmetler karşılığında ücret tahsil edilmesi vurgusudur. KA mal ve hizmetlerini ücretlendirerek maliyeti geri kazanmada bir hayli ilerleme kaydedilmiş olmasına rağmen, piyasaya dayalı fiyatların bir finansman mekanizması olarak kullanımını artırmada hâlâ birçok olanak ve aynı zamanda güçlük vardır.

Gelecekte ilerleme kaydetmek için, KA'ların sunduğu ve sunacağı mal ve hizmet çeşitlerine daha geniş kapsamlı bir bakışın yanı sıra ücretlendirme mekanizmaları ve bunları iyileştirme için somut eylemler geliştirilmesi gerekecektir. Yeni ve iyileştirilmiş pazarlar belirlemek ve tanıtmak için gösterilen çabalar ve bunları uygulamak için gerekli kurumsal altyapının oluşturulması, belirli girdileri ve diğer sektörlerle ortaklıklar kurmayı gerektirecek ve çoğu çevre kuruluşunun mahrum olduğu becerilerden yararlanma ihtiyacını gündeme getirecektir. Ayrıca, bazı ülkelerde "tüketici odaklı" KA yönetimi modellerini uygulayabilmek için KA yetkililerinin kapasitesini güçlendirme gereksinimi vardır. Bunun, farklı KA kullanımları ve hak sahipleri arasındaki çelişkileri ve tamamlayıcı unsurları açıklığa kavuşturma, biyolojik çeşitliliği koruma temel misyonunu göz ardı etmeden KA yönetim uygulamalarında uygun değişiklikleri teşvik edebilecek piyasaya dayalı ücretlerin tasarımı çabalarını da içermesi gerekir (Tablo 4).

Tablo 4. Korunan alan mal ve hizmetleri için piyasaya dayalı fiyatlar: Mevcut durum, potansiyel ve gereksinimler

	Mevcut durum	Potansiyel	Gerekli eylemler
Turizm ücretleri	<ul style="list-style-type: none"> Birçok yerde KA finansmanında temel unsur Doğa turizmine talep artmakta 	<ul style="list-style-type: none"> Turizm tesisleri için maliyeti geri kazanma yöntemlerini geliştirme ve ziyaretçilerin gerçek ödeme istekliliğini daha iyi yansıtacak ücretler koyma fırsatı Turist pazarlarını ve verilen hizmetlerini çeşitlendirme fırsatı KA arazileri içinde ve KA'lar arasında talebi yönetmek veya yönlendirmek için kullanılmalı 	<ul style="list-style-type: none"> Turist ücretlerinin hesaplanmasını geliştirmek Turizm tesislerini geliştirmeye yatırım yapmak Yüksek nitelikte turizm tesislerini işletmek ve pazarlamak için ilave uzmanlık gerekebilir
Kaynak kullanım ücretleri	<ul style="list-style-type: none"> Birçok yerde KA finansmanının çekirdek bileşeni KA ürünlerinin ve KA'larda yürütülen çıkarım etkinliklerinin çeşitlendirilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Ücretlerin gerçek ekonomik değerlere uyumlu olacak şekilde belirlenmesi gerekir KA ürünlerinin pazarlarını ve ücretlerini çeşitlendirme potansiyeli İkincil ve katma değerli sanayiler için artan destek 	<ul style="list-style-type: none"> Kullanıcı ücretlerinin, imtiyazların ve diğer ücretlerin hesaplanmasını geliştirmek Kurumsal kapasiteyi güçlendirmek ve kuruluşların KA ücretlerini belirleme ve tahsil etmedeki rollerini açıkça tanımlamak Ekolojik sürdürülebilirliği çıkarım rejimleriyle entegre etmek
Biyolojik malzeme toplama ücretleri	<ul style="list-style-type: none"> Bazı ülkelerde KA yetkilileri, KA'larda biyokimyasal veya genetik malzeme toplama hakkını ücretlendirmekte 	<ul style="list-style-type: none"> KA'lar için ilave gelir üretme potansiyeli ama bazen abartılarak gerçekçi olmayan beklentiler yaratmakta 	<ul style="list-style-type: none"> Biyolojik malzeme toplama müzakereleri için KA kapasitesini güçlendirmek Daha adil fayda paylaşımı için düzenlemeler geliştirmek
Ekosistem hizmetleri için ödemeler (PES)	<ul style="list-style-type: none"> Nispeten yeni finansman mekanizmaları Özellikle özel arazilerde koruma etkinliklerinde hızlı büyüme 	<ul style="list-style-type: none"> Çıkarım amaçlı olmayan KA yönetim rejimlerinden daha fazla gelir elde etme olanağı KA'larla özel arazi sahiplerinin verdiği ekosistem hizmetlerini desteklemek için etkin bir araç olabilir 	<ul style="list-style-type: none"> Destekleyici politikalar ve/veya mevzuat çerçeveleri geliştirmek Biyofiziksel bağlantılar, verimlilik ve PES'in toplumsal etkileri için yöntemleri ve veri toplamayı geliştirmek

Bölüm 3:

Sonuçlar ve Öneriler

8. Sonuçlar

Bu rapor KA finansman mekanizmalarını; gelecekteki sürdürülebilirliklerini, etkinliklerini ve verimliliklerini geliştirme amacıyla gözden geçirek değerlendirilmektedir. Raporun I. ve II. Bölümleri KA finansmanında mevcut durumu ve yeni eğilimleri analiz etmekte, finansal sürdürülebilirliği değerlendirmek için kavramsal bir çerçeve geliştirmekte ve farklı KA finansman mekanizmalarının uygulamada nasıl kullanıldığını anlatmaktadır. Bu bölüm, farklı finansman mekanizmalarının farklı ülkeler, ekosistemler ve KA türlerindeki başarısını etkileyen kilit unsurlar hakkında sonuçlar çıkarmayı hedeflemektedir.

8.1 KA finansmanı: Potansiyel ve gelecek yönelimleri

Çoğu ülkede KA'ları kamu kuruluşları yönettiğinden, kamu sektörü bütçeleri uzun vadeli finansmanın çekirdeğinde kalmaya devam edecektir. Gelişmekte olan dünyada, iki taraflı ve çok taraflı bağış fonları benzer şekilde KA finansmanında önemli bir ikincil kaynak olarak varlığını koruyacaktır. Ancak bu rapor, bu tür bilindik finansman kaynaklarının, hem mevcut fon akışını korumak, hem de artırmak amacıyla biyolojik çeşitliliğin korunmasına ayrılması yöntemini yeniden çerçevlendirme ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Gelecekte kamu fonlarını KA'lara çekmek için temel şart, KA planlayıcılarıyla yöneticilerinin, fon isteklerini sosyoekonomik hedefler bakımından haklı çıkarma becerisi olacaktır. Bu savın, yoksulluğu azaltmanın ezici aciliyeti yüzünden gelişmekte olan ülkelerde daha da güçlü olması gerekir. Bunun yanında, yerli ve yabancı hükümetleri, daha önce onayladıkları uluslararası anlaşmalar ışığında ve KA'ların ulusal ve küresel kamu hizmeti işlevini göz önünde bulundurarak KA'ları finanse etmek üzere verdikleri taahhütleri yerine getirmeye ikna etmek için daha büyük çabalar gerekecektir.

Öte yandan, KA finansmanının bilindik kaynaklarının, gelecekte KA ağlarını korumaya ve genişletmeye veya üstlerine yüklenen ve giderek artan beklentileri karşılamaya tek başına yetmeyeceği de eşit derecede açıktır. Bu güçlüğü çözmek için, son yıllarda ortaya çıkan yenilikçi KA finansman mekanizmalarını acilen geliştirmek ve genişletmek gerekmektedir. Bu mekanizmalar, gelecekte KA finansmanını hatırı sayılır derecede artırmak için büyük bir fırsat sunmanın yanı sıra KA yönetimi ve sürdürülebilirliğinde daha büyük iyileştirme çabalarını da teşvik edebilir.

Yüksek potansiyeli olan finansman mekanizmaları, vergiler, sübvansiyonlar ve kredi düzenlemeleri gibi ekonominin diğer sektörlerinde uzun zamandır kullanılan mali ve finansal araçlarla KA yönetimi ve tesisleri için maliyet devri ve fayda paylaşımı mekanizmalarını içermektedir. Bunun yanında, KA mal ve hizmetleri için yeni pazarlar geliştirme ve fiyatları piyasa ilkelerine göre belirleme gibi daha kapsamlı gelişme süreçlerini yönlendirmede giderek daha fazla kullanılan teşvike dayalı yaklaşımların KA'larca daha fazla benimsenmesi gereği vardır. Özel sektörü ve KA yönetimine toplum katkısını teşvik eden (ve ödüllendiren) finansman mekanizmaları özellikle umut vericidir. Ekosistem hizmetlerine yapılan ödemeler de, genel olarak KA'lara ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına kaynak yaratma konusunda büyük potansiyele sahiptir.

KA finansmanını artırma çabaları, fon kaynaklarının giderek daha fazla çeşitlenmesinden yararlanmalıdır. KA yöneticileriyle yetkilileri özellikle özel ve hükümet dışı kaynaklardan artarak gelen (ve bu kaynaklara giden) fonları, ticari ve bütçe dışı kanallar aracılığıyla seferber etmeye odaklanmalıdır. Aslında bu çeşitlilik, KA'ların uzun vadede sürdürülebilir finansmanını garanti altına almak için bir ön şart olarak da görülebilir.

Anahtar, kapasite geliştirmek olacaktır. KA planlayıcılarıyla yöneticilerinin yanı sıra KA'lara fon sağlayan kuruluşların karar vericileri, KA'ların mevcut finansmanının devamlılığının garanti altına alınması, yeni kaynaklardan gelen fonların artırılması için fırsatların değerlendirilmesi ve ekonominin diğer sektörlerinde kaynak kullanımını idare eden politikaların, KA'ların potansiyelini yanlışlıkla da olsa baltalamaması için gerekli farkındalığı, altyapıyı ve bilgi tabanını yaratmaya yönelik yatırım yapmak zorundadır.

8.2 KA'ların sürdürülebilir finansmanında başlıca güçlükler

KA'ların sürdürülebilir finansmanını geliştirmek için birçok olanak bulunmasının yanında, üstesinden gelinmesi gereken birçok güçlük de vardır. Bunların en önde geleni, birçok uluslararası bağışçıyla ulusal hükümetlerin biyolojik çeşitliliğin korunması için verdikleri taahhütleri yerine getirmeyi ihmal etmeleridir. Çoğu ülkede KA'ların finansmanı, KA'ların artan sayısı, yüzölçümü ve taleplere ayak uydurmada nadiren başarılı olmuştur.

Kamu politikalarındaki önceliklerin değişmesi ve devlet bütçelerindeki kısıtların artması sorunun bir parçasıdır. Daha temel bir kısıt ise, hem koruma, hem de kalkınma konusunda karar verme konumunda olanların, KA'ların sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasındaki destekleyici rolü konusundaki farkındalığının yetersizliğidir. Bu yüzden, KA'lar için sağlanan fonlar, bırakın KA ağlarını ve özellikle düşük seviyede temsil edilen deniz çevresini genişletmeye, sürdürmeye bile yeterli değildir. Alternatif kaynaklardan daha fazla fon sağlama çabalarına ek olarak, kamu bağışçılarını ikna etmek için daha güçlü savlara ihtiyaç vardır. Farkındalığı artırmada kilit araç, KA maliyet ve faydalarına biçilen ekonomik değerdir.

Ekonomik teşvikler bir başka önemli konudur. KA'larla ilgili meseleleri mali sistemlerin tasarımına yaymak (fon ve olumlu teşvikler sağlamanın yanı sıra caydırıcı unsurları yok etmek) çoğu ülkede başlıca güçlüktür. Koruma ve kalkınma konularında karar verme konumunda olanların, mali araçların KA'ların finansmanında ve biyolojik çeşitlilik üzerindeki baskının azaltılmasında potansiyel bir mekanizma olduğunu farketmeleri gereklidir.

KA'ların ekonomik katkısı ve korumayı desteklemede veya baltalamada teşviklerin rolüyle ilgili daha sağlıklı bilginin yanı sıra KA'ların toplumsal maliyetlerini daha kapsamlı düşünmek ve bu maliyetleri koruma bütçelerine dağıtmak gerekmektedir. Çoğu KA komşu topluluklara belirli dolaylı maliyetler ve fırsat maliyetleri yüklemektedir, ancak bu maliyetleri karşılamak için gerekli fonlar nadiren KA bütçelerinin ana unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Koruma örgütleri KA finansman stratejilerinin bir parçası olarak topluluk finansmanına daha fazla dikkat etmek zorundadır. Buna yerel düzeyde giderek artan fon harcamaları ile gelir ve fayda paylaşımı mekanizmalarının, KA bütçe tahsislerinin bir parçası haline getirilmesi de dahildir. Yerel paydaşlara uygun biçimde, zamanında ve yeterli fonların tahsisini sağlamak için yeni mekanizmalar gerekebilir.

Buna bağlı bir başka güçlük, yerel toplulukların ve özel sektörün KA yönetimine katılması (veya yönetimin bu oluşumlara devri) ile ilgilidir. Yol gösterici birçok örnek bulunmasına rağmen, harici grupların KA yönetim etkinliğine dahil edilmesi pek iyi anlaşılmamıştır. Harici grupların (özellikle özel sektör ve STK'lar), KA'ların maliyetleri ile KA'ların yönetimi ve KA hizmetlerinin verilmesi sorumluluğunu paylaşmak üzere seferber edilmesi için fırsatlar yeterince takdir edilmemektedir. Dahası, bu tür düzenlemelerin uzun vadede sürdürülebilirliğinin sağlanması için neler gerektiği de açık değildir.

KA'ların yerel ekonomik etkilerinin genişletilmesi (ve yeni fon kaynakları yaratılması) için yaygın bir strateji, KA kaynaklarının sürdürülebilir kullanımıyla ilintili ticari girişimlerin beslenmesidir. Ancak, son zamanlarda biyolojik çeşitlilik girişimlerinin yatırım, kredi ve girişim fonları aracılığıyla desteklenmesi için harcanan çabalar, bu mekanizmaların KA'ların sürdürülebilir finansmanına anlamlı bir katkıda bulunabilmesi için çeşitli güçlükler bulunduğunu ortaya koymuştur. Temel meseleler arasında KA'ların bulunduğu birçok uzak bölgede gerekli becerinin eksikliği, ticari olarak geçerli biyolojik çeşitlilik girişimleri kurmanın işlem maliyetinin yüksekliği, çoğu KA yetkilisinin, denetimleri altındaki kaynakları pazarlamada sınırlı tecrübeye sahip olması vardır. Bazı ülkelerin yasalarında veya düzenlemelerinde, KA'ların özel yatırımcılarla ticari akitlere girmesini engelleyen bariyerler bulunmaktadır.

KA'ların mal ve hizmetlerden ücret tahsil ederek doğrudan gelir ürettiği yerlerde, geliri artırma ve sürdürme konusunda da benzer engeller vardır. Kaynak çıkarımı ve kullanıcı ücretleri bakımından, çoğu KA, sürdürülebilir kullanım düzeylerini belirlemelerini veya uygun seviyede ücret veya imtiyaz hakları tespit etmelerini sağlayacak bilimsel temelden yoksundur. Bunun yanında, çıkarım amaçlı KA yönetimiyle ilgili yaygın çekinceler, KA yönetiminin araçlarıyla hedeflerinin düşünülmesinde kaymalar gerektirebilir. Kaynak çıkarımının kullanımını ve bu faaliyetlerden elde edilen gelirleri optimize etme istekliliği olduğu yerde bile, KA yönetim kapasitesi ve altyapısı çoğu kez ücret tahsil etmeye ve çıkarıma dayalı rejimleri sürdürülebilir bir şekilde yönetmeye yeterli değildir.

Ekosistem hizmetleri için ödemeler (PES), KA finansmanı krizine yeni bir çözüm olarak daha fazla gündeme getirilmektedir. Ancak PES uygulaması basit bir iş değildir, genellikle teknik kapasiteye hatırı sayılır yatırım yapılmasının yanı sıra uzun zaman alan temel değerlendirme süreci, paydaşlarla müzakereler, yasa veya düzenlemelerde reform ve ayrıntılı izleme, değerlendirme ve yürütme çalışmaları gerektirir. PES'in bazı durumlarda koruma hedefleri arasındaki çelişkileri (karbona karşı su arzı, su arzına karşı biyolojik çeşitlilik gibi) vurgulaması olasıdır. Dahası, bazı KA'ların ekosistem hizmetlerini "ücretlendirmesi" yasaklanmış veya yürürlükte bulunan çevre politikaları kapsamındaki PES düzenlemelerinin dışında bırakılmış olabilir.

Özetle, KA finansmanını geliştirmede güçlükler vardır. Hiçbiri üstesinden gelinemez değildir, ancak hepsi güçlü ve etkin KA kuruluşları gerektirmektedir. Başka bir deyişle, fonların miktarını artırmak KA'ların sürdürülebilir finansmanı için gerekli şarttır ama yeterli değildir. KA yetkililerinin ticari ve finansal yönetim becerilerini geliştirir ve KA'larla diğer sektörler (devlet kuruluşlarının yanı sıra işletmeler ve hayır kurumları) arasında daha güçlü ortaklıklar kurulursa, ilave fonlar da en etkin şekilde kullanılacaktır (ve gelecekte elde edilmesi daha kolay olacaktır).

8.3 Kilit sonuçlar

Yukarıda verilen özet ve bu raporun diğer bulguları temel alınarak, KA finansmanı ile ilgili bir dizi genel sonuç şu şekilde tanımlanabilir:

KA'ların fonlarını artırmak sadece bir gereksinim değil, bir yükümlülüktür

Hükümetler, sürekli KA'lar ağı kurmakta, bu ağı muhafaza etmek yeterli fonları garanti etme sorumluluğunu üstlenmektedir. 2.2. başlığında tanımlandığı üzere, birçok ülke CBD, WHC, CITES, Ramsar gibi uluslararası sözleşmelere imza koyarak veya Binyık Kalkınma Hedefleri, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Eylem Planı, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi 2010 Hedefleri ve Korunan Alanlar İş Programı gibi çok taraflı bildirgelere taraf olarak KA'lara fon sağlamayı taahhüt etmiştir. KA'ları finanse etmek için verilen bu taahhütlerin çoğu, ulusal politikalarla bölgesel anlaşmalara, bildirgelere ve sözleşmelere yansımıştır. Bu resmi belgeler, hükümetlerin KA'ları finanse etmesi için bir temel mantık ve gerekçe sağlamaktadır.

Çoğu KA finansal açıdan yeterince desteklenmemektedir ve mevcut koşullar altında böyle sürecektir

Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki karasal KA'larla deniz KA'larının önemli fon açıkları bulunmaktadır. Çoğu gelişmiş ülke, KA'ların etkin olarak yönetilmelerini sağlamaya yetecek kadar fon alamamaktadır. 2.4 ve 2.5. başlıkları, halihazırdaki fon akışlarının mevcut KA ağını finanse etmenin yakınından bile geçmediğini göstermektedir. Bu şartlar altında, bu fon açığının üstesinden gelineceğini düşlemek zordur. Kısacası, büyük ölçüde yerel hükümetler ve uluslararası kuruluşlara dayanan mevcut fonların, KA finansman gereksinimlerini karşılaması ihtimal dahilinde değildir.

KA fon gereksinimleri ve olanakları büyümeye ve değişmeye devam edecektir

KA fon gereksinimleri ve finansman mekanizmaları dinamiktir. 2.5. başlığında gösterildiği gibi KA fon gereksinimleri, kısmen KA ağlarındaki büyümenin bir sonucu olarak kısmen de halkın KA'ların sunması gereken olanaklar konusundaki beklentilerinin büyümesi yüzünden giderek artmakta ve çeşitlenmektedir. KA'ların toplumsal maliyetleri (hem dolaylı, hem fırsat maliyetleri) ve dışarıdan gelen baskılar da, nüfus artışı ve ekonomik büyüme karşısında artmaktadır. Pazarlar ve tüketici beklentilerinde de değişiklikler meydana gelmekte, KA'ların finansmanında yeni fırsatlar yaratmaktadır. Doğa turizmi için giderek artan bir talep ve ödeme istekliliği vardır. Hem özel şahıslar, hem de işletmeler KA'lara fon ve başka kaynaklarla katkıda bulunmaya giderek daha fazla istek göstermektedir. Bazı hükümetler ve bağışçılar, özel bağışlarla biyolojik çeşitlilik dostu girişimlere vergi indirimleri, KA mal ve hizmetleri için yeni kullanıcı ücretleri gibi yeni fon kaynakları yaratmanın veya vergi gelirlerini KA'lara ayırmanın yollarını araştırmaktadır. Öte yandan, hem yerel hükümetler, hem de uluslararası bağışçılar, bütçe tahsislerinde yoksulluğun azaltılmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya temel süzgeçler olarak daha fazla öncelik vermektedir. Bu yüzden, KA finansmanının sosyoekonomik kalkınmaya daha geniş anlamda katkıda bulunduğunu kanıtlama ihtiyacı büyümektedir.

Finansal ve ticari planlama için KA kapasitesinin geliştirilmesi elzemdir

KA'lar için geleneksel fon sağlamak giderek daha zor hale gelmektedir. Bu durum, KA finansman gereksinimi ve fırsatların giderek karmaşıklaşmasıyla birleştiğinde, finansal planlamayla pazarlama becerilerinin önemi ortaya çıkmaktadır. 3.2. başlığı, KA'lar için çeşitli fon kaynaklarına dayalı daha güvenli finansal portföyler geliştirme gereğini vurgulamaktadır. Finansal planlama ve özellikle çeşitlendirme, farklı finansman olanaklarının belirlenmesine ve elde edilmesine, farklı maliyetlerin ve fon ihtiyaçlarının karşılanmasına ve zaman içindeki dalgalanmaların en aza indirilmesine yardımcı olabilir. 3.6. başlığında ana hatlarıyla belirtildiği gibi, çeşitli finansal planlama aracı ve ticari yaklaşımlar KA'ların sürdürülebilir finansmanı ve yönetim etkinliğinde iyileşme sağlayabilir.

Sürdürülebilir KA finansmanı destekleyici politikalar ve pazar koşulları gerektirir

Diğer sektörlerdeki genel ekonomik koşullar ve politikaların KA'ların sürdürülebilir finansmanı üzerinde önemli bir etkisi vardır. Aykırı politika, fiyat ve pazar koşulları, KA finansmanını ciddi olarak baltalayarak maliyetleri hissedilir derecede artırabilir. Örneğin, 3.5. başlığı alternatif arazi kullanımlarının veya KA kaynaklarının değerinden daha düşük ücretlendirilmesinin, KA finansmanını baltalayabileceğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, destekleyici politikalar ve yasalar çoğu zaman KA finansman mekanizmalarının başarısına zemin teşkil eden kritik bir etken olmuştur. Etkin mevzuat, özel rezervleri teşvik eden ve çeşitli ülkelerde kamuya ait KA'lara özel yatırımı artıran kilit unsur olmuştur. Ulusal düzeyde, KA yetkililerinin ücretleri belirlemesine ve gelirleri elde tutmasına olanak tanıyan politikalar, KA'ların sürdürülebilir finansmanını mümkün kılan önemli adımlardır. Benzer şekilde, karbon ofsetleri aracılığıyla özel sektör fonları sağlamak için geliştirilen uluslararası esaslar ve mekanizmalar, birçok KA'a önemli katkılar yapmıştır.

Sürdürülebilir KA finansmanı çeşitli aktörlerin desteğini gerektirir

KA'ların sürdürülebilir finansmanı, sadece KA yöneticileriyle planlayıcılarına bağlı değildir. Yerel topluluklar, özel sektör ve diğer devlet kuruluşları, KA finansman mekanizmalarının başarısını sağlayan kilit oyuncularlardır. Bu raporda anlatılan çeşitli örnek olaylar, harici paydaşların KA'lara yatırım yapma istekliliğinin yanı sıra kaynak yaratmada başarı için karar verme sürecinde çok paydaşlı diyalogun ve yerel katılımın önemini vurgulamaktadır. Başka örnekler, paydaşlar KA finansman kararlarına katılmadığı veya belirli bir finansman mekanizmasını desteklemediği takdirde, KA'ların sürdürülebilir finansmanının bundan zarar göreceğini ortaya koymaktadır. Başka birçok yerde olduğu gibi, birkaç bireyin kararlılığı, iyi kişisel ilişkiler ve bağımsız, saygın STK'ların sağladığı ilave itibar çok büyük bir fark yaratabilir.

Finansman, ancak desteklediği KA yönetim sistemi kadar sürdürülebilir ve etkin olabilir

Kaynak yaratmak bir hedefe ulaşmak için kullanılan bir araçtır, tek başına bir hedef değildir. Nihai olarak, biyolojik çeşitliliğin nasıl korunduğunu ve KA'ların finansal olarak sürdürülebilir olup olmadığını belirleyen KA yönetiminin etkinliğidir. 3.3. başlığı, KA finansal yönetiminin ve işletme etkinliğinin öneminin altını çizmekte, fonların miktar ve yapısının çoğu zaman bu fonların nasıl yönetildiği konusundan daha az önemli olduğunu vurgulamaktadır. Kaynak yaratmada başarıyı belirleyen önemli bir etken, KA kuruluşlarında, çeşitli paydaşlarla etkin çalışmalar yürütebilecek tecrübeli işletmecilerin istihdam edilmesidir. Bu tür bireyler, yeni finansman olanakları tanımlamada ve bu olanakları geliştirirken yardım alabilecekleri uygun harici ortakları kazanmada önemli bir rol oynar.

9. Öneriler

Bu başlık, raporun I. ve II. Bölümler'indeki bulgularla önceki başlıkta sıralanan sonuçlara dayanarak, her biri KA'ların finansal sürdürülebilirliğinin başarıyla sağlanmasında önemli bir pay ve role sahip farklı hedef kitleler için çeşitli öneriler sunmaktadır.

9.1 Genel bakış

KA'ların sürdürülebilir finansmanı, "istikrarlı ve yeterli düzeyde uzun vadeli finansman kaynakları elde etmek, bunları uygun biçimde ve zamanında tahsis ederek KA'ların tüm maliyetlerini (doğrudan ve dolaylı) karşılamak ve KA'ların çevre koruma ve diğer hedefler bakımından etkin ve verimli yönetimini sağlamak" olarak tanımlanabilir. Bu yüzden, KA'ların sürdürülebilir finansmanını sağlamak için KA finansmanının tanımlanmasında, elde edilmesinde ve kullanılmasında uygulanan yöntemlerde önemli değişiklikler gerekecektir.

Birçok KA, hem erişilebilir fonların miktarı, hem de bu fonların kullanılma biçimi açısından bir finansman kriziyle karşı karşıyadır. KA'ların finansal portföyünü genişletmeye ve çeşitlendirmeye, bu fonların biyolojik çeşitlilik için elzem olan gruplara ve etkinliklere ulaşmasını sağlamaya acil ihtiyaç vardır.

KA'lar için daha fazla kaynak yaratmak gereklidir. KA'ların sürdürülebilir finansmanı, özellikle aşağıda sıralanan özelliklere kavuşmaları için KA yönetim kapasitesini takviye etmeyi gerektirecektir. Bunlar,

- Değişen olanaklar ve harici taleplere daha hızlı ayak uydurur hale gelmek,
- Finansal ve işletme planlama araçlarını kullanabilmek için kurumsal kapasiteyi güçlendirmek,
- Daha destekleyici ekonomi politikaları ve pazar koşulları oluşturmak ve
- Daha fazla paydaşın KA yönetimine katılımını sağlamaktır.

Çeşitli yenilikçi KA finansman mekanizmalarının kullanımı giderek artmaktadır. Örnekler arasında yeni pazarlardan kaynak yaratmak (karbon ofsetleri veya ekosistem hizmetlerine yapılan diğer ödemeler gibi), yeni bağışçılar bulmak (büyük holdingler, hayırsever bireyler, diğer devlet kuruluşları veya vergi gelirleri paylaşımı gibi), maliyetleri ve faydaları yerel paydaşlarla paylaşmak (özel arazi sahipleri ve yerel topluluklar dahil olmak üzere), yeni finansal araçlar kullanmak (işletme planlaması gibi), politika ve pazar koşullarını iyileştirmek (çevreye zararlı sübvansiyonları gözden geçirmek ve yeni olumlu teşvikler yaratmak gibi), finansman ve yönetim sorumluluklarını devretmek (örneğin STK'lara, yerel topluluklara, bireylere veya işletmelere) sayılabilir.

Bütün bu yenilikler umut vericidir ancak hiçbiri tek başına KA finansmanındaki nitelik ve nicelik açığını kapamaya veya uzun vadeli sürdürülebilir finansman sağlamaya muktedir değildir. Pek az ülke, yerel hükümet bütçelerine ve yabancı bağışlara olan geleneksel bağımlılıktan bir kereye mahsus istisnalar olarak ortaya çıkan bu yaklaşımları kurumsallaştırmıştır. Oysa devletlerle çevrecilerin koyduğu iddialı hedeflere ulaşmak için daha stratejik bir yaklaşım gerekmektedir.

9.2 Öneriler

Aşağıda sıralanan öneriler üç ana hedef kitleye yöneliktir: Ulusal hükümetler ve bağışçı kuruluşlar, KA yetkilileri ve KA İş Programı bağlamında CBD tarafları.

Ulusal hükümetler ve bağışçı kuruluşlara öneriler:

- **KA finansal planlama ve bütçeleme süreçleri ile hükümetler, bağışçılar ve KA'lara fon sağlayan diğer kuruluşlar, finansal sürdürülebilirliğin bütün unsurlarını desteklemelidir.** Yalnızca fon düzeylerine odaklanmak, KA'ların karşılaştığı finansal kısıtların üstesinden gelmeye yeterli olmayacaktır. Finansman stratejileri ve bunları gerçekleştirmek için kullanılan fonlar, kaynakların güvenliğiyle niteliğini, zamanlamasıyla yönetimini, ulaşılan hak sahiplerinin çeşitliliğini ve toplam KA yönetimi etkinliğini biyolojik çeşitlilik yönünde geliştirmeyi eşit derecede hedeflemelidir.
- **Uluslararası ve ulusal bağışçılarla hükümetler, beyan edilmiş taahhütleri uyarınca ve tanımlanmış gereksinimler ışığında KA'ların fonlarını artırmalıdır.** Bağışçılarla hükümetlerin büyük çoğunluğu, WSSD sonuçları, Binyıl Kalkınma Hedefleri ve diğer forumlarda beyan ve kabul ettikleri politika hedefleri vasıtasıyla ve sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğu azaltma hedeflerinin bir bileşeni olarak finansal kaynakların biyolojik çeşitlilik için erişilebilir hale getirilmesini gerekli kılan birçok uluslararası sözleşme ve çok taraflı anlaşmaya imza koyarak KA'lara fon sağlamayı taahhüt etmiştir. CBD 7. Taraflar Konferansı'nda kabul edilen Korunan Alanlar İş Programı çerçevesinde, 5. IUCN Dünya Parklar Kongresi'nin öneriler bölümünde (Eylül 2003) ve bunu izleyen Korunan Alanlar Açık Uçlu Geçici Çalışma Grubu Birinci Toplantısı'nın (Haziran 2005) öneriler bölümünde hükümetlerce belirli eylem çağruları ve KA finansmanı için ölçülebilir göstergeler geliştirilmiştir. Hükümetler ve bağışçılar bu hedeflerin ve göstergelerin yerine getirilmesini sağlamalıdır. Tanımlanan finansman gereksinimleri, bağışçıların ve hükümetlerin KA'ları finanse etme taahhütlerine verdikleri tepkinin temelini oluşturmalıdır.

- **Ulusal çevre kuruluşları, diğer sektörlerdeki politikalar, pazarlar ve fiyatların KA'ların sürdürülebilir finansmanını baltalamamasını sağlamak için finans ve ekonomi kuruluşlarıyla birlikte çalışmalıdır.** Genel ekonomik koşullar ve teşvikler KA'lara önyargılı olduğu ve dengeyi sağlayan olumlu çevre teşvikleri yetersiz kaldığı sürece, KA'lar için kaynak yaratmak ve bunları etkin bir biçimde kullanmak zor olacaktır. Aynı zamanda, finansal kaynakları artırıp çeşitlendirirken ve KA'ları yönetmek için kullanılan mekanizmaları iyileştirirken, politika, pazar ve fiyatların biyolojik çeşitliliği baltamak yerine destekleyecek şekilde nasıl oluşturulacağını tanımlamak gereklidir. KA'lara kaynak yaratmayı kolaylaştıracak politika çerçeveleri ve pazar şartları oluşturmak için ilave çabalara ihtiyaç vardır. Bu çabalar, vergiler veya uluslararası mal ve hizmet akışına gönüllü katkılar gibi potansiyel yeni küresel finansman mekanizmalarını göz önünde bulundurmaya da içermelidir.

KA kuruluşları ve yöneticilerine öneriler:

- **KA yöneticileri, çeşitli fon kaynaklarını ve çok sayıda hak sahibini bir arada barındıran finansal portföyler oluşturmalıdır.** Geleneksel kamu ve hayır fonları, KA finansmanının omurgasını teşkil etmeyi sürdürecektir. Ancak, bu tür kaynaklardan gelen fonlar nadiren yeterlidir. Çeşitli fon kaynaklarına dayalı bir finansal portföy oluşturmak, erişilebilir fonların toplam miktarını arttırabileceği gibi esneklik, riski dağıtma ve KA'ların değişen gereksinimleriyle fırsatlarına duyarlılığı geliştirme olanağı sağlayabilir. KA kuruluşları her zaman, KA tesislerini yönetme, KA mal ve hizmetlerini üretme, KA finansmanını kullanma veya KA'ların maliyetlerini karşılama sorumluluğunu doğrudan veya münhasıran üstlenmek durumunda değildir. Aslında, KA'ların maliyetlerini birçok kişi karşılamaktadır ve çeşitli gruplar yönetime yardımcı olmaya hem isteklidir, hem de muktedirdir. Sürdürülebilir finansman genellikle, KA yönetiminin yükünü (ve faydalarını) diğer paydaş gruplarla paylaşarak ve KA'larla ilintili maliyetleri üstlenenlerin gerektiği gibi ödüllendirilmesini veya tazmin edilmesini sağlayarak geliştirilebilir.
- **KA yetkilileri, kaynak yaratmada yeni fırsatlardan yararlanmalıdır.** Son yıllarda, çeşitli yenilikçi finansman mekanizmaları geliştirilmiş ve denenmiş, KA mal ve hizmetleri için yeni pazarlar ortaya çıkmıştır. KA kuruluşları ve yöneticileri, KA mal ve hizmetlerini kullananların veya bunlardan fayda sağlayanların ödeme istekliliğini değerlendirmek için bu mekanizmalardan yararlanmalı ve bu mekanizmaları KA bütçe ve finansal planlarına dahil etmelidir. KA kuruluşları, bu fırsatlardan yararlanabilmek için kendi örgütleri içinde yeni kapasite geliştirme ihtiyacı duyabilir. Bu yeni pazarlarda faaliyet gösteren örgütlerle ortaklıklar kurmak, pazara girme olanağı bulmak için etkin bir yol olabilir.
- **KA yetkilileri (ve bağışçıları) kaynak yaratmayı daha kapsamlı yönetim koşullarının bir parçası olarak görmelidir.** KA'ların etkin yönetimini engelleyen finansal kısıtlar, elde edilen fonların miktarının ötesine uzanmaktadır. Kaynak yaratmanın yanında, KA finansal planlama ve yönetimi, finansal yönetimi iyileştirmeyi, maliyetleri düşürmeyi ve paranın koruma hedeflerini gerçekleştirme yolunda daha etkin olarak harcanmasını sağlayacak yaklaşımlar geliştirmeyi amaçlamalıdır. Finansman ve yönetim planlamasına daha bütüncül bir yaklaşım, KA yetkililerinin (ve bunlara kaynak sağlayan bağışçıların) gerekli araç ve önlemleri anlamalarını ve kullanmaya ehil olmalarını gerektirir. Özellikle, başarılı KA finansal yönetimi, kamusal yarar hedefleriyle sağlam ticari yaklaşımlar arasında bağ kurmayı zorunlu kılar. Çoğu KA yetkilileri bu tür becerilere sahip değildir, dolayısıyla bu alanda kapasite geliştirmek hayati önem taşır.
- **KA yetkilileri, hükümetlerle onları finanse eden diğer grupların daha kapsamlı sürdürülebilir kalkınma hedeflerini tanımalı ve dikkate almalıdır.** KA yöneticileri ve planlayıcıları finansman önerileri hazırlarken veya bütçe tahsislerinin gerekçelerini açıklarken finansman kuruluşlarının üst düzey hedeflerine cevap vermek zorundadır. Örneğin, yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma, çoğu uluslararası bağışçı kuruluş ve hükümetler için öncelikli hedeflerdir. STK'lar, sivil toplum veya özel sektör gibi diğer potansiyel bağışçılar farklı hedeflere sahip olabilirler. KA kuruluşları ve yöneticileri, KA'lara yatırım yapmanın bu hedeflere nasıl katkıda bulunabileceğini göstermek zorundadır. Bu aynı zamanda, KA yönetiminin faaliyetlerini ve amaçlarını değiştirmesini gerektirebilir. Dahası, KA finansmanının ihtiyaçları ve fırsatları sürekli değiştiğinden, finansal stratejileri ve bunlara nasıl ulaşılacağını sürekli gözden geçirip düzeltme gereği vardır.

CBD Korunan Alanlar İş Programı için öneriler:

- **Kalıcı bir finansal bilgi sisteminin kurulması yönünde bir ilk adım olarak KA finansmanıyla ilgili dünya çapında kapsamlı bir çalışma yapılmalıdır.** Bu raporun hazırlandığı süreçte, KA gelirleri, finansman kaynakları, harcama modelleri ve finansal gereksinimleri hakkında güncel bilgilerin el altında bulunmadığı ortaya çıkmıştır. KA'larla ilgili finansal bilgiler pek az ülkede çevre kuruluşları ve bazı bağışçılar tarafından sağlanmaktadır, ancak KA finansal bilgilerini toplama, inceleme ve yayınlama konusunda mevcut sistematik bir çerçeve yoktur. Bu bilgi açığı, küresel düzeyde (ve birçok durumda ülke düzeyinde) KA'ların finansal ihtiyaçlarını ve stratejilerini değerlendirmede önemli bir engel oluşturmaktadır.
- **KA'ların sürdürülebilir finansmanını gerçekleştirmek için gerekli teknik uzmanlığı transfer etmek ve kapasite geliştirmek için uygun araçlar bulunmalıdır.** Bu raporun önerileri, CBD 7. Taraflar Konferansı'nda (Şubat 2005) onaylanan KA İş Programı'nda düzenlenmiş hedeflerin birçoğuyla uyumludur. Özellikle, KA İş Programı'nın 3.4.2 sayılı hedefi tarafları, düzenleyici, hukuki, politik, kurumsal ve diğer önlemler de dahil olmak üzere ülke düzeyinde ulusal korunan alan sistemlerini destekleyen sürdürülebilir finansman planları yapmaya ve uygulamaya davet etmektedir (Ek-1). Ancak, bu hedefe ulaşmak için gerekli teknik kapasite, özellikle gelişmekte olan ülkelerde pek yaygın değildir, bu yüzden de teknik yardım ve kapasite geliştirme mekanizmalara gerek vardır.

Ek-1. CBD Korunan Alanlar İş Programı'ndan alıntı (UNEP/CBD/COP/7/21)

Amaç 3.4: Korunan alanlarla ulusal ve bölgesel korunan alan sistemlerinin sürdürülebilir finansmanını sağlamak

Hedef: 2008'e kadar, ulusal ve bölgesel korunan alan sistemlerini etkin bir şekilde hayata geçirmek ve yönetmek için yeterli finansal, teknik ve diğer olanakların ulusal ve uluslararası kaynaklardan, özellikle gelişmekte olan, ekonomileri geçiş döneminde olan ülkelerin ve gelişmekte olan küçük ada devletlerinin ihtiyaçlarını desteklemek için elde edilmesi.

Taraflara önerilen etkinlikler

- 3.4.1 2005'e kadar mevcut finansal kaynakların kullanım etkinliği ve ulusal korunan alanlar sistemiyle ilgili finansal gereksinimler hakkında ulusal düzeyde bir araştırma yapmak; bu ihtiyaçları ulusal ve uluslararası kaynakların karışımıyla karşılama seçeneklerini tanımlamak ve kamu finansmanı, borç-doğa değişimi, ters teşvik ve sübvansiyonun önlenmesi, özel fon kaynakları, ekolojik hizmetler için vergiler ve ücretler gibi bütün olası finansman araçlarını göz önünde bulundurmak.
- 3.4.2 2008'e kadar ülke düzeyinde, düzenleyici, hukuki, politik, kurumsal ve diğer önlemler de dahil olmak üzere ulusal korunan alanlar sistemini destekleyen sürdürülebilir finansman planları oluşturmak ve uygulamaya başlamak.
- 3.4.3 Gelişmekte olan ülkelerde, ekonomileri geçiş sürecinde olan ülkelerde ve gelişmekte olan küçük ada devletlerinde, ulusal ve bölgesel korunan alanlar sisteminin uygulanmasını destekleyen uluslararası finansman programlarını desteklemek ve daha da geliştirmek.
- 3.4.4 Ulusal ve bölgesel korunan alanlar için sürdürülebilir finansman programları geliştirmek ve uygulamak için diğer ülkelerle işbirliği yapmak.
- 3.4.5 Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi uyarınca ileride hazırlanacak ulusal raporlar vasıtasıyla ve Korunan Alanlar Dünya Veritabanı da dahil olmak üzere ilgili kuruluş ve mekanizmalara korunan alanlar finansmanı hakkında düzenli olarak bilgi sağlamak.
- 3.4.6 Korunan alan gereksinimlerinin ulusal ve uygulanabildiği yerde bölgesel kalkınma ve finansman stratejileri ve kalkınma işbirliği programlarıyla bütünleştirilmesini teşvik etmek.

İdari Sekretere önerilen destekleyici etkinlikler:

- 3.4.7 Bağışçı kuruluşlar ve diğer ilgili kurumlarla en kısa zamanda ama 2005'ten geç olmamak şartıyla bir toplantı yaparak gelişmekte olan ülkeler, ekonomileri geçiş sürecinde olan ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletlerinde KA İş Programı'nın uygulanması için yeni ve ilave fon kaynaklarını seferber etme seçeneklerini tartışmak.
- 3.4.8 Korunan alan finansmanı ile ilgili örnek olay çalışmalarını ve başarılı uygulamaları bilgi alışverişi mekanizması ve çeşitli iletişim araçlarıyla toplamak ve yaymak.
- 3.4.9 2006'ya kadar korunan alanlar tarafından sunulan ekosistem hizmetlerinin değeri hakkında çalışmalarını gözden geçirmek ve yaymak.

Ek-2. Korunan Alanlar Açık Uçlu Geçici Çalışma Grubu Birinci Toplantısı Raporu'ndan alıntı (UNEP/CBD/WG-PA/1/6)

Korunan Alanlar Açık Uçlu Geçici Çalışma Grubu'nun Taraflar Konferansı'na önerileri şunlardır:

1. Tarafları aşağıdaki hususları yerine getirmeye davet eder:

- (a) Acil bir konu olarak, bağışçılar ve lehtar hükümetlerle, ulusal ve bölgesel düzeyde sürdürülebilir finansman stratejilerinde ilerleme kaydedilmesi ve 7. Taraflar Konferansı'nda kabul ettiği KA İş Programı'nın 3.4 sayılı hedefinin gerçekleştirilmesi amacıyla ulusal ve uygun olan yerlerde bölgesel korunan alan finansman yuvarlak masaları oluşturmak;
- (b) KA İş Programı'nın 3.1.2 ve 3.4.6 sayılı etkinlikleri doğrultusunda, derhal bir korunan alan değerleri ve faydaları inisiyatifi oluşturma gereksinimini önceliklendirmeyi göz önünde bulundurmak;
- (c) Özellikle, yoksulluğun azaltılması ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin gerçekleştirilmesindeki hayati katkısına odaklanarak ve finansman mekanizmalarının mevcut çeşitliliğinin ve korunan alan programlarının endojen ve yerel topluluklar üzerindeki etkileri hakkında açık değerlendirmeler de dahil olmak üzere korunan alan sistemlerinin sosyoekonomik değerlerini belirlemek, belgelemek ve iletişim kanallarıyla yaymak;
- (d) Eylül 2005'te yapılan Binyıl Değerlendirme Zirvesi'nin sonuçları arasında yer alan, korunan alanların Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin tümünün gerçekleştirilmesindeki hayati rolünün tanınması da dahil olmak üzere, korunan alanlar finansmanı konusunu etkin bir biçimde ele almak;
- (e) Çeşitli ulusal, bölgesel ve uluslararası fon kaynaklarıyla mekanizmalarını bütünleştiren ve aşağıda sıralanan hususları da kapsayan korunan alan sistemleri için sürdürülebilir finansman planları yapmak ve ayrıntılandırmak;
 - (i) Mevcut finansal gelir ve harcamalar ile toplam finansal gereksinimler ve açıkların incelenmesi;
 - (ii) İdari, hukuki ve işletmeyle ilgili engeller hakkında bir inceleme yapılması ve bu engellerin etkin bir ortam yaratmak ve finansal sürdürülebilirliği kolaylaştırmak amacıyla ele alınması;
 - (iii) Etkinlikler için gerekli kaynaklarla ilgili daha iyi bir ortam oluşturmak için somut ve kapsamlı bir ihtiyaçlar değerlendirmesi yapılması;
 - (iv) Korunan alan mal ve hizmetleriyle bu tür mal ve hizmetlere yapılacak ödemeler için potansiyel yatırım kaynaklarının tanımlanması ve sayısal değerinin belirlenmesi;
 - (v) Potansiyel finansal mekanizmalarının izlenmesi ve fizibilite analizinin yapılması;
 - (vi) Korunan alanlar için sürdürülebilir ulusal finansman planlarının hazırlanması;
- (f) Korunan alanlar sistemine uzun vadeli finansal destek sağlamak için sürdürülebilir finansman planlarının tasarımında aşağıda sıralanan seçenekleri göz önünde bulundurmak:
 - (i) Diğerlerinin yanında çok taraflı ve iki taraflı hibeleri, turizm tabanlı gelirleri, borç-doğa değişimi getirileri ve hükümet dışı kuruluşlardan gelen katkıları kanalize etmek için kullanılacak korunan alanları destekleyen ulusal emanet fonları;
 - (ii) Korunan alanlarla doğrudan bağı bulunan, bir yandan da korunan alanla ilintili ekosistemlerin devamlılığını sağlayacak, toplumsal ve çevresel olarak sürdürülebilir ekonomik etkinliklerle bağlantılı finansman mekanizmaları;
 - (iii) Ekosistem hizmetlerinin ekonomik değerini yerel, bölgesel ve küresel düzeylerde kanalize eden finansman mekanizmaları;
 - (iv) Ters sübvansiyonların korunan alanları destekleyecek şekilde (muhtemelen korunan alanlarla en açık ilintisi olan sektörlerden başlayarak) yeniden yönlendirilmesi;
 - (v) Açlıkla mücadele etmek, yoksulluğu azaltmak ve kalkınma fonlarını artırmak için ulusal ve uluslararası girişimlerin sonuçlarını göz önünde bulundurarak KA İş Programı'nı destekleyecek yenilikçi uluslararası finansman mekanizmaları için daha başka seçeneklerin araştırılması;
 - (vi) Ziyaretçi ücretlerini ve korunan alanlarca üretilen diğer gelirlerin, yerel veya ulusal korunan alan yönetimi yetkilileri aracılığıyla elde tutulması;
 - (vii) Mümkün olduğu yerde, korunan alan yönetimine ayrılan ulusal ve yerel hükümet bütçelerinin artırılması;
- (g) Korunan alan yönetimi yetkililerinin kurumsal gelişimini ve gelişmiş yönetişimini desteklemek ve korunan alan memurlarının kapasitesini sağlam finansal planlama ve yönetimi üstlenecek şekilde artırmak;
- (h) Biyolojik çeşitlilik ve iklim değişikliği arasındaki sinerjiyi daha da artırmak için korunan alan finansmanını, Kyoto Protokolü sürecinde Temiz Kalkınma Mekanizması ile ilişkilendirme seçeneklerini araştırmak;
- (i) 2008'e kadar KA İş Programı'nın 3.4 sayılı hedefini gerçekleştirmek ve 9. Taraflar Konferansı'na kadar bu hedefin ayrıntılı değerlendirmesini yapmak ve finansal taahhütler konusunda Korunan Alanlar Açık Uçlu Geçici Çalışma Grubu'nun gelecekteki toplantıları için ve finansal planlarla ihtiyaçlar değerlendirmesini göz önünde bulundurarak, gerekirse uzun vadeli finansmanla ilgili bir konferans da dahil olmak üzere finansman hakkında süreklilik arz eden bir diyalog kurmak;
- (j) Bütün etkinliklerin, endojen ve yerel toplulukların tam ve etkin katılımı ve bu toplulukların ulusal hukuk ve ilgili uluslararası yükümlülükler çerçevesinde bütün haklarına saygı göstererek yürütülmesi gereğini vurgulamak;

2. Taraflar Konferansı'nın aşağıdaki hususları yerine getirmesini rica eder:

- (a) Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Dünya Bankası (WB), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Küresel Çevre Fonu (GEF)'nin diğer uygulayıcı kuruluşlarıyla birlikte diğer ilgili örgütlerin, yukarıda Paragraf 1 (a)'da belirtilen korunan alan finansmanı yuvarlak masalarına olanak sağlamaya ve finansal olarak desteklemeye davet edilmesi;
- (b) Uluslararası ve bölgesel kalkınma bankalarının, biyolojik çeşitliliğin korunması ve/veya sürdürülebilir kullanım kriterlerini, korunan alanların finansal, ekolojik ve toplumsal sürdürülebilirliğini etkileme potansiyeline sahip yatırım projelerinin yönergelerine dahil etmeye davet edilmesi;
- (c) GEF'in aşağıdaki hususları yerine getirmeye davet edilmesi:
 - (i) Gelişmekte olan ülkeleri, özellikle de az gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan küçük ada devletlerini ve ekonomileri geçiş döneminde olan ülkeleri yeteri derecede destekleyecek bir ölçekte tanımlanmış ihtiyaçları da göz önünde bulundurarak, KA İş Programı'nın erken eylem etkinliklerini (örneğin 2006 ve 2008 tarih aralığı) desteklemek için, 25 ila 50 milyon ABD Doları tutarında süratli ödeme ve esnek hibe ile yeni hızlandırılmış bir projeyi onaylamak ve yürürlüğe koymak;
 - (ii) Ulusal ve bölgesel korunan alan sistemlerini, KA İş Programı'ndaki hedefleri ve zaman çizelgelerini desteklemek için tasarlanmış tam ölçekli ve orta ölçekli GEF hibeleri sağlamak ve korunan alan sistemleri ile sürdürülebilir stratejiler üzerine daha kararlı bir şekilde odaklanmak;
 - (iii) KA İş Programı'nın amaçlarıyla hedeflerini ve GEF'in sistem çapında korunan alanlar desteği sağlama nişini göz önünde bulundurarak GEF-4 iş planında GEF'in korunan alanlar için biyolojik çeşitlilik fonlarının sınırlarını genişletmek;
 - (iv) Uygun görüldüğü yerde, endojen ve yerel topluluklarla ilgili korunan alan politikalarını gözden geçirmek;
- (d) Aşağıdaki hususların yerine getirilmesi için gelişmiş ülkelere baskı yapılması:
 - (i) KA İş Programı'nın amaçlarıyla hedeflerini ve gelişmekte olan ülkelerde, özellikle de az gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan küçük ada devletlerinde ve ekonomileri geçiş döneminde olan ülkelere bu çalışmalarını desteklemek için yeni ve ilave fon ihtiyacını göz önünde bulundurarak GEF için güçlü bir dördüncü ikmal desteklemek;
 - (ii) Koruma bağış fonlarına ve özellikle tekrarlayan korunan alan yönetim giderlerini desteklemede başarısı kanıtlanmış borç-doğa değişimi gibi diğer uzun vadeli finansman mekanizmalarına genişletilmiş destek vermek;
 - (iii) Kalkınma yardımının, korunan alan amaç ve hedeflerini daha iyi desteklemesini sağlamak için yeni yolları göz önünde bulundurmak üzere, uygulanabilir olduğu yerlerde makul adımlar atarak Resmi Kalkınma Yardımı programlarını değerlendirmek;
 - (iv) Korunan alan sistemlerinin uzun vadeli sürdürülebilir finansmanını hedef alan projeleri desteklemek;
- (e) Gelişmekte olan ülkelerle ekonomisi geçiş döneminde olan ülkelere kalkınma önceliklerini değerlendirmeleri, uygun olduğu yerlerde KA İş Programı'nın uygulanmasının ulusal kalkınma stratejilerinde öncelikli unsur olarak yer almasını sağlamaları için baskı yapılması;
- (f) Aşağıdaki hususların yerine getirilmesi için uluslararası hükümet dışı örgütlere, özel vakıflara ve özel sektöre baskı yapılması:
 - (i) Gelişmekte olan ülkelere ve özellikle az gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan küçük ada devletlerine ve ekonomileri geçiş döneminde olan ülkelere KA İş Programı'nı uygulamaları için finansal ve teknik destek vermek;
 - (ii) Koruma Finans İttifakı ve IUCN Dünya Korunan Alanlar Komisyonu gibi ortaklıklar aracılığıyla gelişmekte olan ülkelere, korunan alan yöneticilerinin sürdürülebilir finansman mekanizmalarıyla ilgili kapasitelerini geliştiren programların tasarımı ve uygulanması için destek vermek;
 - (iii) KA İş Programı'nın uygulanmasını teşvik etmek için koruma ve endojen ve yerel toplulukların biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir kullanımı girişimlerine kapasite geliştirme etkinlikleri de dahil olmak üzere hedeflenmiş finansal destek vermek;
 - (iv) KA İş Programı'nın uygulamasını finanse etmek için ortaklık girişimleri ve kurumsal düzenlemeler geliştirmek;

3. İdari sekreterin aşağıdaki hususları yerine getirmesini rica eder:

- (a) Aşağıdaki hususları yerine getirerek KA İş Programı'nın finansmanı için devamlılık arz eden ve odağı belli olan diyalogu teşvik etmek:
 - (i) Uygulanabilir olduğu sürece ve mevcut bilgileri kullanarak Taraflar Konferansı'nın her toplantısına hazırlık olarak yapılan Korunan Alanlar Açık Uçlu Geçici Çalışma Grubu toplantılarında bu önerinin seyrindeki gelişmeler hakkında rapor verilmesi;
 - (ii) Bağışçı camianın ve ilgili örgütlerin devamlılık arz eden bu diyaloga ve Korunan Alanlar Açık Uçlu Geçici Çalışma Grubu toplantılarına katılmaya davet edilmesi;
- (b) Mevcut koruma finansmanı araçlarını, bilgi alışverişi mekanizması ve diğer araçlarla erişilebilir hale getirmek;
- (c) Uluslararası finans kuruluşlarıyla, korunan alanlarda sürdürülebilir projelere özel yatırımı teşvik için kamu-özel ortaklıkları kurmak üzere yenilikçi mekanizmaların kullanımını artırma araçları hakkında seçenekleri araştırmak ve 8. Taraflar Konferansı'nda rapor vermek;
- (d) Bu öneriyi, Korunan Alanlar Açık Uçlu Geçici Çalışma Grubu'nun ilk toplantısını takiben İtalya'nın Montecatini kentinde yapılacak olan bağışçılar toplantısına katılanların bilgisine ve yeni eylemlerinin kullanımına sunmak;
- (e) Finansal kaynakların ulaşılabilirliğine bağlı olarak, halen erişilebilir olan sürdürülebilir finansman araçlarının tam olarak kullanılabilmesini sağlayacak yöntemler ve araçlar hakkında bölgesel çalıştaylar düzenlemek.

Kaynakça

- Andersen, L.E., Granger, C.W.J., Reis, E.J., Weinhold, D. ve Wunder, S. 2002. *The dynamic of deforestation and economic growth in the Brazilian Amazon*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Angelsen, A. ve Kaimowitz, D. (Yay. Haz.) 2001. *Agricultural technologies and tropical deforestation*. CABI and the Center for International Forestry Research: Wallingford.
- Balmford, A., Bruner, A., Cooper, P., Costanza, R., Farber, S., Green, R.E., Jenkins, M., Jefferiss, P., Jessamy, V., Madden, J., Munro, K., Myers, N., Naeem, S., Paavola, J., Rayment, M., Rosendo, S., Roughgarden, J., Trumper, K. ve Turner, R.K. 2002. Economic Reasons for Conserving Wild Nature. *Science* **297**: 950–953 (9 August).
- Balmford, Andrew, Gaston, Kevin J., Blyth, Simon, James, Alex ve Kapos, Val. 2003. Global variation in terrestrial conservation costs, conservation benefits, and unmet conservation needs. *PNAS* February 4, **100**(3): 1046–1050.
- Barbier, E.B., Burgess, J.C., Bishop, J. ve Aylward, B. 1994. *The Economics of the Tropical Timber Trade*. Earthscan: London.
- Bernades, A.T. Tarihsiz. Brazil - Federal Conservation Units. *Biodiversity in Development Case Study Series*. European Commission, UK Department for International Development and IUCN: Brussels.
- Bouttavong, S., Kettavong, L., Manivong, S., Sivannavong, S. ve Emerton, L. 2002. *Lao PDR Biodiversity: Economic Assessment*. Science, Technology and Environment Agency: Vientiane, Laos PDR.
- Bovarnick, Andrew ve Gupta, Ajay. 2003. *Local Business for Global Biodiversity Conservation: Improving the design of small business development strategies in biodiversity projects*. UNDP: New York, NY.
- Brown, K. ve Pearce, D.W. (Yay. Haz.) 1994. *The Causes of Tropical Deforestation*. University College London Press: Londra.
- Bruneau, R. 2000. *The Noel Kempff Mercado Climate Action Initiative: A Carbon Credit Market Pilot Project in Bolivia*. Servicio Nacional de Areas Protegidas de Bolivia, La Paz.
- Bruner, A., Hanks, J. ve Hannah, L. 2003. *How Much Will Effective Protected Area Systems Cost?* Presentation to the Vth IUCN World Parks Congress, 8–17 September: Durban, South Africa.
- Bruner, Aaron G., Gullison, Raymond E., Rice, Richard E. ve de Fonseca, Gustavo A.B. 2001. *Effectiveness of parks in protecting tropical biodiversity*. *Science* **291**: 105.
- Castro, G. ve Locker, I. 2000. *Mapping Conservation Investments: An Assessment of Biodiversity Funding in Latin America and the Caribbean*. Biodiversity Support Program: Washington, D.C.
- Castro, Gonzalo. 2003. *Conservation Finance: The Long Road to Sustainability*. Presentation to the Sustainable Finance Stream, Vth IUCN World Parks Congress, 8–17 September 2003: Durban, South Africa.
- CBD. 2003. Protected Areas, Note by the Executive Secretary to the seventh Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity, UNEP/CBD/COP/7/15.
- CBD. 2004, Protected Areas: Message of the Fifth World Parks Congress to the Convention on Biological Diversity, Note by the Executive Secretary to the seventh Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity, UNEP/CBD/COP/7/INF/36.
- CBD. 2003. *Protected Areas: Synthesis of Information in Thematic Reports on Protected Areas*. Note by the Executive Secretary to the seventh Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity, UNEP/CBD/COP/7/INF/8.

Chape, S., Blyth, S., Fish, L., Fox, P. ve Spalding, M. (Compilers) 2003. *2003 United Nations List of Protected Areas*. IUCN: Gland, Switzerland and Cambridge, UK and UNEP-WCMC: Cambridge, UK.

Chape, S., Harrison, J., Spalding, M. ve Lysenko, I. 2005. Measuring the extent and effectiveness of protected areas as an indicator for meeting global biodiversity targets. *Phil. Trans. R. Soc. B* **360**: 443–455.

Chomitz, K. ve Gray, D. 1996. Roads, Lands, Markets, and Deforestation: a Model of Land Use in Belize. *World Bank Economic Review*: 487–512.

Clark, D. ve Downes, D. 1996. *What Price Biodiversity? Economic Incentives and Biodiversity Conservation in the United States*, Centre for International Environmental Law, Washington DC.

Corcuera, E., Sepúlveda, C. ve Geisse, G. 2002. Conserving Land Privately: Spontaneous Markets for Land Conservation in Chile. Pagiola, S., Bishop, J. ve Landell-Mills, N. (Yay. Haz.) *Selling Forest Environmental Services: Market-based Mechanisms for Conservation and Development*. Earthscan: London içinde.

Cottle, P. ve Crosthwaite-Eyre, C. 2002. Insuring Forest Sinks. Pagiola, S., Bishop, J. ve Landell-Mills, N. (Yay. Haz.) 2002 içinde. *Selling Forest Environmental Services: Market-Based Mechanisms for Conservation and Development*. Earthscan: London.

Daily, G.C. 1997. *Nature's Services: Societal Dependence on Natural Ecosystems*. Island Press: Washington, DC.

Daily, G.C., ve Ellison, K. 2002. *The New Economy of Nature and the Marketplace: The Quest to Make Conservation Profitable*. Island Press: Washington, D.C.

Davies, R. 2000. Madikwe Game Reserve: A partnership in conservation. Prins, H., Grootenhuis, J. ve Dolan, T. (Yay. Haz.) *Wildlife Conservation by Sustainable Use*. Kluwer Publishers: Boston içinde.

Dublin, H.T., Mulliken, T. ve Barnes, R.F.W. 1995. *Four years after the CITES ban: illegal killing of elephants, ivory trade, and stockpiles*. Report produced by the IUCN/SCC African Elephant Specialist Group (January).

Eagles, P. 1999. Maloti-Drakensburg Transfrontier Conservation and Development Area: Project Mission Report on Tourism. Unpublished report to the World Bank: Washington, DC.

Eagles, P. 2001. International Trends in Park Tourism. Paper presented at EUROPARC 2001, October 3–7, Hohe Tauern National Park, Austria.

EFL. 2003. US Tropical Forest Conservation Act and Sri Lanka. Environmental Foundation Ltd: Colombo.

Emerton, L. 1997. *The Economics of Tourism, and Wildlife Conservation in Africa*. Applied Conservation Economics Discussion Paper No. 4, African Wildlife Foundation: Nairobi.

Emerton, L. 1998. *Balancing the Opportunity Costs of Wildlife Conservation for the Communities Around Lake Mburo National Park, Uganda*. Evaluating Eden Discussion Paper EE DP 05, International Institute for Environment and Development: London.

Emerton, L. 1999. *Using Economics for Biodiversity Strategies and Action Plans in Eastern Africa*. IUCN Eastern Africa Regional Office: Nairobi.

Emerton, L. 2001a. What are Africa's Forests Worth? *Ecoforum* **24** (4):7.

Emerton, L. 2001b. The nature of benefits and the benefits of nature: why wildlife conservation has not economically benefited communities in Africa. Hulme, D. and Murphree, M. (Yay. Haz.) *African Wildlife and Livelihoods: The Promise and Performance of Community Conservation*. James Currey: Oxford içinde.

Emerton, L. 2002. *The Use of Economics in National Biodiversity Strategies and Action Plans: A Review of Experiences, Lessons Learned and Ways Forward*. IUCN Regional Environmental Economics Programme for Asia: Karachi, Pakistan.

- Emerton, L. ve Mfunda, I. 1999. *Making Wildlife Economically Viable for Communities Living Around the Western Serengeti, Tanzania*. IUCN Eastern Africa Regional Office: Nairobi.
- Emerton, L. ve Tessema, Y. 2001. *Economic Constraints to the Management of Marine Protected Areas: The Case of Kisite Marine National Park and Mpunguti Marine National Reserve, Kenya*. IUCN Eastern Africa Programme Economics Programme and Marine & Coastal Programme: Nairobi.
- Emerton, L., Rao, K., Nguyen, N. ve Tu, H. 2002. *Sustainable Financing Mechanisms for Yok Don National Park, Vietnam*. PARC Project, Ministry of Agriculture and Rural Development Forest Protection Department, United Nations Office for Project Services, United Nations Development Programme and IUCN: Hanoi.
- Emerton, L., Rao, K., Nguyen, N., Tu, N. ve Bao, T. 2003. *Covering the costs of Vietnam's Protected Areas*. IUCN and Government of Vietnam Forest Protection Division: Hanoi.
- Erdmann, M., Merrill, P., Arsyad, I. and Mongdong, M. 2003. Developing a diversified portfolio of sustainable financing options for Bunaken National Marine Park. Presentation at the Vth IUCN World Parks Congress, Durban, South Africa.
- Fearnhead, P. 2003. *Tourism Concessions: Public-private partnerships for commercially sustainable conservation*. Sustainable Financing Stream, Vth IUCN World Parks Congress, 8-17 September 2003, Durban, South Africa.
- Ferraro, P.J. ve Kiss, A. 2002. Direct Payments to Conserve Biodiversity. *Science* **298** (29 November): 1718–1719.
- Financing Protected Areas Task Force of the World Commission on Protected Areas (WCPA) of IUCN, in collaboration with the Economics Unit of IUCN. 2000. *Financing Protected Areas*. IUCN: Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Fox, J. ve Nino-Murcia, A. 2005. Status of Species Conservation Banking in the United States. *Conservation Biology* **19**(4): 996-1007.
- Galt, A., Sigaty, T. ve Vinton, M. (Yay. Haz.) 2000. *Volume II: Papers Presented, 2nd Southeast Asia Regional Forum of the World Commission on Protected Areas*. Pakse, Lao PDR, 6-11 December 1999. IUCN: Vientiane.
- Ganzi, J., Seymour, F. ve Buffett, S., with Navroz K. Dubash. 1998. *Leverage for the Environment: A Guide to the Private Financial Services Industry*. World Resources Institute: Washington, DC.
- Geoghegan, T. 1998. *Financing Protected Area Management: Experiences from the Caribbean*. Caribbean Natural Resources Institute.
- Giordano, T. 2004. *Fiscalité internationale et financement du développement durable*. Les rapports de l'IDDRI, No. 4. Institut du développement durable et des relations internationale: Paris, France.
- Good, Len. 2003. Presentation to the Vth IUCN World Parks Congress, 8 September 2003: Durban, South Africa.
- Graßl, H., Kokott, J., Kulesa, M., Luther, J., Nuscheler, F., Sauerborn, R., Schellnhuber, H.-J., Schubert, R. ve Schulze, E.-D. 2002. *Charging the Use of Global Commons*. Special Report, German Advisory Council on Global Change: Berlin.
- Gravestock, P. 2002. *Towards a Better Understanding of the Income Requirements of Marine Protected Areas*. MSc Environmental Management for Business by Research, Institute of Water and Environment, Cranfield University at Silsoe.
- Gutman, P. (Yay. Haz.) 2003. *From Goodwill to Payments for Environmental Services: A Survey of Financing Options for Sustainable Natural Resource Management in Developing Countries*. Danida and WWF: Washington, DC.
- Hill Rojas, M., Dain, J. ve Campbell, C. 2001. *Community Conservation and Protected Area Management with a Gender Perspective: a Synthesis*. WIDTECH: Washington DC.

- Hinchenberger, B. 2004. Private Reserves embrace ecotourism in Brazil. (www.brazilmax.com).
- Howard, P. 1995. The Economics of Protected Areas in Uganda: Costs, Benefits and Policy Issues. Unpublished MSc Thesis submitted to the University of Edinburgh, UK.
- Hulme, D. ve Murphree, M. (Yay. Haz.) 2001. *African Wildlife and Livelihoods: The Promise and Performance of Community Conservation*. James Currey: Oxford.
- Hunter, M.L. (Yay. Haz.) 1999. *Maintaining Biodiversity in Forested Ecosystems*. Cambridge University Press: Cambridge, UK.
- Iftikhar, U. 2002. *Financing NBSAPs in Asia: Options and Opportunities*. IUCN Regional Biodiversity Programme: Colombo, Sri Lanka.
- James, A., Gaston, K. ve Balmford, A. 1999b. Balancing the earth's accounts. *Nature* **401**: 323-324.
- James, A., Gaston, K.J. ve Balmford, A. 2001. Can we afford to conserve biodiversity? *BioScience* **51**: 43-52.
- James, A.N., Green, M.J.B. ve Paine, J.R. 1999a. *Global Review of Protected Area Budgets and Staff*. WCMC: Cambridge, UK.
- Jenkins, M., Scherr, S. ve Inbar, M. 2004. Payment where it's due. *Environmental Finance* November 2004: 24.
- Johnson, N., White, A. ve Perrot-Maitre, D. 2001. *Developing Markets for Water Services from Forests: Issues and Lessons for Innovators*. Forest Trends with World Resources Institute and the Katoomba Group: Washington, DC.
- Khan, S.R. ve Parvaiz, A.N. 2001. *National Case Study on the Integration of Economics into Pakistan's Biodiversity Action Plan*. IUCN Pakistan Country Programme: Karachi.
- Kloss, D. 2001. *Guide to Sustainable Financing of Biodiversity and Protected Areas*. Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH.
- Korn, H., Schliep, R. ve Stadler, J. 2005. *Report on the Expert Meeting in Preparation of the First Meeting of the Ad-Hoc Open Ended Working Group on Protected Areas, May 17-22, 2005*. Bundesamt für Naturschutz (BfN), Federal Agency for Nature Conservation: Bonn.
- Koteen, S. 2004. *Financing Species Conservation: A Menu of Options*. Center for Conservation Finance, World Wide Fund for Nature: Washington, DC.
- Kothari, A., Pathak, N., Auradha, R. ve Taneja, B. 1998. *Communities and Conservation: Natural Resource Management in South and Central Asia*. Sage Publications: London.
- Krug, Wolf. 2001. *Private Supply of Protected Land in Southern Africa: A Review of Markets, Approaches, Barriers and Issues*. Workshop Paper, World Bank/OECD International Workshop on Market Creation for Biodiversity Products and Services, Paris, 25 and 26 January 2001.
- Krug, W. Suich, H. ve Haimbodi, N. 2002. *Park pricing and economic efficiency in Namibia*. DEA Research Discussion Paper No 45, Directorate of Environmental Affairs, Ministry of Environment and Tourism: Windhoek.
- Landau, J.P. et al. 2004. *Rapport à Monsieur Jacques Chirac Président de la République*. Groupe de travail sur les nouvelles contributions financiers internationales: Paris, France.
- Landell-Mills, N. ve Porras, I. 2002. *Markets for Forest Environmental Services: Silver Bullet or Fool's Gold?* International Institute for Environment and Development: London.
- Lapham, N. ve Livermore, R. 2003. *Striking a Balance: Ensuring Conservation's Place on the International Biodiversity Assistance Agenda*. Conservation International Center for Applied Biodiversity Science & Center for Conservation and Government: Washington, DC.
- Lecocq, F. 2004. *State and Trends of the Carbon Market 2004*. World Bank: Washington, DC.

- Lewandrowski, J., Darwin, R., Tsigas, M. ve Raneses, A. 1999. Estimating the costs of protecting global ecosystem diversity. *Ecological Economics* **29**: 111-125.
- Loomis, J.B. ve Walsh, R.G. 1997. *Recreation Economic Decisions: Comparing Benefits and Costs, 2nd Edition*. Venture Publishing: State College, PA.
- Mace, G.M., Balmford, A. ve Ginsberg, J.R. (Yay. Haz.) 1998. *Conservation in a Changing World*. Cambridge University Press: Cambridge, UK.
- Mantua, U., Merlo, M., Sekot, W. ve Welcker, B. 2001. *Recreational and Environmental Markets for Forest Enterprises: A New Approach Towards Marketability of Public Goods*. CABI Publishing: Wallingford.
- Margulis, S. 2004. *Causes of Deforestation of the Brazilian Amazon*. World Bank Working Report No. 22, The World Bank: Washington, DC.
- May, P. H., Veiga Neto, F., Denardin, V. ve Loureiro, W. 2003. *Using fiscal instruments to encourage conservation: The "ecological" value-added tax in Brazil*. Presentation to the Sustainable Finance Stream, Vth IUCN World Parks Congress, 8-17 September, 2003, Durban, South Africa.
- McNeely, J. 1999. *Mobilizing Broader Support for Asia's Biodiversity: How Civil Society Can Contribute to Protected Area Management*. Asia Development Bank and IUCN: Gland.
- McNeely, J.A. ve Scherr, S.J. 2003. *Ecoagriculture: Strategies to Feed the World and Save Wild Biodiversity*. Island Press: Washington, DC.
- Molnar, Augusta, Scherr, Sara J. ve Khare, Arvind. 2004. *Who Conserves the World's Forests? Community-Driven Strategies to Protect Forests & Respect Rights*. Forest Trends: Washington, DC.
- Morling, P. 2004. The Economics of Marine Protected Areas in the High Seas. *Ocean Stewardship* **21(4)**: 49-61.
- Norton-Griffiths, M. 1995. Economic incentives to develop the rangelands of the Serengeti: implications for wildlife conservation. Sinclair, A. ve Arcese, P. (Yay. Haz.) *Serengeti II: Research, Management and Conservation of an Ecosystem*. University of Chicago Press: Chicago, IL. içinde.
- Norton-Griffiths, M. ve Southey, C. 1995. The opportunity costs of biodiversity conservation in Kenya. *Ecological Economics* **12**: 125-139.
- OECD. 2002. *Aid Targeting the Objectives of the Rio Conventions 1998-2000*. Development Assistance Committee, Working Party on Statistics. Organisation for Economic Co-operation and Development: Paris.
- OECD. 2005. *Environmental Fiscal Reform for Poverty Reduction: A DAC Reference Document*. DAC Guidelines and Reference Series, Organisation for Economic Co-operation and Development: Paris.
- Ozório de Almeida, A.L. ve Campari, J. 1995. *Sustainable Settlement in the Amazon*. The World Bank: Washington, DC.
- Pagiola, S. 2002. *Paying for Water Services in Central America: Learning from Costa Rica*. Pagiola, S., Bishop, J. ve Landell-Mills, N. (Yay. Haz.) *Selling Forest Environmental Services: Market-Based Mechanisms for Conservation and Development*. Earthscan: London içinde.
- Pagiola, S., Bishop, J. ve Landell-Mills, N. (Yay. Haz.) 2002. *Selling Forest Environmental Services: Market-Based Mechanisms for Conservation and Development*. Earthscan: London.
- Pagiola, S., von Ritter, K. ve Bishop, J. 2004. *Assessing the Economic Value of Ecosystem Conservation*. Environment Department Paper No. 101. The World Bank: Washington, DC.
- Pearce, D. 1997. *Can Non-Market Values Save the World's Forests? Working Paper GEC 97-13*, Centre for Social and Economic Research on the Global Environment, University College London: London.
- Quintela, Carlos E., Thomas, Lee ve Robin, Sarah. 2004. *Proceedings of the Workshop Stream: Building a Secure Financial Future*. Vth IUCN World Parks Congress, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

- Repetto, R. ve Gillis, M. (Yay. Haz.) 1988. *Government Policies and the Misuse of Forest Resources*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Riedmiller, S. 1998. The Chumbe Island Coral Park Project: a case study of private Marine Protected Area management. Salm, R. ve Tessema, Y. (Yay. Haz.) *Partnership for Conservation: Report from the Regional Workshop on Marine Protected Areas, Tourism and Communities*. IUCN, Eastern Africa Regional Office: Nairobi içinde.
- Riedmiller, S. 2003. Private Sector investment in Marine Protected Areas: experiences of Chumbe Island Coral Park in Zanzibar/Tanzania. Presentation at a Workshop on Building a Complex Portfolio to Sustainably Finance Marine Protected Area Networks, Vth IUCN World Parks Congress, Durban.
- Roe, D., Mayers, J., Grieg-Gran, M., Kothari, A., Fabricius, C. ve Hughes, R. 2000. *Evaluating Eden: Exploring the Myths and Realities of Community-Based Wildlife Management*. International Institute for Environment and Development: London.
- Salm, R. ve Tessema, Y. (Yay. Haz.) 1998. *Partnership for Conservation: Report from the Regional Workshop on Marine Protected Areas, Tourism and Communities*. IUCN Eastern Africa Regional Office: Nairobi.
- Sandler, T. 2001. *On Financing Global and International Public Goods*. Policy Research Working Paper 2638, The World Bank: Washington, DC.
- Sandmo, Agnar. 2003. *Environmental Taxation and Revenue for Development*. Discussion Paper No. 2003/86. World Institute for Development Economic Research: Helsinki, Finland.
- Scherl, L.M., Wilson, A., Wild, R., Blockhus, J., Franks, P., McNeely, J. ve McShane, T.O. 2004. *Can Protected Areas Contribute to Poverty Reduction? Opportunities and Limitations*. IUCN: Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Scherr, S., White, A. ve Khare, A., with Inbar, M., ve Molnar, A. 2004. *For Services Rendered: The current status and future potential of markets for the ecosystem services provided by tropical forests*. Technical Series No 21, International Tropical Timber Organization: Yokohama.
- Shah, N. 1998. Cousin Island Special Reserve: A case study of Marine Protected Area management in partnership with an NGO. Salm, R. ve Tessema, Y. (Yay. Haz.) *Partnership for Conservation: Report from the Regional Workshop on Marine Protected Areas, Tourism and Communities*. IUCN Eastern Africa Regional Office: Nairobi içinde.
- Sinclair, A. ve Arcese, P. (Yay. Haz.) 1995. *Serengeti II: Research, Management and Conservation of an Ecosystem*. University of Chicago Press: Chicago, IL.
- Snider, A.G., Pattanayak, S.K., Sills, E.O. ve Schuler, J.L. 2003. Policy Innovations for Private Forest Management and Conservation in Costa Rica. *Journal of Forestry* (July/August): 18-23.
- Spergel, B. 2001. *Raising Revenues for Protected Areas: A Menu of Options*. Worldwide Fund for Nature: Washington, DC.
- Suharso, A. 2000. Kutai National Park and the contribution of private companies. Galt, A., Sigaty, T. ve Vinton, M. (Yay. Haz.) *Volume II: Papers Presented, 2nd Southeast Asia Regional Forum of the World Commission on Protected Areas*. Pakse, Lao PDR, 6-11 December 1999. IUCN: Vientiane içinde.
- Suratri, R. 2000. Lessons learned from Protected Area management partnerships in Indonesia. Galt, A., Sigaty, T. ve Vinton, M. (Yay. Haz.) *Volume II: Papers Presented, 2nd Southeast Asia Regional Forum of the World Commission on Protected Areas*. Pakse, Lao PDR, 6-11 December 1999. IUCN: Vientiane içinde.
- Swanson, P. ve Lunde, L. 2003. *Public Environmental Expenditure Reviews*. Environment Strategy Papers, Environment Department, The World Bank: Washington, DC.
- Swingland, I. (Yay. Haz.) 2002. *Capturing Carbon and Conserving Biodiversity: The Market Approach*. Earthscan: London.
- Ten Kate, K., Bishop, J. ve Bayon, R. 2004. *Biodiversity offsets: Views, experience, and the business case*. IUCN: Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

- Tobgay Namgyal. 2003. *Bhutan Trust Fund*. Presentation to the Vth IUCN World Parks Congress, September 2003, Durban, South Africa.
- Totten, M. 1999. *Getting it Right: Emerging Markets for Storing Carbon in Forests*. World Resources Institute, Washington DC.
- Tropical Forest Conservation Act Fact Sheet, 2003, Bureau of Oceans and International Environmental and Scientific Affairs, Washington DC.
- Tye, H. ve Gordon, D. 1995. *Financial and Human Investments in Biosphere Investment*. World Conservation Monitoring Centre: Cambridge, UK.
- UNEP. 2000. *Funding Protected Areas in the Wider Caribbean: A Guide for Managers and Conservation Organizations*. United Nations Environment Programme: Nairobi.
- Verweij, Pita. 2003. Payments for forest hydrological services in Latin America: trends and perspectives. Presentation to the *Congress on Globalisation, localisation and tropical forest management in the 21st century*, 22-23 October 2003, Roeterseiland, Amsterdam, The Netherlands.
- Vincent, J. R. ve Gillis, M. 1998. Deforestation and Forest Land Use: A Comment. *The World Bank Research Observer* **13(1)**: 133-140.
- Walpole, M., Goodwin, H. ve Ward, K. 2001. Pricing Policy for Tourism in Protected Areas: Lessons from Komodo National Park, Indonesia. *Conservation Biology* **15(1)**: 218-227.
- Wells, M. 1997. *Economic Perspectives on Nature Tourism, Conservation and Development*. Environmental Economics Series Paper No. 55, Pollution and Environmental Economics Division, The World Bank: Washington, DC.
- Wilkinson, J. ve Kennedy, C. 2002. *Banks and Fees: The status of off-site wetland mitigation in the United States*. Environmental Law Institute: Washington, DC.
- Wunder, S. 2003. *Oil Wealth and the Fate of the Forests: A Comparative Study of Eight Tropical Countries*. Routledge and CIFOR: London and New York.
- WWF. 2004. *Are protected areas working? An analysis of forest protected areas by WWF*. WWF International: Gland, Switzerland (June).

Web siteleri ve gazete makaleleri

Conservation Finance Alliance. 2004. *Conservation Finance Guide* (<http://guide.conservationfinance.org/>)

Conservation organizations support reauthorization of the Tropical Forest Conservation Act. Press Release, June 29 2004, CI, TNC, WCS and WWF, Washington DC.

Ground realities: debt for forests conservation à la USA. Sri Lanka Daily News 6 July 2003.

Effects of Sept 11, 2001 events on ecotourism. Partners in Responsible Tourism Newsletter 5(1).

www.celb.org/xp/CELB/news-events/press_releases/03222005.xml

www.dea.met.gov.au/met/ArchivedNews/030824news.htm

www.environment.act.gov.au/yourenvironmenthwp/parkcare.html

www.gefweb.org/Outreach/outreach-PUBlications/06%20Status%20of%20GEF%20Projects.pdf

www.globalenvironmentfund.com/ www.ifc.org/ifcext/enviro.nsf/Content/TerraCapital

www.moore.org/grantees/grant_summaries_content.asp?Grantee=ci

www.nwi.fws.gov/statusandtrends.htm

www.unfoundation.org/programs/environment/priorities.asp

www.usace.army.mil/inet/functions/cw/hot_topics/didyouknow.pdf

Millennium Ecosystem Assessment (www.MAweb.org).

National Park Service: http://data2.itc.nps.gov/budget2/documents/ten_year_budget_history.pdf

Noel Kempff Mercado Climate Action Project website (www.noelkempff.com).

The Nature Conservancy, Komodo National Park: Collaborative Management Initiative (www.tnc.org).

US Federal Government: www.gpoaccess.gov/usbudget/fy04/pdf/budget/tables.pdf

**Protected Areas
for a Living Planet**
delivering on CBD commitments

WWF-Türkiye
Doğal Hayatı Koruma Vakfı
Büyük Postane Cad. No:43-45 Kat:5
34420 Bahçekapı, İstanbul
Tel: 212 528 20 30
Faks: 212 528 20 40
www.wwf.org.tr
info@wwf.org.tr